DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MEKÂNSAL ÇELİŞKİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİNDE ÇOK BOYUTLU ALGILAMA YAKLAŞIMLARININ PLANLAMA SÜRECİNDE KULLANIMI: İZMİR ÖRNEĞİ

E.Ertunç GONCAGÜL

Şubat, 2007

İZMİR

MEKÂNSAL ÇELİŞKİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİNDE ÇOK BOYUTLU ALGILAMA YAKLAŞIMLARININ PLANLAMA SÜRECİNDE KULLANIMI: İZMİR ÖRNEĞİ

Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Doktora Tezi

Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Şehir Planlama Anabilim Dalı

E. Ertunç GONCAGÜL

Şubat, 2007

İZMİR

DOKTORA TEZİ SINAV SONUÇ FORMU

EMİN ERTUNÇ GONCAGÜL, tarafından **YRD. DOÇ. DR. YILDIRIM ORAL** yönetiminde hazırlanan **"MEKÂNSAL ÇELİŞKİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİNDE ÇOK BOYUTLU ALGILAMA YAKLAŞIMLARININ PLANLAMA SÜRECİNDE KULLANIMI: İZMİR ÖRNEĞİ"** başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım ORAL

Danışman

Prof. Dr. Sezai GÖKSU	Prof. Dr. İnci KUYULU ERSOY
Tez İzleme Komitesi Üyesi	Tez İzleme Komitesi Üyesi
Jüri Üyesi	Jüri Üyesi

Prof.Dr. Cahit HELVACI

Müdür

Fen Bilimleri Enstitüsü

TEŞEKKÜR

İlk başta, sabırlı ve yapıcı duruşuyla beni her zaman destekleyen danışmanım Yrd. Doç. Dr. Sn. Yıldırım ORAL'a, sürecin en başından günümüze değerli katılım ve görüşleriyle çalışma yön ve çizgimin belirlenmesinde etkin rol alan Prof. Dr. Sn. Sezai GÖKSU ve Prof. Dr. Sn. İnci KUYULU ERSOY'a; tez sınavımı değerli katılımlarıyla onurlandıran Prof. Dr. Sn. Hülya KOÇ'a ve Doç. Dr. Sn. Ziya GENÇEL'e; bunun yanı sıra çalışmalarımın en sıkıntılı dönemlerinde desteğini esirgemeyen eşim Tülay DANE GONCAGÜL'e, görsel çalışmalarımdaki katkıları için kardeşimiz Arş. Gör. Gamze DANE'ye, arazi çalışmalarımda beni yalnız bırakmayan arkadaşım Atakan ÇELİK'e ve fikirlerinden yararlandığım tüm iş arkadaşlarıma teşekkürü bir borç biliyorum.

Onların yardım ve destekleri olmasa bu çalışmanın tamamlanması oldukça güç olurdu.

E.Ertunç GONCAGÜL

MEKÂNSAL ÇELİŞKİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİNDE ÇOK BOYUTLU ALGILAMA YAKLAŞIMLARININ PLANLAMA SÜRECİNDE KULLANIMI: İZMİR ÖRNEĞİ

ÖZ

Bu çalışmada, çok çeşitli aktörler, toplumsal gruplar ve süreçler aracılığıyla ortaya çıkan ve oluşturulan işlevsel ve görsel kentsel çelişki alanlarının, çok boyutlu bir biçimde algılanma süreçleri ile ilk olarak kolektif beğeni düzeyi faktörlerine göre varlığı ispatlanmış; ardından bu alanlara ilişkin tarihsel geri dönüş analizleriyle çelişkiyi yaratan nedensel ilişkiler vurgulanmıştır.

Nedensel ilişki tariflerini ve nedensel tekrar sıklıklarını genelleştirme çalışmalarının ardından, ortaya çıkış temelinde sınıflandırmalara tabi tutulan çelişki alanlarına ilişkin çözüm önerileri ile mekânsal bilgi sistemi olarak adlandırılan yöntemin İzmir Kent yönetimi ve mekân organizasyon süreci içerisine getirebileceği olumlu katkı ve dönüşümler tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Çelişki, Kentsel Çelişki, Görsel Algılama, Çok Boyutlu Algılama, Nedensellik, Mekânsal Organizasyon, Bütünsel.

THE USE OF MULTI – DIMENSIONAL PERCEPTION APPROACHES IN THE EVALUATION OF SPATIAL CONFLICTS DURING THE CITY PLANNING PROCESS: A CASE STUDY IN IZMIR

ABSTRACT

In this dissertation, firstly, using multi - dimensional perception approaches, the existence of functional and visual conflicting urban areas, which have emerged and formed by means of wide range of actors, social groups and processes was proved in accordance with the factors of collective appreciation level; later, the casual relations contributed to spatial conflicts was focused on via retrospective analysis.

Following the efforts in generalizing the description of casual relations and casual repetition frequencies, solution proposals concerning the conflict areas that have been classified on the basis of emergence and the positive contributions as well as the transformations, which may be brought about by the model called spatial data system for the urban management and space organization process of the city of Izmir, have been discussed.

Keywords: Conflict, Urban Conflict, Visual Perception, Multi-Dimensional Perception, Causality, Space Organization, Holistic.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ SINAV SONUÇ FORMU ii
TEŞEKKÜR iii
ÖZ iv
ABSTRACT v

BÖLÜM BİR– GİRİŞ 1
1.1 Çalışma Hakkında Genel Bilgiler 1
1.1.1 Konu Seçimi ve Problem Tarifi 2
1.1.2 Çalışmanın Amacı ve Hedefleri 4
1.1.3 Çalışmanın İlgili Alanlardaki Önemi 5
1.1.4 Çalışmanın Olaylara Bakışı ve Sınırlarının Belirlenmesi 7
1.1.4.1 Çalışmada Bütün – Parça İlişkisinin Ele Alınışı… 10
1.1.4.2 Çalışmada Bilginin Ele Alınış Biçimi… 10
1.1.4.3 Çalışmanın Nedenselliğe Bakışı… 11
1.1.4.4 Çalışmada Olay ve Olguların İnceleme Biçimi... ..... …12
1.2 Varsayımların Geliştirilmesi. 13
1.3 Araştırma Yönteminin Geliştirilmesi. 16
1.3.1 Araştırma Yöntemi. 17
1.3.2 Bilgi Toplama Yöntemi. 24

BÖLÜM İKİ – LİTERATÜR ARAŞTIRMASI:
GÖRSEL ALGILAMAYAKLAŞIMLARI 26
2.1 Görsel Algılama Yaklaşımlarının Ortaya Çıkışı. 26
2.2 Görsel Algılama Yaklaşımlarında Çevresel İmge ve
İmgesel Değerlendirme 28

2.3 Görsel Algılama Yaklaşımlarına İlişkin Paradigmalar. 31
2.3.1 Uzman (expert) Paradigma. 32
2.3.2 Bilişsel (cognitive) Paradigma. 32
2.3.3 Psikofiziksel (psychophysical) Paradigma. 33
2.3.4 Karşılıklı Etkileşim (interaction) Paradigması. 34
2.4 İmgesel Değerlendirme Sürecinin Estetik ve Algılama Boyutu. 34
2.5 Algılama – Tercih Etme İlişkisi İçerisinde Beğeni Düzeyinin
Ölçülmesine İlişkin Farklı Modeller. 37
2.5.1 Russel & Pratt'in Circumplex Modeli. 37
2.5.2 Kaplan & Kaplan'ın Tercih Matrisi Modeli. 38
2.5.3 Berlyne'in Ampirik Estetik Modeli. 40
2.5.4 Wohlwill'in Kelebek Kanadı Eğrisi Modeli 41
2.6 Modellerin Genel Değerlendirmesi ve Beğeni Düzeyinin
Ölçülmesine İlişkin Ortak Algısal Faktörler. 42
2.6.1 Düzen. 43
2.6.2 Karmaşıklık. 45
2.6.3 Gizemli, Beklenmedik, Sürpriz Elemanlar. 47
2.6.4 Odaksallık, Derinlik ve Dokusal Özellikler. 49
2.7 Görsel Algılama ve İmgesel Değerlendirme Sürecinde Bilginin
Organize Edilmesi. 53
2.7.1 Smith'in Estetik Değerlendirme Bileşenleri. 53
2.7.2 Gestalt Yaklaşımının Organizasyon ve Gruplandırma Kanunları. 54
2.8 Görsel Algılama Yaklaşımlarının Kent Planlamada Kullanımı ve Rolü. 58

BÖLÜM ÜÇ – MEKÂNSAL DÖNÜŞÜM SÜREÇLERİ,

KİMLİK BUNALIMLARI VE KENTSEL ÇELİŞKİ ALANLARI. 60

3.1 Mekânsal Dönüşüm Süreçlerine Genel Bir Bakış..... .58

3.1.1 Ülkemizde 1960–1980 Arası Mekânsal Dönüşümün Dinamikleri..... 62

3.1.2 Ülkemizde 1980 Sonrası Mekânsal Dönüşümün Dinamikleri. 65

3.1.3 Ülkemizde 2000'li Yıllarda Mekânsal Dönüşüme İlişkin Beklentiler. ... 67

3.2. Mekânsal Dönüşümlerin İzleri (1): Kentsel Kimlik Bunalımları..... 69

3.3 Mekânsal Dönüşümlerin İzleri (2): Kentsel Çelişki Alanları..... 72

3.3.1 Çelişki ve Mekânsal Çelişkinin Kavramsal Açılımları. 73

3.3.2 Çelişki ve Mekânsal Çelişkinin Kentsel Açılımları. 75

BÖLÜM DÖRT – MEKÂNSAL ÇELİŞKİLERİN TESPİT,

KESİNLEŞTİRME VE KAYIT ALTINA ALINMASI. 89

4.1 Seçilen Örneklerin Mekânsal Dağılımları…..... 89

4.1.1 Birinci Grup: Çok Parçalı Gelişen Kentsel Oluşumlar…..... 91

4.1.1.1 Mevzii Oluşumlarla Gelişen Alanlar (1-A)… 91

4.1.1.2 Yasadışı Gelişimler (Eşiklerin zorlanması) (1-B)…..... 93

4.1.1.3 Yenileme ve Dönüşüm Projeleri (1-C)… 94

4.1.2 İkinci Grup: Küresel Etkiler ve Piyasa Süreçleri Temelli Çelişkiler….. 96

4.1.2.1 Kentsel Yarım Kalmışlıklar; (2-A)… 96

4.1.2.2 Sermaye, Piyasa Temelli Oluşumlar (2-B)… 98

4.1.2.3 Mülkiyet Zorlamaları, Kullanım-Yoğunluk Çelişkileri (2-C). …. 100

4.1.3 Üçüncü Grup: Tarihsel-Kültürel Birikim Alanlarında

Yaşanan Çelişkiler…..... 101

4.1.3.1 Arkeolojik Sit Alanları ve Yakın Çevreleri (3-A). 102

4.1.3.2 Tescilli Yapı ve Tarihi Alanlar Yakın Çevreleri (3-B) 104

4.1.3.3 Tarihi Alan ve Bina Yeni Kullanım Biçimleri (3-C)…… 105

4.2 Kayıt Altına Alınan Örneklerin Algılama Belgelerine Dönüşümü.....…107

BÖLÜM BEŞ – ALGILAMA BELGELERİNİN OLUŞTURULMASI, DEĞERLENDİRME VE GERİ DÖNÜŞ ANALİZLERİ 112

5.1 Birinci Grup: Çok Parçalı Gelişen Kentsel Oluşumların Algılama Belgeleri 112

5.1.1 Birinci Alt Grup: (1A) Mevzii Oluşumlarla Gelişen Alanlar. 112

5.1.1.1 Birinci Alt Grup Birinci Örnek: (1A–1) Güzelbahçe İlçesi Mevzii Plan Oluşumları..... 112

5.1.1.2 Birinci Alt Grup İkinci Örnek: (1A–2) Batı Aksı Alışveriş Mrk... 116

5.1.1.3 Birinci Alt Grup Üçüncü Örnek: (1A–3) Kuzey Aksı Toplu Konut Uygulamaları (Evka - 5) 121

5.1.2 İkinci Alt Grup: (1B) Fiziksel ve Sosyal Eşiklerin Zorlanması 125

5.1.2.1 İkinci Alt Grup Birinci Örnek: (1B–1) Liman Arkası Çelişkili Oluşumlar (Ege Mahallesi)..... 125

5.1.2.2 İkinci Alt Grup İkinci Örnek: (1B–2) Karşıyaka Yalı Mahallesi .. 129

5.1.2.3 İkinci Alt Grup Üçüncü Örnek: (1B–3) Kadifekale Etekleri..... 133

5.1.3 Üçüncü Alt Grup: (1C) Kentsel Yenileme ve Dönüşüm Projeleri 139

5.1.3.1 Üçüncü Alt Grup Birinci Örnek: (1C–1) Narbel Konut Sitesi 139

5.1.3.2 Üçüncü Alt Grup İkinci Örnek: (1C–2) Birkent Sitesi ve Cengizhan Mahallesi..... 144

5.1.3.3 Üçüncü Alt Grup Üçüncü Örnek: (1C–3) Narlıdere Yeniköy Evleri..... 148

5.2 İkinci Grup: Küresel Etkiler ve Piyasa Süreçleri ile Oluşan Çelişkilerin Algılama Belgeleri ..... …152

5.2.1 Birinci Alt Grup: (2A) Kentsel Yarım Kalmışlıklar..... 152

5.2.1.1 Birinci Alt Grup Birinci Örnek: (2A–1) Batı Aksı Yarım Kalmış İş Merkezi 152

5.2.1.2 Birinci Alt Grup İkinci Örnek: (2A–2) Kordon Viyadükleri..... …156

5.2.1.3 Birinci Alt Grup Üçüncü Örnek: (2A–3) Bayraklı Yarım Kalmış İş Merkezi. 165

5.2.2 İkinci Alt Grup: (2B) Sermaye ve Piyasa Süreçleri Temelli Oluşumlar. 172

5.2.2.1 İkinci Alt Grup Birinci Örnek: (2B–1) Hilton Oteli ve Çevresi… 172

5.2.2.2 İkinci Alt Grup İkinci Örnek: (2B–2) İnciraltı Özdilek Alışveriş Merkezi ve Çevresi 177

5.2.2.3 İkinci Alt Grup Üçüncü Örnek: (2B–3) Ege Palas Oteli ve Çev.. .. 182

5.2.3 Üçüncü Alt Grup: (2C) Mülkiyet-Kullanım ve Yoğunluk Temelli Çelişkiler..... .188

5.2.3.1 Üçüncü Alt Grup Birinci Örnek: (2C–1) SSK İşhanı ve Çev……... 188

5.2.3.2 Üçüncü Alt Grup İkinci Örnek: (2C–2) Eski Tütün Deposu ve Çevresi (Alsancak)…..... 194

5.2.3.3 Üçüncü Alt Grup Üçüncü Örnek: (2C–3) Alsancak Garı ve Çev.. 199

5.3 Üçüncü Grup: Tarihsel ve Kültürel Birikim Alanlarında Yaşanan Çelişkilerin Algılama Belgeleri ..... …207

5.3.1 Birinci Alt Grup: (3A) Arkeolojik Sit Alanları ve Çevresi ..... .207

5.3.1.1 Birinci Alt Grup Birinci Örnek: (3A–1) Tepekule ve Çevresi. 207

5.3.1.2 Birinci Alt Grup İkinci Örnek: (3A–2) Kadifekale ve Çevresi..... 213

5.3.1.3 Birinci Alt Grup Üçüncü Örnek: (3A–3) Agora ve Çevresi 221

5.3.2 İkinci Alt Grup: (3B) Tescilli Yapı-Tarihsel Alanlar ve Çev. ..... .228
5.3.2.1 İkinci Alt Grup Birinci Örnek: (3B–1) Çakaloğlu Hanı ve Çev. ... 228
5.3.2.2 İkinci Alt Grup İkinci Örnek: (3B–2) İl Kültür Müdürlüğü Binası Ve Çevresi. 235
5.3.2.3 İkinci Alt Grup Üçüncü Örnek: (3B–3) Tarihi Asansör Yapısı ve Çevresi. 243
5.3.3 Üçüncü Alt Grup: (3C) Tarihsel Alanların ve Binaların Yeni Kullanım Türüne Adaptasyonu ..... .250
5.3.3.1 Üçüncü Alt Grup Birinci Örnek: (3C–1) Eski Depo Yapısının Eğitim Tesisine Dönüşümü (Yaşar Üniversitesi) 250
5.3.3.2 Üçüncü Alt Grup İkinci Örnek: (3C–2) Eski Sayaç Atölyesi Binası ve Çevresi 256
5.3.3.3 Üçüncü Alt Grup Üçüncü Örnek: (3C–3) Eski Gümrük Deposu Binası (Konak Pier) 262
5.4 Nedensellik Kategorilerinin Oluşturulması 271
5.4.1 Birinci Grup Çelişki Alanlarının Nedensellikleri 271
5.4.2 İkinci Grup Çelişki Alanlarının Nedensellikleri 274
5.4.3 Üçüncü Grup Çelişki Alanlarının Nedensellikleri 278
5.4.4 Nedensel İlişkilerin Genel Kategorileri ve Örnek Alanlara Dağılım 282

BÖLÜM ALTI – SONUÇ VE DEĞERLENDİRME. 293
6.1 Hipotez ve Sonuç Bulguların Tutarlılık Değerlendirmesi 293
6.2. Çalışmanın Planlama Alanına Katkıları ve Öneriler 305
6.2.1 Kentsel Çelişkilerin Giderilmesine İlişkin Öneriler 305

6.2.2 Yöntemin Mekân Üretim ve Kent Yönetim Süreçleri Açısından Katkıları 309

6.3. Varılamayan Sonuçlar ve Sonraki Çalışmalar için Öneriler 314

KAYNAKÇA 317

BÖLÜM BİR

GİRİŞ

1.1 Çalışma Hakkında Genel Bilgiler

Söz konusu tez çalışması genel olarak altı bölüm üzerinden kurgulanmıştır.

İlk bölümde, böyle bir çalışma yapılması gerekliliğinin nasıl ortaya çıktığı; çalışmanın ne tür sorulara yanıt bulmayı hedeflediği; yapılacak çalışmanın ilgili alana ilişkin ne tip yenilikler getirebileceği; çalışmanın temel öngörülerinin neler olduğu ve bunları sınarken hangi yöntemlerin kullanacağı konuları vurgulanmıştır.

İkinci bölümde, görsel algılama yaklaşımlarının planlamada kullanımı esasına yönelik olarak bir literatür araştırması yapılarak, gerek önerilen çalışmanın literatürde nerede duracağı belirlenmeye çalışılmış; gerekse de okuyucuyu diğer çalışmaların ana özelliklerinden haberdar etmek amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra, mevcut yöntemlerin bir sentezi yapılarak bu çalışma için veri oluşturabilecek faktörlere vurgular yapılmıştır.

Üçüncü bölümde, genelde ülkemiz, özelde ise İzmir kenti bağlamında mekânsal organizasyon süreçleri üzerine eleştirel bir ele alışla, çalışma kapsamında çelişki alanları olarak nitelendirdiğimiz mekânsal sorunların hipotetik olarak nedenselliklerinin ortaya konulması ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Dördüncü bölümde, mekâna ilişkin örneklerin tespit ve kesinleştirme çalışmaları ile söz konusu örneklerin gözlenmesi ve kayıt altına alınması sürecinin aşamaları tartışılmıştır.

Beşinci bölümde, tek tek her örneğe ilişkin geri dönüş analizleri, soyutlama analizleri ve mevcut durum analizleri gerçekleştirilerek, nedensel ilişkiler ortaya konulmaya çalışılmış; nedensel ilişkiler istatistiksel tekrarları bağlamında değerlendirilip yorumlanmıştır.

Altıncı ve son bölümde ise, ilk beş bölümde elde edilen bulgular yeniden ele alındıktan sonra, çalışmanın ilk aşamalarında oluşturulan hipotezler yeniden ifade

edilmeye çalışılmış, söz konusu araştırmanın bilinenlere ek olarak katkıları vurgulanmış ve sonraki çalışmalar için önerilerde bulunulmuştur.

Bununla birlikte, çalışmanın temel özelliklerini alt başlıklar halinde ifade etmek daha iyi anlaşılmasına olanak sağlayacaktır.

1.1.1 Konu Seçimi ve Problem Tarifi

Doktora seviyesindeki çalışmalarda, Dünyada ve Türkiye'de değişen eğilimler, etkileri eş zamanlı olmasa da paradigmalardaki değişimler bu düzeydeki çalışmalarda zaman zaman beklenmedik yığılmalara neden olmaktadır. Çoğu zaman, yerel gerçekler ve gerekliliklerle, evrensel kabul edilen kaygılar arasındaki iki yönlü bakış açısı arasına sıkışıp kalan bu anlamdaki çalışmalarda, temel belirleyicinin ilgili alanlardaki boşlukların ve eksikliklerin doldurulması olduğu görüşünden hareketle, İzmir Metropoliten alana ilişkin var olan ancak karar süreçlerince ihmal edilmiş mekânsal çelişkilerin ve uyumsuzlukların değerlendirilip giderilebilmesine yönelik bir konu seçimi gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte, ilgili alanlardaki boşluk ve yetersizlikler kavramını açmakta yarar vardır.

Ülkemizde, özellikle son 40–50 yıl içerisinde yaşanan dinamiklerin ve bunların etkilediği dönüşümlerin, özellikle büyük kentlerde mekânsal, ekonomik, sosyal, dengeli gelişimden uzak, nüfus artış oranları çok yüksek büyüme biçimlerine neden olduğu izlenmektedir. Bunun sonucunda ise kentsel ekonomik değerlerin belirleyiciliğinde oluşan kentsel yığılmaların ve çok yönlü mekânsal sorunların ortaya çıktığı görülmektedir (Oral ve Goncagül, 2002).

Dünyada ve ülkemizde sözü edilen bu hızlı değişim ve gelişim, küreselleşme, yeniden yapılanma süreçleri doğrultusunda oluşan dönüşümler ve paradigmalardaki değişimler, planlama ve tasarıma ilişkin mekânsal organizasyon süreçlerini ve yaklaşımlarını sorunları çözmede yetersiz kılmıştır. Ülkenin her noktasında aynı anlayışla ve birbirine benzeyen yaklaşımlarla, sınırsız ve denetimsiz bir büyüme biçimini temel alan imar etkinlikleri, bu dönüşümlere ve gelişen dinamiklere ayak uyduramadığını ve bunları yeterince yönlendiremediğini açıkça ortaya koymaktadır. Bunun sonuçlarından ise ölçekleri ne olursa olsun her yerleşme payına düşeni almaktadır.

Bu noktada yaşanan sorunları daha iyi anlamak için karar süreçlerinin sosyal içeriklerine bakmakta yarar vardır. Bugün, mekâna ilişkin karar süreçlerinde belirleyici rol oynayan pek çok toplumsal grup ve teknokrat uzman, "kentsel çevrelerin görsel niteliklerini" ekonomik, finanssal, sosyal konularla kıyasladığında önemsiz kabul etmekte; buna rağmen, eğitim seviyesi ve gelir düzeyinin artışına paralel olarak, kamuoyu ve halk giderek görsel çevre konusunda daha duyarlı hale gelmektedir. Nitelikli çevrelerin yarattığı sembolik değerler, yaşamsal tecrübeler ve kentsel kalite gibi konularda giderek artan taleplerin hızına hâlihazırdaki süreçlerin yetişemediği de bir gerçektir.

Bununla birlikte, özellikle son dönemlerde çeşitli kurumlarca hazırlanan raporlar da göstermektedir ki (Devlet İstatistik Enstitüsü [DİE], 2000; Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği [TUSİAD], 1999); 90'lı yıllardan sonra demografik anlamda bir geçiş dönemine girilen ülkemizde, gerek nüfus artış hızının giderek azalması, gerekse de kentleşme olgusunun yavaş yavaş doyum noktasına ulaşmaya başlaması sonucunda, yıllardır kentsel oluşumların "niceliksel" sorunlarıyla uğraşan karar mekanizmalarının yönünün "niteliksel" sorunlara kayacağı, ancak bunun için gerekli, yeterli bir alt yapının ise henüz oluşmadığı ve süreçlerin içerisine dahil edilmediği söylenebilir.

Dünyada 1970'lerde temelleri atılan "İnsan – Çevre Çalışmaları" başlamadan önce sosyal, ekonomik, politik sistemler olarak analiz edilen ve tasarlanan kentlerde insan – çevre arasındaki etkileşimlerin sistematik olarak incelenmesi başladıktan sonra değişik yönelimler ortaya çıkmaya başlamıştır (Altman, 1975; Porteous, 1977). İnsanın çevreyi nasıl etkilediği, şekillendirdiği, nasıl ve ne derece fiziksel çevrenin insanı etkilediği ve insan-çevre arasındaki çift yönlü etkileşimin mekanizmalarının neler olduğunun araştırılmasından çıkan en önemli ortak sonuç; mekânsal oluşumların sadece gerçek dünyanın nesnel özelliklerine göre değil, bunun yanında algılanan dünyanın öznel özelliklerine de bağlı olduğudur. Piyasa ilişkilerinin sonuç ürünler üzerindeki değerlendirme ölçütleriyle bağdaşmayan, ya da geleneksel biyolojik, fiziksel ihtiyaçlardan daha farklı olarak ele alınması gereken algılanan dünyaya ilişkin öznel özelliklerin, artık günümüzde karar süreçlerinde yukarıda sözünü ettiğimiz teknokrat grubun ve farklı toplumsal grupların gündemine alınması, bunun için gereken bilgi sistemlerinin kurulması, karar verme ve uygulama

aşamalarında bunlardan yararlanılması, uyumsuz işlevsel ve mekânsal kenarlaşmalar sergilenen çağımız Türk kenti olgusunun bu bağlamda tartışma konusu edilmesi gerekliliği de böyle bir konu seçimi fikrini ortaya çıkartmıştır.

1.1.2 Çalışmanın Amacı ve Hedefleri

Gerek çağdaş metropollerde, gerekse geç modernleşen toplumların metropollerinde kentsel görüntülerin, yapılaşmaların ve kent strüktürlerinin türdeşlikten alabildiğine uzak olduğu kaotik, karmaşık ortamlarda, toplumsal bellek, ortak değer sistemleri, kentsel estetik ve imge sürekliliği gibi kavramların erişilmesi oldukça güç değerler olduğu bir gerçektir. Hemen her değerin, niteliğin kaça? ya da ne kadar? gibi sorularla karşılık bulmaya çalışıldığı modern metropol yaşantısında tüm değerlerin metalaştırılmaya çalışıldığını görmek zor olmamaktadır (Simmel, 2000; Tanyeli, 2002).

Türk tasarımcısı ve mekân bilimcileri de özellikle 80'li yıllardan sonra, bugünün kaotik kentsel dünyası ve değer yargıları karşısında kendisini oldukça çaresiz hissetmektedir (Tanyeli, 2002). Aykırılıkların, belirsizliklerin ve sürekli karşıtlıkların ortaya çıktığı günümüz kentleri kimilerine göre arzulanan bir "farklılıklar kenti" yaratırken; kimilerine göre de bu durum uzlaştırılması gereken bir sorunlar yumağı yaratmaktadır.

Bu noktada, çalışmanın temel amacı ne yukarıda tarif edilen farklılıklar kentine göndermeler yaparak böyle bir oluşumu arzulamak; ne de tüm kentsel oluşumları organize edebilecek bir yöntem geliştirebilme iddiasıyla ortaya çıkmaktır. Temel amaç, farklılıkların ve aykırılıkların kabulü ile uzlaştırılamayan mimari ve kentsel oluşumlar paralelinde gelişen ve tüm kentsel alanı etkileyebilme potansiyeline sahip işlevsel ve mekânsal karmaşaların çok boyutlu ele alışlarla algılanarak sistematik bir biçimde değerlendirilmesi ve bu değerlendirme sonucu erişilen bilginin mekâna ilişkin karar süreçleri içerisine yerleştirilebilmesinin yollarının aranmasıdır.

Kent plancısı ve planlama disiplini açısından "algılanan öncelikler" bakış açısıyla tespitler yapabilecek bir bilgi sistemi geliştirebilmek, fiziksel gerçeklerin tasarımcının algılama ve zihinsel tasvirlerine göre parametrelere oturtulabilmesi ve

bu kılavuz niteliğindeki sistemleştirmenin mekâna ilişkin karar süreçleri içerisine katılabilmesi yapılan çalışmasının en temel hedeflerinden birisidir.

Mekâna ilişkin organizasyon ve karar verme aşamalarında en önemli aktörlerden bir tanesi olan tasarımcının, çevrenin gözlemlenmesi, yorumlanması, çevreye bakmayı bilme, gördüklerine tepki gösterme ve değerlendirmeler yapıp sonuçlara, yargılara, çözümlere ulaşabilmesi yönü hep gündem dışı kalmıştır (Berger, J., çev., 1986). Gerek işlevsel gerekse görsel uyumsuzluk ve çelişkilerin çok boyutlu yaklaşımlarla algılanarak elde edilen bilginin nedensellik bağlamında sınıflandırılması ve bu sınıflandırma temelinde mekânsal karar süreçlerine yeni bir bakış açısı getirilebilmesi bu anlamdaki bir yetersizliğin de giderilmesine olanak sağlayabilecektir.

Kentsel mekâna yaşam kalitesinin yükseltilmesi amacıyla müdahale edilmesi gerekliliği, konuya ilişkin tüm uzmanlar tarafından kabul edilen bir gerçeklik olmasına karşın, bunun başarılabilmesinde mekânın özelliklerinin algılanarak sorunların anlaşılabilmesinin gerekliliği ve bunun çeşitli parametrelerle ölçülebilir değerler haline, "algılama belgeleri" haline getirilebilmesi henüz başarılamamıştır. Bu anlamdaki bir çalışma ile bunun başarılabileceği düşünülmekte ve hedeflenmektedir.

1.1.3 Çalışmanın İlgili Alanlardaki Önemi

Yapılan literatür incelemeleri göstermiştir ki; çevresel algılama araştırmaları ve yaklaşımları konusunda henüz sağlam bir kuramsal çerçeve ve iyi organize edilmiş bir yöntem mevcut değildir. Bu anlamdaki çalışmaların genelde iki amacı bulunduğu söylenebilir; a) bilimsel amaç; insan – çevre etkileşimi içerisinde farklı bireylerin çevreyi algılama biçimlerini anlayabilmek ve tahminler yapabilmek için gerçekleştirilen çalışmalar; b) politika temelli; karar mekanizmalarında ve karar süreçlerinde sosyal amaçlı bilgilenme esasına dayanan çalışmalardır (Zube, Sell ve Taylor, 1982).

Ülkemizde son zamanlarda, akademik düzeyde birinci türden ampirik temelli çalışmalara rastlamak mümkünken, ikinci tür olarak tarif ettiğimiz politik, karar verme süreçlerini ilgilendiren çalışmaların eksikliği çok açık görülmektedir. Bu

sebeple, yerel gerçekler ve gereklilikler temelinde gerçekleştirilen böyle bir çalışmanın politika temelli olarak tariflenen ve mekâna ilişkin yön verme süreçleri açısından önemli ve gerekli olduğu düşünülen bir eksikliği giderebileceği düşünülmektedir.

Kentlerde, görsel nitelikler ve değerler de doğal birer kaynaktır ve diğer doğal kaynaklar gibi ele alınıp yönetilmesi gerekmektedir. Kentlerin, çekicilikleriyle ön plana çıkma gayreti içerisinde olduğu ve birbiriyle sürekli yarış içerisinde olduğu günümüz dünyasında, özellikle yerel ölçekte "kent yönetimi" açısından görsel değerlerin yönetilebilmesi, uyumsuzlukların ve karmaşaların farkına varılabilmesi son derece önemlidir. Ölçülebilir kriterlere oturtulmaya çalışılacak olan işlevsel ve görsel algılama belgeleri, mekâna ilişkin karar alma ve denetleme yetkisine sahip yerel yönetimler, mekân üretiminde rol alan gruplar - aktörler ve mekânın sorgulanması süreçlerini yaşayan eğitim kurumları açısından farklı açılımlar üretebileceği için de önemli olacaktır.

Bunun yanı sıra çalışma, algılama yaklaşımlarıyla kentsel oluşumlara ve kentsel form elde etme sürecine, algılanan dünyanın öznel özellikleriyle bakabilmenin yollarını getirebilmesi açısından farklı bir perspektif sağlayacak; özellikle kent yönetimi mekanizmaları içerisine "algılama – ilişki kurabilme – sorun çözme" süreçlerine dair yeni bir bakış açısı katabilmesi nedeniyle de uygulamalarda etkin rol oynayabilecektir. Sürekli zaman – mekân analizleriyle geri dönüşlere olanak sağlayacak olan çalışma sonucu elde edilecek olan bilgi sistemleri, kentte yaşayan, onu ziyaret eden ve yönetenler açısından da veri oluşturabilecektir.

Giderek disiplinler arası nitelikler taşımayan çalışmaların başarı şansının azaldığı günümüzde, çalışma konusunun, kent planlama, kentsel tasarım, çevre psikolojisi, sanat – sanat tarihi gibi disiplinlerin buluştuğu bir çerçevede tarif edilmesi de ilgili alana ilişkin çok boyutlu açılımlar üretebilecektir. Bunun dışında, estetik doktrinler, tasarım sorunları ve uyumsuzluklar bağlamında nedenselliklerin ortaya çıkartılması, sosyal-kültürel-psikolojik boyutların ilişkisini anlama, bütünsel bir bakış açısı çerçevesinde oluşumların anlam ve görsel zevk üreten (ya da üretemeyen) gerçeklerini kavramaya yardımcı olacaktır. Oluşturulabilecek yeni görme biçimleri

ve yeni düşünme biçimlerinin ilgili alandaki kuram – pratik arasındaki kopukluğun da ortadan kaldırılmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir.

1.1.4 Çalışmanın Olaylara Bakışı ve Sınırlarının Belirlenmesi

Bu düzeydeki çalışmalarda belki de en önemli sorunsallardan birisi de okuyucuya çalışma kapsamında hangi noktada durulduğunun ifade edilmesidir. Gerek çalışmanın başarısı gerekse de kapsamın net bir biçimde sınırlarının çizilebilmesi açısından bunun açıkça ifade edilmesi gerekmektedir.

Günümüzde bilim düşüncesinde bir dönüm noktası yaşandığı bilinmektedir. Bilim, yaklaşık 4–5 yüzyıl önce kaçırdığı, yanlış yönlere girerek yitirdiği bir yol ayrımını bugün bir kez daha kaçırmayı kaldıramaz.

Konuyu tarihsel perspektif içerisinde ele alırsak, bugünkü kültürümüzün temelinde yatan dünya görüşü ve değerler sisteminin ana hatlarının 16. ve 17. yüzyıllarda formüle edilmiş olduğu söylenebilir. 15. yüzyıl öncesi hemen hemen tüm kültürlerde ‘organik’ bir dünya görüşü egemenken, insanlar doğanın manevi özelliklere sahip olduğunu düşünüyor, maddesel olguların karşılıklı bağımlılığına inanıyorlardı. Bilimsel çatısının Aristoteles ve Kilise gibi iki otorite temelinde şekillendiği Ortaçağ bilimi aynı anda sağduyu ve inanca dayanırken, cisimleri kontrol etmeyi değil, onların anlamını ve önemini kavramayı amaçlıyordu (Kavadarlı, 2002; Kuryel, 2004).

16. ve 17. yüzyıllara gelindiğinde organik, ruhani, yaşayan evrenin yerini mekanik bir dünya görüşü aldı. Modern dönemlerin egemen metaforu olan ‘makine-dünya’ fikri ve bu değişim, Copernicus, Galileo, Newton, Bacon, Descardes gibi dehaları yaratan, fizik, felsefe ve astronomideki devrimsel değişikliklerdi. Bir dogma olan ‘jeosantrik’ görüşün yıkılmasıyla başlayan bilimsel devrim son dört yüzyılda tüm dünyayı şekillendirmiştir. Descardes’ın düşünce ve maddeyi birbirinden tamamen bağımsız olarak ele aldığı ‘düalistik’ gerçeklik görüşü, bir yanda Bacon tarafından geliştirilen deneysel yaklaşım, diğer yanda Galileo’nun doğayı matematiksel bir dile oturtma çabaları bilimsel arayışın özünü ve amacını tamamen değiştirmiştir (Capra, F., çev., 1992; Maxwell, 2003).

Organik dünya görüşünün doğanın düzenini anlama, onla uyum içinde yaşama ilkesinin yerini, doğaya hükmetme, onu biçimlendirme görüşü almıştır. Descardes görüşleri paralelinde gelişen bilimsel bilginin mutlaklığı, doğanın matematik tasviri ve analitik akıl yürütme söylemleri, bir başka ifadeyle matematiksel yasalar ve deneysel yaklaşım günümüze kadar bilimsel teorilerin en önemli ölçütü olarak kabul edilmiştir. Descardes'ın analitik *(çözümleyici)* yaklaşımı bilimsel indirgemeciliğe *(karmaşık bir olgunun bileşen parçalarına ayrılarak o olgunun tüm yönleriyle anlaşılabileceği inancı)* neden olmakta, düalistik görüşe göre maddesel evren bir makine olduğundan, bu evrendeki her şey onu oluşturan parçaların düzeneği ve hareketi ile açıklanabilirdi (Kavadarlı, 2002). Bu görüş 20. yüzyıl fiziğine kadar tüm bilimsel kuramların şekillenmesini belirlemiştir. Newton ise Bacon'un temsil ettiği deneysel yöntem *(tümevarımlı)* ile Descardes'ın temsil ettiği çözümleyici *(tümdengelimli)* yöntemin bir sentezini yaparak doğa bilimlerine temel olan metodolojiyi geliştirmiştir (Koyre, A., çev., 2006). Newton'a göre Tanrı maddesel parçaları, aralarındaki güç ve hareketi yaratmış, tüm evren bu şekilde harekete geçirilmiş ve hiç değişmeden o zamandan beri bir makine gibi çalışmıştır. Her şeyin kesin bir nedeni olduğu gibi, bunun ilerisi içinde bir kesinlik taşıdığını savunarak 'mutlak determinizm' i ortaya çıkartan Newton'un, sistemin herhangi bir parçasının geleceğinin, o parçanın herhangi bir andaki durumunun tüm ayrıntılarıyla bilinmesiyle kesin olarak tahmin edileceği görüşüyle, tüm bilimsel çalışmalara 20. yüzyılın ortalarına kadar temel oluşturduğu söylenebilir (Koyre, A., çev., 2006; Langevin, 2000).

Bununla birlikte, 20 yüzyılın ilk otuz yılında peş peşe gelen Einstein'ın 'İzafiyet Teorisi' ve 'Kuantum Kuramı', Kartezyen dünya görüşü ve Newton mekaniğinin ana kavramlarını derinden parçalamıştır. Atom ve atom altı dünyaya ilişkin çalışmalar bilinen hemen her şeyin 'aslında öyle olmadığı' gibi bir sonuçla sadece bilimsel bir değerler dizisi değişimine değil, aslında bir varoluş problemine işaret etmekteydi. Atom dünyasına ilişkin çalışmalar kesin olarak göstermiştir ki;

a) Atom altı dünyada her şey birbirine bağlıdır, kesinlik yoktur, sadece olasılık ve eğilimler vardır,

b) Dünya birbirinden bağımsız parçalara ayrılamamaktadır,

c) Birleşik bir bütünün parçaları arasında anlaşılması güç bir ilişkiler örgüsü vardır,

d) Atomik olaylarda kesin nedensellikler olmadığı gibi, tamamen rastlantısal da değildir,

e) Bir parçanın davranışı, onda yerel olmayan bütüne olan bağlantısıyla belirlenir. Bu bağlantılar da her zaman kesin olarak bilinemez, istatistiksel nedenselliklerden söz edilebilir,

Klasik mekanikte parçaların niteliği ve davranışı bütünlükleri belirlerken, Kuantum da bunun tamamen tersine döndüğü söylenebilir (Capra, F., çev., 1992; Landau, L. ve Roumer, Y., çev., 1996; Pagels, R. H., çev., 1982).

Herhangi bir şeyin kendi başına ne olduğuyla değil, onun başka şeylerle olan ilişkilerine göre tanımlanabileceğini temel alan Kuantum görüş, yerel olmama ve istatistiksel nedensellik söylemleriyle maddenin yapısının mekanik olmadığını göstermektedir. Bu görüş aynı zamanda günümüzde üzerinde sıkça tartışılan ve bu çalışmaya da kuramsal altlık teşkil eden 'holistik' ve 'ekolojik' yeni gerçeklik görüşlerine de temel oluşturmaktadır (Arıtan, 2004; Hannes, Mander ve Naveh, 2000; Maxwell, 2003; Naveh, 2000).

Kuantum fiziğin yasaları her şeyden çok ilişkiler hakkındaki düşüncelerimizi geliştirmeyi vaat etmektedir. Çünkü bir şeyin varlığı onun tüm çevresine bağlıdır *(bağlamsallık)* ve bölünemez bir bütünün parçasıdır *(holistik yaklaşım)*.

Dolayısıyla, bölücü ve katı olmak yerine, organik – bütünsel – ekolojik özellikler taşıyan bu görüş, bir bütünü parçalarına ayırıp, parçaların incelenmesiyle o bütünü anlamaya çalışan indirgemeciliğe dayanan görüşün karşısında yerini almaktadır. Bugün artık bilim, organik ya da bütünleşik bir bütünün, onu oluşturan unsurlardan bağımsız, o parçaların toplamından fazla olan bir gerçekliği olduğunun farkına varmak durumundadır.

Yürütülen tez çalışması da bu görüşü dayanak olarak almakta, bütün-parça arasındaki ilişki tarifini, nedenselliğe bakış açısını, bilgiyi ele alış biçimini bu doğrultuda tariflemektedir. Bunlara kısaca değinilecek olursa;

1.1.4.1 Çalışma Kapsamında Bütün – Parça İlişkisinin Ele Alınışı

Bu çalışma kapsamında, bütünü oluşturan parçaların Kartezyen anlayışta olduğu gibi izole edilerek incelenmesinin bütünlükleri belirtemediği kabul edilmektedir. Çünkü bütünün parçası izole edilmiş parçaların niceliksel olarak toplamından daha fazla bir oluşumdur. Dolayısıyla, parçaların özellikleri bütünü oluşturmak için girdikleri etkileşim içerisinde anlamlı bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Söz konusu tez çalışmasında da bütün bir kente ait tespit edilen çelişki alanları bütün-parça arasındaki bu ilişki temelinde incelenmektedir. Bunu yaparken kentsel parçalar ile bütün bir kent karşılaştırılmamakta, diyalektik bir anlayışla ele alınmaktadır. Çünkü parçaların bilgisi olmadıkça bütün, bütünün bilgisi olmadıkça da parçanın anlaşılamayacağı düşünülmektedir. Yine tespit edilen çelişki alanlarının, yani kentsel parçaların hem çevresiyle hem de diğer çelişki alanlarıyla olan etkileşimlerini ortaya koyabilecek bir çalışma biçimi benimsenmiştir. Tıpkı bir elmanın sadece elma ağacının değil, bütün bir doğanın ürünü olduğu gerçeğinde olduğu gibi, ele alınan, algılanan kentsel parçalar da bütün bir sistemin ürünü olarak kabul edilmekte, dolayısıyla sistemi oluşturan faktörler bütünlükleri içinde ele alınmaya çalışılmaktadır.

1.1.4.2 Çalışma Kapsamında Bilginin Ele Alınış Biçimi

Söz konusu çalışmada, bilginin ele alınış biçiminde de üç nokta üzerinde yoğunlaşılmıştır. Bunlar, 1) Bilginin mümkün olduğu kadar çok bağıntıyı bilmekle ilgili olduğu, 2) Bilginin tarihsel olduğu, tarihselliği ve 3) Bilginin canlı algılamadan soyut düşünceye, oradan da tekrar pratiğe dönerek elde edilebileceğidir.

Her somut bütünlük, birbiriyle ve ayrıca bağlı oldukları bütünle bağıntılı olarak birçok parçadan meydana gelmektedir. Dolayısıyla bilgi, bu bağıntıların bilinmesiyle olanaklıyken; bilgiye ulaşma sürecinde de ‘pratik – kuram’ ile ‘somut - soyut’ birlikte ele alınıp değerlendirilmelidir (Hançerlioğlu, 1996). Bu nedenle çalışma kapsamında söz edilen ve ilerleyen bölümlerde tarif edilecek olan çok boyutlu algılama yaklaşımlarının temel prensibi canlı algılamalardan soyut düşüncelere, buradan da pratiğe geçilmesi şeklinde yorumlanabilir. Bu noktada çalışma

kapsamında pratiğin hem bir çıkış noktası hem de doğruluğun ölçütü olduğu söylenebilir.

Bununla birlikte bilgi, tarihsel aşamaların her birinde birbiriyle bağıntılı hakikati içinde taşıyarak ilerlemektedir. Bir başka ifadeyle bilgi tarihseldir. Bilginin tarihselliğine olan vurgu, çalışma kurgusu içerisinde var olan 'geri dönüşlere olanak tanıyan bir çizgide' olayların ele alınmasını da bu temele oturtmaktadır. Bunu biraz daha açmak gerekirse; çok katı deterministik yaklaşımlar yerine, çok yönlü etkileşimlere bağlı neden-sonuç ilişkilerinin ortaya çıkarılmasının hedeflendiği, temel belirleyici faktörlerle birlikte, gelişim ve nihai sonuç üzerine etkili olabilen, yön değişimine yol açabilen faktörlerin, 'rastlantı ve istatistiksel olasılığın' unsurlarıyla birlikte değerlendirilebileceği bir yolla bilgi ele alınmaktadır (Pickard, 2000; Woods ve Grant, 1995).

Bu, kaba tarih yorumlarının aşılarak tarihsel bilginin gerçeğe uygunluk ve anlaşılırlık düzeyini yükselttiği gibi, olasılıklar içinde olanaklılık durumlarını, gerçekleşebilirlik düzeylerini değerlendirerek bilimsel kestirime olanak sağlayacaktır. Tarihsel bilginin kaba materyalist ve indirgemeci yorumlarından farklı olarak bu perspektif içerisinde tariflenen gelecek öngörüsü bir kehanet olmayacak, neden-sonuç ilişkileri olasılıkları da hesaba katarak tahlil edilebilecektir. Bu noktada söz edilen olasılıkların varlığı, çok yönlü etkileşimlere bağlı değişken durumların ortaya çıkabilmesinden kaynaklanmaktadır ve nedensellik bağını ortadan kaldırmamaktadır. Sonuçta mutlak deterministik bir yaklaşım yerine diyalektik deterministik bir yaklaşımın temel alındığı söylenebilir.

1.1.4.3 Çalışmanın Nedenselliğe Bakışı

Çalışma kapsamında nihai aşama olarak kurgulanan ve çelişki alanlarının nedenselliklerinin kategorize edilmesiyle ortak çıkarımlar yapabilmeye olanak tanıyabilecek bir sonuç ürün beklentisi içinde, bu çalışmanın nedenselliğe nasıl baktığının ifade edilmesi de zorunlu olmaktadır.

Bu çalışmanın nedensellik temelli varsayımlarına göre;

a) Nedensellik klasik bir neden-sonuç ayrımı değil, bir nedensel ilişki bütünlüğüdür,

b) İncelenen olaylarda neden ile koşulların ayrımının yapılması gerekmektedir,

c) Nedensellik zorunluluk demek değil; rastlantının da varlığını bilmek demektir,

d) Nedensel ilişkiler diyalektik hareketin evrimsel niteliği paralelinde basitten karmaşığa, ya da aşağıdan yukarıya doğru bir yön izlemektedir.

Doğada ve toplumda her olgunun uzun bir geçmişi, tarihi vardır. Her olay ve olgu aşağıdan yukarıya doğru bir ilerlemenin, sürecin ürünüdür. Dolayısıyla incelenen, algılanan örnekler üzerinde gerek canlı algılamadan soyut düşünceye ve oradan pratiğe geçen bir yöntemle, gerekse de bağıntıların ortaya çıkartılmasını hedefleyen tarihsel geri dönüşlerle çok boyutlu bir nedensellik kurgusu ile çalışılmaktadır (Hançerlioğlu, 1996; Yıldırım, 1996).

1.1.4.4 Çalışmada Olay ve Olguların İncelenme Biçimi

Tez çalışması kapsamında olay ve olgulara bakış açısının ifade edilmesi, okuyucu açısından söz konusu çalışmanın anlaşılması ve kritik edilmesi süreçleri içerisinde önemli bir yere sahiptir. Her çalışmanın kendisine özgü duruş noktaları ve dünya görüşleri, çalışmanın sınırlarının da çizilmesi açısından önemlidir. Bu noktada, çalışma kapsamında olay ve olgulara nasıl bakıldığını özetleyecek olursak;

a) Çalışma Kapsamında Olay ve Olgulara 'somut bütünlükleri' içinde bakılmaktadır. *(Kente ilişkin her tür çelişki ya da sorun noktası sadece o kentsel parçayla ilintili değil, aktörleriyle, oluşum süreçleriyle, kentin diğer alanları ile, kısacası bütün bir sistemle ilgilidir. Bu sebeple çalışma kapsamında olaylara çok boyutlu bir çizgide bütünlükleri içerisinde bakılmaktadır)*

b) Olay ve olgulara 'bağımlılıkları' içinde bakılmaktadır. *(Her olay ve olgu başka pek çok olayla ilişkili ve bağımlıdır. Çalışma kapsamında tariflenen çelişki kategorileri arasında da bir takım bağıntılar bulunduğu iddia edilmektedir)*

c) Olay ve olgulara 'çok yönlü' bakılmaktadır. *(Tüm olaylar çok yönlüdür, tek bir açıdan ele almak bütünlüğün kaybedilmesine neden olur. Bu sebeple tarif edilen çelişki alanları ele alınırken çok yönlü gözlem, algılama ve geri dönüş analizleri ile bir çalışma gerçekleştirilmektedir)*

d) Olay ve olgulara ‘devimlilikleri’ içinde bakılmaktadır. *(Her olay ve olgunun geçmişi, şimdisi ve sonrası, bir başka ifadeyle tarihi vardır. Olaylar geçmişten kopartılarak anlaşılamayacağı için çalışma kapsamında her örneğin geri dönüş analizleri gerçekleştirilmiştir)*

e) Olay ve olgulara ‘çelişmeleri’ içinde bakılmaktadır. *(Her türlü olay ya da olgu çelişkiler barındırmaktadır ve bunların çözümlenesi gerekmektedir. Olay ve olgular ele alınırken çelişkilere bakılarak değişim olanakları saptanabilir. Neyle, neden, nasıl, hangi yöne doğru çeliştiği bilinmeyen bir olgu tanınamaz. Bu sebeple çalışma kapsamında örneklerin yarattığı çelişkilerin açığa çıkartılmasına çalışılmaktadır,*

f) Olay ve olgulara ‘değişkenlikleri’ içinde bakılmaktadır. *(Hızlı ya da yavaş her şey değişmektedir. Bu nedenle çalışma kapsamında gerçekleştirilecek çalışmalar için blok bir zaman dilimi planlanmış, olay ve olgulara ilişkin inceleme bu zaman dilimi içerisinde gerçekleştirilip bitirilmiştir).*

Çalışma hakkında genel olarak bu bilgileri verdikten sonra, süreç boyunca doğrulukları sınanacak, yanıt aranacak sorulara değinmekte fayda vardır (Hançerlioğlu, 1996; Yıldırım, 1996).

1.2 Varsayımların Geliştirilmesi

Çalışma kapsamında nelerin sınanacağı, ne tür sorulara yanıtlar aranacağı konusu iki aşamalı olarak ele alınmaktadır. Bunlardan ilki, çalışma konusunun çıkış noktasını oluşturan temel varsayımdır. Bu varsayıma göre;

“Çeşitli toplumsal gruplar ve teknokrat uzmanlar (aktörler) aracılığıyla üretilen, ortaya çıkan kentsel çelişki alanlarına ait algılama belgelerinin, kent planlamada sorun belirleme ve karar süreçlerinde önemli bir veri grubu oluşturabileceği ve bu veri gruplarından da bilgi sistemleri oluşturup yararlanılarak etkin, verimli, işlevsel ve nitelikli plan uygulama ve çözümlerine yönelinebileceği” iddia edilmektedir.

Bu iddiaya göre, mekân organizasyonu süreçlerinde, toplumsal gruplar ve teknokrat uzmanlar temel aktörler olarak kabul edilmiş ve bu aktörlerle kentlerde noktasal, doğrusal ya da alansal ölçeklerde karşımıza çıkan “çelişki alanları” arasında sıkı bir ilişki olduğu düşünülmüştür. Tasarımcı ve karar verici açısından bu çelişkiler

algılanabilir ve yorumlanabilirse, bunun için bir bakış açısı geliştirilebilirse, sorun belirleme ve karar süreçleri açısından önemli bir veri grubu yaratılabilecektir.

Bu veri gruplarının nedensellikleriyle birlikte formüle edilmesi ve belirli bir sisteme oturtulması sonucunda ise kente ilişkin bilgi sistemleri oluşturulabilecektir. Bu bilgi sistemleri karar verme, denetleme ve uygulama süreçlerine dahil edildiğinde ise pek çok aktör için rehber ya da kılavuz niteliğinde daha etkin, verimli plan uygulamalarına olanak tanıyacak süreçlerin yaratılacağı düşünülmektedir.

Bununla birlikte, yine çalışma süresince doğrulukları sınanacak olan başka araştırma soruları da bulunmaktadır. Bunlara kısaca göz atılacak olursa;

a) Özellikle metropol kentler çok hızlı değişim ve dönüşüm süreçleri yaşamaktadırlar. Mevcut planlama anlayışlarımız ve pratiklerimiz bu değişim ve dönüşümün hızına ayak uyduramamış, sonuçta pek çok türde kentsel çelişki alanları varlıklarını artarak sürdürmüşlerdir.

b) Mekâna ilişkin karar süreçlerinde ön plana çıkan kaygılar genellikle ekonomik, sosyal ve politik olmakta, oysa kentsel çevrelerin görsel nitelikleri de demografik bir geçiş dönemi yaşayan ülke kentlerimiz açısından gelecekte önemli bir gündem oluşturacakken, buna ilişkin herhangi bir altyapının varlığından söz etmek olanaklı değildir.

c) Bütünsel bir bakış açısı çerçevesinde kent yönetim mekanizmaları açısından algılama yaklaşımları ile estetik kaygıların, tasarım sorunlarının ve uyumsuzlukların nedenselliklerinin ortaya konulabilmesi sosyal, kültürel ve psikolojik anlamda ilişkiler kurabilme olanağı yaratacak ve bu kazanım paralelinde sorun çözme kapasitesi artabilecektir.

Bunun yanında, her mekânsal çelişkinin değerlendirilmesi kendi içinde ve bulunduğu coğrafya ile ilişkili olarak anlamlıdır. Bu sebeple çalışma kapsamında çelişki kategorileri olarak gösterilen kategoriler aynı zamanda İzmir Metropoliten Alanına ilişkin hipotezleri oluşturmaktadır. Çok genel olarak kentsel gelişim ve değişimle ilgili çelişkilerin ortaya çıkış sebepleri;

a) Mekân üretim ve organizasyon süreçlerinde yetersizlikler ve yanlışlıklar bulunmasına bağlı olarak,

b) Eşit olmayan dağılımlara bağlı olarak *(kentsel rantların dağılımı, kentsel servis ve olanakların dağılımı)*,

c) Kent yönetim mekanizmalarının birbirinden kopuk, eşgüdümsüz ve piyasa temelli yaklaşımlarla işlemesi sebepleriyle olduğu düşünülmektedir. Bu genel varsayımlar çalışma süresince test edilip doğrulukları sınanacaktır.

Bu genelleştirmeden sonra İzmir Metropoliten Alan sınırları içerisinde daha yerel ve özel olarak ileri sürülebilecek iddialar ve sınanacak araştırma konuları da şunlardan oluşmaktadır;

A) İzmir Metropoliten alan sınırları içinde ve dışında, kimi zaman kent içerisinde kimi zamansa kentin gelişim aksları üzerinde kadastral parsel sahipliği temelli, çevresinden kopuk ve çevre özellikleriyle uyumsuz, fiziksel anlamda tahrip edici nitelikli mevzii uygulamalar görsel ve işlevsel anlamda önemli kentsel çelişkiler yaratmaktadır.

B) Her tür fiziksel ve sosyal eşiğin zorlandığı, daha üst toplumsal katmanların bitişiğinde, kente eklemlenme amacı içerisinde olan, kente girebilmiş kalıcı barınak alanları kentin sağlıklı form ve strüktür oluşumunu, kentsel hizmetlerin işlevselliğini ve görsel kalite unsurlarını yıpratan çelişkili oluşumlardır.

C) Kentlerin özellikle çöküntü alanlarında ortaya çıkan çürüme ve yoksulluk, kentsel yenileme projeleri ile bir ekonomik kazanç aracı haline dönüştürülmekte; bunun sonucunda bu kesimlerde yaşayan alt gelir gruplarının soylulaştırılmış alanlardan dışlandıkları ve yeni orta sınıfların bu alanlara el koydukları tipte çok parçalı oluşum ve dönüşümler çelişkili mekânsal ve sosyal birliktelikler ortaya çıkartmaktadır.

D) Mekâna ilişkin karar süreçlerinde etaplama, programlama, kredi kullanım biçimlerindeki yanlışlıklar ve yasal mevzuatın gerektiği kadar dikkate alınmaması, kent bütününde gerek işlevsel gerekse görsel anlamda ciddi çelişkiler yaratan mekânsal yalnızlaşmalar ve yarım kalmışlıklar yaratmaktadır.

E) Kente ilişkin karar süreçlerinde temel dayanağın piyasa koşulları ve beklentileri ile küresel süreçlere dahil olma çabaları haline gelmeye başladığı bir ortamda

ortaya çıkan mekansal uygulamalar, kentin yapılaşmış çevresiyle bağdaşmayan çelişkiler yaratmaktadır.

F) Kentsel alanlara ilişkin mekân organizasyon süreçlerinden kaynaklanan sorunlar ve müzakere ortamlarından bağımsız olarak gerçekleştirilen uygulamalar kentsel alanların özellikle işlevsel anlamda, mülkiyet yapısında ve kullanım yoğunluğunda çelişkiler yaratmasına neden olmaktadır.

G) Tarihsel izler taşıyan arkeolojik nitelikli alanlara ait kararların parçacı biçimde ele alınması, bu tip alanları yapılaşmış çevreden ve kentin geri kalan kısımlarından soyutlayarak bütünleşme sürecini engellemekte, ortaya gerilim dolu izole edilmiş alanlar çıkartmaktadır.

H) Geçmiş yaşantılara ait izler taşıyan sivil ve anıtsal mimari örneklerin yakın çevreleriyle kurdukları ilişkilerde, koruma – kullanma dengelerinin sağlanamamış olması, yapılaşma normları ve estetik ölçütler yanı sıra işlevsel ilişkiler bağlamında çelişkili birliktelikler sergilenmesine neden olmaktadır.

İ) Özellikle tarihselliğe ve popüler kültüre temellenen, tarihi yapı stoklarının yeni kullanım biçimlerine adapte edilmesi sürecinde karar ve denetim süreçlerinin talebin niteliği ile yapının özellikleri arasındaki dengeleri sağlayamamış olması işlevsel ve görsel anlamda çelişkili oluşumlar ortaya çıkartabilmektedir.

Çalışma kapsamında, yukarıda tariflenmeye çalışılan genel varsayımların yanı sıra, bu 9 farklı özel hipotez de 3 ana başlık altında, İzmir Metropoliten Alanında toplam 27 örnek üzerinden araştırılıp doğrulukları test edilecektir.

Bununla birlikte, söz konusu araştırmaların hangi yöntemler kullanılarak yapılacağı, nasıl bir inceleme ve bilgi toplama metodu seçileceği de ayrı bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.3 Araştırma Yönteminin Geliştirilmesi

Özellikle Metropoliten alanlara ilişkin deneyimlere bakıldığında; fiziksel oluşumlar, toplumsal-ekonomik yapılar, siyaset ve yönetim – organizasyon içeriklerinde çok yönlü kentsel çelişkilerin yaşanmakta olduğundan önceki bölümlerde bahsedilmişti.

Çalışmalarda bu nedenle *"soruna"* ve *"nedenselliklerine"* geniş kapsamlı bir çizgide bakmaya çalışılmıştır. Bu konuda çeşitli konum ve büyüklükte kent ve kent parçalarına ait saptamalar – gözlemler yapılmış; ayrıca, konuya ilişkin çeşitli ölçeklerde yaklaşım ve birikimleri ülke ve dünya ölçeğinde izlemek ve sonuçlara varmak amacıyla kapsamlı bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir.

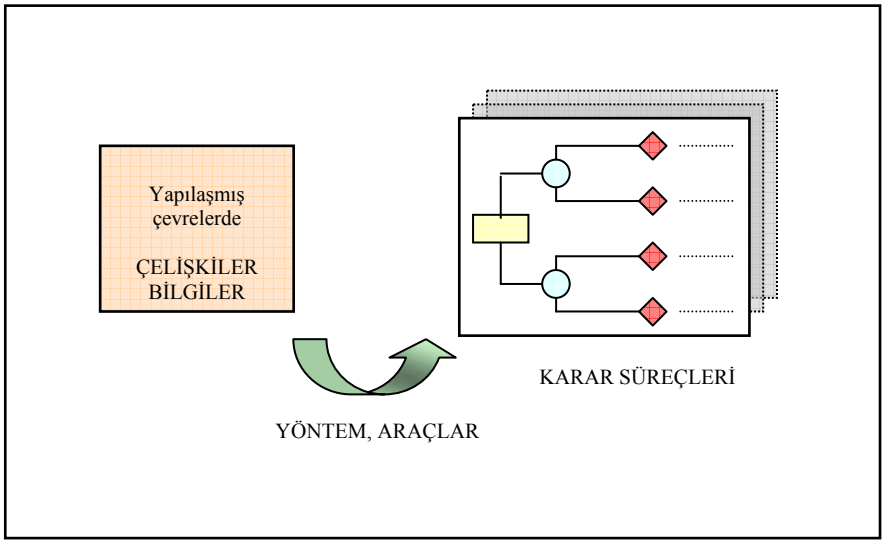
Bu tür çalışmaların kendi teori – pratik bütünlüğünü kendi içerisinde çözümlemesi gerektiği fikrinden hareketle; söz konusu çalışma, alanında yeni bir yöntem önermemekte, farklı disiplinlerde kullanılan yöntemlerin bir sentezini yaparak, kendine özgü bir ele alış biçimi yaratmaktadır.

Önceki bölümlerde tarif edilen sorun ve sorunların çok boyutlu ve karmaşık nitelikler taşımaları, problemin çözümünde de çok boyutlu yaklaşımları gerekli kılmaktadır. Örneğin, bir yandan aktörler ve ortaya çıkan çelişkiler arasındaki "ilişki desenlerinin tarifi" gerekirken, diğer yandan kişisel gözlem ve tespitler içerisine "algılama yaklaşımları" katılacaktır.

Konuyu daha detaylı biçimde tartışabilmek için araştırma yönteminin ve bu araştırmayı yürütebilmek için gerekli bilgi toplama yönteminin nasıl şekillendiğinin ifade edilmesi gerekmektedir.

1.3.1 Araştırma Yöntemi

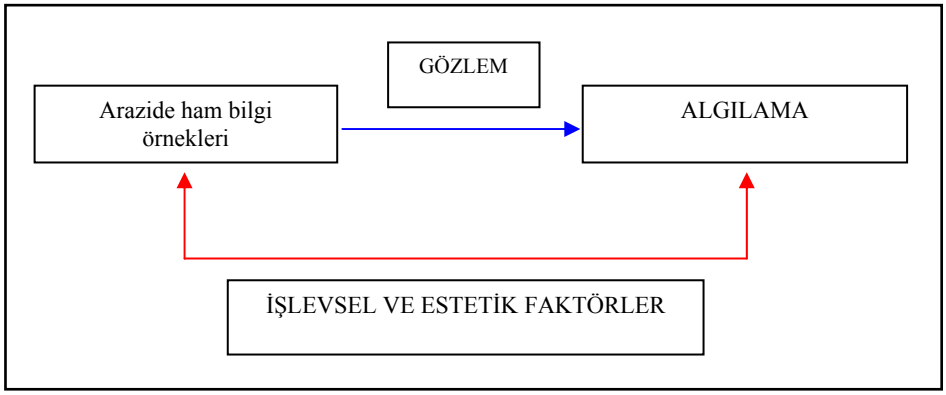
Önceki bölümlerde de ifade edildiği gibi çalışmanın temel amaçlarından bir tanesi, yapılaşmış çevrelerden elde edilen bilgilerin algılama, gözlem ve tarihsel geri dönüşlerle incelenmesi sonucunda bunların algılama belgeleri haline getirilerek kentsel karar süreçlerine dahil edilmesidir (Şekil 1.1).

Şekil 1.1 Çelişkilerin, gözlem, algılama ve geri dönüş analizleri ile karar süreçlerine entegrasyonunun soyutlanmış anlatımı.

Araştırma tasarısının en önemli aşaması, problem tanımı kısımlarında da ifade edilen çelişki alanlarının nasıl tespit edileceği ve bunların nasıl sınıflandırılacağıdır. Bu kategorilerin oluşturulması sürecinde mümkün olduğu kadar genelleştirmelere olanak tanıyarak, aktüel nitelikli örnekler sübjektif kriterlere göre belirlenmiştir.

İkinci önemli nokta ise, seçili arazide var olan ham bilgilerin nasıl gözlemleneceği, ne tür faktörlerin devreye gireceği konusudur (Şekil 1.2).

Şekil 1.2 Arazide yer alan ham bilgilerle algılama arasındaki ilişki.

Bu noktada, örneklerin gözlem yoluyla algılanması sürecinde iki aşamalı bir tespit söz konusu olmaktadır.

Bunlardan birincisi; *gözlenen örneğin işlevsel olarak algılanması*; bir başka ifadeyle örnekten beklenen "iş" in ya da fonksiyonun kendi içerisinde ve çevresiyle kurduğu etkileşimlerde nasıl ve ne derece gerçekleştiğinin tespit edilmesi,

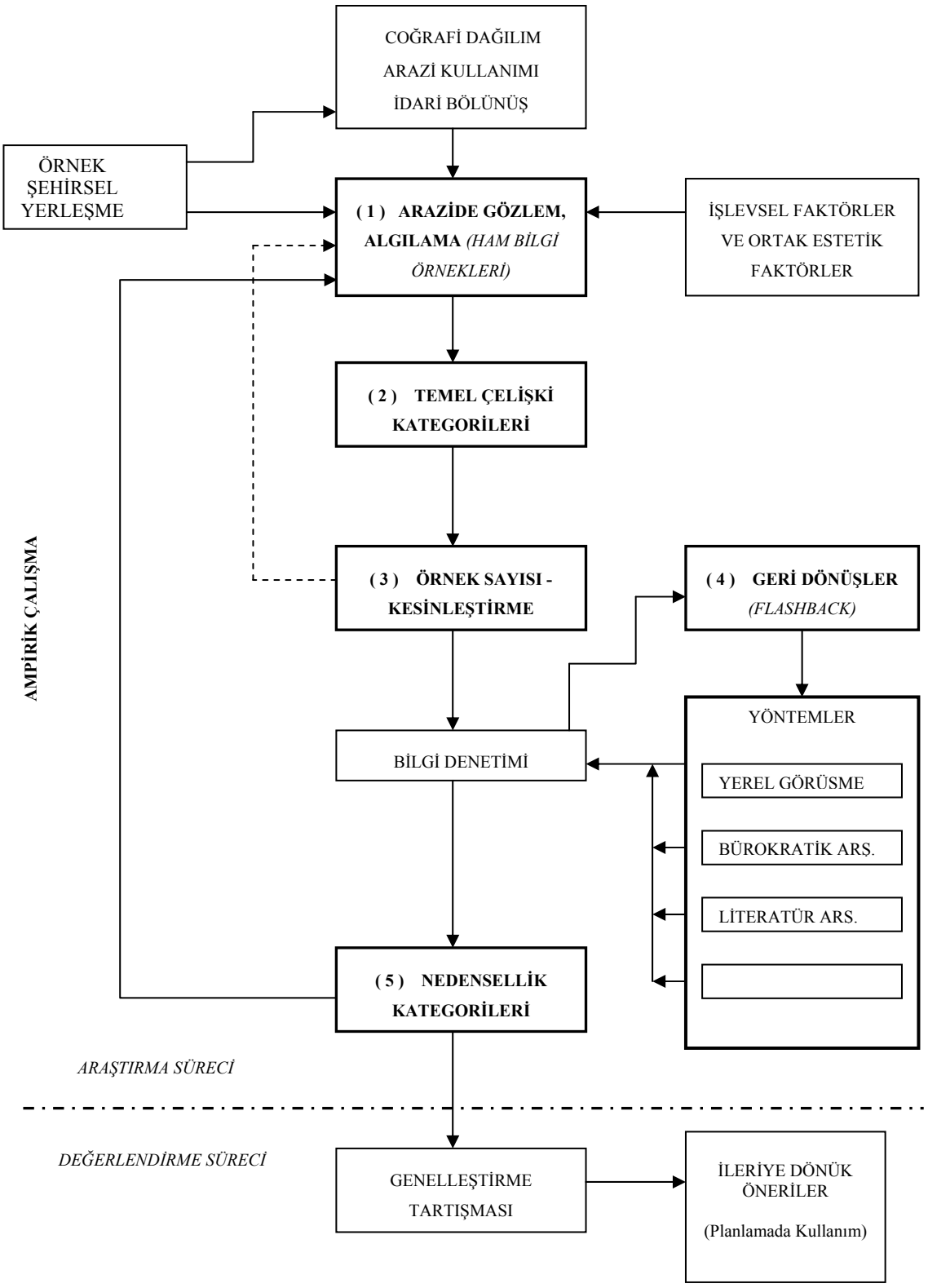
İkincisi ise; *gözlenen örneğin estetik kriterler açısından algılanması*; bir başka ifadeyle yapılan pek çok çalışma sonucu ortaya çıkan ortak beğeni ya da tercih düzeyinin sağlanmasına ilişkin faktörler temelinde bir değerlendirme yapılması olarak ifade edilebilir.

İşlevsel anlamda bir ele alış, her örneğe ve bulunduğu şarta göre değişkenlikler göstereceği için bu ölçüte göre bir değerlendirme, örneğin kendi içsel özellikleri ve çevresiyle kurduğu işlevsel ilişkiler paralelinde mümkün olacaktır. Örneklerin estetik tatmin açısından değerlendirilmesinde devreye girecek olan faktörler ise bir sonraki bölümde kapsamlı olarak ele alınacak; yapılmış pek çok araştırmanın sonuçlarının değerlendirilmesi sonucu bir sınıflandırma olanağı doğacaktır.

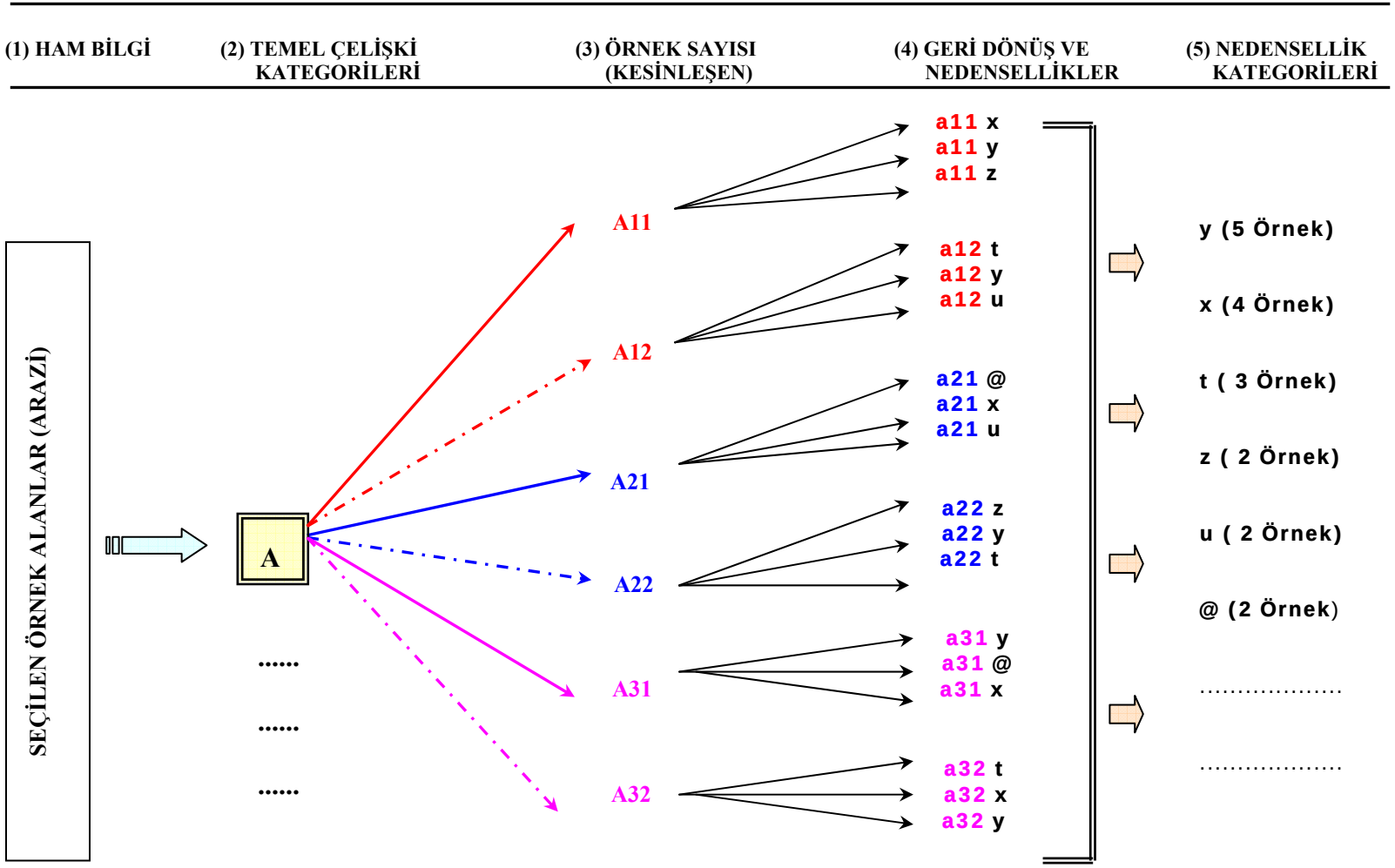
Genel olarak araştırma yöntemi 5 parçadan oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla; (1) Arazide Gözlem ve Algılama, (2) Temel Çelişki Kategorilerinin Oluşturulması, (3) Örnek Sayısı Kesinleştirme Aşaması, (4) Geri Dönüş Analizleri ve (5) Nedensellik Kategorilerinin Oluşturulması şeklindedir (Şekil 1.3).

İlk aşamada arazideki örneklerin seçimi öznel kriterlere göre yapıldıktan sonra, bunların işlevsel ve görsel algıları ile temel çelişki kategorilerine ulaşılmakta, ardından önceki bölümlerde tarif edilen varsayımların sınanması amacıyla örnek sayıları ve örneklerin sınıflandırılması işlemi kesinleştirilmektedir. Kesinleşen örneklerin çok boyutlu algılama sürecinde geri dönüş analizleri gerçekleştirildikten sonra, son olarak nedensellik kategorilerine ulaşılmakta ve genelleştirme tartışmaları ile elde edilen verinin planlamada kullanımı esasına yönelik önerilerle çalışma tamamlanmaktadır.

Araştırma yöntemine ilişkin iş akış şeması ve örneklerin ampirik olarak saçaklanma – kesinleştirme sürecine ilişkin yöntem aşağıdaki şemalarla ifade edilmeye çalışılmıştır (Şekil 1.3; Şekil 1.4).

Şekil 1.3 Araştırma yöntemine ilişkin iş akış şeması.

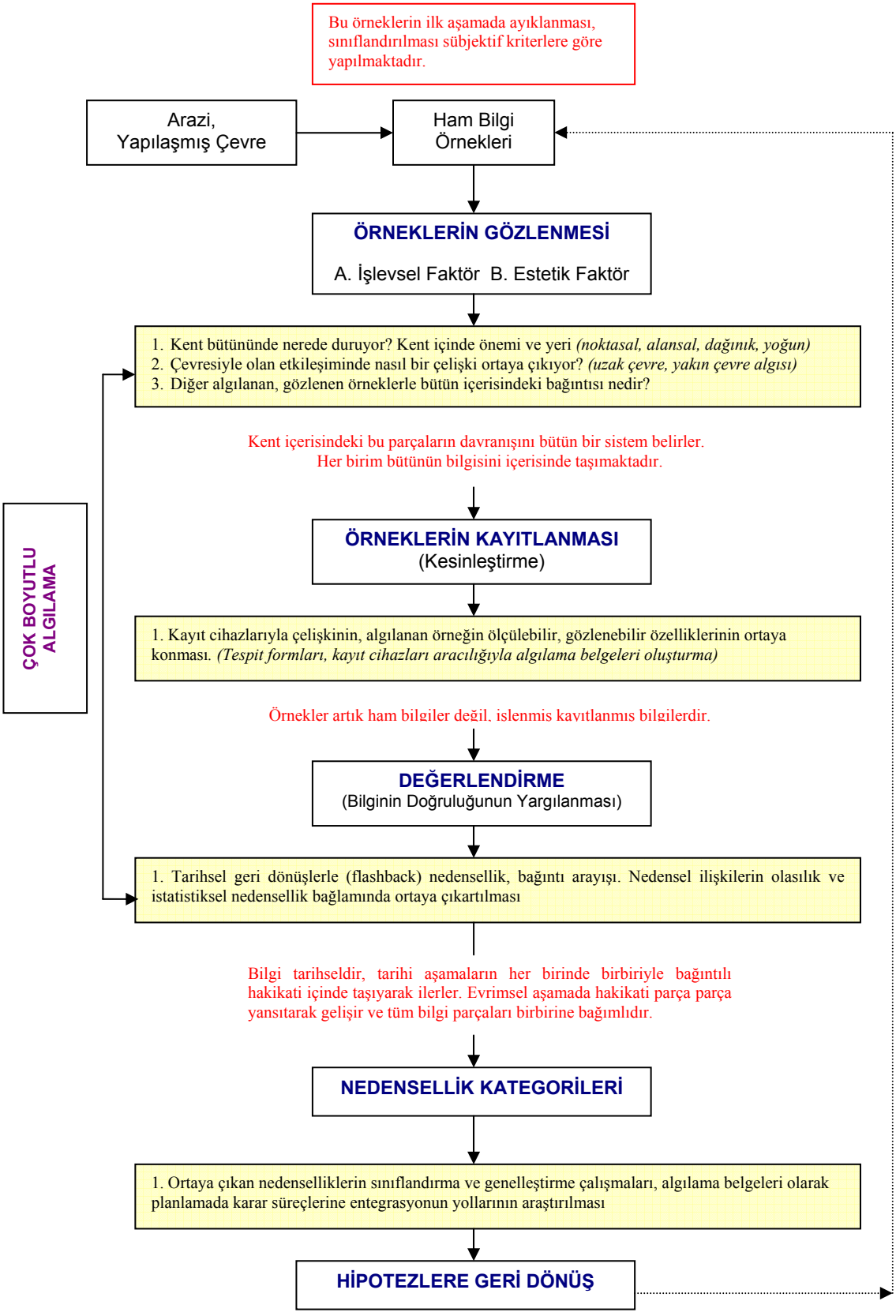
Şekil 1.4 Örneklerin ampirik saçaklanma – kesinleştirme süreci (çelişki ve nedensellik kategorileri)

Yukarıda yer alan Şekil 1.3'de, araştırmanın nasıl yapılacağı ve aşamalarını, örnek şehirsel yerleşme seçiminden değerlendirme ve öneri aşamalarına kadar olan süreci ve iş akışını tarif ederken; Şekil 1.4'de ise; seçilen örneklerin ampirik olarak saçaklanma ve kesinleştirme süreci hakkında bilgi verilmektedir.

Buna göre, ilk adım olarak arazide, sübjektif kriterlere göre seçilen ham bilgilerin çelişki kategorileri olarak sınıflandırılması ile işe başlanmaktadır *(A.....N)*. Ardından, en az 2 farklı bakış ve algılama açısı ile *(uzaklığa ve bakış açısına göre değişmektedir)* ele alınan çelişki örneklerinden ortaya çıkabilecek nedensellik çeşitleri vurgulanmaktadır. Burada düz çizgi ile ifade edilen oklar 1. algılama açısını, kesik çizgilerle ifade edilen oklar ise aynı örneğe ait 2. algılama açısını temsil etmektedir *(A11 – A12)*. Aynı örnek farklı açılardan ele alınıp gözlem ve algılamalar yapılırken, aynı zamanda geri dönüş analizleri ile tarihsel bilgiye ulaşılması sonucunda ise, örneklere ilişkin farklı türde nedensel ilişkilere ulaşılmaktadır.*(a11x, a11y, a11z – a12t, a12y, a12u .....)*.

Çok boyutlu bir algılama sürecinde, örnek alanlar bir yandan farklı açılardan algılanırken; öte yandan çelişkinin tarihsel bilgisi araştırılmakta, oluşum süreci incelenmektedir. Bunun sonucunda istatistiksel olarak tekrar eden nedensel ilişkiler sınıflandırmalara tabi tutularak hipotezler bağlamında yeniden ele alınmaktadır. Hipotezlere geri dönüşlerin ardından gerçekleştirilebilen genelleştirmeler sonucunda ise, yapılaşmış çevrede var olan çok çeşitli çelişkilerin algılama belgeleri halinde planlamaya ilişkin karar süreçleriyle bütünleşmesi sağlanabilmektedir.

Bu noktada, örneklerin algılanması ve gözlenmesi sürecinde söz edilen çok boyutlu ve geri dönüşlere olanak sağlayacak bir yöntemle çalışılması da aşağıdaki şema ile tarif edilmektedir (Şekil 1.5).

Şekil 1.5 Araştırma yöntemi içerisinde çok boyutlu algılama yaklaşımı.

Araştırma yöntemi ve tasarısını bu şekilde ele aldıktan sonra, söz konusu araştırmayı yürütmek için gerekli olan bilgi toplama yöntemine kısaca bakmakta yarar vardır.

1.3.2 Bilgi Toplama Yöntemi

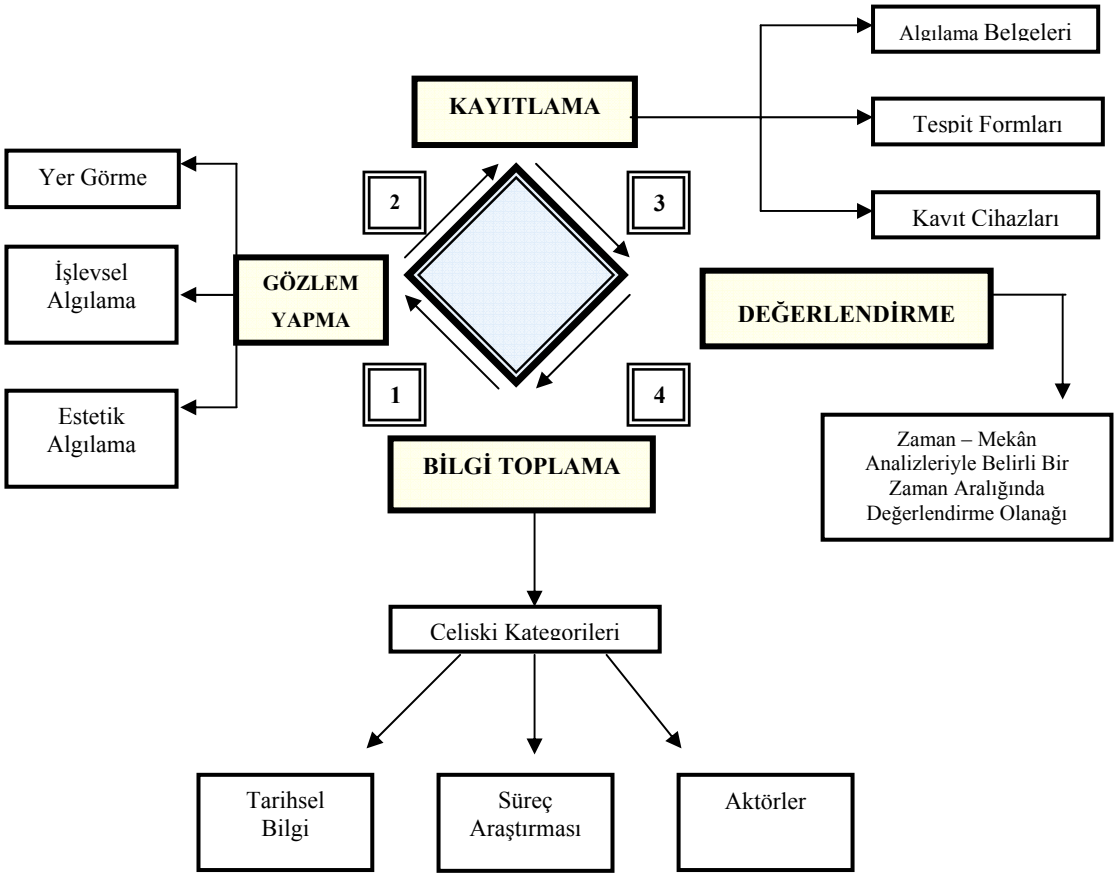
Mekânsal uyumsuzluk ve çelişkiler, önceki kısımlarda da değinildiği gibi 2 temel bileşende ortaya çıkmaktadır. Bunlar; a) işlevsel, b) estetik çelişkilerdir. Bununla birlikte, *"estetik"* temelli çalışmalar doğrudan *"algılama"* kavramı ile ilintilidir ve algılama ise ancak bir izleyici-yorumlayıcı aracılığıyla mümkün olmaktadır. İnsan ve doğa arasındaki karşılıklı etkileşim temelinde gelişen algılama ve estetik beğeni düzeylerinin ölçülebilmesi ve gerekli bilgilerin toplanması, geleneksel bilgi toplama yöntemlerinden farklı nitelikler göstermektedir.

Çevresel algılama ve beğeni düzeylerinin ölçülmesine ilişkin bilgi toplama yöntemi ilk aşamada şu şekilde ele alınmıştır;

Tablo 1.1 Algılama ve gözleme ilişkin bilgi toplama araçları

KİŞİSEL ÖLÇÜMLER	**GÖZLEMLER**
Değerlendirme skalası	Doğrudan gözlem
Kroki-taslak haritalar, şemalar	Dolaylı gözlem *(kayıt cihazları aracılığıyla)*
Kişisel ölçüm ve tespitler *(Tespit Formları oluşturma)*	Zaman örneklemeli gözlem *(belirli bir zaman aralığında belirli alanlarda yapılan gözlem)*
.....	Geçmişe dönük, tarihsel gözlem

Bununla birlikte, bilgi toplama ve toplanan bilginin organize edilmesine ilişkin sürecin adım adım tarifi gerekmekte, aynı zamanda döngüsel bir sistem içerisinde belirlenen zaman aralığında sürekli izleme olanakları da yaratılmalıdır. Bunu da aşağıdaki şekilde şematize etmek olanaklıdır (Şekil 1.6).

Şekil 1.6 Bilgi toplama ve izleme algoritması.

Görüleceği gibi, yapılan çalışmaya ilişkin bilgi toplama ve bilgiyi izleme döngüsel bir sistem içerisinde gerçekleştirilmektedir. Bir yandan çeşitli algılama yaklaşımları ile örnekler üzerinde gerçekleştirilen gözlem çalışmaları devam ederken, diğer yandan tanımlanan çelişki kategorilerine ilişkin tarihsel süreç ve nedensellik araştırmaları devam etmekte; elde edilen bilgiler çeşitli araçlarla kayıt altına alındıktan sonra ise verilerin bir değerlendirilmesi yapılmaktadır. Yapılan değerlendirmeye göre de yeniden gözlem ve bilgi toplama süreçleri birbirini besleyecek döngüsel bir sistemle devreye girebilmektedir.

BÖLÜM İKİ

LİTERATÜR ARAŞTIRMASI – GÖRSEL ALGILAMA YAKLAŞIMLARI

Çalışma bütününde, literatür araştırması yapılarak ortak bir takım bulgulara ulaşılan ve üzerinde tartışma gerektiren iki farklı bölüm kurgulanmıştır. Bunlardan ilki görsel algılama yaklaşımlarının bir bütün olarak değerlendirilmesi ve çalışmaya veri oluşturabilecek konuların tartışılması şeklinde gerçekleştirilmiştir.

Bu bölümde yapılan tartışmalarla gerek önerilen çalışmanın literatürde nerede duracağı belirlenmeye çalışılmış; gerekse de okuyucuyu diğer çalışmaların ana özelliklerinden haberdar etmek amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra, mevcut yöntemlerin bir sentezi yapılarak bu çalışma için veri oluşturabilecek konular vurgulanmıştır.

2.1 Görsel Algılama Yaklaşımlarının Ortaya Çıkışı

Kentler ve kentsel alanlar uzun yıllardan bu yana her yönüyle merak uyandırmışlardır. Sosyal, ekonomik, politik sistemler olarak analiz edilen, tasarlanan, tasvir edilen kentlere ilişkin günümüze değin pek çok yaklaşım geliştirilmiş ve kullanılmıştır.

Özellikle 1960'lara gelindiğinde, savaş sonrası yeniden yapılanma çalışmaları ve yeni kent hareketleri ile birlikte, kentin mimarisi ve plan kararları arasındaki boşluğun endişe verici düzeye çıkması yeni arayışlara girilmesini zorunlu kılmıştır. Kentsel tasarım kavramının da özellikle, Cullen, Lynch ve Bacon gibi önde gelen kent kuramcılarının çalışmalarıyla eş zamanlı olarak ortaya çıkışının tam da bu döneme rastlaması bir tesadüf değildir (Bacon, 1967; Cullen, 1961; Lynch, 1960, 1981)

Geleneksel yaklaşımların *(örneğin yer seçim teorileri, ulaşım modelleri, tüketici davranışı modelleri vb.)* sorgulanmaya başlaması, bunların aslında çok da gerçekçi olmayan varsayımlar üzerine kurulu olduklarının düşünülmeye başlanması paradigmalarda önemli kırılmaları beraberinde getirmiştir. Niceliksel verilere dayalı yaklaşımların modern kentlerde yetersiz kaldığının fark edildiği böyle bir dönemde,

bunun yerini davranış kalıplarına dayalı *"davranışsal yaklaşımlar"* almaya başlamıştır.

Özellikle Rapoport (1980), Altman (1983) ve Porteous'un (1977) insan davranışlarının mekânsal boyutlarına ve insan çevre ilişkisi üzerine çalışmaları mekâna ilişkin değerler ve anlamlarda önemli dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Yapılaşmış çevrelerin geleneksel yaklaşımlarda olduğu gibi sadece kullanım değeri ve değişim değeri üzerine kurgulanamayacağı, bunun yanında *"algısal bir değerden"* de söz etmek gerekliliği ortaya konmuştur. Algısal değer, yani çevrenin gerçek özelliklerinden çok algılanmasındaki ölçütlerin ve özelliklerinin insan kültürü ve psikolojisini etkilediğini savunan bir değer olarak *"çevresel algılama yaklaşımlarının"* da temelini oluşturmuştur.

İnsan davranışları ile çevre arasındaki ilişki daha önceden de bilinmesine rağmen, çevresel algılama yaklaşımları bu dönemde mekânı anlama, algılama ve ilişki kurabilme temelli pek çok araştırmanın ilgi odağı olmaya başlamıştır. Çevresel psikoloji, davranışsal coğrafya, mimari psikoloji, kent sosyolojisi gibi disiplinlerde 70'lerde gerçekleştirilmeye başlanılan çalışmalar temelde a) insan ve çevre arasındaki ilişkilere *(biyolojik, psikolojik ve estetik amaçlı)* ve b) insanların kendi aralarındaki ilişkilerine *(sosyolojik, psikolojik ve sosyal amaçlı)* dayanan bir çizgide ilerlemişlerdir (Lynch ve Rodwin, 1960).

Aydınlanmadan beri insanoğlunun bilinçli ya da bilinçsiz olarak çevreyi değiştirme potansiyeline sahip olduğu bilinmekteyken; çevresel değişikliklerin de kısmen insanların algılama biçimlerine, kullanım amaç ve beklentilerine göre şekillendiği; bunların da sadece gerçek dünyanın nesnel özelliklerine göre değil, aynı zamanda algılanan çevrenin öznel özelliklerine bağlı olduğu net olarak görsel algılama ve insan-çevre çalışmalarıyla ortaya çıkarılmıştır.

70'li yıllarda en önemli çalışmalardan birisi de Norberg-Schulz tarafından gerçekleştirilmiştir (Norberg Schulz, 1971, 1974). - Schulz, çevreyi insanı da içine alan varlıksal bir boyut olarak görmüş ve buna *"varoluşsal çevre"* adını vermiştir. Varoluşsal çevre kavramının temelini oluşturan düşünce, mekânın fiziksel boyutlarının ötesinde insan yaşamı ve varlığından kaynaklanan boyutlarıyla ele alınması düşüncesidir. Schulz (1971), "Varoluşsal mekân fiziksel kurgulardan çok,

toplumsal, kültürel, simgesel verilere ve deneyimlere bağlı olarak insan zihninde oluşur" ifadesi ile; (s. 27) varoluşsal mekânın, gerçek mekânın insan zihnindeki temsili olduğunu ve bunun da *"çevresel imge"* olarak adlandırılabileceğini ortaya koymaktadır. Görsel algılama yaklaşımlarının temel kavramlarından birisi olarak ortaya konan 'Çevresel İmge' üzerine yapılan tartışmalar aşağıda ifade edilmeye çalışılmıştır.

2.2 Görsel Algılama Yaklaşımlarında Çevresel İmge ve İmgesel Değerlendirme

Çevresel imge kavramına ilişkin başlangıç araştırmaları, Norberg-Schulz'un (1971, 1974) *"sembolizm"* ve *"anlam"* çalışmalarıyla başlamaktadır. Yukarda kısaca tarif edildiği gibi, çevre zihinsel bir kurgu olarak düşünülerse, *"çevresel imge"* her birey tarafından zihinde yaratılan, bireyle çevre arasındaki karşılıklı etkileşimle ortaya çıkan bir değer olarak ifade edilebilir. Çevre bir takım farklılıklar ve bağıntılar sunarken, gözlemcide kendi amaçları ışığında bunları seçer, düzenler ve bunlara anlamlar yükler.

Literatüre baktığımızda, Montgomery (1998) *"kimlik"* ve *"imge"* kavramlarının ayrımı üzerinde durmuş; kimliği *"bir yerin gerçekte nasıl olduğu"* biçiminde tariflerken, imgeyi "bireysel etkileşim ve hislere göre mekânın algılanmasıyla oluşan bir değer" olarak ifade etmiştir (s. 100). Relph (1976) ise, çevresel imgelerin sadece "nesnel gerçekliğin seçilmiş soyutlamalarından ibaret olmadığını, ayrıca amaçlı yorumlama ile bir şeyin ne olduğu ya da olmadığına inanılmasıyla ilgili olduğunu" ortaya koymuştur (s. 106). Pocock ve Hudson ise (1978), kentsel çevrelere ilişkin edinilen imgeleri genel özellikleri bağlamında incelemişlerdir. Buna göre çevresel imgeler;

a) Kısmi özelliktedir *(tüm kente ilişkin değil, kentin algılanan parçalarına ilişkindir)*,

b) Basitleştirilmiştir *(zihinsel süreçlerle bilgi seçilmekte, basite indirgenmekte ve pek çok bilgi ihmal edilmekte)*,

c) Kişiselleştirilmiştir *(her zihinsel imge kendine özgü nitelikler taşımaktadır)*,

d) Çarpıtılmıştır *(oluşan imge gerçekte olduğu gibi değildir, öznel nitelikler taşımaktadır).*

Bu ve benzeri tüm çalışmaların dışında, çevresel imgelerin anlaşılabilmesine ilişkin en önemli çalışmanın Kevin Lynch tarafından gerçekleştirildiği kabul edilmektedir. Lynch, The İmage of the City (1960) çalışmasında, Boston, New Jersey ve Los Angeles kentlerinde denekler üzerinde, "bilişsel harita" *(cognitive map)* tekniğine dayanan bir çalışma gerçekleştirmiştir. Kentsel kimliğin ve yapının güçlendirilmesine ilişkin öğeler *(imgeler)* konusunda her zaman ortak değerler ve toplumsal bir uzlaşı olduğuna inanan Lynch, ilk olarak, "okunabilirlik" *(legibility)* kavramına, yani insanların yaşadıkları çevrede yönlerini nasıl buldukları üzerine odaklanmıştır. Buna göre, çevreyi anlamlı modeller ya da kalıplar şeklinde zihnimizde organize etmemiz, düşünsel haritalar çıkartmamız, o çevre içerisinde hareket etme ve onu kullanma kabiliyetimizle, bir başka ifadeyle onu ne derece *"okuyabildiğimizle"* ilgili olarak tanımlanmıştır (Lynch, 1960).

Basit bir eylem olan yönlenmeden, karmaşık bir konu olan çevresel imgeye geçiş süreci içerisinde kentin bölgeler, landmarklar, izler vb. olarak gözlenmesi, basit ve genel modellere oturtulması Lynch'in tarif ettiği "imgelenebilme" *(imageability)* – yani çevresel uyarımların ve özelliklerin gözlemci için güçlü bir imge oluşturabilme kapasitesi- kavramını ortaya koymaktadır. Burada söz edilen, somut bir nesnenin gözlemcide güçlü bir imge uyandırabilme olasılığı temelde, Lynch'in iddia ettiği, bir kentte oturanların büyük bir çoğunluğunun zihninde taşıdığı *"ortak - kolektif imgelerin"* oluşumu açısından önemli kabul edilmiştir. Lynch (1960) çalışmasında ortak imgeleri, "bir tek fiziki gerçeğin, yani ortak bir kültürün ve temel fizyolojik doğanın karşılıklı etkileşimi sonucu ortaya çıkması beklenen uyuşma alanları" olarak ifade etmiştir (s. 112). Bu bağlamda anahtar bir kavram olarak *"imge"* kavramına ilişkin, çevresel bir imgenin üç bileşene ayrılabileceği iddia edilmiştir;

a) <u>Kimlik:</u> Öncelikle imgeyi yaratan nesnenin ne olduğunun belirlenmesi gerekir, bu da o nesnenin öteki nesnelerden ayırt edilmesi, bağımsız bir bütün olarak tanınması demektir.

b) <u>Yapı:</u> İmgenin, nesnenin gözlemciyle ve başka nesnelerle olan uzamsal ya da biçimsel bağını içermesi gerekmektedir.

c) Anlam: İmgeyi yaratan nesnenin fonksiyonel anlamda ya da duygusal anlamda gözlemci için bir anlamı olmalıdır. Çünkü bir şeyin görsel olarak algılanması, onun taşıdığı anlamla iç içe geçmiştir.

Lynch günümüzdeki pek çok görsel algılama çalışmasına ışık tutan önemli çalışmalarında, 'anlamı' kentsel düzeyde çok tutarlı bulmamış ve bu kavramı kentsel imgelere ilişkin araştırmalardan ayrı bir kategoride incelerken; imgelenebilme özelliğini fiziksel *(kimlik ve yapı bileşeni)* nitelikler içerisinde aramıştır.

Genel olarak konuya ilişkin pek çok çalışmanın çıkış noktası olmasına rağmen, günümüzde Lynch'in çalışmaları 3 açıdan eleştirilmektedir;

Birinci eleştiri noktasının temelinde, ortak imgeler kavramının sorgulanması yatmaktadır. Buna göre, kentsel imgelere ilişkin kolektif uzlaşı ortamları olamayacağı, çünkü çok çeşitli gözlemcilerin kenti tecrübe etme sürecinde oluşan etkileşimlerin, farklı sosyal gruplar temelinde öznel nitelikler taşıyacağı konusuyla ilgili olarak geliştirilmiş ve buna ilişkin ampirik çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Bir başka eleştiri konusu okunabilirlik ve imgelenebilirlik kavramları üzerinde gerçekleştirilmiştir. Buna göre, yön bulma ve yönlenme kentte kentli için birincil önemde bir eylem değildir; insanlar kimi zaman kentlerde kaybolmak, kentsel mekânları anlayamamak isterler. De Jonge (1962) Hollanda'da gerçekleştirdiği bir çalışmada insanların aslında okunaksız mekânları sevip tercih ettiklerini ortaya koyarken, bundan tam 20 yıl sonra Kaplan & Kaplan (1982) sürpriz mekânlar, gizemli mekânlar üzerine çalışmışlardır.

Üçüncü eleştiri konusu ise anlam ve sembolizm konusu üzerine yapılmıştır. Yapısal ve fiziksel özelliklerin yanısıra, çevresel öğelerin duyusal ve sosyal anlam üretebilme kapasitesi üzerinde çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Appleyard'ın (1980) yapılaşmış çevrelerin anlamını 4 biçimde tarif eden çalışması yeni bakış açıları geliştirilmesine de olanak tanımaktadır. Buna göre algılama sürecinde çevresel öğeler; a) farklılıkları – imgesel değerleri, b) görsellikleri, c) çevresel rolleri - fonksiyonları, d) kent için önemleri açısından anlam üretebilme potansiyeline sahiptirler.

Anlam ve değer kavramlarında 70'lerde yaşanan dönüşümler önceki bölümlerde tarif edilmişti. Buna göre, yapılaşmış çevrelerde çevrenin anlamı kullanım ve

değişim değerinin dışında, algısal değeriyle ilintili olarak açıklanmaya başlanmıştı. Çevresel imgelerin ölçülebilmesi, sınıflandırılabilmesi açısından üzerinde durulan en önemli konu da *"algısal değer –anlam"* kavramının nasıl açıklanabileceği üzerine kurgulanmıştır. Buna göre çevresel imgelerin anlamları 3 farklı düzlemde ele alınmaktadır:

1) Görüntüsel Anlam *(denotative meaning)*; bir şeyin ne olduğu, diğer şeylerden farklılaşan yönlerinin neler olduğu yargısı olarak ifade edilmiştir.

2) Çağrışımsal Anlam *(connotative meaning)*; bir yerin ya da bir şeyin niteliklerinden, karakterinden ya da kullanıcısından hissi sonuçlar çıkartabilme olarak ifade edilmiştir.

3) Soyut Anlam *(abstract meaning)*; geniş, soyut kavramlarla ve dünya görüşleriyle nesnelerin anlamlarına bakılması olarak ifade edilmiştir (Green, 1999).

Özellikle görüntüsel anlam ve çağrışımsal anlam kavramları *"imgesel değerlendirme"* sürecinin temel yapı taşlarını oluşturmaktadır. İmgesel değerlendirme, yani çevrenin öznel olarak değerlendirilmesinde ortaya çıkan duyularda, 2 farklı değişkenden söz etmek olanaklıdır. Bunlar; A) Bağımsız Değişkenler *(algılanan örneğin görsel, fiziksel özellikleri)*, B) Bağımlı Değişkenler *(algılayan öznenin, gözlemcinin bireysel tercihleri, değerlendirmeleri)* olarak ifade edilebilir. Bu değerlendirme sürecinde kimi zaman bağımsız değişkenler ön plana çıkartılmış, kimi zaman bağımlı değişkenlere bağlı çalışmalar gerçekleştirilmiş, kimi zaman da ikisi arasındaki karşılıklı etkileşim temelli çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Nasar, 1997). Bu çalışmaları incelemeden önce, görsel – çevresel algılama yaklaşımlarına ilişkin farklı paradigmalardan söz etmek gerekmektedir.

2.3 Görsel Algılama Yaklaşımlarına İlişkin Paradigmalar

Günümüze kadar, Zube'nin (1982) *"Görsel Algılama Kuramı"* ile Porteous'un (1982) *"Çevresel Estetik"* kuramlarına temel oluşturan ve yapılan hemen her çalışmaya çerçeve oluşturan evrensel olarak kabul edilmiş 4 farklı paradigmadan söz edilebilir. Bunlar;

2.3.1 Uzman (expert) Paradigma

Bu paradigma temelde, çevresel özelliklerin eğitimli ve uzman kişilerce algılanıp değerlendirildiğinde başarılı sonuçlar vereceği iddiası üzerine şekillenmiştir. Özellikle görsel sanatlara ilişkin kurallar ve tasarıma ilişkin ana nosyonlar bağlamında çevresel algılamalara yönelinen çalışmaların gerçekleştirildiği bu paradigmaya göre; form, şekil, oran, çizgi, renk, doku vb. tasarımsal kavramların idealleştirilmiş kuralları bilinmeden sağlıklı algılama ve değerlendirmeler gerçekleştirilemez. Fiziksel ve çevresel özelliklerin, bunların anlamlarının ancak uzman gözler tarafından algılanıp yorumlanması gerektiğini öne süren bu paradigma, aşağıda tarif edilen diğer 3 paradigmanın ortasında, onlara eşit uzaklıkta bir konumda yer alırken, onlardan zaman zaman veri de alabilmektedir.

Görünüş ve içerik arasında çok sıkı bir ilişki olduğu inanışında, görünen nesnelerin anlamlarıyla olan ilişkilerinin ancak eğitilmiş kişilerce kurulabileceği, sıradan gözlemcilerin bu ilişki karşısında yetersiz kalacağı belirtilmektedir. Zihinsel organizasyon yapabilme yetileri düşük olan sıradan gözlemcilerin algısal değerlendirme sürecinde sadece popüler tarzlara karşı beğeni düzeylerinin yüksek olmasını ortaya koyan ampirik çalışmalarla desteklenen paradigmanın kuramsal yapısı da Gobster'in (1999) Ekolojik Estetik, Zube'nin (1982) Görsel Algılama Kuramı ve Porteous'un (1982) Çevresel Estetik Kuramı ile desteklenmektedir.

2.3.2 Bilişsel (cognitive) Paradigma

Bu paradigmanın temel dayanağı ise algılamanın öznel olduğu, öznel düşünce ile bilgiye zihinde anlam verilebildiğidir. Yaşayan bir organizma olarak insan düşünen bir varlıktır, çevresel uyarımlar karşısında pasif değildir ve görsel özelliklerden kendisi için değerli olanları seçip zihinsel süreçten geçirir.

Öznenin çevresel ilişkilerde aktif olması, yaşadığı, bulunduğu çevreye yön vermesi kaçınılmazdır. Bu kaçınılmaz ilişki içerisinde ise, üzerinde pek çok tartışma geliştirilen *"güzelliğin sadece ona bakanın gözlerinde olduğu"* anlayışı hakim olmuştur.

Nesnenin fiziksel özellikleri ile onun algısal anlamda değerlendirilmesi arasında tesadüfî hiçbir ilişki olmadığı iddia edilirken (Höge, 1990); insan davranışları ile

insanların bilişsel süreçlerinin algılamalarını etkileyerek çevrenin değerlendirilebileceği belirtilmektedir. Bunu bir adım daha ileriye taşıyan Harrison ve Howard (1972), "tüm bireylerin yaşadıkları çevreye ilişkin zihinsel haritalar oluşturdukları, bu haritaların oldukça öznel ve farklı olduğunu, çünkü her bireyin kendisine ait bir geçmiş yaşantısı ve kişisel deneyimleri olduğunu" ifade etmişlerdir (s. 389).

Çevresel ilişkilerde aktif katılımcılar olarak tanımlanan insanların bireysel nitelikleri, amaçları, ihtiyaçları, yetenekleri ve kültürel özellikleri ile çevresel değerlendirme sürecinde önemli belirleyici olduğu iddia edilen bu paradigma özellikle insanların çevresel bilgiyi nasıl işlediği ve buna göre estetik tercihler yaptığıyla ilgilidir (Taylor, Zube ve Sell, 1987).

2.3.3 Psikofiziksel (psychophysical) Paradigma

Bu paradigma ise çevresel özelliklerin algısal değerlendirme sürecinde en önemli belirleyici olduğunu temel almaktadır. Bu süreçte, bir öncekinin aksine birey pasif olarak kabul edilmekte, çevresel algılama – değerlendirmede çevresel uyarımlar ön plana çıkartılmaktadır. Çevresel uyarımlar temel belirleyici faktör olarak tamamen gözlemcinin öncelikleri dışında, değişmeyen ve bireysel olarak düşünülmeden alınan uyarımlar olarak tarif edilmektedir (Fiedeldey, 1995).

Dışsal faktörlerin algılamayı belirlediği, dış dünyanın belirleyici öğe konumunda olduğu böyle bir bakış açısında, bu faktörlerin dışsal özellikte olması, değerlendirme sürecinde belli niteliklerin tanımlanıp ölçülebilmesine de olanak tanıyabilecektir (Knopf, 1987)

Tanımlanabilen ve ölçülebilen çevresel özelliklerin denetlenerek değiştirilebilmesi olanağı ve böylelikle görsel güzelliğin güçlendirilmesine olanak tanıyan yapısı ile bu yaklaşımın, planlamaya ilişkin karar süreçlerinde yöneticiler ve karar mekanizmaları tarafından en çok kullanılan yaklaşım olması da şaşırtıcı olmamaktadır. Çünkü çevresel görsel özellikler bir kaynak olarak kabul edilip, insanların tercih ve kararlarının önemsenmediği bu yapı kent yöneticileri için belki de en ideal yaklaşım olarak literatürdeki yerini almaktadır.

2.3.4 Karşılıklı Etkileşim (interaction) Paradigması

Öznenin *(gözlemcinin)* ve nesnenin *(çevrenin)* eşit etki ve belirleyicilikte olduğunu temel alan bu yaklaşıma göre, insanın ve çevrenin birbirini karşılıklı olarak etkilediği ve birbirlerinin niteliklerini belirlediği iddia edilmektedir.

Yaklaşım, algılamayı ise görsel niteliklerin gözlemcinin değerlendirme süreci aracılığıyla zihinde kaydedilmesi olarak tarif ederken, çevresel özelliklerin doğuştan, doğal olarak var olduğunu iddia etmektedir (Laurie, 1975). Bu bakış açısına göre, güzellik hem gözlemcinin bakışında hem de doğanın özelliklerinde saklıdır.

Yaklaşımın estetik değerlere yüklediği anlam ise gözlemleyen ile gözlemlenen arasında ortak bir eylem olarak ifade edilmektedir. Bir başka ifadeyle, "estetik değerler ne algılanan çevresel özelliklerin doğrudan bir fonksiyonu ne de algısal deneyimin içerisinde bulunan bireyin bir ürünüdür. Daha ziyade, bireysel deneyim, beklentiler ve sosyo-kültürel içeriğin çevresel öğelerle etkileşimi ve çevrenin bir varlık olarak insanı ve doğayı etkileyen sonuç üretmesi" olarak ifade edilmektedir (Pitt ve Zube, 1987, s.1019).

Bu yaklaşıma göre, "çevre ve gözlemci estetik değerlendirme ve algılama araştırmalarında birbirinden kopartılamaz. Bireyin niteliksel yargısı, çevrenin algılanan özellikleriyle ve gözlemcinin kişisel estetik yargılama kriterleriyle ilgilidir" (Schroeder ve Daniel, 1980, s.349).

2.4 İmgesel Değerlendirme Sürecinin Çevresel Estetik ve Algılama Boyutu

Bu paradigmalar temelinde, günümüze kadar - ilerleyen bölümlerde ele alınacak - pek çok ampirik ve kuramsal çalışma gerçekleştirilmiştir. Temelde tüm çalışmalar, *"algılama"* ve *"tercih etme"* arasındaki ilişkinin ortaya çıkartılmasına dayanmaktadır.

Çok genel anlamda algılama; *" duyular yoluyla edinilen bilginin zihinsel olarak işlenerek, anlama – fark etme ve ayırt etme sürecine dönüşüm mekanizması"* olarak tarif edilebilir. Tercih etme ise; *"bir yeri, nesneyi ya da görüntüyü bilinçli ya da bilinçsiz olarak yargılama, karar verme, seçim yapma sonucunda karşılaştırmalı olarak beğenme ve hoşlanma"* olarak düşünülebilir.

Çevresel bilginin toplanması, organize edilmesi ve anlam çıkartılmasıyla ilgili bir süreç olan algılama, nesnelerin görülmesi ve hissedilmesinin ötesinde uyarımların anlaşılmasıyla ilgili karmaşık bir süreçtir. Ittelson (1973), algılamayla ilgili 4 farklı boyutun varlığından söz etmektedir:

A) Bilişsel *(cognitive)* boyut; çevresel uyarımlarla alınan bilginin zihinde organize edilmesi, ve bu bilgiye anlam yüklenmesi boyutu olarak tarif edilmiştir.

B) Etkisel *(affective)* boyut; Çevrenin algılanmasını duyularımız etkileyebilirken, duyularımızı da çevresel özellikler belirleyebilmektedir (Karşılıklı etkileşim paradigması temelli bir söylem).

C) Yorumsal *(interpretative)* boyut; Edinilmiş tecrübelerle, yaşanmışlıklarla ve anılarla yeni alınan bilginin zihinde karşılaştırılması ve anlamının ortaya konması boyutu olarak tarif edilmiştir.

D) Değerlendirici – Yargılayıcı *(evaluative)* boyut; Değerler ve tercihlerle ilgili karşılaştırmaların yapıldığı boyut olarak tarif edilmiştir.

Algılama sürecinde bu birbirleriyle ilgili 4 boyutla birlikte genel olarak 2 değişken belirleyici olmaktadır. Bunlardan birincisi "formal" *(görünümle ilgili)* değişkenler, ikincisi ise "sembolik" *(anlamla ilgili)* değişkenler olarak ifade edilmiş; pek çok çalışma da bu değişkenler arası ilişkilerin çözümü üzerine kurgulanmıştır.

İlkin, bilinçli algılama gerçekleşmeden önce duyusal tecrübe ediş gerçekleşmektedir. Çevresel özelliklere karşı hızlı bir başlangıç reaksiyonu gösterilmekte ve bağımsız olarak gerçekleşen tanıma ve/veya biliş buna göre şekillenmektedir. Burada, bir takım fiziksel özellikler ve ilişkiler içeren görsel değişkenlere karşı *(formal)* doğrudan bir tepki verişten söz etmek olanaklıdır. Bu görsel değişkenler genel olarak; biçim, renk, oran, ölçek, geometri, gölge, mekânsal hiyerarşi, karmaşıklık, düzen... vb olarak ifade edilebilir (Groat ve Despress, 1990; Lang,1987; Wohlwill,1976).

İkinci olarak, mekânın ya da algılanan – gözlenen nesne ya da formun anlamsal özellikleri ortaya çıkmaya başlamaktadır *(sembolik değişkenler)*. Nesne ile gözlemcinin tecrübesi zihinde bir araya gelerek anlam üreten bir süreç gerçekleşiyor *(görüntüsel ve çağrışımsal anlam)*. Yapılan çalışmalarda bilişin etkileşimi

değiştirdiği konusunda geniş çaplı bir uzlaşı bulunmaktadır (Groat ve Despress, 1990; Nasar, 1997).

Görsel algılama yaklaşımlarının temelini oluşturan *"imgesel değerlendirme süreci"*, algılamaya ilişkin bu iki aşamayı da kapsamaktadır. Bir başka ifadeyle, 'formal' değişkenlerle 'sembolik' değişkenler arasında var olan karşılıklı etkileşimin çözümlenmesi, parçalarla ve ilişkilerle, farklı tiplerin tanınmasıyla, formal yapının parçası olarak sınıflandırılmış nesnelerle ilişkilidir.

Bu sistem içerisinde görünüş ve içerik birbirinden bağımsız bir biçimde düşünülmemelidir. İçeriğe yani anlama ilişkin sınıflama görsel özelliklere göre yapılırken, görsel özelliklerin algılanması da içerikle ilişkili olarak gerçekleşmektedir.

Çalışmamıza konu olan ve kentsel çelişki alanları olarak tarif edilen seçilmiş örneklerde de, biçimle – içeriğin, imgeyle – özün, görüntüyle – yaşananın çelişiyor olması, bu bağlamda onları böyle bir çalışmanın konusu yapmaktadır.

Estetik kavramına gelince ise, özellikle son 200 yıl içerisinde sanat ve mimaride belirli objelere karşı duyulan beğeni olarak tariflenen ve antik çağlardan günümüze üzerine sayısız yaklaşım, teori ve çalışma gerçekleştirilen *"estetik"* kavramı bu çalışma kapsamında klasik anlamıyla ele alınmayacak; görsel algılama yaklaşımlarında *"algılama"* ve *"tercih etme"* ilişkisi paralelinde, kentte kolektif olarak kabul edilebilen, algılanıp beğeni duyulan ve tercih edilen doğru görsel özellikler olarak ele alınacaktır.

Antik Yunanca'da *"aisthanesthai"* kelimesinden türeyen kavramın karşılığı *"duyulardan türeyen bilgi"* dir ve bu da algılamaya karşılık gelmektedir (Ergün, bt.; Kagan, M. çev., 1993 Tunalı, 1984;). Bir bütün olarak çevresel estetik ve algılama çalışmaları insanların çevreyi değerlendirme süreçlerinde evrensel kuralları aramaktadır. Landwehr (1990) kavramı, *"çevre – davranış ilişkilerinin güzellik kavramına ilişkin bir muhasebesi"* olarak açıklamaktadır (s. 123).

Günümüze kadar yapılan çalışmalarda dikkat çeken iki konu bulunmaktadır. Birincisi, kent görünümlerinin sadece estetik olgularla açıklanamayacağı, insanların değerlendirme süreciyle ilgili olduğu; ikincisi ise algılamayı belirleyen pek çok faktörün varlığına rağmen *(demografik – kültürel faktörler, çevresel faktörler, fiziksel*

özellikler, bireyin bilişsel faktörleri vb.), insanların sosyalizasyonlarındaki benzerlikler, geçmiş deneyimler, güncel yapılaşmış çevre gibi öğelerin geniş insan grupları için ortak imgesel durumlar ve tercihler oluşturabileceğidir (Knox ve Pinch, 2000; Lynch, 1960; Berlyne, 1971; Kaplan & Kaplan, 1989; Rapoport, 1990; Ulrich, 1983; Wohlwill, 1976).

Çevresel değerlendirme sürecine ilişkin evrensel kurallar aranmasının, insanların beğeni ve tercihlerinin ölçülmesiyle mümkün olduğu ortak fikri paralelinde farklı araştırma stratejileri ve ölçme teknikleri geliştiriliyor. Ortak evrensel değişkenlerin varlığının ortaya konması, bu çalışmaların incelenip yorumlanması ile olanaklı olacaktır.

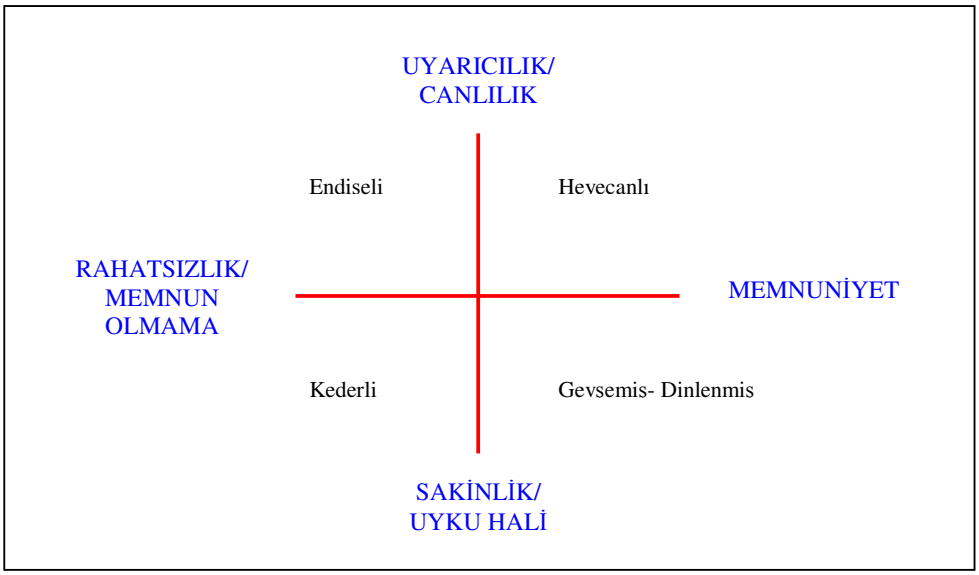
2.5. Algılama – Tercih Etme İlişkisi İçerisinde Beğeni Düzeyinin Ölçülmesine İlişkin Farklı Modeller

Doğayı ve çevreyi nasıl algıladığımız, farklı çevreleri diğerine göre tercih etme faktörlerimizin neler olduğunun ölçülebilmesinin nedeni belirli bir *"tahmin"* düzeyine ulaşabilmektir. İnsanların algılama biçimleri, tercih etme sebepleri tahmin edilebilirse çevrenin şekillendirilmesi ve yönetiminde, toplumun mevcut ve olası isteklerinin sağlanması sürecinde olumlu müdahalelerde bulunmak olasıdır.

Daha önceki bölümlerde söz edilen 4 farklı paradigma ile imgesel değerlendirme sürecinin bağımlı ve bağımsız değişkenleri *(kentsel formun görsel özellikleri – bireysel tercih ve değerlendirmeler)* bağlamında farklı araştırma ve ölçme stratejileri geliştirildiğini görmekteyiz.

2.5.1 Russel & Pratt'in Circumplex Modeli

Bu model, gözlemcinin uyarılma düzeyi ve çevresel değişkenlerden zevk alma düzeyine ilişkin bir model olarak ortaya çıkmıştır. Çevresel bilgi düzeyine göre, birey memnuniyeti ya da memnuniyetsizliğini tarifleyen 2 boyutlu bu modele göre, bilgi düzeyi ya da oranı duyular yoluyla belirli bir zamanda çevreden alınan bilgi miktarı olarak tariflenmiştir (Russel ve Pratt, 1980), (Şekil 2.1).

Şekil 2.1 Russel ve Pratt'in Circumplex Modeli (Russel ve Pratt, 1980).

Modele göre, canlılık ve memnuniyet karışımı hisler heyecan verici olarak ifade edilmekte; ya da bir başka ifadeyle, insanlar heyecanlı yerleri daha çok canlı ve memnuniyet verici bulmaktadırlar. Yüksek düzey keyif alma durumu ise bireyin ya heyecan verici ya da sakin bir çevrede bulunduğu duruma karşılık gelmektedir. Bununla birlikte, sakin yerler yüksek düzeyde memnuniyet hissi yaratırken, endişe verici yerlere göre daha az canlı/uyarıcı bulunmaktadırlar.

Russel ve Pratt (1980), çevresel değişkenlerden alınan bilgi miktarına göre yaptıkları çalışmalarda ise, orta düzeyde bilgi miktarının o çevreye yakınlaşma ya da uzaklaşmayı belirlediğini; bununla birlikte yüksek uyarılmaya karşılık gelen çok miktarda bilgi düzeyininse o çevreden uzaklaşmaya neden olduğunu belirtmektedir.

Russel ve Pratt'in çalışması (1980), mekânsal bilginin miktarıyla beğeni düzeyinin değişimi, ayrıca mekânsal bilginin hissi, duyumsal anlamı üzerine yapılmış son derece önemli bir çalışma olarak kabul edilmektedir (Nasar, 1987; Ward ve Russel, 1981).

2.5.2. Kaplan & Kaplan'ın Tercih Matrisi Modeli

Bu modelde Kaplan & Kaplan (1975, 1989), çevresel tercihlerin geçmişe, evrim sürecimize dayandığını iddia etmektedir. İnsanlar evrim sürecinde, ilk çağlardan itibaren kolay anladıkları çevresel bilgilerin olduğu yerleri diğerlerine göre tercih

etmişler; her zaman kendileri için yararlı olan bilgiyi diğerlerinden ayırarak kullanmışlardır *(örneğin yiyecek bulma ile ilgili yönlenmenin bu şekilde gerçekleştiği iddia edilmektedir)*.

Modern dünyada da bu durumun değişmediğini, bireysel ihtiyaçların tercihi belirlediğini ifade eden Kaplan & Kaplan (1975, 1989), insanların her zaman işlevlerini etkin ve verimli bir biçimde gerçekleştirdikleri yerleri seçtiklerini belirtmektedir. Model, "amaç" ve "ihtiyaçları" ön plana çıkartırken, bireylerin verdiği estetik tepkilerin de "işlevsel" temelli olduğunu iddia etmektedir. Bu fikrin merkezinde de, etkin insan işlevselliğinin yararlı – gerekli bilgilerin bulunarak zihinsel süreçlerle işlenmesi yatmaktadır.

Yaptıkları çalışmada bilgisel nitelikte 4 önemli faktör ortaya koymuşlardır;

A) Tutarlılık *(coherence):* görsel bilginin, görüntünün kolayca organize edilebilme düzeyi olarak tariflenmiş,

B) Okunabilirlik *(legibility)*: görsel elemanların işlenme ve sınıflandırabilme kolaylığı olarak tarif edilmiş,

C) Karmaşıklık *(complexity)*: görsel elemanların çeşitlilik ve zihni meşgul edebilme düzeyi olarak ifade edilmiş, ve

D) Gizem *(mystery):* görsel elemanların yeni, keşfedilmemiş bilgiler sunabilme olanağı olarak modelde ele alınmıştır.

Tablo 2.1 Kaplan & Kaplan'ın Tercih Matrisi (Kaplan & Kaplan 1989).

	Anlama	Keşfetme
Anlık Bilgi	*Tutarlılık*	*Karmaşıklık*
Beklentisel/Tahminsel Bilgi	*Okunabilirlik*	*Gizem*

Kaplan & Kaplan (1975, 1989) bu 4 faktörü, insanların bilgiyle olan ilişkilerinin iki kritik yönü olarak kabul edilebilecek iki farklı alana yerleştiriyorlar. İlk alan "anlama" ve "keşfetme" ye yönelik insan ihtiyaçlarını simgelerken; ikinci alan ise,

bilginin olanaklılığıyla ilgilidir. "Anlık" düzeyde bilginin algılama ile kolayca elde edilebileceği varsayılırken, "beklentisel – tahminsel" düzeyde yararlı bilginin anlık görüntünün ötesinde olduğu iddia edilmektedir.

Çevresel değişkenlerin anlık olarak gözlemciye bir anlam vermesi yetmemekte, zaman içerisinde katılım ve keşfetme potansiyeli ile gözlemci ufkunu geliştirmek istemektedir. Modele göre, anlık algılama ve değerlendirmede, anlama görsel tutarlılık ve karmaşıklıkla desteklenirken; uzun vadede okunabilirlik ve gizemli nitelikler çevrenin keşfedilmesini teşvik eden unsurlar olarak ifade edilebilir.

Sonuç olarak bu çalışma, birey için anlam üretebilen, onun algılayışını ve kavrayışını kolaylaştırabilen, fark edilen, keşfedilmeyi bekleyen ancak yakın, güvenli hissedilen yerlerin diğerlerine göre tercih edildiklerini ortaya koyan çok önemli bir model olarak literatürdeki yerini almaktadır.

2.5.3. Berlyne'in Ampirik Estetik Modeli

Doğru estetik kuralların kentte yaratılması adına, psikolog Fechner, 1876 yılında temel geometrileri kullanarak *(dikdörtgen, poligon, kare vb.)* estetik çalışmalarda aşağıdan – yukarıya bir yaklaşım geliştirmiştir (Nasar, 1997). Bundan yaklaşık 100 yıl sonra Berlyne (1971), bu yaklaşımı kullanarak bir model geliştirmiş ve buna 'Ampirik Estetik Model' adını vermiştir.

Berlyne (1971), hipotezinde "karşılaştırmalı özellikler" adını verdiği 4 özellik tarif etmektedir:

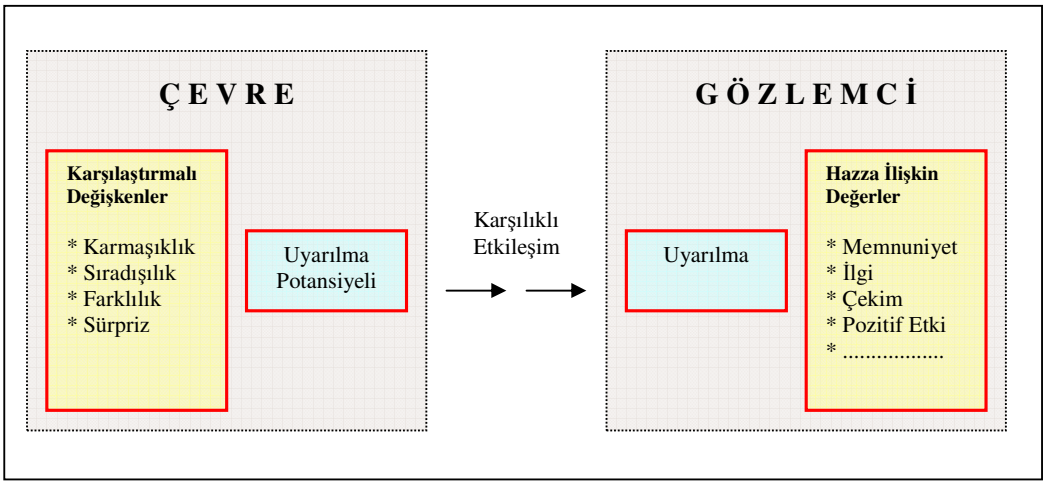
Karmaşıklık: görsel elemanların çeşitliliği olarak tarif edilmiş,

Sıradışılık: olağan dışı elemanların varlığı,

Farklılık: elemanlar arası uyuşmazlık, farklılık,

Sürpriz: beklenmedik elemanların bulunması.

Modele göre, bireylerin estetik yargılarında ve imgesel değerlendirmelerinde bu 4 faktör "ılımlı veya orta düzeyde" bulunuyorsa bu durum algılamada olumlu etki yaratmakta, algılanan yer ya da nesne tercih edilmekte; bununla birlikte, bu 4 faktörün çok az ya da çok yüksek düzeyde bulunması algılamada olumsuz etki yaratmakta, o yer ya da nesne tercih edilmemektedir (Şekil 2.2).

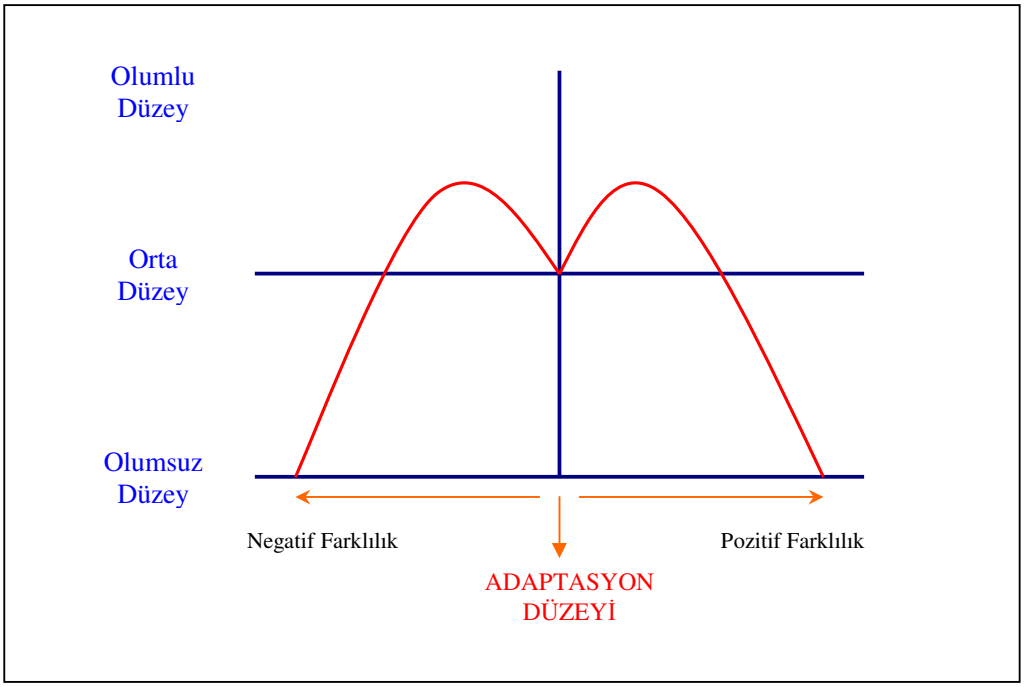
Şekil 2.2 Berlyne'in Ampirik Estetik Modeli (Berlyne, 1971).

Berlyne tarafından tarif edilen çevresel karşılaştırmalı değişkenler, gözlemcide farklı tepkiler ve uyarılmalar yaratmakta; bu da farklı düzeylerde "haz değeri" (hedonic value) ve buna bağlı olarak algısal bir değerlendirme olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.5.4. Wohlwill'in Kelebek Kanadı Eğrisi Modeli

Wohlwill (1976), Berlyn'in Modelini geliştirerek bunu yeni bir model olarak somut alanlar üzerinde uygulamıştır.

Bu model, belli bir seviyede insanların çevresel uyarımlara alışkın olduğu varsayımı üzerine kurgulanmış ve bu da "adaptasyon düzeyi" olarak ifade edilmiştir. Bu düzeyin dışındaki uyarımlar, o yere ya da nesneye ait hoşlanma – beğenme hissimizi olumlu ya da olumsuz olarak değiştirmektedir (Şekil 2.3).

Şekil 2.3 Wohlwill'in Kelebek Kanadı Eğrisi Modeli (Wohlwill, 1976).

Modele göre, gözlemcinin çevresel özelliklerle olan etkileşiminde, alınan uyarımlarda ufak miktarlı artış ya da azalışlar yaşanması beğeni ve tercih düzeyini olumlu yönde etkilerken, büyük değişiklikler olumsuz olarak algılanmaktadır.

2.6 Modellerin Genel Değerlendirmesi ve Beğeni Düzeyinin Ölçülmesine İlişkin Ortak Çevresel Faktörler

Tüm bu çalışmalarda, özellikle imgesel değerlendirme sürecinin parametrelerinin konularak, bunların ölçülebilir değerler haline getirilme çabaları ile, kente ilişkin karar süreçleri ve politikalarda objektif bir temel oluşturabilmeye olanak sağlayabilecek verilerin sunulabilmesi son derece önemlidir.

Farklı alanlarda, farklı denekler üzerinde, yine farklı değişkenler kullanılarak yapılmış olsalar da, tüm çalışmaların sonucunda, kişi ve grupların kendine özgü tercihleri olmasına rağmen, ortak bileşenler üzerinde bir uzlaşıya varıldığı bilimsel olarak ispatlanmıştır.

Doğada ve yaşadığımız çevrelerde, niteliksel değerlendirmelere ilişkin öznel yönün sanıldığının aksine oldukça az olduğunun ispatlanmış olması da bir diğer

önemli çıkarım olarak düşünülmelidir. Bir başka ifadeyle, *"Güzellik ona bakanın gözlerindedir"* anlayışının artık terk edilmesiyle birlikte, kavramın sosyal ve kültürel olarak yapılandırılmış olması, güzelliğin gözlenen nesnenin içerisinde *(en azından onun bir parçası)* olacak şekilde algılanmaya başlanması da, belirli alanlar için toplumsal beğeni parametrelerinin ortaya konulmasının, salt estetik kriterlerden daha önemli olduğu düşüncesini beraberinde getirmiştir.

Algılama ve Biliş eylemlerinin sonuç ürünü olarak ele alınan görsel değerlendirme çalışmalarında, çevreden ne tür uyarımlar alındığı, bunların nasıl alındığı, nasıl bir süreçle yorumlandığı ve zihinsel süreçlerimiz üzerine ne tür etkilerinin olduğunun ortaya konulmasıyla, bu sürecin basit bir "zevk alma" şeklinde ifade edilmesinin ötesinde anlamlarının olduğu ortaya konulmaktadır. Görsel kalitenin sadece bir zevk unsuru olarak görülmesiyle yanıtsız kalan pek çok soru da, ortak bir biyolojiyi, kültürü ve çevreyi paylaşıp yaşayan insanların ortak düzlemde beğeni ve tercihlerinin olduğunun vurgulanmasıyla cevap bulmaya başlamıştır.

Çevresel, görsel faktörler açısından, pek çok kuramsal ve ampirik çalışma sonucunda ortaya çıkan; insanların algılama – tercih etme ilişkisi içerisinde "düzen" ve "karmaşıklık" arasında bir dengenin varlığıdır. Bu iki kavramı temel belirleyicileri kapsamında ele almak, algılama – tercih etme ilişkisinin daha iyi anlaşılmasına olanak tanıyacaktır.

2.6.1 Düzen

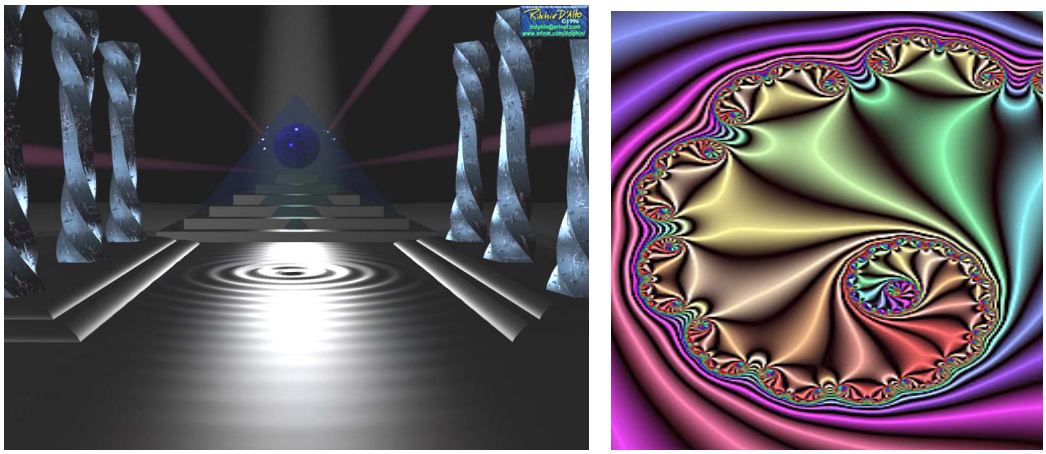
Doğada nesnelerin gözlemciye anlam üretebilen, görsel organizasyon düzeyi, nesneler arası çelişme bulunmayan, dengeli, bağdaşmış özellikleri düzen olarak tanımlanabilir. Yapılan araştırmalarda, düzen kavramının algısal belirleyicileri olduğu ortaya konulmuştur (Carmona, Heath, Tiesdell, Oc, 2002; Meiss, 1997). Bu belirleyiciler;

a) Armoni – Uyum: Nesnenin görüntüsel olarak bütünlük yaratabilme hissi,

b) Kompozisyon: Nesnenin uyumlu parçalardan bir araya gelmiş bütünsel bir örüntü olarak ifadesi,

c) Okunabilirlik: Nesnelerin görsel olarak kategorize edilebilme düzeyi,

d) Bütünlük: Algılanan nesnelerin bölünemez, anlamlı parçalara ayrılamaz hissi gibi özellikler "düzen" in varlığına işaret etmektedir.

Şekil 2.4 Nesne ya da görüntünün organize edilmiş hissi, ya da tutarlı parçalardan oluşması doğada ve yapılaşmış çevrelerde düzen hissi yaratmaktadır.

Şekil 2.5 Venedik'te Büyük Kanaldan bir görüntü. Tutarlılık, bütünlük, armoni, uyum vb. nosyonların fiziki mekâna yansıması. (Kaynak: http://sirman.net/celayirs/2003/euro/venice.html)

Yapılan araştırmalardan çıkan ortak noktalardan bir tanesi, insanların görsel açıdan "düzenli" olarak tanımladıkları alanları algısal ilişkiler içerisinde fark edip tercih etmeleri; bir başkası ise kentsel alanların imgesel değerlerini düzen ve tutarlılık ilkeleri ile güçlendirdikleridir (Green, 1992; Kepes, 1966; Meiss, 1997; Moughtin, 1995;).

Bununla birlikte, düzen kavramı sadece düzensizlik ve kaosla ilişkisinde anlamlı olmaktadır. Bu bağlamda, çalışmalarımız kapsamında çelişki noktaları olarak tariflenen kentsel alanlarda düzen kavramının algısal boyutta ele alınışı;

a) Gerek yapısal gerekse dokusal boyutta tekrar eden ritmik elemanların varlığı (ya da yokluğu) ,

b) Elemanların birbirleri ve diğer elemanlarla ilişkilerinde doğru konum ve pozisyonda bulunmaları,

c) Tanımlanabilen elemanların kenarlaşması kriterleri kapsamında ele alınmıştır.

Görsel değerlendirmenin yanında, yapılaşmış çevrelerde düzen arayışı iki farklı açılımın varlığına işaret etmektedir.

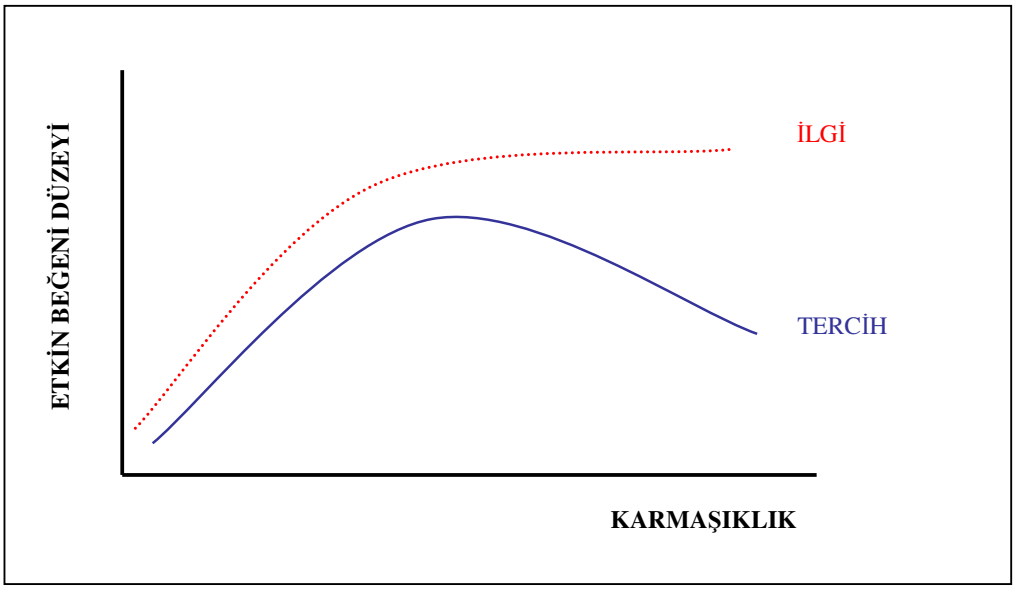
A) Fonksiyonel Düzen: Objektif olarak kolayca analiz edilip tanımlanabilen değişkenlerle işlev ve etkinliğe dayalı bir düzen olarak tanımlanabilir.

B) Görsel Düzen: Sübjektif değerlendirme ile, kesin olarak tasvir edilemeyen ancak tecrübe edilerek anlaşılan tutarlı görsel ilişkiler bütünü olarak tanımlanabilir.

Bu iki farklı, ancak birbirinin tamamlayıcısı durumundaki düzen arayışı içerisinde, çalışmalarımıza konu olan kentsel çelikli alanlarının algılanma sürecinde temel olarak her zaman *"işlevsel olarak etkili, görsel olarak tatmin edici"* sorusunun sorulmasıyla yanıt aranmıştır.

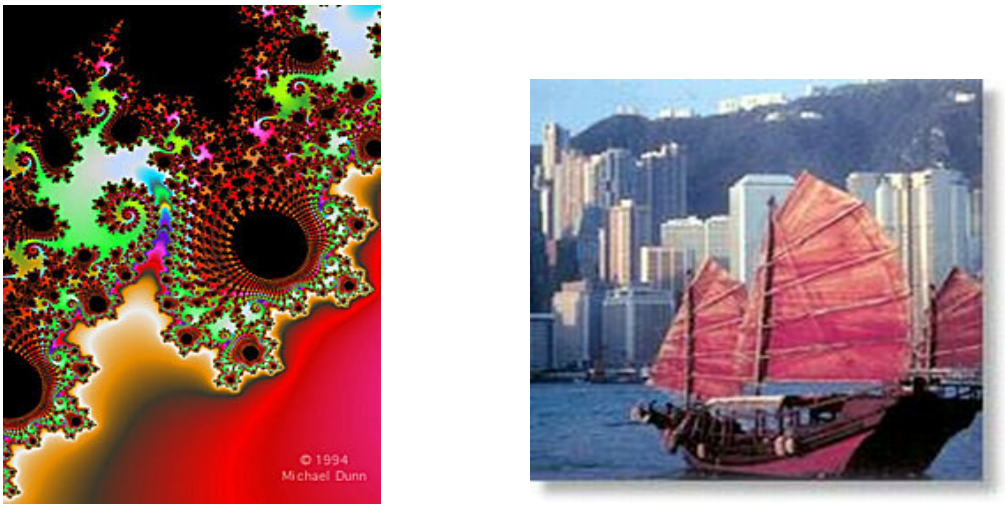
2.6.2 Karmaşıklık

Karmaşıklık kavramı, algılama çalışmalarında klasik anlamıyla kaotik bir yapının varlığına değil; birbirinden bağımsız olarak algılanan farklılaşmış, çeşitlenmiş elemanların varlığına karşılık gelmektedir (Carmona ve diğer., 2002; Meiss, 1997). Yukarıda da tarif edilen çalışmalarda 'karmaşıklık' ile 'tercih etme' arasında algısal süreçte bir ilişki olduğu ortaya konulmuştur (Şekil 2.6).

Şekil 2.6 Karmaşıklık – etkin beğeni düzeyi ilişkisini gösterir grafik.

Algılamada, gözlemcinin ilgisi karmaşıklık ile, bir başka deyişle fark edilen, farklılaşan elemanlarla artmakta; beğeni ve tercih de bir noktaya kadar karmaşıklık ile birlikte artmaktadır. Ancak belli bir noktadan sonra ilgi artsa ya da sabit kalsa dahi, algılanan örneğe ilişkin tercih azalmaya başlamaktadır. Dolayısıyla, orta düzeyde karmaşık elemanların varlığı ile üst düzey beğeni ve tercih olduğu yapılan çalışmalarla ortaya konulmuş önemli bir algısal veri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 2.7: Karmaşık – farklılaşan elemanlara doğada ve yapılaşmış çevrelerde rastlamak olanaklıdır.

Çalışmamız kapsamında farklılaşma – karmaşa kavramlarının ele alınışında; "farklılaşmanın amaçlı bir biçimde ortaya konulmuş olmasının gerekliliği" üzerinde durulmuştur. Rastlantısal karmaşıklık, aşırı farklılaşma, çok keskin zıtlıklara neden olmakta ve algısal boyutta beğenilmeyen alanlara karşılık gelmektedir. Ayrıca, kent parçaları arasındaki karakter çeşitliliği gerçeklerle tutarlı olmalıdır; aksi halde eklemlenme sıkıcı bir tekrar halini almaktadır.

Kentsel alanlarda üst düzey karmaşıklık ve aşırı zıtlıklar, aşılacak geniş uçurumun varlığı açısından eklemlenmeye karşı koyarlar ve kentin potansiyel birliğini zayıflatırlar. Bu durumda, arzu edilmeyen ve beğenilmeyen alanlar olarak algısal süreçte değerlendirilirler (Şekil 2.8).

Şekil 2.8 Rastlantısal karmaşa ve aşırı farklılaşma algısal boyutta beğenilmeyen fiziksel mekanlar yaratmaktadır (İzmir – Karşıyaka Bayraklı sırtları).

Algısal süreçlerin temel belirleyicisi olan düzen ve karmaşıklık kavramlarına kısaca değindikten sonra, estetik beğeni düzeyine ilişkin yapılan çalışmalarda yer alan diğer ortak faktörlere de göz atmak gerekmektedir.

2.6.3 Gizemli, Beklenmedik, Sürpriz Elemanlar

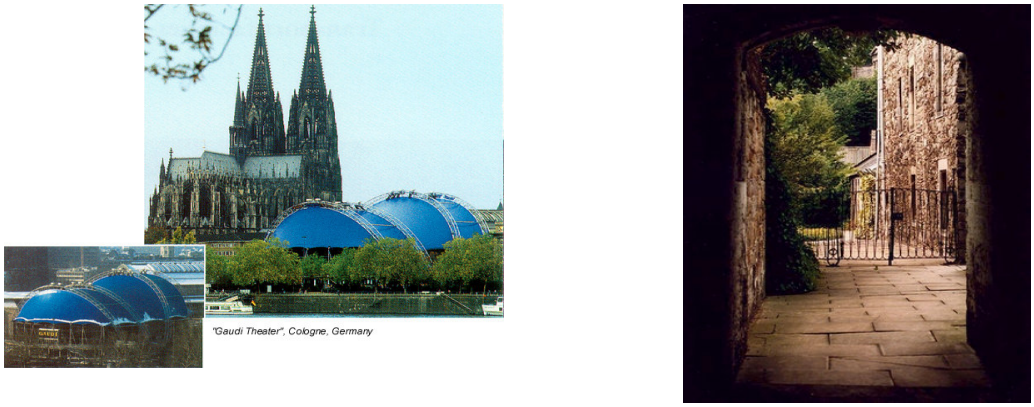
Özellikle Kaplan & Kaplan'ın Tercih Matrisi (1989) ve Berlyne'in Karşılaştırmalı Özellikler çalışmalarında (1971), algısal boyutta gizemli, sürpriz elemanların varlığı göreceli olarak arzu edilen özelliklerin varlığına karşılık gelecek bir şekilde ele alınıp yorumlanmıştır.

Algılanan çevrenin algılayıcıya ek, yeni bilgi üretebilme potansiyeli sunması ile bu tür özellikler insanlarda keşfetme dürtülerini canlandırarak, algılama – tercih etme ilişkisi içerisinde önemli bir rol oynamaktadır. Diğer taraftan, gizemli – beklenmedik elemanların varlığının üst düzeyde olduğu durumlarda ortaya çıkan tehdit ve gerilim hissi tercih ve beğeninin azalmasına neden olmaktadır (Şekil 2.9).

Şekil 2.9 Üst düzey beklenmedik elemanlar ve gizemli alanlar ile tercih etme – beğeni arasında ters orantılı bir ilişki vardır.

Doğada ve yapılaşmış çevrelerde bütün görüntüler izleyiciye bilgi taşımaktadır. Bunun tehditkâr olmaması ve zihinde kolay organize edilebilmesi bir tercih nedeniyken; araştırılıp keşfedildiğinde ek bilgiler sunabilme potansiyeli de bir başka tercih nedenini oluşturmaktadır. Bununla birlikte, amaçlı olarak yaratılmış farklılaşan elemanların varlığı ile ortaya çıkan sıra dışılık, şablonlu düzen hissinin ötesinde elemanlar arası ilişkilerde yarattığı bilinçli çeşitlilikle gözlemcide olumlu algısal hisler yaratabilmektedir (Şekil 11)

Şekil 2.10 Gaudi Tiyatrosu ve yanında yer alan modern yapı ile bilinçli sıradışılık yaratılırken (soldaki resim); basit tasarımsal faktörlerle sürpriz alanlar yaratmak da olasıdır (sağdaki resim).

2.6.4 Odaksallık, Derinlik ve Dokusal Özellikler

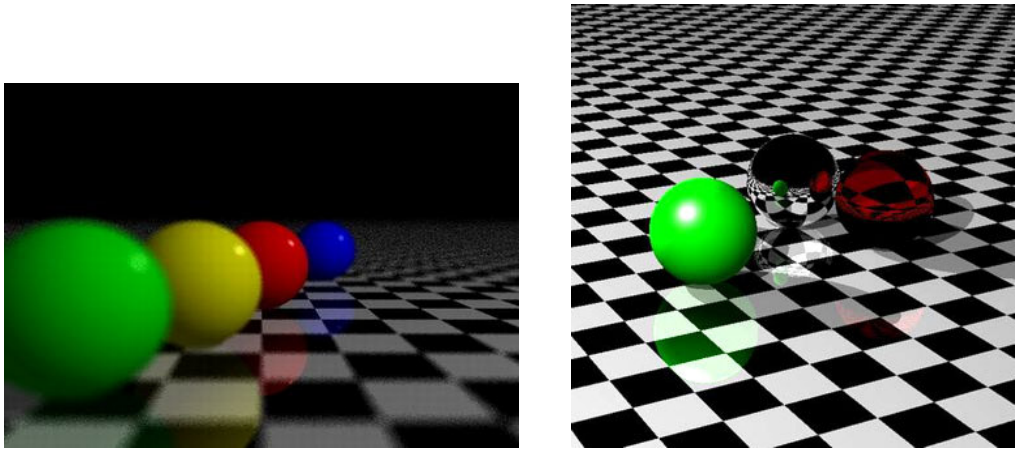
Görsel algılama yaklaşımlarına ilişkin yukarıda genel hatlarıyla tarif ettiğimiz farklı modellerin ve çalışmaların içerisinden çıkan bir diğer önemli çevresel faktör odaksallık; yani algılanan nesnenin ya da görüntünün odak noktası içermesiyle ilgilidir. Dikkat çeken, gruplaşmış özelliklerin varlığı, algılamada dikkat çeken ve merkezi rol oynayan elemanların varlığı ile açıklanabilir (Green, 1992; Meiss, 1997; Moughtin, 1995; Kepes, 1966). Gerek yönlenme, gerekse zihinsel imgelerin oluşumunda önemli bir rol oynayan bu tür özelliklerin ise beğeni ve tercih düzeyini arttırdığı söylenmektedir (Şekil 2.11).

Şekil 2.11 Anıtsal özellikli kentsel yapı ve alanlar ile (soldaki resim Victory Meydanı, St. Petersburgh) ile kolay okunabilen, zihinsel olarak sınıflandırılabilen alanlar (sağdaki resim Sydney Opera Binası) sağladıkları algı kolaylığı ve yönlenme ile beğenilip tercih edilen görsel elemanlardır.

Bununla birlikte, doğada ve yapılaşmış çevrelerde, algılanan örneğin algısal derinlikten yoksun olması, gizli tehlikeler ve ortaya çıkması kısıtlanmış olanaklar ile memnuniyetsizlik ve belirsizlik hissi yaratmaktadır. Görsel olarak algılanan örnekte derinlik hissinin olmaması örneğin 2 boyutlu algılanmasına neden olmakta, bu da örnekten alınan bilgilerin eksik kalmasına yol açmaktadır.

Bunun yanı sıra, yeni ihtimaller ve keşfedilmeyi bekleyen ek bilgiler sunabilme potansiyeli ile derinlik, algılanan örneğin okunabilme özelliğini arttırarak doğada ve yapılaşmış çevrelerde tercih edilen bir çevresel faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Şekil 2.12).

Şekil 2.12 Algılanan örnekte derinliğin varlığı, beğeni ve tercih düzeyini yükseltmektedir.

Yapılan çalışmalardan ortaya çıkan bir diğer çevresel faktör olan yüzey dokuları ve elemanları açısından, algılanan örneğin düzensiz, gelişigüzel yüzey elemanları ve dokularından oluşması algılamada üst düzey karmaşıklık yaratması bakımından tercih edilmesi ile ters orantılı bir ilişki içerisindedir (Şekil 2.13). Dokusal homojenlik, farklılaşma ve karmaşanın düzenlenmiş hissi ise üst düzey tercih ve beğeni sağlamaktadır.

Şekil 2.13 Yüzey elemanları arasındaki uyumsuzluk (soldaki resim, İzmir İl Sağlık Müd. Binası), yüzey elemanları arasında bütünlük ve bilinçli tasarlanmış homojen dokusal özellikler (sağdaki resim, Kopenhag'dan bir görüntü).

Yüzey dokularındaki rastlantısallığın yarattığı mekânsal belirsizlik sebep olduğu düşük okunaklılık hissi ile algısal bilginin kolay kategorize edilebilmesinin önüne geçerken; mekânın algılanmasında süreklilik, ritim ve armoni hissi yaratan bilinçli homojen dokusal ve yüzeysel özellikler, algılama – tercih etme ilişkisi içerisinde olumlu görsel özellikler olarak tarif edilmektedir (Şekil 2.14).

Şekil 2.14 Mekânsal süreklilik, tasarımsal bütünlük potansiyelleri ile algılama kolaylığı ve yüksek düzeyde beğeni hissi yaratan doku ve yüzey elemanları.

Önceki bölümlerde tarif edilen ve bu bölümde genelleştirme tartışmaları yapılan veriler ışığı altında, görsel algılama çalışmalarında çevresel faktörlere ilişkin yüksek beğeni ve tercih faktörleri ile düşük beğeni ve tercih faktörlerini şematize etmek olanaklıdır.

Tablo 2.2 Yapılaşmış çevrelerde ve doğada yüksek düzeyde beğeni ve tercih faktörleriyle, düşük düzeyde beğeni ve tercih faktörlerinin kıyaslanması.

TERCİH EDİLEN VE BEĞENİLEN FAKTÖRLER	TERCİH EDİLMEYEN VE BEĞENİLMEYEN FAKTÖRLER
1. Görsel açıdan ve fonksiyonel açıdan düzen hissi veren alanlar (organize edilmiş). 2. Bilinçli, amaçlı, orta düzeyde karmaşık alanlar (karmaşıklık içerisinde açık yapısal elemanlar). 3. Tehditkâr olmayan ve gerilim yaratmayan sıra dışı, sürpriz, beklenmedik özellikler içeren alanlar. 4. Yapısal özellikler kapsamında odaksal özelliklerin bulunması 5. Orta ya da yüksek düzeyde derinlik hissi 6. Algı kolaylığı sağlayan homojen ve tutarlı yüzey elemanları, dokusal özellikler	1. Görsel açıdan ve fonksiyonel açıdan düzen hissi vermeyen alanlar (organize edilmemiş). 2. Rastlantısal ya da çok üst düzey, çok alt düzey karmaşıklık. 3. Gerilim ve tedirginlik yaratan, üst düzey gizemli alanları 4. Odaksal özelliklerin zayıf olması, düşük düzeyde derinlik hissi 5. Üst düzey karmaşık, kaba, organize olmamış dokusal ve yüzeysel elemanlar

Tüm bu çalışmalar ve değerlendirmeler paralelinde gerçekleştirilen çıkarımlar, çalışmamız kapsamında önceki bölümlerde anlatılan işlevsel ve görsel algılama yaklaşımları içerisine dahil edilmiş; çelişki alanları olarak tariflediğimiz kentsel öğelerin gözlenmesinde sübjektif bir değerlendirmenin önüne geçebilmek amacıyla, evrensel kabul edilen bu ortak faktörlerden yararlanılmıştır. Yapılan değerlendirme ve gözlemlerin detayları alan araştırmalarının tariflendiği ilerleyen bölümlerde daha kapsamlı bir biçimde ele alınacaktır. Bu noktada, çevreden ve örnek şehirsel yerleşmeden elde edilen bilgilerin hangi yaklaşımlara göre organize edildiğinin vurgulanması gerekmektedir.

2.7. Görsel Algılama ve İmgesel Değerlendirme Sürecinde Bilginin Organize Edilmesi

Daha önceki bölümlerde dile getirildiği gibi, algılama geçmiş deneyimlere ve temel algısal organizasyon prensiplerine dayanmaktadır. Çevreden alınan uyarımlar zihinsel süreçlerle belirli kalıplara, modellere göre organize edilir.

Konuya ilişkin yapılan çalışmaların büyük bir çoğunluğu karşılıklı etkileşim paradigması temelinde yapılmakta; bireyler çevreyle belirli amaçlar doğrultusunda etkileşime girmektedirler. Dolayısıyla, algılama da amaca göre zaman içerisinde değişikliğe uğramaktadır. Algılamada *"amaç durum"* olarak tariflenen bu süreç iki parçadan oluşmaktadır. A) Fonksiyonel amaç, B) Estetik amaç.

Bireyin amaç durumunu hedef alan pek çok çalışmada, insan ve doğa birbirinden ayrılamaz bir bütünün parçaları olarak düşünülmekte ve belirli amaçlara göre etkileşmektedirler. Bu bütünün parçaları yaklaşımı psikolojide, bütün içeriğin algılamada dikkate alınmasını savunan *"Gestalt Yaklaşımı"* ile de sıkı bir benzerlik içerisindedir.

Algılama sürecinde gözlemciler tek bir parçayı izole ederek değerlendirmez; yaşam alanlarında bütünlükleri tecrübe edip yaşadığı için; çevreyi de bu şekilde bütün olarak algılama ve değerlendirme eğilimindedirler. Algılama – değerlendirme sürecinde zihnimizde öğeleri daha düzenli hale getirmek, görsel olarak anlamlı ve uyumlu halde belirli kalıplar içerisine yerleştirmek için bazı özellikler filtre edilip, ayıklanmaktadır. Bunun için geliştirilen araçlardan en başarılısı Smith'in *"Estetik Değerlendirme Bileşenleri"* ile (Nasar, 1997), "Gestalt" yaklaşımının *"Organizasyon ve Gruplama Kanunlarıdır"* ve çalışmamız kapsamında bilginin organizasyon sürecinde de bu yaklaşımlar kullanılmaktadır.

2.7.1. Smith'in Estetik Değerlendirme Bileşenleri

Smith, algısal bilginin gruplandırılması ve organize edilmesinde 4 farklı bileşenin varlığından söz ediyor. Buna göre;

A) Benzerlik ve Uyak Model Hissi: Zihin bilgi parçalarını organize ederken bunları belirli bir kalıba koyma eğilimi içerisindedir. Birbirine benzeyen, benzer örüntüler sergileyen görsel elemanlar, basit tekrarın ötesinde kafiyesel bir düzen

içerisinde, değerlendirme sürecinde zihinde organize edilirler (Carmona ve diğer., 2002

B) Ritmik Değerlendirme: Görsel olarak kurallı biçimde tekrar eden gruplaşmış elemanların yarattığı vurgu, ardıllık ve yön ile elde edilen bir özelliktir. Zihin, zıtlık ve çeşitlilikle monoton tekrarlardan kurtulmuş ritmik elemanları diğerlerine göre çok daha kolay bir biçimde organize edebilmektedir.

C) Dengenin Tanınması: Düzen arayışındaki insan algısı açısından görsel dengenin tanımlanması oldukça zordur. Simetrik elemanlarda dengenin varlığı çok mekanik ve monoton olarak kabul edilebilirken, daha karmaşık elemanlarda algılanan denge görsel açıdan daha zor organize edilebilmesine rağmen daha çok tatmin edici olabilmektedir.

D) Armonik İlişkilere Karşı Duyarlık: Algılanan farklı parçaların, anlamlı bir bütün oluştururken girdikleri ilişkiler armonik ilişkiler olarak tarif edilebilirken; bu ilişkilerin varlığı algısal bilginin organize edilip belirli kalıplara oturtulması sürecinde önemli bir organizasyon kolaylığı sağlamaktadır.

Görüldüğü gibi Smith literatürde oldukça önemli bir yere sahip sınıflamasında, bu çalışmanın önceki bölümlerinde tarif edilen ampirik çalışmalarda da söz edilen düzen, bütünlük, uyumluluk – tutarlılık ve çeşitlilik gibi kavramların varlığının algısal boyut açısından bilginin organizasyonunu sürecindeki öneminden bahsetmektedir. Oldukça karmaşık bir aşama olan algısal süreç içerisinde, edinilen bilgilerin zihinde organize edilmesine ilişkin bir diğer önemli model, psikolojide de Gestalt yaklaşımı olarak bilinen çalışmalardır.

2.7.2. Gestalt Yaklaşımının Organizasyon ve Gruplandırma Kanunları

Almanya'da 1920'lerde Koffka, Wertheimer, Katz ve Guillderne tarafından ortaya atılan Gestalt teorisi, henüz bilimsel olarak çürütülemeyen görsel organizasyon yasalarından oluşan, algılama – tercih etme ilişkisi üzerine şekillenen ve pek çok estetik teorinin de temelini oluşturan yasalarıyla son derece önemlidir (Behrens, 1998; Desolneux, Moisan ve Morel, 2003; Saw, b.t.; Torrans ve Dabbagh, 1999).

Gestalt, kelime olarak çok genel anlamda Almanca'da *"bütünlük"* ve *"form"* anlamına karşılık gelmektedir. Temelde bir kompozisyon oluşturan parçalar arasındaki ilişkilerin ortaya çıkartılması yönünde araştırmalardan oluşmaktadır.

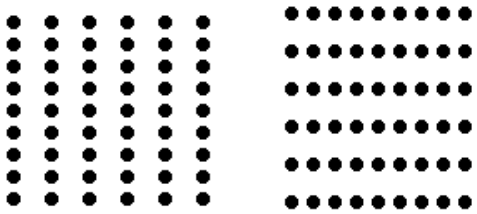
Görsel algılama yaklaşımlarında da ifade edildiği gibi, görsel dünya son derece karmaşıktır. İnsan zihni ise bu karmaşıklıkla mücadele etmek için çeşitli stratejiler geliştirmektedir. Zihin her zaman karşılaştığı sorunların çözümünde en basit, en kestirme yolu bulmak ister; bunu da ortak özellikleri olan nesneleri gruplar haline getirerek yapar. Bir başka ifadeyle, somut dünyayı yaşayıp tecrübe eden bireyler olarak, seçerek algıladığımız nesnelere ait bilgileri zihnimizde daha basit ve tutarlı hale getirmek için onları organize ederiz. Bu gruplama ve organizasyon işlemi ise Gestalt'in gruplama ve organizasyon prensipleriyle mümkün olmaktadır (Arnheim, 1977; Lang, 1988; Meiss, 1997). Buna göre;

A) Şekil – Zemin Ayrımı Yasası: İnsan zihni görsel algılama içerisinde, gördüğü şeyleri 'zemin' ve 'şekil' olarak iki parçaya ayırma eğilimindedir. Genellikle doğada baskın olan elemanlar şekil olarak algılanırken, insan zihni şekil olarak algıladığı nesnenin sınırlarını zihnine kaydetme eğilimindedir (Şekil 2.15).

Şekil 2.15 Soldaki ilk resimde şekil beyaz bir vazomudur? Yoksa birbirine bakan iki yüz mü? Genellikle baskın öğe şekil olarak algılanır ve bir kez şekil olarak algılandıktan sonra sınırları çizilerek zihne kaydedilir. İkinci resimde ise çok net bir şekil – zemin ayrımı gerçekleşmektedir. Şekil'in hangisi olduğu algılandıktan sonra geride kalan arka plan yani zemin'dir.

B) Yakınlık Yasası: Bu algısal organizasyon ilkesine göre, görsel elemanlar aralarındaki mesafeye ve yakınlaşma durumlarına göre gruplandırılma eğilimindedirler. Nesnelerin şekilleri, büyüklükleri tamamen farklı olsa da, zihnimiz birbirine yakın pozisyonda bulunan elemanları gruplandırarak organize etme eğilimi taşımaktadır (Şekil 2.16).

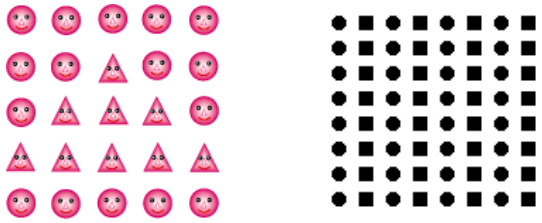
Şekil 2.16 Birinci resimde siyah noktalar yakınlıkları nedeniyle sütun olarak algılanırken; ikinci resimde yine yakınlıkları nedeniyle sıra olarak algılanıp gruplandırılırlar.

C) Kapanma - Tamamlama Yasası: Gestalt'in bir diğer organizasyon yasası olan kapanma – tamamlama yasasına göre, zihnimiz bir bütünü oluşturan, onu tamamlayan elemanları gruplandırma eğilimindedir. Bütünselliklerle ilintili olan bu yasaya göre, insan zihni algısal boyutta kendisine verilen bilgileri bir bütünü oluşturacak biçimde tamamlar (Şekil 2.17).

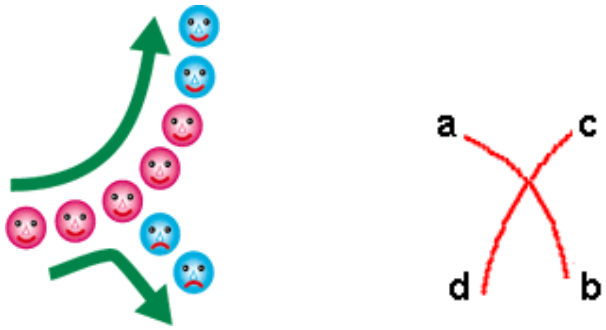
Şekil 2.17 Algısal süreçte insan gözü, bütüne ulaşmak için eksik olan parçaları tamamlayarak zihinsel bir gruplama gerçekleştirir.

D) Benzerlik Yasası: Gestalt prensiplerinden bir diğeri olan benzerlik yasasına göre, belirli özellikler açısından (renk, şekil, biçim, doku, vb...) ortak özellikler gösteren nesneler insan zihninde gruplandırılarak algılanırlar (Şekil 2.18).

Şekil 2.18 İlk resimde aralarındaki mesafe ve renkleri aynı olmasına rağmen, üçgenler ve daireler ayrı ayrı gruplandırılırlar. İkinci resimde ise, daireler ve kareler birer sütun oluşturacak şekilde gruplandırılırlar.

E) Süreklilik Yasası: Algılamada nesnelerin sürekliliği, bitiş noktalarının ötesine kadar taşınarak gruplandırma yapılmaktadır. Görsel açıdan sürekliliği ritmik bir biçimde gerçekleşen nesnelerin dış sınırları göz tarafından takip edilir ve herhangi bir yön değiştirmeye uğramadan algılanır (Şekil 2.19).

Şekil 2.19 İlk resimde herhangi bir kesintiye uğramadan zihnimiz ilk olarak yukarı doğru süreklilik gösteren izi takip ederken; ikinci resimde, a-b eğrisi ile c-d eğrisi takip edilmekte, a-d ya da c-b gruplandırılmamaktadır.

Tüm bu gruplamaların nasıl yapıldığı ve algılamayı nasıl etkilediği, Gestalt hakkında yapılan çalışmaların çoğunluğunun temelini oluşturmaktadır (Arnheim, 1977; Lang, 1988; Meiss, 1997). Bu gruplama ve organizasyon ilkeleri de tasarımda *"bütünlük"* yaratılmasının en önemli araçlarından bir tanesidir. Oluşturulan grupların tam tersine, grupların çözülmesi de *"çeşitlilik"* yaratabilmektedir. Algılanan dünyada, doğada ve yapılaşmış çevrelerde çok fazla bütünlük yaratılması monotonluğu beraberinde getirirken; çok fazla çeşitlilik de kaos ve ayrışma ise derin uçurumlara karşılık gelmektedir. Gestalt Psikolojisinin ve Smith'in yaklaşımlarında da çevresel ilişkilerde, düzen – bütünlük ve karmaşıklık arasındaki dengesel ilişkilerden söz etmek olanaklıdır.

Tez çalışmaları kapsamında, görsel ve fonksiyonel düzen – karmaşıklık dengesinin irdelenmesine yönelik olarak, algılama – tercih etme ilişkisi içerisinde kolektif beğeni faktörleri olarak sınıflandırılan faktörlerin, algısal organizasyon prensipleri ile çelişki alanları olarak tarif edilen kentsel alanlara uygulanması bu çalışmanın 4. Bölümü'nü oluşturan saha çalışmaları kısmında ayrıntılı olarak ele alındığı için, söz konusu yöntemlere ilişkin geliştirilen yaklaşımlar bu bölümde

detaylandırılmamış; ancak bu bölümün tamamında tartışmaya konu edilen görsel algılama yaklaşımlarının kent planlama disiplini açısından ne anlama geldiği, genel olarak bu tür yaklaşımların planlamada kullanım alanlarının nasıl şekillenebileceği ifade edilmiştir.

2.8 Görsel Algılama Yaklaşımlarının Kent Planlamada Kullanımı ve Rolü

Konuya tarihsel perspektif içerisinde bakıldığında, planlamanın, özellikle politika üretim sürecinde sistematik bir biçimde görsel – çevresel algılama yaklaşımlarından veri alması gerekliliği, geleneksel yöntemlerle kente ilişkin karar süreçlerinde çoğu zaman yanılgılara düşülmesiyle eş zamanlılık göstermektedir.

Ancak günümüze kadar, konuya ilişkin teorik açıdan iyi organize olmuş bir temellendirmeden söz etmek olanaklı olmamıştır. Birbirinden genellikle kopuk, ampirik nitelikli pek çok çalışma bu teorik noksanlıktan dolayı eşgüdüm içerisinde gerçekleştirilememiştir. Bununla birlikte, mekâna ilişkin karar verme teorileriyle bu çalışmaların paralellik göstermesi bir tesadüf değildir ve iyi organize olmuş bir metodolojiye ulaşılıncaya kadar da devam etmesi beklenmelidir.

Kente ilişkin karar süreçlerinde, başarı için yönetici, plancı, kullanıcı vb aktörler arasında uzlaşı ortamının sağlanması gerekliliği uzun zamandır üzerinde tartışılan bir konu olmasına rağmen; uygulamalarda, plan kararlarının karar vermeyle doğrudan ilişkisi olan grupları ve bu kararlardan etkilenecek grupları kapsadığı pek söylenemez. Önceki bölümlerde de karşılaşılacağı gibi, çevresel algılama – davranış yaklaşımına ilişkin pek çok çalışma, insan ve çevre arasında karşılıklı bir etkileşimin varlığının kabulüne dayanmaktadır. Planlamada ise bu yaklaşımın önemi 2 açıdan düşünülebilir;

A) Planlama sürecinde mekânsal davranış kalıplarının anlaşılması ile daha etkin ve verimli kararların alınması olanaklı kılınabilir,

B) Planlama döngüsü içerisinde profesyonellerin, teknokrat uzmanların, yöneticilerin ve halkın imgelerinin ortak ve tutarlı bir düzlemde uzlaşması sağlanabilir.

Böylelikle, toplum – plancı ve politikacı arasındaki çelişkiler ve yanlış anlamalar uzlaşılmış bir strateji ile çözüme kavuşturulabilir. Böyle bir yaklaşımın, kent planlama disiplini açısından kullanım alanları ise çok genel hatlarıyla;

- Farklı insanların, kullanıcıların, karar vericilerin kentsel mekâna adaptasyon süreciyle ilgili çalışmalarda,
- Kentsel kullanımların yer seçimine ilişkin çalışmalarda,
- Planlamada halk katılımı ve iletişiminin arttırılmasına yönelik çalışmalarda,
- Kentsel ve mekânsal fiziksel özelliklerin yeniden yapılandırılması çalışmalarında,
- Çevresel kalite temelli, görsel tatmin düzeyinin arttırılmasına yönelik çalışmalarda,
- Mekâna ilişkin çevresel imgelerin güçlendirilmesine ilişkin çalışmalarda görsel algılama yaklaşımları kullanılabileceği düşünülmektedir.

Görüldüğü gibi, sözünü ettiğimiz kullanım alanlarının hiçbirisi henüz ülkemiz planlama süreçlerinde kendisine bir yer bulamamıştır. Yapılan çalışmada ise, bu yaklaşımların kente ve kent planlamaya ilişkin karar süreçlerine dahil edilmesi, çok boyutlu algılama yaklaşımlarıyla kente ilişkin sorun alanlarının tespit ve değerlendirilmesiyle, bütünsel mekan organizasyon süreçlerine ulaşılması hedeflenmektedir.

Kente ilişkin işlevsel ve görsel sorun alanlarının giderilmesinde önemli bir araç olabilecek söz konusu yaklaşımların günümüze kadar neden karar süreçlerine giremediğinin daha iyi anlaşılabilmesi, ülkemizin ve kentimizin yaşadığı mekânsal organizasyon süreçlerinin ele alınması ile olanaklı olacaktır.

BÖLÜM ÜÇ

MEKÂNSAL DÖNÜŞÜM SÜREÇLERİ, KİMLİK BUNALIMLARI VE KENTSEL ÇELİŞKİ ALANLARI

3.1 Mekânsal Dönüşüm Süreçlerine Genel Bir Bakış

Dünyada son 30 yıllık süreçte, özellikle küreselleşme hareketlerinin gücü ile kentlerde çok köklü bir dönüşüm ve değişim yaşandığı izlenmektedir.

Tüm dünyada, 70'li yılların ekonomik bunalımlarıyla ortaya çıkmaya başlayan ekonomik yeniden yapılanma çabaları, beraberinde yeni stratejilerin geliştirilmesine de olanak tanımıştır. Üretim biçimlerindeki değişimler, teknolojinin, sermayenin ve kültürel akışların Castells'in tarif ettiği "akımlar mekânı" (Castells, 1996) üzerinde hızlanarak artması, kentler ve kent yönetimleri üzerindeki baskıları arttırırken; sanayi dönemi sonrası yeni bir zenginlik kaynağı olarak görülen bu akımlara eklemlenebilme baskısı, özellikle kentlere ilişkin karar süreçlerinde stratejilerin "yerel – ekonomik gelişim" platformuna kayması ile de yeni bir yön kazanmıştır. Amerika ve Avrupa'da "yeni kentsel girişimcilik" olarak tariflenen bu süreçte (Harvey, 1990), "özel sektör teorilerinden ödünç alınmış kavramlarla ve tüketim – pazarlama temelli stratejilerle, kentlerin bu dönüşümlerin hızına uydurulmaya çalışıldığı görülmektedir" (Goncagül, 2002, s. 14).

70'lerin ekonomik krizleri ve küresel ekonomik değişimler, geleneksel planlama pratiklerinin ve Keynezci kamu politikalarının yetersiz kaldığı görüşünden hareketle ciddi kırılmaları da beraberinde getirmiştir (Harvey, 1990). Pek çok batı ülkesinde "mekânsal kontrol", "ekonomik ve demografik büyümeye ilişkin düzenlemeler" temelli planlama yaklaşımlarının geçerliliğini yitirdiği savunulurken; bir kentte yaşayan tüm toplumsal sınıfların kente ilişkin konularda ortak amaçlar üzerinde birleşmesinin olanaksız olduğu, her toplumsal sınıfın kendine özgü amaçları olduğu görüşünü temel alan "çoğulcu planlama", ya da çoğulcu – savunucu yaklaşımlarla planlamayı bir süreç olarak gören "katılımcı planlama", (Sehested, 1999; Yiftachel, 1989) bugün kısa vadede acil sorun çözücü ve tartışmalı hızı ile yaygınlık kazanan "kentsel tasarım" gibi yaklaşımlar gündemde yer bulmaktadır. Kısaca, *"sunum"*

temelli yaklaşımlardan, daha esnek olan *"istem"* temelli (Colomb, 2001) yaklaşımların benimsenmesi yoluna gidilmiştir.

Sunum temelli, bir başka ifadeyle Modernist çizgideki yaklaşımlara yapılan temel eleştirilerin başında gelen "erkin düzen koyucu - kurucuların elinden çıkması gerektiği" fikri, küresel söylemde, değişen güç dengeleri ve tüketim ilişkileri içerisinde yeni erk kullanım araçları olarak iletişimsel araçları, mimarlık ve kentsel tasarımı; yeni erk kullanım alanları olarak da kentleri, özellikle de metropoliten kentleri seçmiştir. Bir yanda küresel akımlara dahil olma mücadelesinin kentler arasında bir reklam, tanıtım, pazarlama savaşına dönüşmesi, diğer yanda kente ilişkin mekansal organizasyonların moderniteden vazgeçmeyen ancak postmodernitenin fırsatlarını da değerlendiren bir araç olarak kentleri *(mimarlık ve kentsel tasarımı kullanarak)* parçalar üzerinden yenileme – üretme yoluna gitmesi, yeni çağın egemen güçleri olarak tariflenen sermaye birikim süreçlerine uygun bir doku oluşturulmasının dışında bir şey olarak görünmemektedir (Goncagül, 2002, s.15).

Yaşanan hızlı dönüşümler karşısında, kamunun yanında tavır alabilecek ender kurumlardan bir tanesi olan planlama, erkin bir aracı, temsili ya da destekleyicisi olarak görülerek oluşan yeni güç dengeleri içerisinde etkisizleştirilmiş, parçalanmış, her tür baskıya açık ve dirençsiz hale getirilerek eylem alanı daraltılmıştır. İşte bu noktada devreye giren kentsel tasarım ve mimarlık, noktasal, parça parça çözümlerle bütüne ulaşılabileceği, bu bütünün de arzulanan bir gerçek kurgusuna oturtulabileceği senaryosunu ileri sürerken, ortaya çıkanın "kimin arzuladığı gerçek" kurgusu olacağı üzerinde tartışılmalıdır.

Tarihselliğe, eklektiksizime ve popüler kültüre temellenen, kentin hem bir firma hem de bir ürün olarak görüldüğü bu yeni sistem içerisinde mekânsal ve sosyal parçalar arasındaki nedensellik bağları gevşetilerek uygulamada pratiklik ve kullanımda yaygınlık gibi ölçütlerle belki de altın çağını yaşayan bu tür uygulamalardan ölçekleri ne olursa olsun her coğrafya parçasının payına düşeni almakta olduğu; gerek gelişmiş, gerekse az gelişmiş ülkelerde yerleşme birimlerinin, içinde yer aldıkları coğrafyanın etkisi ile bu hızlı dönüşümün içerisine girdikleri bilinmektedir.

Söz konusu etkiler ölçeklerine göre değişkenlikler taşımalarının yanı sıra, yerleşim alanlarının üzerinde toplumsal, ekonomik, fiziki, kültürel ve politik kökenli izler oluşturmaktadır. Şehirlerin de büyüklükleri ne olursa olsun bu etkilerin altında kaldığı bilinmekte ve gözlemlenmektedir (Oral, 2002).

Ülkemizde de son 40–50 yıl içerisinde yaşanan dinamiklerin ve bunların etkilediği dönüşümlerin, özellikle büyük kentlerde mekânsal, ekonomik ve sosyal, dengeli gelişimden uzak, nüfus artış oranları çok yüksek, rastlantısal büyüme biçimlerine neden olduğu izlenmektedir. Bunun sonucunda ise kentsel ekonomik değerlerin belirleyiciliğinde oluşan kentsel yığılmaların ve çok yönlü bütünleşme sorunlarının ortaya çıktığı görülmektedir (Oral, 2002).

Söz konusu oluşumlar kentlerle ilgili tüm teknokratik, yasal ve yönetsel çerçevenin kamu yararı ve genel planlama ilkeleri gözetilerek yeniden düzenlenmesi ve irdelenmesi işlevini gerekli kılmaktadır. Ülkemizde ise bu işlevin etkin bir biçimde gerçekleştiği söylenemez. Sonuçta ise, bir bütünlük tanımlaması olan kent kavramının gerekleri yerine getirilememekte ve bir türlü birleştirilemeyen parçaların yığınsallığına "kent" adı verme yanlışlığına düşülmektedir (Oral ve Goncagül, 2002).

Bu noktada, mekânsal dönüşümlerin yaşadığı evrimin ülkemize ilişkin farklı tarihsel dönemlerin dinamiklerine göz atarak ele alınması konuya ilişkin önemli bir girdi oluşturabilecektir.

3.1.1 Ülkemizde 1960–1980 Arası Mekânsal Dönüşümün Dinamikleri

Ülkemizde, Cumhuriyet sonrası ilk yıllardan, 1950'li yıllara kadar olan süreçte, yani ulusal devletin kurulması yıllarında, çok genel hatlarıyla tarım ve ticaret sermayesine dayalı bir gelişimden söz etmek olanaklıdır. Osmanlı'dan tarıma dayalı yarı sömürge tipinde bir ekonomi devralınmış ve tüm kentsel gelişim iç pazara ilişkin yerleşim sistemlerinin bütünleştirilmesi amaçlı gerçekleştirilmiştir (Tekeli, 1998).

II. Dünya Savaşı sonrası tek partili siyasi yapıdan çok partili siyasi yapıya geçiş yeni kurumsal arayışlar ve dünyaya eklemlenme çabalarını da beraberinde getirmişti. Özellikle "Marshall" yardımlarından sonra tarım sektöründe gözlenen modernizasyon ve dış piyasalara açılma süreçleri, daha sonraları "topraktan kopuş" olarak nitelenen (Bilgin, 1998), kitlelerin ekonomik ve sosyal anlamda topraktan

uzaklaşmasını beraberinde getiren çok köklü dönüşümlerin başlangıcını oluşturmuştur. İthal ikameci sanayileşme politikalarının özellikle 1954 yılından sonra büyük ivme kazanmasının ardından, sermayenin ve emeğin fizik mekânda yeniden dağılımı, özellikle büyük kentlerde informel sektörün giderek büyümesi sonucunu doğurmuştur (Ataay, 2001).

Kırda çözülme ve kentte yığılma olarak adlandırılabilen, itici ve çekici güçlerin tetiklediği yoğun kitlesel hareketlenmeler, bütüncül politikalarla yönlendirilip denetlenemediği için mevcut kapasiteleri aşan dönüşümler karşısında Türk kentleri bu yıllarda yavaş yavaş ikili bir yapıya *(duality)* sahip olmaya başlamıştır.

Bir tarafta kentlerin moderniteye uygun gelişen kesimleri diğer taraftan kendiliğinden, sözü edilen dönüşümler paralelinde gelişen kesimleri, tamamen birbirinden ayrık, kopuk yapılar oluşmasına sebep olmuştur. Tüm bu oluşumlar karşısında siyasal rejimin önünde ya kapasite arttırıcı kurumsal düzenlemeler gerçekleştirmek ya da değişen koşullara göre bir düzenleme yapmak sorumluluğu bulunmaktaydı (Tekeli, 1998). Kapasite arttırmaya yönelik kurumsal düzenlemeler *(İller Bankasının kuruluşu, Belediye Gelirleri Kanunu, 6875 sayılı İmar Kanunu, İmar İskân Bakanlığı vb.)* yapılmasına ve bu kurumlara işlerlik kazandırılmasına rağmen bu çok yönlü sanayi dönüşümü, bütüncül bir planlama ve konut politikalarıyla yönlendirilemediği için yeterli olmamıştır.

Bununla birlikte, siyasal rejimin ileride, "bu büyüklükte bir dönüşüm öngörülmemişti" söylemleri ve pek çok planlama yazınında sözü edilen "hazırlıksız yakalanmak" ifadeleri de kentlerdeki "yığılmaları" ve "ikili yapı" oluşumlarını açıklamaya yetmemektedir. Modernite projesinin bir parçası olarak bir yandan ekonomik gelişimi hedef almak, sanayi politika ve stratejileri geliştirmek, (Tekeli, 2001) diğer taraftan da göç ve gecekondu ile karşılaşmayı "sürpriz" kabul etmek hazırlıksız yakalanmakla değil, ancak bütüncül planlama ve politikaların eksikliğiyle açıklanabilir.

1960'lı yıllara gelindiğinde ise; Bu dönemin en temel belirleyicisi, kuşkusuz, demokrasi ve devlet niteliğinde önemli değişimleri beraberinde getiren, 1960 askeri müdahalesinden sonra oluşturulan 1961 Anayasasının getirdikleridir. "Sosyal devlet" ve "refah devleti" kavramları ilk kez siyaset alanındaki yerini alırken, kentleşme

toplumcu açıdan eleştirilmeye başlanırken ve özellikle yerel yönetim, imar, konut gibi konulara yeni açılımlar getiren tutum değişikliklerinin yaşanmaya başlaması da kentleşme ve siyaset açısından oldukça önemlidir (Tekeli 1998).

Sosyal devlet ve refah devleti kavramları ilk ürünlerini planlı kalkınma ve D.P.T. 'nin kurulmasıyla vermiş; planlama toplumsal süreçlerde saygınlık kazanmaya başlamıştır. Bu saygınlıkla bilimsel içeriği geliştirilen, eylem alanı ulusal kentleşme, bölgesel eşitlik ve bölge planlama kavramlarıyla genişletilmeye çalışılan, özellikle Metropoliten Planlama Bürolarının kurulmasıyla çok ciddi ve nitelikli ürünler ortaya konan bir dönemde bunların pek çoğunun "uygulamaya dönük kurumsal düzenleme eksiklikleri" nedeniyle hayata geçirilememesi ülke açısından ciddi bir kayıp olmuştur (Keskinok, 2002).

Türkiye bu dönemde paradigmalardaki değişim ve beraberinde "kapsamlı-rasyonalist" bir planlama pratiğine geçişi yaşarken, arazi kullanımı, ulaşım modelleri ve pek çok yeni analiz yöntemleri ile hazırlanan planlar sadece arşivlerde yerini almak suretiyle önemli bir fırsatı kaçırmıştır.

Dönemin diğer önemli dönüşümlerine baktığımızda; kentleşmenin hızının devam etmesi, Metropol kent sayısının artmasını getirmiş, kentler belediye sınırlarına taşarken de, 1980 sonrası dönemde ciddi mekânsal bütünleşme sorunlarına yol açan çok sayıda yeni belediye oluşmuştur. 1973 seçimlerinden sonra hayata geçirilen "Yeni Belediyecilik Hareketi" ve beraberinde getirilen, kaynak yaratıcılık, kural koyuculuk, katılım ve üretkenlik gibi kavramlarla (Çalışkan, 2000) siyasal ve ekonomik açıdan güçlenmeye çalışan yerel yönetimlerin getireceği açılımlar ise daha sonraki dönemlerde etkileri gözlemlenmeye başlanacak olan bir deneyim olmuştur.

1970' lerin ortalarına kadar "yağ lekesi" şeklinde büyüyen kentler, kent merkezinde artan rantlar, otomobil sahipliğinin artması ve uygulanan politikalar sonucu; alt kentler *(suburb),* toplu konut sunum biçimleri, organize sanayi bölgeleri, eğitim ve sağlık kurumları kampüsleri ve kamu hizmet alanları şeklinde büyük parçalar halinde, sıçramalı bir şekilde büyümeye başlamıştır. Hatta bu dönemde gecekondu alanları bile kanun dışı örgütlenmeler eliyle büyük parçalar halinde kente eklemlenmeye çalışmıştır. Bir önceki dönemde tek tek yapıların eklenmesiyle büyüme biçiminden büyük parçalar eklenerek büyüme biçimine geçiş ise popülist

siyasal yapının yeterli bir düzenleme-denetim, planlama-uygulama mekanizması kuramaması nedeniyle "kentsel bütünleşme problemlerinin" bir diğer ayağını oluşturmuştur.

3.1.2 Ülkemizde 1980 Sonrası Mekânsal Dönüşümün Dinamikleri

1980'li yıllara gelindiğinde, genel anlamda 3 farklı sürecin bu dönemin temel dönüşümlerinde belirleyici olduğu söylenmektedir.

1970'lerin ortasından sonra Dünyada yaşanan ekonomik bunalımın aşılması yolunda ekonomik yeniden yapılanma çabaları paralelinde devletin küçültülmesi söylemleri ve beraberinde özelleştirme politikaları bunlardan ilkidir (Keskinok, 1999; Tekeli, 2001).

Bir diğer süreç, modernitenin sorgulanmaya başlanması ile birlikte modernizmin kültürel anlamda reddidir (Göksu, 1998). Bu aslında sosyal bilimlerin araçsal rasyonalitesine yapılan yoğun saldırının bir parçasını da oluşturmaktadır (Neuman 1998).

Üçüncü süreç ise; Kapitalizmin kendisini yeniden üretebilmek ve sürdürebilmek için geliştirdiği, doğa bilinci kavramı ile kamu politikalarının bir araya gelmesinden ortaya çıkan çevrecilik hareketleri ve beraberindeki "sürdürülebilirlik" kavramıdır (Göksu, 1998). 80 sonrası dönem bu 3 faktörün bileşik etkisinin yoğun olarak yaşandığı bir dönem olarak algılanabilir.

Bu dönem Türkiye'de önceki dönemlere göre kentleşme olgusunun yavaş yavaş doyum noktasına ulaşmaya başlaması, özellikle 90'lı yıllardan itibaren demografik anlamda bir geçiş dönemine girilmesi (D.İ.E., 2000; TUSIAD, 1999), 24 Ocak kararları ve 12 Eylül gibi önemli dönüm noktalarının yaşanması gibi oluşumlar paralelinde gelişen bir dizi dönüşümlerle yaşanmıştır.

Uygulanan istikrar tedbirleri, yeni sağ politikalar ve küresel dünyayla bütünleşme çabaları paralelinde;

a) ithal ikameci modelden dışa açık ihracata dönük kalkınmacı modele geçilmesi, *(refah devleti uygulamalarının terk edilmesi)*

b) dönemin kendi ağ sistemlerini yaratması, alt yapı sistemlerindeki dönüşümler *(demiryolu ve karayolu yatırımlarının ardından telekomünikasyon yatırımlarının gelmesi)* ve,

c) küresel rekabet ortamın gerektirdiği kurumların geliştirilmesi gibi çabalar önceki dönemlerden oldukça farklı değişimleri beraberinde getirmiştir.

En temel farklılık, ulusal kalkınmacı dönem büyümeye dayalı ve sınıflar arası uzlaşı temelinde gerçekleşirken, yeni dönemde ise "gelir, sosyal yaşam ve toplumsal ilişkiler" açısından dengelerin yitirildiği, gerilim ve dışlanmaya dayalı bir politik süreci beraberinde getirmesidir. Bir önceki dönemin bütünleştirici kentleşme dinamiklerinin yerini, gergin ve dışlayıcı dinamikler almaktadır.

Yerleşmelerin büyüklük ya da ölçeklerinde görülen aşırı artışlar, kentlerin işlevsel değişiklikler yaşaması ve çevresiyle kurduğu denetim ilişkilerinin değişmesi, yığılma ekonomilerinin oluşması gibi sonuçların temel nedenleri ise; uygulamaya geçilen yeni ekonomik uyum politikalarının üretim alanında tıkanmasının ardından, sermaye döngüsünün tekrardan işler hale gelmesi için daha az riskli yatırım alanları aranmaya başlanmasıdır. Bu noktada, sanayisizleşme sürecinin paralelinde, yeni kapital birikim alanları olarak "finans sermayenin" ve "kentsel mekân" ın görülmesi, bir kurtarıcı gibi ele alınması ile bu dönemde çıkartılan mekâna ve planlamaya ilişkin pek çok "yasa, yönetmelik ve kurumsal düzenleme" nin bir tesadüf olmadığı da oldukça açıktır.

1980 sonrası, küreselleşme hareketleri ile birlikte ülkemizde de işlerlik kazandırılan yeni-sağ politikalar içerisinde, kapitalist sistem giderek artan bir biçimde kent mekânına kendi mantığını dayatmaya başlamıştır. Bu bir yandan kentin metalaşmasına yol açıp kapitalizmin büyümesine olanak sağlarken; diğer yandan kapitalizmin üretim sürecindekilere benzer çelişkilerin kendisini kent mekânında göstermesine yol açmıştır (Şengül, 2001). Lefebvre'nin de belirttiği gibi (1976), yaklaşık bir asırdır kendi iç çelişkilerini çözemese bile kapitalizm büyümesini gerçekleştirmiş; bunu da mekânı işgal ederek, mekânlar üreterek sağlamıştır. Bir başka deyişle, metaların mekânda üretilmesinden, mekânın kendisinin meta olarak üretimine geçilen bir dönüşüm yaşanmıştır (Lefebvre, 1979). Kentleşme dinamiklerinin sermaye birikim süreçlerinden ayrı ele alınamayacağını belirten

Harvey'e göre de (1982), sermaye ikinci çevrimde aşırı birikimini de önleyen bir biçimde mekâna yönlendirilmiş ve giderek yapılı çevrenin kendisi sabit sermayeye dönüşür hale gelmiştir.

Sonuçta ortaya çıkan, kapitalizmin "Eşitsiz Gelişme Kuramı"nın ispatlandığı, sadece sosyal alanda değil aynı zamanda mekânsal alanda da eşitsizliklerin ortaya çıktığı bir dönem sermayenin kentleşmesi olarak tarif edilebilir (Duncan ve Goodwin, 1989; Harvey, 1985).

İthal ikameci birikim tarzının terk edilmesiyle üretim alanından çekilen önemli miktarda sermayenin finans piyasalarından sonra, yüksek değerlenme oranıyla kentsel alanları hedef aldığı ülkemiz kentlerinde, aynı mekânsal örüntü içerisinde bir yerin yükselişiyle diğerinin gözden düştüğü ikili yapılar şiddetini arttırarak devam etmekte ve metropolitenleşme dinamiklerinin yarattığı parçalanmışlıklar da kaçınılmaz olmaktadır. Bu parçalanmışlıklar içerisinde, kentin belirli kısımları yatırımları, hizmetleri kendisine çekerken ve gelişirken, bunun dışında kalan alanların merkezden ve olanaklardan uzaklaşarak yoksullaştığı, giderek aşırı zıtlıklar ve yan yana gelişlerle toplumsal gerilimi artıran kutuplaşmaların üst noktalara ulaştığı bir kent yapısıyla karşılaşılmaktadır.

Sınıfsal kutuplaşma alanlarının, zengin gettolarının, kentin hem iç kesimlerinde hem de çeperlerinde yer alan ve kullanım değerinden değişim değerine evrilen ve kentin potansiyel gelişim alanlarına dönüşen gecekondu alanlarının, kente ilişkin karar süreçlerinde etkin rol oynamaya başlayan inşaat ve emlak spekülatörlerinin belirleyiciliğinde; özellikle son 20 yıllık süreçte, büyük kentlerde planlama çabalarının neredeyse terk edildiği, planlama eyleminin büyük ölçüde birbirinden bağımsız gelişmelerin düzenlenmesi çabasına indirgendiği bir ortamda (Işık, 1996), planlama bir süreç olarak toplumsal içerikli anlayışının çok uzağında kalmakta, bunun sonucunda ortaya kent yaşamının gerçek çelişki ve gerilimlerini göz ardı eden parça parça çözümler getirildiği görülmektedir.

3.1.3 Ülkemizde 2000'li Yıllarda Mekânsal Dönüşüme İlişkin Beklentiler

Dönemin en önemli belirleyicisi, tek parti durumundaki siyasal gücün mekâna ilişkin yapısal ve kurumsal düzenlemelerde elinde bulundurduğu yetkileri çok yoğun

bir çizgide kullanıyor olmasıdır. Şöyle ki; Cumhuriyet tarihinin hiçbir döneminde, hatta önemli bir kırılma noktası olarak kabul edilen 80'li yıllarda bile bu denli yoğun yapısal ve kurumsal düzenlemeye konu olan yasal düzenlemeler gerçekleştirilmemiştir.

Bir yandan neo-liberal ekonomik sistemin en kapitalist ülkelerden bile daha yoğun savunuculuğunun üstlendiği bir siyasi ortam; öte yandan Avrupa Birliği ve Avrupa'ya eklemlenme sürecinde karşılaşılan dayatmalarla kent yönetim yapıları köklü değişimlere sahne olmaktadır. Küresel ekonomik ilişkileri bir kurtuluş olarak gören anlayışla, yerelleşme ve yatırımların önünün açılması adına, 80'li yıllardan hiçbir çıkarım yapmadan gerçekleştirilen düzenlemelerle merkez – taşra arasındaki ilişkiler tamamen yok edilirken; henüz alt yapılarını oluşturamamış yerel yönetimler de şaşkınlık içerisinde olanları izlemektedirler.

Kenti bir işletme gibi planlayan ve değerlendiren bakış açısının artarak devam ettiği 2000'li yıllarda, kentin işletmecilik ilkeleriyle planlanması, toplumsal, kültürel pek çok boyutun geride bırakılmasını da beraberinde getirmektedir. Özellikle 90'lı yıllardan sonra, büyük sermaye sahiplerinin çok büyük bir hızla kente girmeleri sonucunda, kentsel pek çok dengeyi bozan tüketim alanına ilişkin kentsel girişimler (büyük marketler, iş hanları, plazalar vb.), kıyıları tahrip eden turizm alanına ilişkin girişimler (2.konut alanları, oteller, yat limanı vb.) ve tarım alanlarını tehdit eden zengin gettoları şeklinde düzenlemelerin doyum noktasına ulaşıp; sistemin yeni mekânlara odaklanabileceği söylenebilir. Bu bağlamda, kent merkezine yakın alanlarda, özellikle kentsel yenileme ve soylulaştırma projelerinin yeni kentsel değer üretim alanları olarak günümüz metropollerinde önemli bir yer edinmeye başlayacaklarını da söylemek gerekmektedir.

Bununla birlikte, 2000'li yıllarda kentsel çelişkileri körükleyebilecek bir başka gelişme ise, 80'li yılların yüksek faiz oranlarıyla, kentsel mekâna yönelen sermayenin bir kısmının finans piyasalarınca çekilmesiyken; günümüzde faiz oranlarında sürdürülebilir bir çizgiye ulaşan gerileme ve kar marjlarının azalması sonucu çok daha fazla büyük sermayenin, daha çok kar elde edebileceği kentsel mekâna aktarılarak geçtiğimiz 20 yıldan da fazla bir dönüşüme neden olabileceğidir.

Ülkemizde, günümüz kentlerinde kavuşulmak istenen ekonomik kazanımlar adına, söz konusu değişimlerin sosyal maliyetlerine katlanılmak zorunluluğu vardır. Burada vurgulanmak istenen tehlike, kentlerde sosyal sınıflar arası toplumsal ayrışma ve mekânsal parçalanma yaşanması yanı sıra, geleneksel – kültürel değerlerin değişim baskısı altında giderek yok olması ve kültürel sürekliliğin yitirilmesi ile ortaya çıkan kimlik bunalımları ile yadsınamaz seviyelere ulaşan kentsel çelişki alanlarının varlığıdır.

3.2. Mekânsal Dönüşümlerin İzleri (1): Kentsel Kimlik Bunalımları

Şehirsel nüfus artış oranları yüksek, hızlı kentleşmenin yaşandığı ülkemiz kentlerinde yaşanan dönüşümler sonucunda ortaya çıkan devingen, farklılaşmış ve çelişkili yapısal oluşumlar genel anlamda bir kimlik bunalımıyla neticelenmektedir.

Bu kimlik bunalımlarının varlığı da zaman içerisinde şehir mekânlarında algılama güçlüklerinin ortaya çıkması, şehir imajında ve imgesel değerlendirme sürecinde görülen bozulmalar – sapmalar ve tarihsel izlerin kaybolmaya başlaması ile kendisini göstermektedir (Oral, 2002).

Genel bir planlama ilkesi olarak şehirlerde tarihsel süreçler içinde oluşan kimlikleri ve izleri değerlendirip bunları olumlu bir biçimde koruyup sürdüren ve geleceğe taşıyan planlama yaklaşımlarının kurulması gerekmektedir. Ancak ülkemiz kentlerinde, önceki bölümlerde de tartışılan dengeli şehirleşme hareketlerinin yaratılamamış olması, yerleşmelerin çok yönlü toplumsal oluşumlara açık olması, iç ve dış ekonomik etkilerin olumsuzluklarına karşı koyucu ve yönlendirici kalkanların gereğince oturtulamamış olması, bütünsel bir planlama – yönetim – denetim sisteminin gereğince önemsenip kurulamamış olması söz konusu olumsuzlukları arttırarak devam ettirmiştir.

Şehirlerde denge halinin elde edilmemiş olması, toplumsal ve ekonomik yönden oturmuşluk haline erişilmesi, kimliklerin sürdürülmesini genellikle kendiliğinden sağlamaktadır. Ancak ülkemizdeki gibi şehirlerin yoğunlaşması, hızlı dönüşüm süreçlerine girmesi şehirsel yığılmalara neden olmakta ve kimliklerin korunmasını sorun haline getirmektedir (Oral, 2002).

Norberg-Schulz'a göre (1984), bir kentin kimliği ya da karakteri onun var oluşunun ve işleyişinin önemli bir parçasıdır. Kentsel çevrenin kimliğini oluşturan ise öncelikle onun fiziksel özellikleridir. Bu noktada, kentlerde genel olarak kentsel kimlik ve tarihsel izler a) fiziksel imaj unsurlarında, b) toplumsal yaşam biçimi ve alışkanlıklarında ve c) üretim – tüketim alışkanlıkları ve ilişkilerinde birikerek uzun zamanlarda oluşabilmektedir.

Yerleşmelerin zaman içerisinde ölçek ve işlev değiştirmeleri, değişim ve dönüşüm süreçlerine girmeleri ile bu birikimli unsurlarda değişiklikler yaşanması olağan görülmektedir. Ancak bu izlerin planlama disiplininin bir işlevi olarak sürdürülebilir hale getirilmesi, planlama – siyaset ve yönetime ait kurumların fonksiyonlarını gereğince yerine getirebilmesi, şehirsel gelişim ve değişim dinamiklerinin doğru algılanması ve bunlara ilişkin araçlar geliştirilmesi ile olanaklı olabilecektir.

Nüfus hareketleri, yatay ve dikey toplumsal hareketler, şehirsel alanda oluşan rantlar ve bu rantların dağıtım – paylaşımında yaşanan dengesizlikler, küresel siyasetin unsurlarının büyük kentlere olumsuz yansımaları, pazar – tüketim ilişkilerinin merkezi olarak yönlendirilememesi, yönü, ritmi ve nedenleri zaman içerisinde değişiklikler göstermiş olsa da yeterince kentlileşemeden kentleşme olgusu gibi nedenler kentlerin sosyal ve buna bağlı olarak mekânsal yapılanmalarında önemli değişikliklere neden olmuştur.

Kent çeperlerine bakılacak olursa, kentin ayrıcalığını yaşamak, kısıtlı olsa da olanaklardan yararlanmak isteyen yığınların ilkin kent çeperlerinden başlayarak, daha sonra tüm sosyal – fiziksel eşikleri zorlayarak kentin içerilerine sokulan biçimde, bütünleşip kaynaşamadıkları bu yeni yaşam alanlarına kendi alışkanlıklarını taşıdıkları görülmektedir.

Çeperlerde bu oluşum sürerken, kentin yerleşik dokusu, tarihsel merkezi ve yakın çevre kemikleşmiş alanları, olduğundan daha yoğun kullanımlara dönüştürme istemi ile yıkıp yenileme, yükselip yoğunlaşma sürecine girmiştir.

Bunun yanında, yerleşik kent mekânı üzerinde yaratılan değişim – dönüşüm baskıları yüzünden kaderine terk edilen kentin kültürel kalıtları, tarihsel alanlar, eskime-terk edilme-harap olma süreciyle dönüşümlerden payını almaktadır.

Bir yandan yerleşik alanlardaki yapısal – işlevsel dönüşümler, diğer yanda talepleri çevreye yayma adına kentin ulaşım aksları boyunca dağınık, boşluklu, parça parça gelişimi sağlıksız bir kentsel desen ortaya çıkartırken; diğer yandan küresel rekabetçi ortama uyum çabalarıyla gerçekleştirilen proje temelli uygulamalar orta vadede kimliksizleşme ve uzun vadede kimlik bunalımı sorunsalının temel belirleyicileri olmaktadır.

Günümüzde kentlerde izlenen oluşum, farklı yaşam felsefelerinin mekâna yansıma biçimlerindeki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Bunun nedeni, kent bütünü mekânını birlikte kullanan kentlilerin, kent kültürünü farklı anlam ve içerikte yorumlamasıyla ilgilidir. Kentlerin tarihsel gelişimleri içerisinde, farklı dönemlerin ideolojilerinin mekâna yansımasında, tanımlanabilen farklı yapılanma biçimlerinin birbiri üstüne katman katman ya da yan yana eklenmeleri bilinen bir oluşum biçimiyken; günümüzde dikkat çeken, yan yana oluşan bu kentsel biçimlenmelerin eş zamanlı oluşudur. Bunlar aslında aynı sosyo-ekonomik sistemin farklı biçimlerde izlenen dışavurumlarıdır (Bilsel, 1994).

Her gün biraz daha yoğunlaşan, büyüyen, yetersizleşen günümüz kentlerinde, doğal-kültürel değerlerin, bir başka ifadeyle kentsel kalıtın yitirilmesi bir yandan; bir yandan da çevre, mekân ve yaşam kalitesinin yok olma olgusu “ani çöküş” (collapse) kuramı ile açıklanmaktadır (Kuban, 1994). Ani çöküş sonucu ortaya çıkan kentsel kimlik bunalımları ise ancak kentler bu süreçlerin içerisine girdiği zamanlarda tartışmaya konu edilmektedir. Ülkemizde birçok yerleşme alanında görüldüğü gibi, sağlıksız biçimde büyüyerek yoğunlaşan ve yaygınlaşan kentler, yerleşik kültür değerlerini korumayı başaramamakta; özgün kimliklerini ve giderek okunabilirliklerini yitirerek zamanla nitelik, ölçü, ölçek ve anlamlarını değiştiren tanımsız, algılanamaz mekânlar bütününe dönüşmektedirler.

Günümüzde artık bir dizi aykırılık, belirsizlik ve sürekli karşıtlıklardan oluşan bir “farklılıklar” kentinden söz etmek olanaklıdır. Böyle bir ortamda, üst düzeyde çeşitlenmiş etkileşimler yanı sıra, sermayenin hızlı hareketliliği, giderek belirsizleşen fiziki sınırlar ve uzlaştırılamaz gibi görünen mimari ve kentsel oluşumlar birlikte yer almaktadır.

Bu gün eriştiği boyutları ve nitelikleri ile kentler, gelişimleri çok az kontrol edilebilen insan yapıtları olarak ifade edilebilir. Kent kuramı ve tasarım kuramı gereğince batıda geliştirilen yeni yaklaşımlarda, mimaride modern akımın terk edilmesinden sonra, kent kurgusu ve olgusu üzerine yeni düşünceler geliştirilmektedir. Modern akımın teknoloji yönelimli ve işlev ağırlıklı yaklaşımına karşın, günümüz planlamasında kentle bu kez "imge", "çeşitlilik" ve "karma" ağırlıklı yaklaşımlar da ele alınmaktadır.

Geleneksel olanla çağdaş olanın uyumsuz bir kenarlaşma sergilediği, toplumsal, işlevsel ve mekânsal anlamda ilginç bir karma oluşturan günümüz Türk kenti olgusunun, çağımızın çoğulculuk ve karşıtlık içeren çalışmalarına konu edilmesi de bu anlamda önemli ve gerekli olmaktadır (Bilsel, 1994).

3.3 Mekânsal Dönüşümlerin İzleri (2): Kentsel Çelişki Alanları

Tüm dünya üzerinde özellikle 80'li yıllardan itibaren etkisini göstermeye başlayan küreselleşme olgusu, önceki bölümlerde de tarif edildiği gibi, toplumları hemen her alanda bir değişim, dönüşüm süreci içerisine sokmuştur. Bu değişimin mekânsal yansımalarının en çok izlendiği birimler ise kentler, özellikle de 'metropoliten alanlardır'. Toplumsal sistemin, yapısal faktörlerin ve bunların işleyişinin değişmesi; yeni değerleri, kavramları, standartları, kuralları, kurumları ve yönetim biçimlerini gündeme getirmektedir. Mekân ve zaman sınırı tanımayan bu değişim ve etkileşim hareketi, metropoliten alanlarda daha da kuvvetli olarak yaşanmaktadır. Giderek birer iktidar odağı olarak uluslararası rekabette yerel potansiyel ve iradeleriyle öne çıkma ortamı yakalayan metropoliten alanlara ilişkin, yönetim, karar verme süreçleri, organizasyon gibi konular bu değişimler koşutunda daha da önem kazanmıştır.

Değişen güç dengeleri paralelinde bugün İzmir Metropoliten Alanı'nda planlamanın etkinliğini yitirmiş olduğu noktalar bulunması ya da amacına ulaşamaması, sonuçta planlamanın İzmir Metropoliten Alanı'nı yönlendiren, kontrol eden bir erk olmaktan uzaklaşması ve bu sorunun ana nedenlerinden birisi olarak kent yönetimi ve planlama süreçlerinin etkin ve verimli çalışamaması bugün "metropoliten alana ait mekânsal çelişkiler" olarak tariflediğimiz olumsuzlukların

ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur. Söz konusu kentsel çelişkilerin özellikle metropoliten ölçekte kentlerde ortaya çıkmasının temel nedenleri ise;

- Yaşanan değişim ve dönüşümlerin en çabuk ve yoğun bir şekilde somut yansıma bulduğu alanların metropoliten alanlar olması,
- Kaotik yapı içerisinde yer alan çok farklı grupların, güç odaklarının, taleplerin mekâna ilişkin karar süreçlerinde de böyle bir çeşitlenmeyi beraberinde getiriyor olması,
- Yoğun üretim, tüketim ve sosyal ilişkiler paralelinde, farklı büyüklük ve ölçeklerde toplumsal ve mekânsal çatışma alanlarına rastlama olanaklarının yüksek olması, olarak tarif edilebilir.

3.3.1 Çelişki ve Mekânsal Çelişkinin Kavramsal Açılımları

Latince'de "conflictus" *(conflict)* kelimesinden türeyen "çelişki" kavramı, gerek felsefenin gerekse de mantığın üzerinde antik dönemlerden günümüze, uzun süreler boyunca tartıştığı ve çeşitli söylemler geliştirdiği bir kavramdır. Çelişkiye bir mantık terimi olarak bakacak olursak; birinin doğruluğu ötekinin yanlışlığını, birinin yanlışlığı ötekinin doğruluğunu gerektiren önerme olarak tarif edilebilmektedir (Hançerlioğlu, 1996; Yıldırım, 1996).

Yaşadığımız çevrelere ve doğaya dikkatli bir gözle bakıldığında, hemen her türlü sistemin bünyesinde çeşitli çelişkiler barındırdığı görülmekte ve aynı zamanda bunların çözümlenmesi gerekmektedir. Her tür olay ve olguda çelişkilere bakılarak değişim olanaklarının saptanabileceği görüşünden hareketle; çalışmamız kapsamında tespit edilen çelişki alanlarının algılama ve gözlem yöntemleriyle mekânsal bilgisine ulaşılması, aralarındaki bağıntıların geri dönüşlerle çözümlenmesi, planlamada geleceğe dönük karar süreçleri için önemli bir veri oluşturabilecektir.

Konuya mekânsal perspektiften bakacak olursak, mekânsal parçalar arasındaki çelişme, mekânın organize edilmesi ve farklı çıkarlar arasındaki çelişmeler olarak ortaya çıkabilmektedir. Çalışma konumuzun en temel varsayımlarından bir tanesi, planlamanın mekânsal çelişkilerin yönetimi gibi düşünülmesidir. Dolayısıyla,

çelişmelerin kontrol edilmesi karar süreçlerindeki problemlerin çözümüyle mümkündür.

Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için somut bir örnek üzerinde anlatmak yerinde olacaktır:

"Bir konut bölgesinin içinden geçen yoğun bir trafik yolu planlandığını varsayalım. Bu yol gerek yarattığı gürültü, kirli gazlar gerekse de mekânsal kopukluklar ile bulunduğu bölgeyle ciddi bir çelişki oluşturmaktadır. Bölgede yaşayanlar gece uyuma zorlukları çekerlerken, çocukları zaman zaman ezilme tehlikesi atlatır. Diğer taraftan ilgili kent yönetiminin trafik akış ve istikametini azaltıp değiştirmekte zorluklar yaşadığını da varsayalım. Bu durumda bölgede hızlı dönüşümler kaçınılmaz olacaktır. Bir yandan sosyal yönden zayıf kesimler yol boyunca yerleşmeye başlayacak, mekânsal kopukluk paralelinde pek çok perakende ticaret kapanacak, yerine yasal olmayan ticaret biçimleri gelecek ve o alanın çöküntüleşme süreci başlayacaktır".

Bu durum pek çok kentte karşılaşılabilecek çok klasik standart bir çelişki durumudur. Böyle bir çelişki normal, geleneksel planlama araç ve kurumları ile çözülememektedir. *(Örneğin arazi kullanım planlaması, yoğunluk dağılımı yaklaşımı veya bölgeleme anlayışıyla)* bu çelişkili durumu giderilemez. Bu tip bir çelişki ancak bütüncül bir kent planlaması ve trafik planlaması ile çözülebilecektir.

Her zaman kentlerde başlangıç aşamasında çelişkiler çok net olarak algılanamayabilirler. Genellikle farklı mekânsal bilgilerle, sanılarla karıştırılabilirler (Anonim, 2003). Çelişkinin ifade edilmesi için;

- Çelişkinin katılımcıları ortaya çıkartılmalıdır *(farklı çıkar grupları, uzman kişiler, yöneticiler, aktörler)*
- Planlamada çelişkinin ana noktası bulunmalıdır *(planlamada nerede durduğu bilinmelidir)*
- Çelişkinin nitelendirilebilme, ölçülebilme ve gözlenebilme kriterleri ortaya konulmalıdır *(çok yönlü ele alışlarla mümkün olmaktadır)*

İşte tüm bunların ortaya konulabilmesi bu raporun ilk kısımlarında tarif edilen çok yönlü algılama yaklaşımları ve geri dönüş analizlerini gerekli kılmıştır. Bununla

birlikte ideal çözümlemelerle yok edilmeye çalışılan süreçler yeni çelişkiler ortaya koyabilir. *(Örneğin kentsel kullanımların ideal bir biçimde ayrıştırılması suç oranlarını arttırıcı bir başka çelişki doğurabilir).*

Çalışma kapsamında çelişkilerin ele alınışında bir diğer önemli konu da her mekânsal oluşumun kendi özelliklerini ve çelişkilerini taşımakta olduğu iddiasıdır. Bu nedenle çalışma İzmir Metropoliten Alan sınırlarına özgü bir çalışma olarak kurgulanmıştır. Bununla birlikte farklı çelişkiler arası bir takım etkileşimler, bağıntılar olduğu da bu aşamada tahmin edilmekte, bu nedenle geniş kapsamlı bir çalışma yapılmaktadır. Mekânsal çelişkiler arasındaki bağıntıların ortaya konulabilmesi için ilk aşamada;

- Mekânsal çelişkiyi yaratan etmenlerin neler olduğu?
- Kent içerisinde nerelerde, hangi noktalarda mekânsal çelişkilerin oluştuğu?
- Bu çelişkilerle kimlerin ilgili olduğu gibi sorular çalışma kapsamında ele alınıp değerlendirilmektedir.

Mekânsal çelişkileri yaratan etmenlerin, bunların kent içerisindeki coğrafi dağılımlarının ve gözlemlenebilme olanaklarının, bunların ortaya çıkışında belirleyici olan aktörlerin anlaşılabilmesi için mekânsal çelişkilerin kentsel açılımlarına, çalışma konumuz sınırları kapsamında bakmak gerekmektedir.

3.3.2 Çelişki ve Mekânsal Çelişkinin Kentsel Açılımları

Yerleşme tarihinin binlerce yıl öncesine kadar gittiği tahmin edilen İzmir kenti, Ege Bölgesi'nin de birincil merkezi konumundadır ve şehirsel yerleşme alanında uzun bir geçmişin bölgesel ilişkilerinden biriken tarihsel izlere sahiptir.

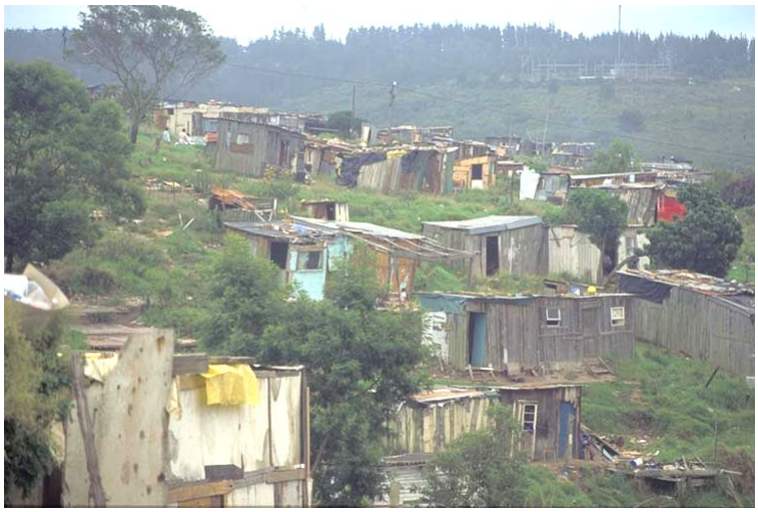
Antik dönemlere kadar uzanan tarihsel izler ile geniş bir etki alanındaki dış ticaret ilişkilerinin yarattığı toplumsal ve ekonomik yapılanma İzmir kenti özelinde şehirsel kimlik unsurlarına da yansımış; bu tarihsel izlerin büyük bir bölümü kaybedilmiş olmasına karşın çeşitli biçimlerde kendilerini gösterebilmektedirler.

Yakın dönemlere kadar değişkenlik göstererek gelişmiş siyasi ve yönetimsel oluşumlara bağlı karar ve denetim odaklarının da şehirsel kimlik birikimlerini doğrudan etkileyerek çalışmamıza konu olan çelişkilerin yaratılmasında önemli

aktörler olduğu söylenebilir. Yakın dönemin kent gündemleri incelendiğinde, yerel örgütlerin, sivil toplum kuruluşlarının, yerel siyaset ve yönetim kurumlarının eylem ve gündemlerinde şehirsel kimlik bunalımlarına ilişkin tartışmaların yoğun biçimde yer aldığı görülmekteyken; bu tartışmaların şehir ve şehirli adına olumlu bir kazanıma dönüşmemiş olması da bu kadar emeğin boşa gittiği izlenimini vermektedir.

Metropol ölçekte ülkemizde ve dünyanın diğer kentlerinde karşılaşılan, mekânsal anlamda pek çok unsurun bir araya gelişiyle ortaya çıktığı düşünülen temel kentsel çelişki alanları şu şekilde sınıflandırılabilir:

1) *Kente henüz girememiş, kent çeperlerinde yer alan geçici barınak alanları;* henüz kente girmeyi başaramayan, kentin etrafında, çeperlerinde yer seçen, en yoksul sosyo-ekonomik katmanların bulabildikleri ilk denetimsiz alanda gelişigüzel malzemelerle oluşturdukları geçici barınak alanları bu grupta yer alan kentsel çelişkiler olarak tarif edilebilir.

Şekil 3.1 Kent çeperlerinde geçici barınak alanları (Lima –Peru) (Kaynak: http://www.poserina.com/gallery/album08)

Şekil 3.2 Kent çeperlerinde geçici barınak alanları (İzmir Kenti kuzeyi)

2) *Kente girmeyi başarmış, toplumsal ve fiziksel eşikleri zorlayan barınak alanları*; bu çelişki kategorinde, kentin olanaklarına görece yakın olma amacındaki katmanların her tür fiziksel eşiği (topoğrafya, dere yatağı, koruma alanları vb.) ve sosyal eşiği (farklı sosyo-ekonomik dizeyde toplumsal katmanlar) zorlayarak oluşturdukları alanlardır. Bu tür yapıların kalıcılıkları kentin form ve strüktür oluşumunda önemli bir belirleyici durumundadır.

Şekil 3.3 Sosyal ve fiziksel eşiklerin zorlanması
(Caracas-Venezuella) (Kaynak: http://ale2891.altervista.org/Venezuela.html)

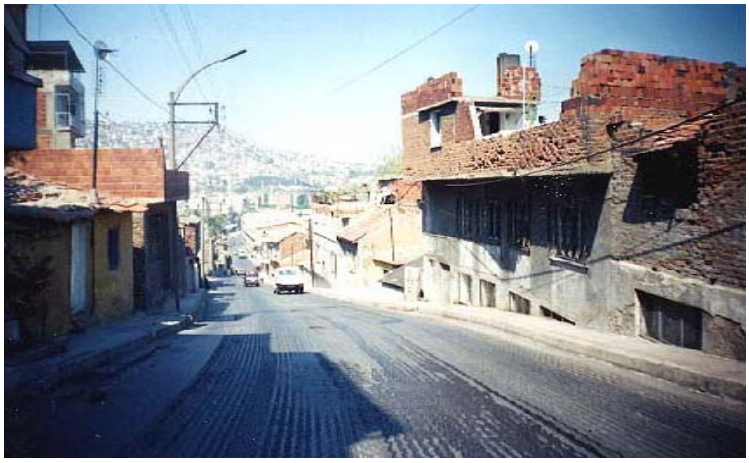
Şekil 3.4 Sosyal ve fiziksel eşiklerin zorlanması (İzmir - Karşıyaka).

3) *Kadastral mülkiyet temelli çok parçalı oluşumlar*; Çevresinden kopuk, çevre özelliklerini tahrip eden, kadastral parsel sahipliği temelli çok parçalı uygulamalar olarak, kentin gelişim akslarının dışında fiziksel oluşumlar yaratan çelişki alanları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 3.5 Çevresinden kopuk, mevzii plan oluşumları (İzmir - Güzelbahçe).

4) *İmar planı yapılaşma normları dışında oluşumlar*; Drenaj kanallarının korunmaması, doğal zeminin düzeltilmesi sırasında binalara taban kotları ve mahreç verilmesi türünden planlama ve yapılaşma normlarına uymayan heyelan ve su baskını başta olmak üzere her türlü afet sorunlarına açık çelişkili oluşumlardır.

Şekil 3.6 En basit planlama normlarının dışında oluşumlar (İzmir – Karşıyaka)

Şekil 3.7 En temel planlama normlarının dışında oluşumlar

(Kaynak: http://www.viajar.de/pages/rio/sg_rio11favelaq.html)

5) *Farklı kentsel fonksiyonların alan gereksiniminden kaynaklanan çelişkiler*; Farklı kentsel fonksiyonlar kimi durumlarda, kendilerine mekân organizasyon süreçlerinde ayrılan alanlara sığamamakta ve çevre alanları işgal edebilmektedirler. Örneğin ticaretin kaldırımlara taşması, konut alanları arasında sıkışıp kalan dini tesis alanlarının kullanıcılarının yollara taşması, pazar alanları, eğitim tesisleri vb alanlar bu temel çelişki türüne örnek olabilir.

Şekil 3.8 Farklı fonksiyonların alan gereksiniminden kaynaklanan çelişkiler (İzmir Metropoliten alan dışı).

6) *Piyasa temelli stratejiler ve küresel etkilerle ortaya çıkan çelişkili oluşumlar*; Küresel etkilerle ve kredi odaklarının etkileriyle, özellikle makro nitelikli projelerde, uluslararası kredi odaklarının dayatması ile ortaya çıkan örnekler bu grupta sınıflandırılabilir.

Şekil 3.9 Küresel etkiler ve çelişkili dönüşümler (Jakarta)

(Kaynak: http://home.student.utwente.nl/r.g.a.golbach/foto_s/)

Şekil 3.10 Kamu organizasyon yetersizlikleri ve dış kredi kullanım biçimlerindeki yanlışlar (Kordon yolu viyadükleri, İzmir Alsancak).

7) *Ulaşım altyapı ve şebekesinde yaşanan bütünleşme sorunları;* Kent içi ulaşım fonksiyonlarında ortaya çıkan olumsuzluklar bu grubun çelişkili oluşumlarını oluşturmaktadır. Yolların teknik özellikleri ile *(kurp, en-kesit, dönüş çapları, malzeme vb.)* planlandıkları işlevler arasında uyumsuzluklar olması, kavşak ve toplu taşıma güzergâhları arasındaki uyumsuzluklar, otobüs durakları vb. sorunlar kentsel strüktür oluşumunda etkili olan sorunlardır.

Şekil 3.11 Ulaşım şebekelerinde ortaya çıkan uyumsuzluklar (İzmir Bayraklı'dan bir görünüm).

8) *Karar süreçlerine ilişkin programlama ve etaplama sorunları;* Çeşitli programlama ve etaplama bozukluklarının ortaya çıkardığı a) bina yalnızlaşmaları, b) imar planlarında tasarlandığı biçimde kullanılmayan yol gabari genişlikleri, c) demiryolu güzergâhlarındaki program tutarsızlıkları vb. tür çelişkiler bu grup altında ele alınmıştır.

Şekil 3.12 Bina yalnızlaşmaları, yarım kalmışlıklar (Bombay ve Lima kentlerinden görünüm).

Şekil 3.13 Bina yalnızlaşmaları, yarım kalmışlıklar

(İzmir Balçova'dan bir görünüm).

9) *Kenarlaşma düzeyi açısından estetik ve işlevsel anlamda çelişkili oluşumlar;* Mekân organizasyon süreçlerinde çeşitli baskı ve dayatmalarla ortaya çıkan

işlevsel ve görsel anlamda çelişkili bir aradalıklar bu grubun çelişkili oluşumları olarak tarif edilebilir.

Şekil 3.13 -14 Kenarlaşma düzeyi çelişkileri (İzmir Balçova'dan bir görünüm, Toronto kentinden bir görünüm) (Kaynak: http://www.tenpastmidnight.com/photos/toronto_2003.cfm)

10) *Fiziksel özellikler açısından bulunduğu bölgeyle çelişkili oluşumlar;* Yapılaşmış çevre ile insan arasındaki karşılıklı etkileşimin aracı olan algılama süreçleri, öznenin olduğu kadar nesnenin de bir takım fiziksel özelliklerine bağlıdır. Bu noktada kentsel özellik gösteren alanlarda algılama biçimini değiştiren, ya da etkileyen fiziksel faktörler sorun alanları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 3.15 Şekil, renk ve biçimsel özellikler açısından çelişkili oluşumlar (Liman Siloları).

Şekil 3.16 Şili, Velparaiso kentinden bir görünüm

Kaynak: http://www.travelblog.org/Photos/31724.html)

11) *Tescili yapılar ve tarihsel nitelikli alanlar ile çevre yapılaşmalar arası çelişkiler;* Tek yapı ölçeğinde korunması gerekli kültür varlıkları ve bitişiklerinde ki yapılarla olan bir aradalıklarından kaynaklanan sorunlar, ayrıca doku bütünlüğü gösteren alanlarla onlara bitişik alanlar arasında yaşanan sorunlar bu grubun çelişkileri olarak ifade edilmektedir.

Şekil 3.17 Kültürel kalıtlarla çevre yapılaşmalar arasındaki

çelişkili birliktelikler (İzmir Mithatpaşa Caddesinden bir görünüm).

Şekil 3.18 Kültürel kalıtlarla çevre yapılaşmalar arasındaki çelişkili birliktelikler. (New York – USA)

(Kaynak:http://travel.webshots.com/photo/)

12) *Arkeolojik sit alanları ile çevre yapılaşmalar arasındaki çelişkili oluşumlar;* İzmir Metropoliten Alan sınırları içerisinde, binlerce yıllık tarihi birikime ve fiziki imaj öğelerine sahip bir kentte yer alan Arkeolojik önem arz eden bazı alanlarda mekân organizasyon süreçlerinde farklı boyutlarıyla ele alınmamasından kaynaklanan bir takım olumsuzluklar yaşanmaktadır.

Şekil 3.18 Arkeolojik sit alanları ve çevre yapılaşma çelişkileri

(İzmir Agora ve yakın çevresi)

Şekil 3.19 Arkeolojik sit alanları ve çevre yapılaşma çelişkileri

(San Juan – Porto Riko)

(Kaynak: http://www.aplac.hut.fi/staff/timo/photos/msm99/main.html)

13) *Yeni kullanım türüne adapte edilmeye çalışılan tarihi alanlarda ortaya çıkan işlevsel ve görsel çelişkiler;* Özellikle son dönemlerde, kent merkezlerinde yer alan tarihsel yapı stoklarının değerlendirilmesi amaçlı dönüşüm süreçleriyle ortaya çıkan işlevsel ve görsel çelişkiler bu grupta değerlendirilmektedir.

Şekil 3.20 Yeni bir kullanım türüne adapte edilmeye çalışılan tarihi yapılarda ortaya çıkan çelişkiler (İzmir Konak Eski Sayaç Atölyesi).

Şekil 3.21 Yeni bir kullanım türüne adapte edilmeye çalışılan tarihi yapılarda ortaya çıkan çelişkiler (Alsancak Yaşar Üniversitesi).

Görüldüğü gibi, gerek ülkemizde ve çalışma alanımız olan İzmir Metropoliten Alanında, gerekse de benzer sosyal ve ekonomik düzeyde yer alan diğer dünya kentlerinde birbirine benzeyen türde çelişkili oluşumlar; yaşanan süreçler içerisinde benzer nedenselliklerin varlığına işaret etmektedir.

İzmir kenti özelinde toplam 13 farklı kategoride ortaya çıkan oluşumlar bu çalışmanın sınırları kapsamında yeniden düzenlenmiş ve 3 ana grup altına alınarak toplam 9 farklı kategoriye indirgenmiştir. Bu yeni sınıflamada amaç, çalışılan kent özelinde aktüel, yerel siyasetin gündemine çeşitli zamanlarda girmiş örnekler üzerinden gerçekleştirilecek bir incelemenin okuyucunun da ilgi ve bilgisinin katılarak gerçekleştirilmesidir.

Buna göre yeniden düzenlenen çelişki kategorileri;

1) Parçalı Oluşumlar *(Siteler, Yapı grupları, Kooperatifler, Gecekondu önleme bölgeleri, Alışveriş Merkezleri)* gibi kentin fiziksel dokusundan bağımsız, kadastral mülkiyet temelli parça parça gelişen fiziksel oluşumlardır. Yarattıkları kenarlaşma ve bütünleşme düzeyi ve mekânsal eşitsizlikler bağlamında çelişkili nitelikler taşıyan alanlardır.
2) Küresel etkiler ve söylemlerle şekillenen, piyasa ve finansman süreçlerinin dayatmaları ile ortaya çıkan mülkiyet zorlamaları, kullanım ve yoğunluk çelişkileri bu grubun gündemini oluşturmaktadır.
3) Birikimli alanlar olarak tariflenebilecek tarihi – kültürel yapı stoklarının özellikli alanlar olarak planlama süreçlerinde kurgulanmamaları ve yapılaşmış çevre içerisinde izole alanlar olarak ele alınmalarından kaynaklanan çelişkiler bu grubu oluşturmaktadır.

Bu söz konusu çelişki kategorilerine ait örneklerin seçilme, kesinleştirme ve kayıt altına alınma süreçleri bir sonraki bölümde incelenmektedir.

BÖLÜM DÖRT

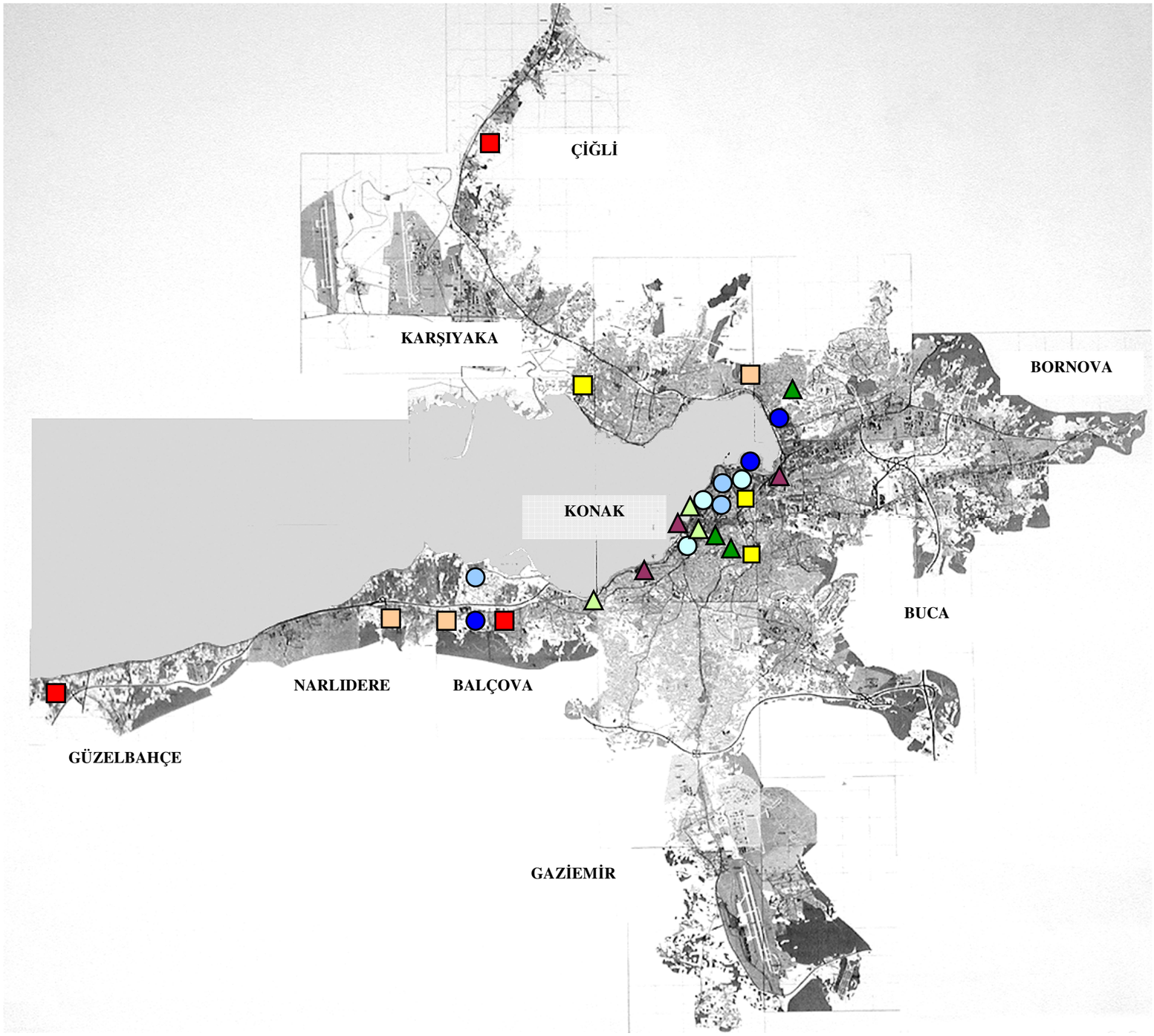
MEKÂNSAL ÇELİŞKİLERİN TESPİT, KESİNLEŞTİRME VE KAYIT ALTINA ALINMASI

4.1 Seçilen Örneklerin Mekânsal Dağılımı

İzmir Kenti özelinde söz konusu örneklerin seçimi bir önceki bölümde de anlatıldığı gibi farklı kentsel coğrafyaların estetik ve işlevsellik kriterlerine göre incelenmesi sonucunda elde edilen pek çok farklı örneğin ve kategorinin yeniden sınıflandırmaya tabi tutulması ile kesinleştirilmiştir. Söz konusu sınıflandırmaya ait örneklerin mekansal dağılımı aşağıdaki şemada gösterilmektedir (Şekil 4.1).

Söz konusu örneklerin mekânsal dağılımları çeşitlilik göstermesine karşın; çalışmaya konu olan toplam 27 örnek, görece kent merkezine yakın, hakkında kamuoyu oluşturulabilecek alanlardan seçilmiştir.

Örneklerin çok boyutlu algılanma ve değerlendirme süreci bu bölümde ele alınmayacak; bu bölümde örneklerin birer çelişki noktası olarak hipotetik nedensellikleri ve kent mekânındaki yoğunlaşma düzeyi hakkında bilgi verilecektir.

3. Grup (Çok Parçalı Oluşumlar)

- 1.A. Mevzii Oluşumlarla Gel. Alanlar
- 1.B. Yasadışı Gelişen Alanlar
- 1.C. Kent. Yenileme ve Dönüşüm Alanları

2. Grup (Küresel Etkiler – Piyasa Süreçleri)

- 2.A. Kentsel Yarım Kalmışlıklar
- 2.B. Sermaye, Piyasa Sür. Tem. Olş.
- 2.C. Mülkiyet, Kullanım, Yoğunluk Çel.

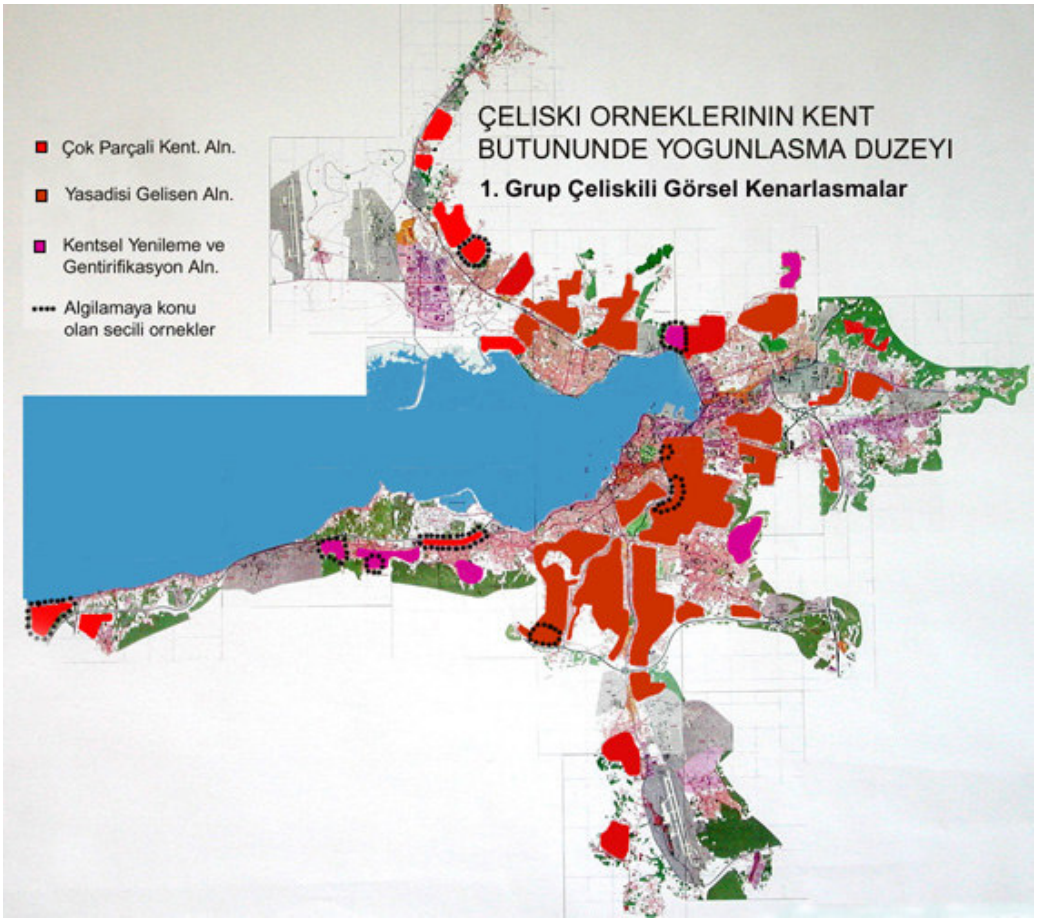
1. Grup (Tarihsel ve Kültürel Birikim Alanları)

- 3.A. Arkeolojik Sit Alanları
- 3.B. Tescilli Yapılar, Tarihi Dokular
- 3.C. Tarihi Alan – Bina Yeni Kullanım

Şekil 4.1 Algılamaya konu seçilmiş örneklerin kent bütünü içerisinde yoğunlaşma düzeyi ve dağılımı

4.1.1 Birinci Grup: Çok Parçalı Gelişen Kentsel Oluşumlar

Çok parçalı gelişen kentsel çelişki alanları kapsamında gerek konut alanları, gerek ticaret alanları, gerekse de yasadışı yapılaşma temelli kentin çeşitli katmanlarının zorlandığı oluşumlar ele alınmıştır. Bu gruptaki örneklerin çalışılan coğrafya kapsamında yoğunlaşma düzeyine bakılacak olursa;

Şekil 4.2 Birinci grup çelişki alanlarının İzmir Kenti bütününde yoğunlaşma düzeyi.

4.1.1.1 Mevzii Oluşumlarla Gelişen Kentsel Alanlar; (1-A)

Genellikle kadastral mülkiyet esaslı, üst ölçek dengelerin gözetilmediği, kentin kimi zaman mevcut yapılaşmış çevresiyle, kimi zaman makro kararlarıyla örtüşmeyen mevzii uygulamalar olarak ortaya çıkmaktadır. İzmir Büyükşehir Kent bütünü içerisinde, kent çeperlerinde yer alan ilçe belediyeler, özellikle de batı aksı *(Güzelbahçe – Narlıdere)* ile Kuzey gelişim aksı boyunca bu tip uygulamalara sıkça rastlamak mümkündür. Kimi zaman kentin yasal, kimi zaman da yasal olmayan

mevcut yapılı çevresi ile ciddi görsel kenarlaşmalar ve bütünleşme sorunları çalışma kapsamında çelişik nitelikleriyle ele alınmıştır. Bu alt kategoriye ilişkin İzmir Metropoliten alanında 3 farklı örnek alan seçilerek algılama çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bunlar;

1A-1) Güzelbahçe Mevzii Konut Alanı Projeleri:

Şekil 4.3 Özzümrüt Konut Alanı, İzmir Güzelbahçe

1 A-2) Balçova - Batı Aksı Alışveriş Merkezleri:

Şekil 4.4 Kentin batı aksında yer alan alışveriş merkezleri

1 A-3) Karşıyaka – Evka 5 Konut Alanı:

Şekil 4.5 Kentin kuzey aksında yer alan çok parçalı oluşumlar.

4.1.1.2 Yasadışı Gelişimler (Fiziksel ve Sosyal Eşiklerin zorlanması); (1-B)

Kentin fiziksel *(topoğrafya, dere yatağı, yol kenarları vb)* ve sosyal katmanlarının zorlandığı oluşumlar *(sosyo-ekonomik gerilim alanları)* bu grupta ele alınmıştır. Tüm az gelişmiş ülke metropol kentlerinde çok belirgin, tipik görsel özellikler, yer seçim ve oluşum süreci sergileyen bu örnekler, kimi zaman kente girmeyi henüz başaramamış, kimi zaman da kente girebilmiş çelişki alanları olarak tarif edilmiştir. Çalışma kapsamında, kentin büyük bir bölümünü işgal eden bu tip kentsel alanlara kimi zaman kent merkezine yakın yerlerde, kimi zamansa kent çeperlerinde sıkça rastlamak olasıdır.

1 B-1) Kahramanlar, Ege ve Hilal Mahalleleri:

Şekil 4.6 Hilal Mahallesi ve yakın çevresi kentsel oluşumlar.

1 B–2) Karşıyaka Yalı Mahallesi ve Çevre Yapılaşmalar:

Şekil 4.7 Karşıyaka Mavişehir ve çevre yasadışı kentsel oluşumlar.

1 B-3) Yeşildere Yolu ve Kadifekale Etekleri:

Şekil 4.8 Yeşildere Yolu üzeri yapılaşmalar

4.1.1.3 Yenileme ve Dönüşüm Projeleri; (1-C)

1. Grup olarak tariflenen tüm alt gruplarda ortaya çıkan mekânsal eşitsizliklerin temel yaratıcısı kapitalizmin eşitsiz gelişme dinamiklerinde aranmalıdır. Kapitalist sistem doğası gereği bir mekânsal birimin gelişimini sağlarken diğerinin az gelişmişliğine yol açar. Kentlerdeki çöküntü alanlarında yaratılan çürüme ve yoksulluk kentsel yenileme ile bir rant sağlama aracı haline dönüştürülüyor. Bunun sonucunda bu kesimlerde yaşayan alt gelir grupları ve marjinal kesimlerin

soylulaştırılmış (gentrified) alanlardan dışlandıkları ve yeni orta sınıfların bu alanlara el koydukları örnekler bu grubun çelişkili mekansal birlikteliklerdir.

1 C-1) Narbel Konut Sitesi, Narlıdere:

Şekil 4.9 Narbel Konut Gelişim alanı, Narlıdere.

1 C-2) Birkent Sitesi, Cengizhan Mahallesi:

Şekil 4.10 Birkent Sitesi konut gelişim alanı

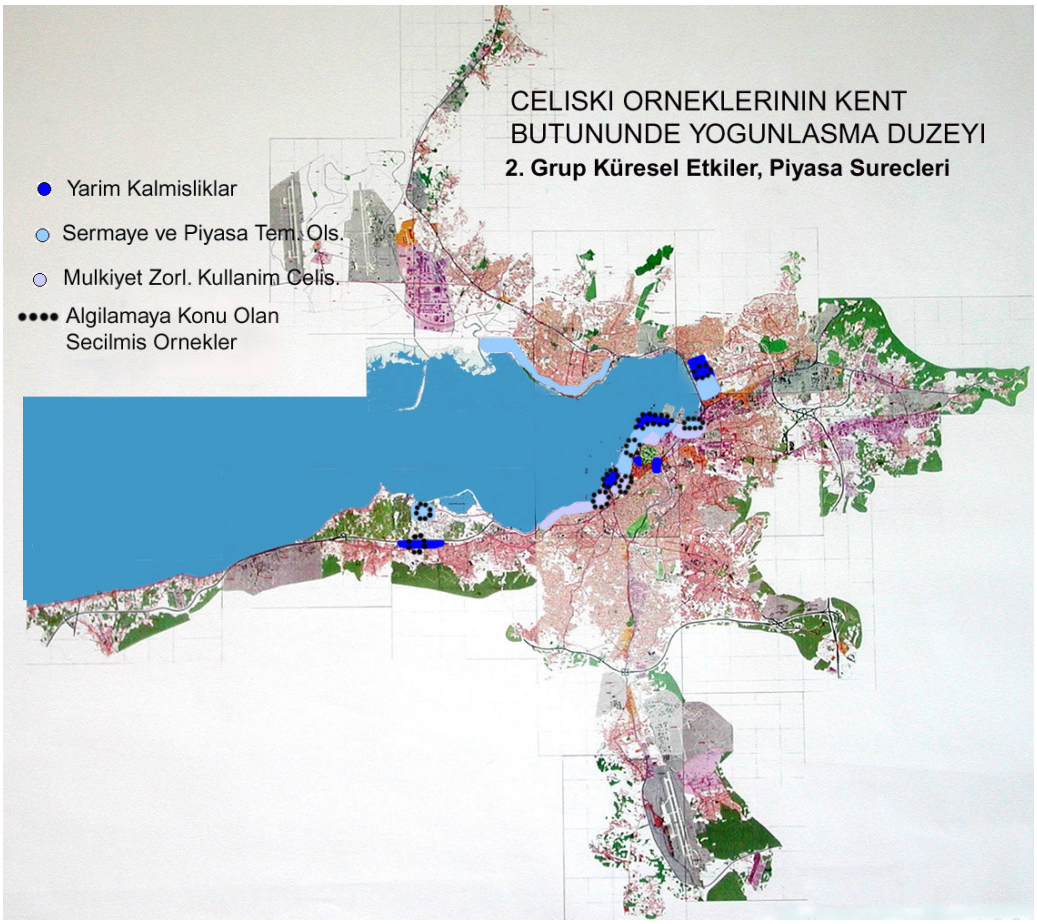
1 C-3) Yeniköy Evleri, Narlıdere:

Şekil 4.11 Yeniköy Evleri konut gelişim alanı ve çevre yapılaşmalar.

4.1.2 İkinci Grup: Küresel Etkiler ve Piyasa Süreçleri Temelli Çelişkiler

Bu grubu oluşturan örneklerin ortak özellikleri, organizasyon süreçlerinde gerek küresel rekabetçi ortama uyum çabaları, gerekse de piyasa mekanizmalarının dayatmaları sonucu alınan kararların kentte yarattığı çelişik mekânsal ifadelerdir. Bu gruptaki örneklerin çalışılan coğrafya kapsamında yoğunlaşma düzeyine bakılacak olursa;

Şema 4.12 İkinci grup çelişki alanlarının İzmir Kenti bütününde yoğunlaşma düzeyi.

4.1.2.1 Kentsel Yarım Kalmışlıklar; (2-A)

Mekâna ilişkin karar süreçlerinde etaplama, programlama ve kredi kullanım biçimlerindeki yanlışlıklardan kaynaklanan alansal ve noktasal mekânsal yalnızlaşmalar kent bütününde ciddi görsel çelişkili oluşumlar yaratmaktadır. Mekâna ilişkin güncel eğilimler paralelinde, kimi zaman yasal mevzuatın boşluklarından yararlanma girişimleri, kimi zaman bütçe ve finansman

programlamalarında yapılan yanlışlıklar İzmir Büyükşehir Kent bütünü içerisinde yatayda ve düşeyde bu tip örneklere sıkça rastlanmasına neden olmaktadır.

2 A-1) İşbirliği Ticaret Merkezi - Balçova:

Şekil 4.13 İşbirliği ticaret merkezi binası.

2 A-2) Kordon Viyadükleri:

Şekil 4.14 Kordon Viyadükleri, Kordon girişinden görünüm.

2 A-3) Saygın Plaza Binası, Bayraklı:

Şekil 4.15 Saygın Plaza binası – Bayraklı

4.1.2.2 Sermaye Süreçleri, Piyasa Temelli Oluşumlar; (2-B)

Kentlerin ve kente ilişkin karar süreçlerinde rol alan aktörlerin küresel akımlara dahil olma mücadelesi içerisinde kenti hem bir firma hem de bir ürün olarak gören bakış açısıyla aldıkları kararlar paralelinde, mekansal ve sosyal parçalar arasındaki nedensellik bağlarının gevşetilerek, değişen tüketim kalıplarının temsilcisi olarak popüler kültüre temellenen mekansal uygulamalar ortaya koymaları özellikle metropol ölçekte kentlerde estetik ve işlevsel anlamda ciddi mekansal çelişkileri de beraberinde getirmektedir. Gelişmişliğin ifadesi kabul edilmeye başlanan bu tip uygulamalara, İzmir Büyükşehir bütünü içerisinde de sıkça rastlamak olasıdır.

2 B-1) Hilton Oteli ve Yakın Çevresi Yapılaşmaları:

Şekil 4.16 Hilton Oteli ve yakın çevre yapılaşmaları, Alsancak.

2 B-2) İnciraltı Özdilek Binası ve Yakın Çevresi:

Şekil 4.17 İnciraltı Özdilek alışveriş merkezi ve yakın çevresi.

2 B-3) Ege Palas Oteli ve Yakın Çevre Yapılaşmaları:

Şekil 4.18 Ege Palas Oteli ve yakın çevresi, Alsancak

4.1.2.3 Mülkiyet Zorlamaları, Kullanım-Yoğunluk Çelişkileri; (2-C)

Kentsel alanlara ilişkin yer seçim kararlarının noktasal ölçekte piyasa süreçleri ve rant mekanizmaları içerisinde yapılması birbirleriyle özellikle işlevsel anlamda kötü etkileşim içerisinde olan alanlar yaratılmasına neden olmaktadır. Bazı alanlara planlama süreçlerinden bağımsız aşırı yüklemeler yapılması, bazı alanların ise aşırı yalnızlaştırılması kentsel alan kullanımları arasındaki görsel ve işlevsel ilişkilerin bozulmasına neden olmakla birlikte, yoğunluk – arazi kullanımı ilişkilerinde optimizasyon sağlanmasının da önüne geçmektedir. İzmir Kent bütünü içerisinde özellikle arazi fiyatlarının yüksek olduğu bölgelerde bu tip çelişkilere sıkça rastlamak olanaklıdır.

2 C-1) S.S.K. İşhanı, Konak:

Şekil 4.19 SSK İş hanının genel görünüşü, Konak.

2 C-2) Özgörkey Binası, Alsancak:

Şekil 4.20 Özgörkey Binasının Alsancak'dan görünümü.

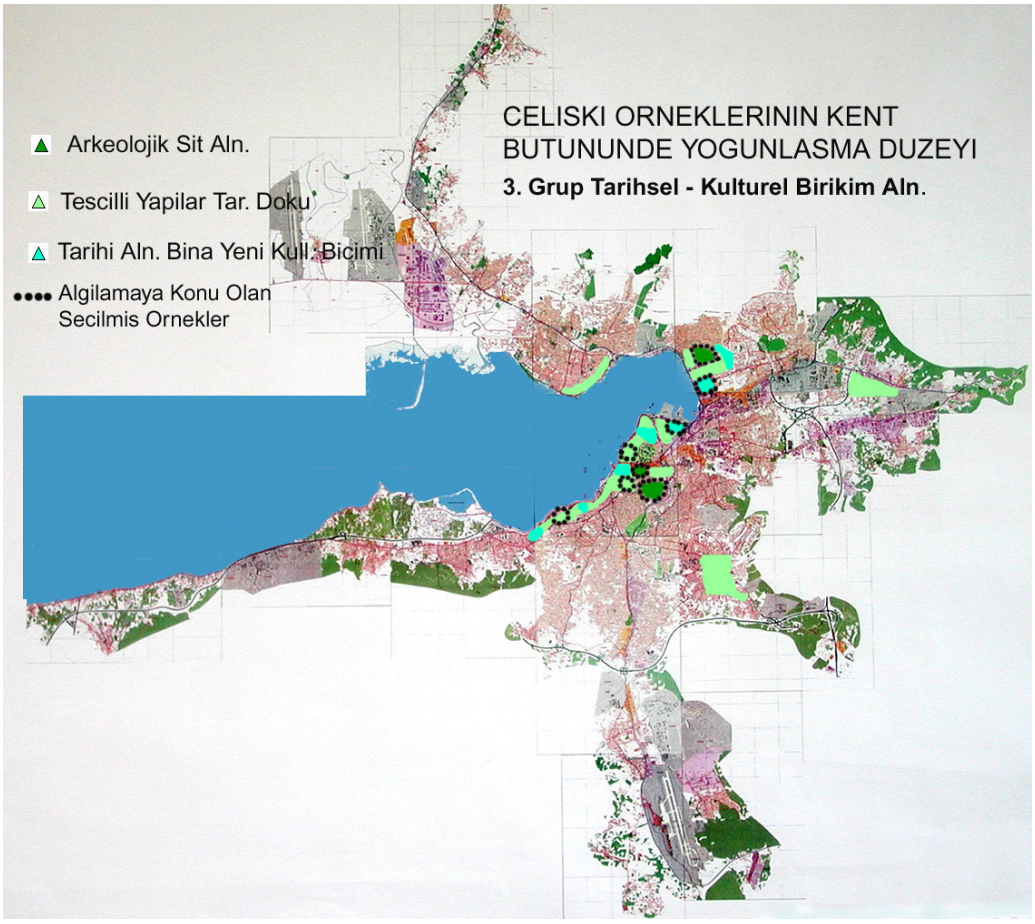
2 C-3) Alsancak Atatürk ve Şehitler Caddesi:

Şekil 4.21 Alsancak Şehitler Caddesi, araç yıkama alanları.

4.1.3 Üçüncü Grup: Tarihsel-Kültürel Birikim Alanlarında Yaşanan Çelişkiler

Bu grupta yer alan çelişki alanlarının ortak özelliği, çeşitli dönemlerin izlerini taşıyan ve gelecek nesillere aktarılması gereken geçmiş yaşantılara ait tarihsel izlerin, önceki bölümlerde de tarif ettiğimiz değişim-dönüşüm süreçleriyle yok edilmesi ya da etkisizleştirilmesine neden olan mekânsal süreçlerin yarattığı kentsel çelişki alanlarıdır. Bu gruptaki örneklerin çalışılan coğrafya kapsamında yoğunlaşma düzeyine bakılacak olursa;

Şekil 4.22 Üçüncü grup çelişki alanlarının İzmir Kenti bütününde yoğunlaşma düzeyi.

4.1.3.1 Arkeolojik Sit Alanları ve Yakın Çevreleri; (3-A)

Binlerce yıllık geçmişi olan bir kente ait tarihsel izlerin parçacı bir biçimde ele alınması bunları kaybolma sürecini hızlandırdığı gibi algılanmalarını da güçleştirmektedir. Yasal sınırları çizilen (arkeolojik sit sınırı) ve sadece bu sınırlar

içerisinde muhafaza edilmeye çalışılan bu izler, kentle bütünleşip sürdürülebilir mekânsal nitelikler kazanamamaktadır. İzmir kent bütünü içerisinde de var olan bu tip alanlar kentten izole edilmiş sınırları çizili alanlar olarak kenti oluşturan diğer unsurlarla bütünsel bir etkileşime girmediği gibi, giderek okunabilir ve algılanabilir niteliklerini kaybetmekte ve ortaya gerilim dolu çelişki alanları çıkmaktadır.

3 A-1) Tepekule, Bayraklı ve Yakın Çevre Yapılaşmaları:

Şekil 4.23 Tepekule ve yakın çevresinden bir görünüm.

3 A-2) Kadifekale ve Yakın Çevre Yapılaşmaları:

Şekil 4.24 Kadifekale ve çevre yapılaşmalardan bir görünüm.

3 A-3) Agora ve Yakın Çevre Yapılaşmaları:

Şekil 4.25 Agora ve çevre yapılaşmalardan bir görünüm.

4.1.3.2 Tescilli Yapı ve Tarihi Alanlar Yakın Çevreleri; (3-B)

Geçmiş yaşantılara ait izler taşıyan kimi zaman sivil kimi zaman anıtsal mimari örneklerin ve tarihsel özellik barındıran alanların yakın çevreleriyle kurduğu mekânsal ve sosyal ilişkiler çok çelişkili görsel ve işlevsel algılar yaratabilmektedir. Kimi zaman birlikte yer alan tescilli yapı grupları arasında, kimi zaman tescilli bir yapı ile yeni bir yapı ya da yapı grubu arasında yapılaşma normları ve estetik kriterler bağlamında ortaya çıkan karmaşık durumlar, İzmir Kent bütünü içerisinde sıkça rastlanan bir durum olarak bu alt grubun konusunu oluşturmaktadır.

3 B-1) Çakaloğlu Hanı ve Yakın Çevresi:

Şekil 4.26 Çakaloğlu Hanı ve yakın çevresi.

3 B-2) İl Kültür Müdürlüğü Binası ve Yakın Çevresi:

Şekil 4.27 İl Kültür Müdürlüğü binası ve yakın çevresi.

3 B-3) Tarihi Asansör Yapısı ve Yakın Çevresi:

Şekil 4.28 Tarihi Asansör Yapısı çevre yapılaşmalardan bir görünüm.

4.1.3.3 Tarihi Alan ve Bina Yeni Kullanım Biçimleri; (3-C)

Batılı Kentlerde özellikle post modern söylemlerle birlikte tarihselliğe, popüler kültüre ve eklektisizme temellenen akımlarla birlikte tarihi yapı stoklarının yeni kullanım türlerine adaptasyonu süreci son zamanlarda İzmir Büyükşehir kent bütününde de ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle arazi fiyatlarının yüksek olduğu bölgelerde kimi zaman içsel kimi zaman dışsal özellikler muhafaza edilerek ortaya çıkan yeni kullanım biçimleri, yapının orijinal özellikleriyle çelişen özellikler taşıdığı gibi çevre yapılaşmış alanlarla da uyumsuz çelişkili durumlar yaratabilmektedir.

3 C-1) Alsancak Limanı Gerisi, Yaşar Üniversitesi:

Şekil 4.29 Yeni bir kullanım türüne adapte edilen tarihi depo binası.

3 C-2) Konak Eski Sayaç Atölyesi:

Şekil 4.30 Kültür merkezine dönüşen tarihi yapı.

3 C-3) Konak Pier Alışveriş Merkezi:

Şekil 4.31 Tarihi gümrük binasının alışveriş merkezine dönüşümü.

4.2 Kayıt Altına Alınan Örneklerin Algılama Belgelerine Dönüşümü

Arazideki ham bilgi örneklerinin gözlenmesi ve kayıt altına alınması aşamasında 2 temel belirleyici doğrultusunda bir çalışma gerçekleştirildiği ve bunun yöntemi önceki bölümlerde ifade edilmişti. Bu 2 belirleyici kriter;

A) Estetik (kentsel) Kriterler:

* Görsel ve Mekânsal Tutarlılık, Uygunluk,

* Mekânın ve algılanan örneğin okunabilirlik düzeyi,

* Mekânın ya da örneğin yapısal özellikleri *(armoni, kompozisyon, bütünlük, düzen),*

* Mekânın ya da örneğin duyusal özellikleri *(derinlik, zıtlık, tansiyon vb.),*

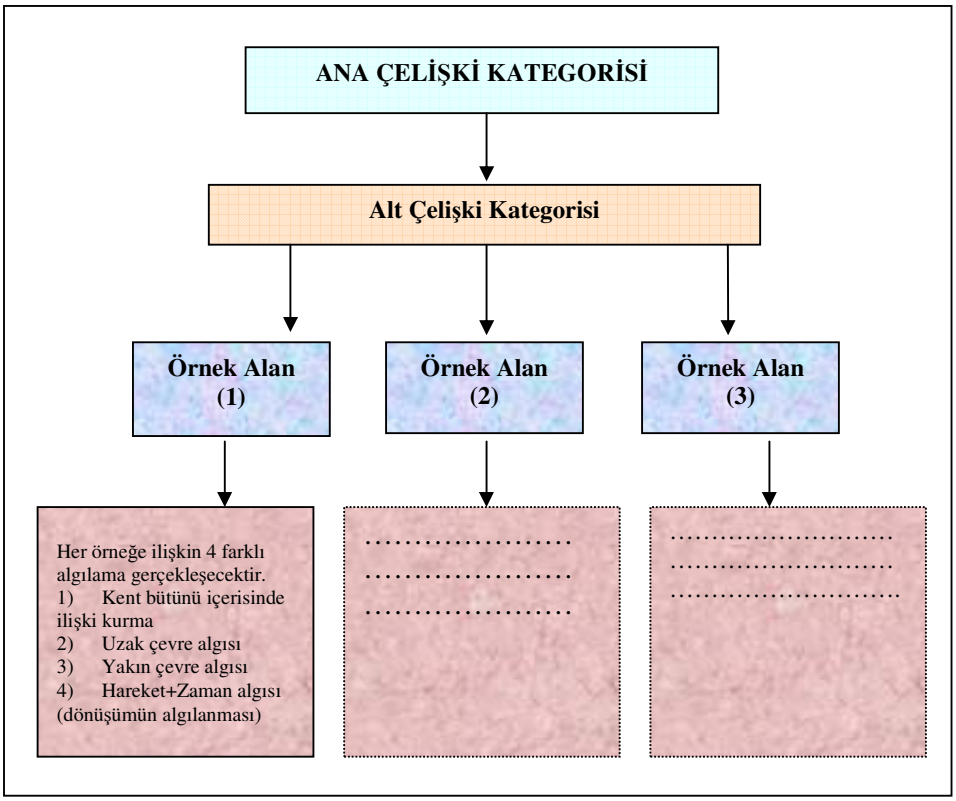
B) İşlevsel Kriterler:

* Mekân ya da örnekten beklenen iş'i gerçekleştirme düzeyi,

* Mekân ya da örneğin kentle ve/veya çevresiyle kurduğu işlevsel ilişkiler,

* Eylem türüne göre kullanım etkinliği,

Olarak çalışma sürecinde ele alınmış; bu kriterlere göre düzenlenen algılama formları doğrultusunda her örneğe ilişkin gözlem ve algılamalar ayrı ayrı gerçekleştirilmiştir. Söz konusu algılama formlarına göre gerçekleştirilen değerlendirmeler ve geri dönüş analizleri bir sonraki bölümde ele alınacaktır. Örneğin algılama sürecindeki saçaklanma ise aşağıdaki gibi gerçekleştirilmiştir;

Şekil 4.32 Algılamaya ilişkin örneklerin saçaklanma şeması.

Algılama belgelerine konu olan bu 4 farklı algılama biçimine bakıldığında;

1) *Örneklerin Kent Bütünü İçerisinde Algılanması:* İzmir Büyükşehir Kent Bütünü içerisinde noktasal ve alansal olarak seçilen örneklerin coğrafi olarak yoğunlaşma düzeyinin algılanması amaçlanmaktadır. Sürecin en sonunda (*geri dönüşlerle nedensellik araştırmasından sonra)* örnekler arası ilişki kurabilme ve diyalektik ilişkilerin tahlilleri de bu ölçekte gerçekleştirilecektir.

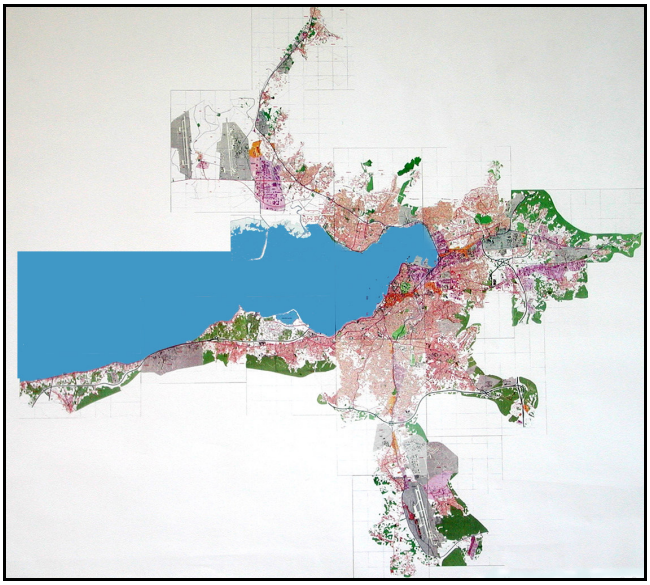
2) *Örneklerin Uzak Algısı:* Örneklerin uzak algıları yatay ve düşey kayıtlarla gerçekleştirilecektir. Yatay değerlendirme örneklere ilişkin fotoğraf kayıtları yardımıyla, düşey değerlendirme ise İzmir Kent Bütününe ilişkin hava fotoğrafları yardımıyla gerçekleştirilmektedir. Bu tip bir çalışmada temel hedef, örneklerin bütüncül ilişkiler bağlamında bulunduğu kent ve bölge içerisindeki çelişkili durumlarının ortaya konulabilmesidir.

3) *Örneklerin Yakın Algısı:* Bina, yapı ya da alan bazında algılamaya temel oluşturan örneklerin yakın algıları da yatay ve düşey kayıtlarla

gerçekleştirilmektedir. Burada temel amaç, daha önce tariflenen estetik ve işlevsel kriterlere göre örneklerin yakın çevre ilişkilerinin gözlenmesidir. Yatay değerlendirme örneklere ilişkin fotoğraf kayıtları yardımıyla, düşey değerlendirme ise İzmir Kent Bütününe ilişkin dijital olarak hazırlanmış İzmir Kent Rehberi yardımıyla gerçekleştirilmektedir.

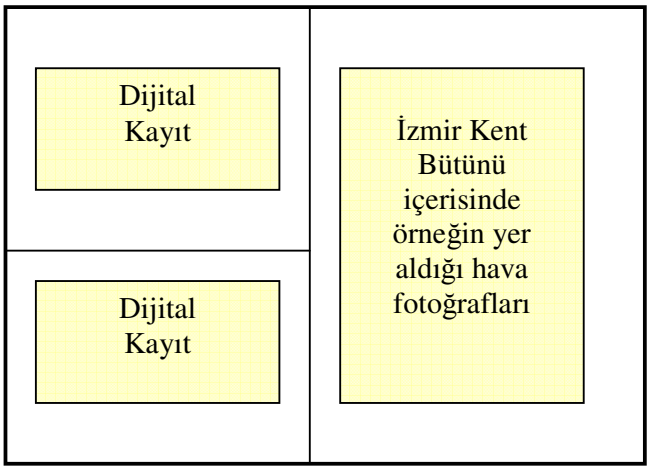
4) *Hareket ve Zamana Göre Algılama (Dönüşümün Algılanması):* Bu algılama sürecinde ise geri dönüş çalışmaları ile mekânın tarihsel bilgisine ulaşma amacıyla, seçilen örneklere ilişkin dönüşümlerin algılanması amaçlanmaktadır. Bu tür bir algılama çalışmasının araçları ise; mekânın oluşumunda rol alan aktörlerle görüşme, örneğin ilgili idaresinde bulunan dosyasının incelenmesi ve gazete arşivlerinin araştırılması şeklinde gerçekleştirilmektedir.

Bu söz konusu çok boyutlu algılama sürecinin grafiksel anlatımına bakılacak olursa;

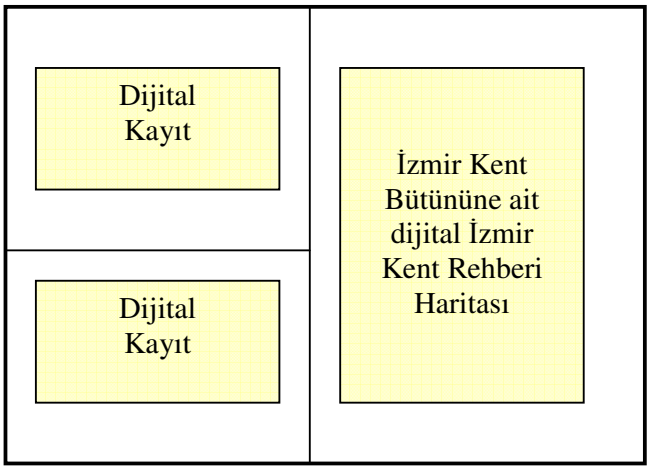
Şekil 4.33 Kent Bütünü Algısı (grafik)

Kent bütünü algısı ilk aşamada örneklerin mekânsal yoğunlaşma düzeyi hakkında bilgi verecek, son aşamada ise geri dönüşlerden sonra kent içerisindeki çelişkili örnekler arası diyalektik etkileşimlerin gösterilebileceği bir belge olarak kullanılabilecektir.

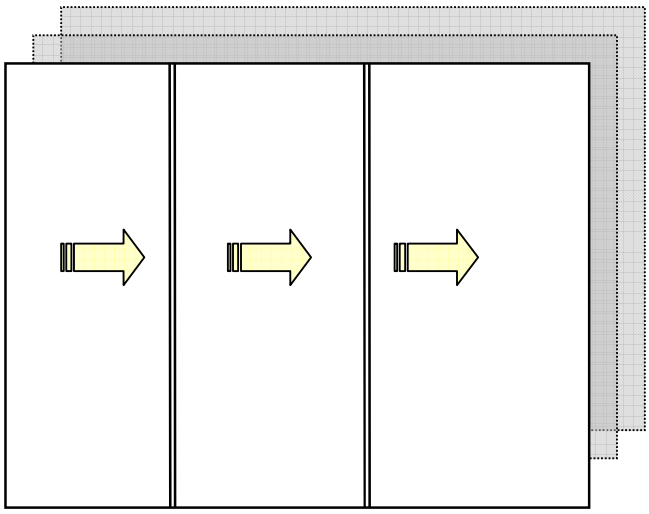
Şekil 4.34 Uzak Algılama (grafik)

Özellikle hava fotoğraflama teknikleriyle birlikte çevrenin analiz edilmesinde bütüncül yaklaşımlar kullanılmaya başlanıyor. Doğada ya da yapılaşmış çevrelerde imgelerin yorumlanması sürecinde hava fotoğrafları kullanımıyla ilişkiler daha bütünsel ele alınabilmektedir.

Şekil 4.35 Yakın Algılama (grafik)

Örneklerin kendi içerisinde ve yakın çevresiyle kurduğu gerek estetik gerekse işlevsel ilişkilerin ele alınıp yorumlanması sürecinde yatay ve düşey değerlendirme birlikte ele alınmaktadır.

Şekil 4.36 Hareket + zamana göre algılama (tarihsel bilgi).

Mekânsal strüktür içerisinde tüm parçalar birbirleriyle ilişkilidir ve karmaşık bir sistem oluştururlar. Tarihsel bilgi her zaman belli bir şimdiyle onun geçmişi arasındaki ilişkiyi kurar. Örneklerin oluşum süreçlerinde yaşadıkları değişim ve dönüşümün algılanması şimdi ve gelecek için önemli ipuçları verebilecektir.

Mekansal var oluşun güncel bilgilerinin Holizm Kuramından çıkan Gestalt Yasalarına önceki bölümlerde tarif edilen kriterlere göre algılanıp değerlendirilmesi yanında, geçmişten günümüze yaşanan dönüşümlerde gizli kalmış mekansal bilgiler elde edilip; çalışmanın ilk aşamalarında tarif edilen "çok boyutlu algılama" süreci gerçekleştirilmiş olacaktır. Kent bütününde gerçekleştirilen, yakın çevre ve uzak çevre ilişkilerinde gerçekleştirilen algılamalarla zaman içinde tarihsel dönüşümlerle şekillenen mekansal veriler bir arada değerlendirilerek her çelişki kategorisine ilişkin nedensellikler ortaya koyulabilecektir. Sorunların gelecekte tekrar etmemesi adına önemli bir veri tabanı oluşturacak söz konusu nedenselliklerin tespitinin ardından, kent ölçeğinde genelleştirmelerle süreç tamamlanmış olacaktır.

BÖLÜM BEŞ

ALGILAMA BELGELERİNİN OLUŞTURULMASI, DEĞERLENDİRME VE GERİ DÖNÜŞ ANALİZLERİ

Bu bölümde, ilk olarak çalışma yönteminde ve bir önceki bölümde de bahsedildiği gibi her bir örnek ayrı ayrı tarihsel oluşum süreci içerisinde değerlendirilecek; daha sonra tez kapsamında belirli bir zaman aralığında gerçekleştirilen farklı boyutlardaki algılama çalışmaları ile birlikte ele alınıp, çelişki olarak kabul edilen her örneğin neden, nasıl ve hangi süreçler sonunda ortaya çıktığı tariflenmeye çalışılacaktır.

5.1 Birinci Grup: Çok Parçalı Gelişen Kentsel Oluşumların Algılama Belgeleri

5.1.1 Birinci Alt Grup: Mevzii Oluşumlarla Gelişen Alanlar (1 A)

5.1.1.1 Birinci Alt Grup Birinci Örnek (1A–1) Güzelbahçe İlçesi Mevzii Plan Oluşumları

Özellikle 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 1985 yılında yürürlüğe girmesi ile imar ve planlama alanında çok geniş yetkilere bürünen ilçe ve belde belediyeleri, sınırları üzerinde sınırsız ve koşulsuz bir planlama sürecinin içerisine girmişlerdir. Özellikle mevzii imar planları aracılığıyla gerçekleştirilen ve bulundukları coğrafyanın özelliklerine aldırmadan tamamen kadastral mülkiyet ve talep temelli gelişen bu oluşumların kentimizde en tipik örnekleri Güzelbahçe İlçesi ile Yelki Beldesi sınırlarında bulunmaktadır (Şekil 5.1). Son 20 yıllık süreçte pek çok mevzii oluşumun yaşandığı bölgede en çarpıcı örneklerden birisi olan Özzümrüt Konut Kooperatifi, 243 adet yapısı ile 90'lı yılların başından günümüze tamamlanmamış bir biçimde varlığını devam ettirmektedir. 1981 yılında mülga İmar İskân Bakanlığınca onanlı 1/5000 ölçekli Güzelbahçe Nazım İmar Planında doğal niteliği korunacak alan kararı getirilen bu alan, 1985 yılı sonrasında yapılan tadilatlarla konut alanı kullanımına dönüştürülmüş; söz konusu projeye Halk Bankası İzmir Yapı Kooperatifince başlanmış, ancak tamamlanamayarak özel bir firmaya devredilmiştir. 2002–2003 yıllarında yeniden başlayan inşaat ile kooperatifin kaba inşaatları bitirilmiş; 2006 yılının sonunda da tapuların dağıtılacağı belirtilmiştir.

Şekil 5.1 Birbirinden kopuk mevzii uygulamalarla genişleyen Güzelbahçe İlçesi.

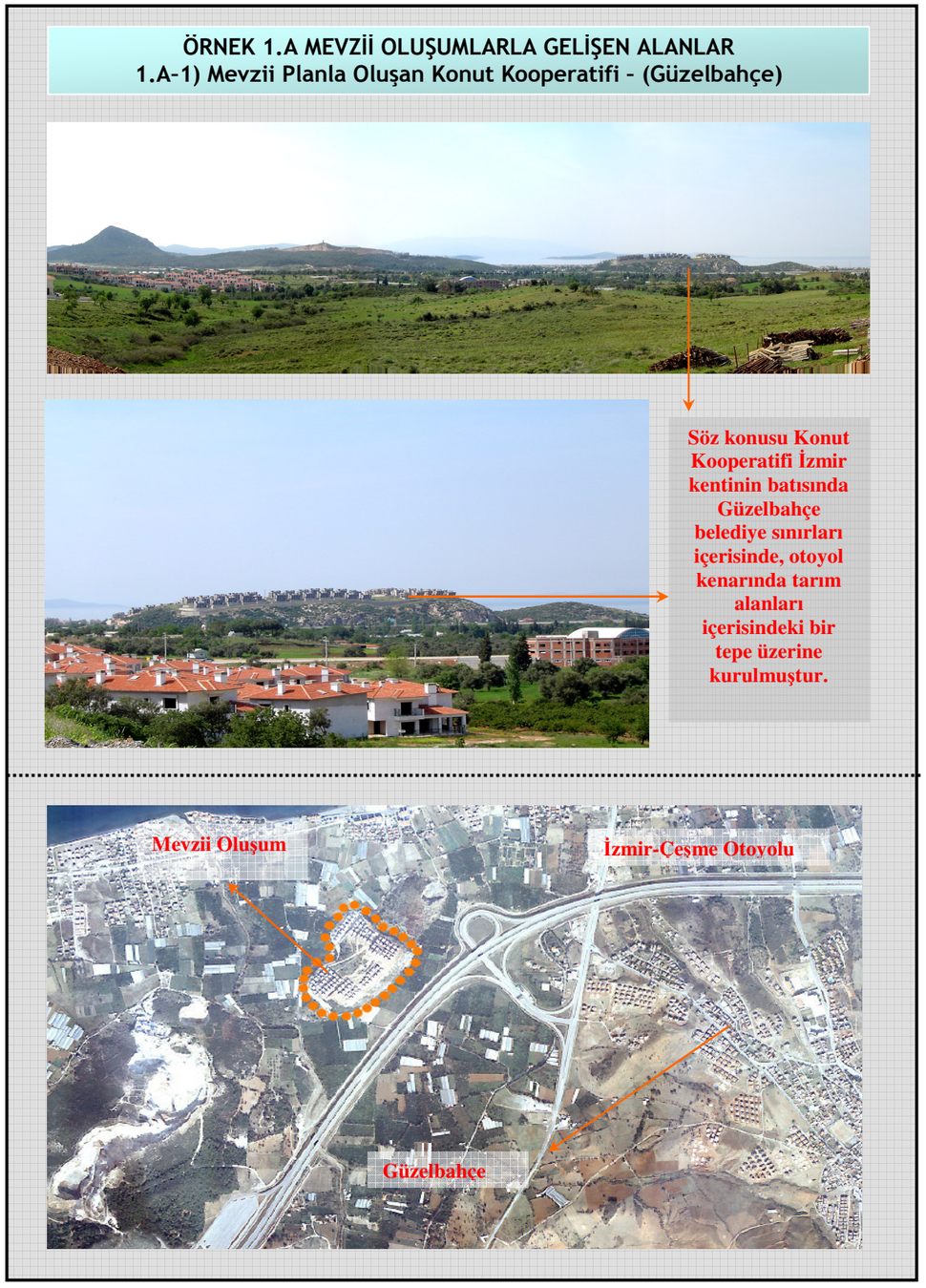
Söz konusu oluşumun tarihsel serüveni incelendiğinde, bir takım çevrelerce mevcut planlar üzerine yapılan baskılar sonucu, (ancak kamu yararı söz konusu olduğunda gerçekleşebileceği yasalarla hükme bağlanmış) plan değişikliği yöntemiyle mevzii uygulamaların gerçekleştirildiği;

Bu ve benzeri uygulamaların bulunduğu çevrenin doğal özelliklerinden tamamen bağımsız, mülkiyet temelli ve talebe dayalı bir planlama süreci içerisinde gerçekleştirildiği; (Şekil 5.2)

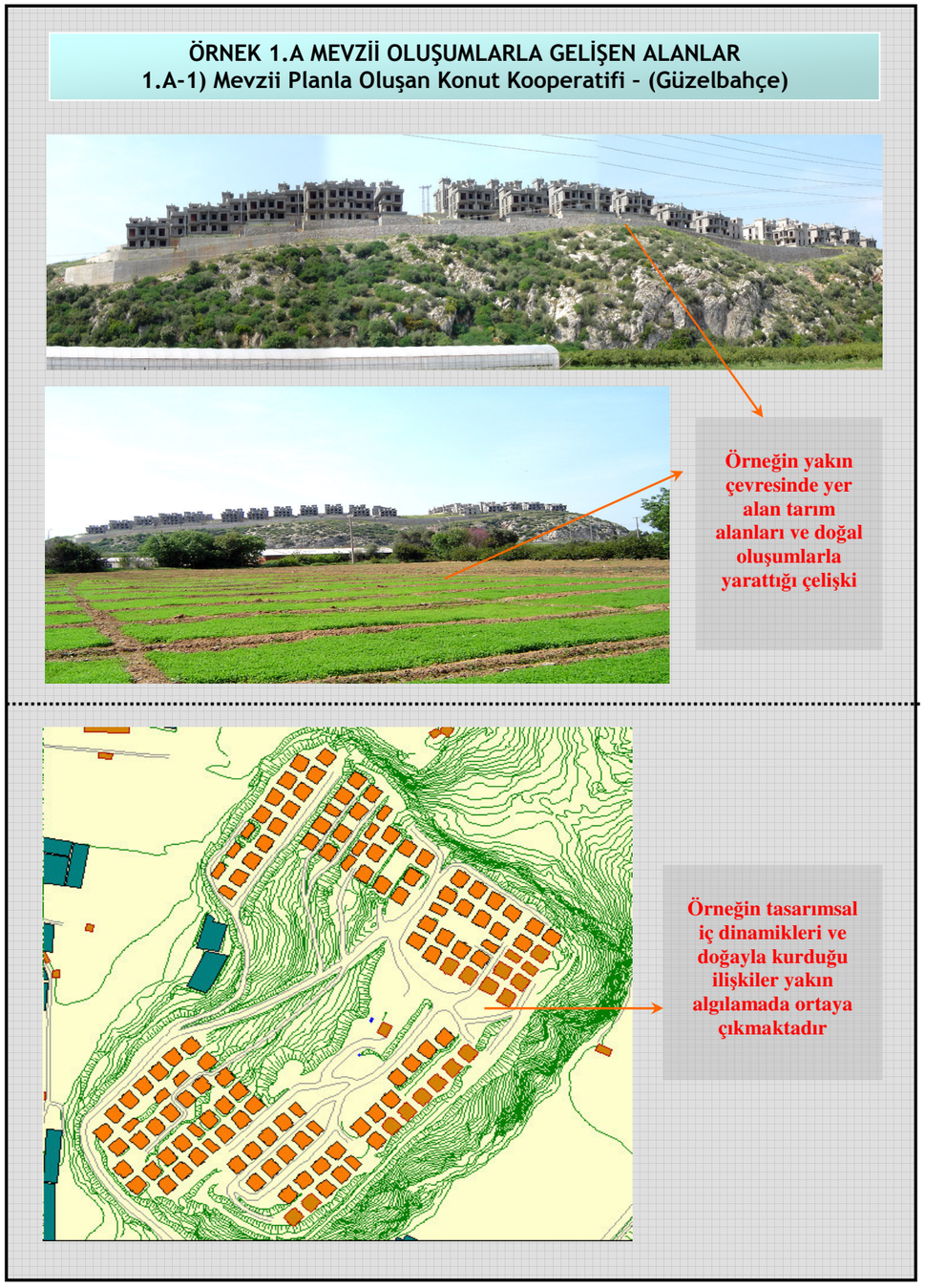
Özellikle 1985 sonrası yeni imar kanunu ile yerelleşme adına belediyelere tanınan plan yapma, yaptırma ve onama yetkilerinin pek çok noktada darboğazlara girdiği söylenebilir. Bununla birlikte, anılan örneğin yakın çevre ve uzak çevre algılamalarından çıkan veriler ve değerlendirmeler algılama matrisler ile birlikte aşağıda ifade edilmeye çalışılmıştır.

Şekil 5.2 Kooperatifin çevresiyle kurduğu olumsuz ilişkiler
(Kaynak: Google Earth 2006)

Şekil 5.3 Örnek 1A-1'in Uzak Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, Maliye Bakanlığı 2003 hava fotoğrafları).

Şekil 5.4 Örnek 1A-1'in Yakın Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, İBŞB Kent Rehberi Haritası).

Tablo 5.1 Örnek 1A-1'in Görsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

D1: Örneğin görüntüsel bütünlük yaratma hissi (armoni, uyum)		D2. Örneğin uyumlu parçalardan oluşan bütünsel örüntü hissi (kompozisyon)		D3:Örneğin görsel kategorizasyon düzeyi (okunabilirlik)		D4: Örneğin bölünemez, anlamlı parçalara ayrılamaz hissi (bütünlük)	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumlu**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

D5: Tekrar eden ritmik elemanların varlığı		D6: Nesneler arası ilişkide doğru pozisyonda olma		D7: Tanımlanabilen elemanların kenarlaşması		**SONUÇ (Görsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumlu	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.2 Örnek 1A-1'in İşlevsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

F1: Örnekten beklenen iş'in gerçekleşme düzeyi		F2: Örneğin çevresiyle kurduğu işlevsel ilişkiler		F3: Eylem türüne göre kullanım etkinliği		**SONUÇ (İşlevsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
	Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.3 Örnek 1A-1'in Görsel Çeşitlenme ve Karmaşıklık Açısından Algılama Matrisi

K1: Örnekte yer alan farklılaşma ve çeşitlenmenin miktarı		K2: Örneğin zihni meşgul edebilme düzeyi		K3: Örneğin bilinçli, planlanmış çeşitlilik yaratabilme hissi		**SONUÇ (Görsel Çeşitlenme)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.4 Örnek 1A-1'in Gizemli – Sürpriz Elemanlar Açısından Algılama Matrisi

G1: Örneğin ek bilgiler sunabilme özelliği		G2: Gizemli, sürpriz elemanların miktarı				**SONUÇ (Gizemli +Sürpriz)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı			uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**			**Dengede**	**Olumsuz**

Tablo 5.5 Örnek 1A-1'in Odaksallık – Derinlik ve Dokusal Özellikler Açısından Algılama Matrisi

O1: Dikkat çeken gruplaşmış öğelerin varlığı		O2: Örneğin yönlenme ve zihinsel imge oluşturabilme düzeyi		O3: Homojen ve tutarlı doku + yüzey elemanların varlığı		**SONUÇ (Odaksallık+Dokusal)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumlu	**Olumlu**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**

Tablo 5.6 Örnek 1A-1'in Ortak Beğeni ve Tercih Ölçütlerine Göre Görsel ve İşlevsel Algılama Matrisi

GÖSTERİM		**SONUÇ DEĞERLENDİRME (ÖRNEK 1 A–1)**
	OLUMLU ALGI	9 açıdan olumlu algılanmıştır
	OLUMSUZ ALGI	26 açıdan olumsuz algılanmıştır
	ALGILANAMAZ VE/VEYA YOK	1 açıdan algılanamamıştır

Ortak beğeni ve tercih faktörleri bağlamında toplam 36 kritere göre uzak ve yakın algılamaları gerçekleştirilen örnek; okunabilirliği, zihinsel imge oluşturabilme düzeyi ile olumlu özellikler göstermesine karşın, görsel ve işlevsel düzen açısından geride kalan 26 kritere göre olumsuz algılanmıştır.

5.1.1.2 Birinci Alt Grup İkinci Örnek (1A–2) Batı Aksı Alışveriş Merkezleri

Kente büyük parçalar eklemlenerek büyüme sürecinin bir başka örneği, İzmir Kentinin batı gelişim aksı üzerinde yer alan, parsel bazında mülkiyet temelli yapılsalar da benzer tarihlerde oluşumlarını tamamlayan Balçova Alışveriş Merkezleridir. Söz konusu bölge 1960'lı yıllarda kentin dışında, kırsal yaşantının hüküm sürdüğü, tarla ve bahçelerden oluşan bir yapı sergilerken; (Şekil 5.5) 80 li yıllara gelindiğinde, yoğun kentleşme hareketlerinden payına düşeni almış, gerek parsel ölçeğinde apartmanlaşmalarla gerekse de kooperatifler aracılığıyla yoğun bir konut bölgesi haline gelmeye başlamıştır (Şekil 5.6).

Şekil 5.5 Balçova Alışveriş Merkezlerinin bulunduğu alanın 1964 senesinden bir görüntüsü (Kaynak: Mehmet Ersivri kişisel arşiv)

Şekil 5.6 Balçova Alışveriş Merkezlerinin bulunduğu alan ve Mithatpaşa Caddesinin 1980'li yılların sonuna doğru bir görüntüsü (Kaynak: Tamer Pakben kişisel arşiv).

Yukarıda da görüleceği gibi çok önemli dönüşümler yaşayan ve yakın çevresiyle de kent gündeminden hiçbir zaman düşmeyen (İnciraltı – Çeşme Otoyolu vb.) bu bölge mülkiyet yapısındaki karmaşık durum nedeniyle 90'lı yılların sonuna kadar geçici çalışma alanları, atölyeler vb. kullanımlarla varlığını sürdürdükten sonra; 90'lı yılların sonunda, 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 18. Maddesi uygulanarak çok hisseli büyük parseller haline getirilmiştir (Balçova Belediyesi arşivi, 2004). Önemli bir alt merkez kararı ve yol boyu yoğun ticari aktivite seçimlerinin herhangi bir üst ölçekli plan kararına dayanmadan gerçekleştirildiği bu süreçte, günümüzde yaşanan işlevsel ve görsel problemler tarihsel süreç içinde yaşanan aksaklıkların da bir göstergesidir.

Çok hisseli büyük parseller şeklinde 2000–2001 yılları arasında tamamlanan yapılarda mimari ve kentsel estetik adına hiçbir öneri, denetim ve müzakere süreci yaratılmamış olması, tek elden arazi ve arsa düzenlemesi gerçekleştirilen alanda görsel, yapısal ve işlevsel anlamda entegre olamamış, tasarımsal bütünlük kurulamamış mimari yığınların kent yaşantısına katılması sonucunu doğurmuştur (Şekil 5.7).

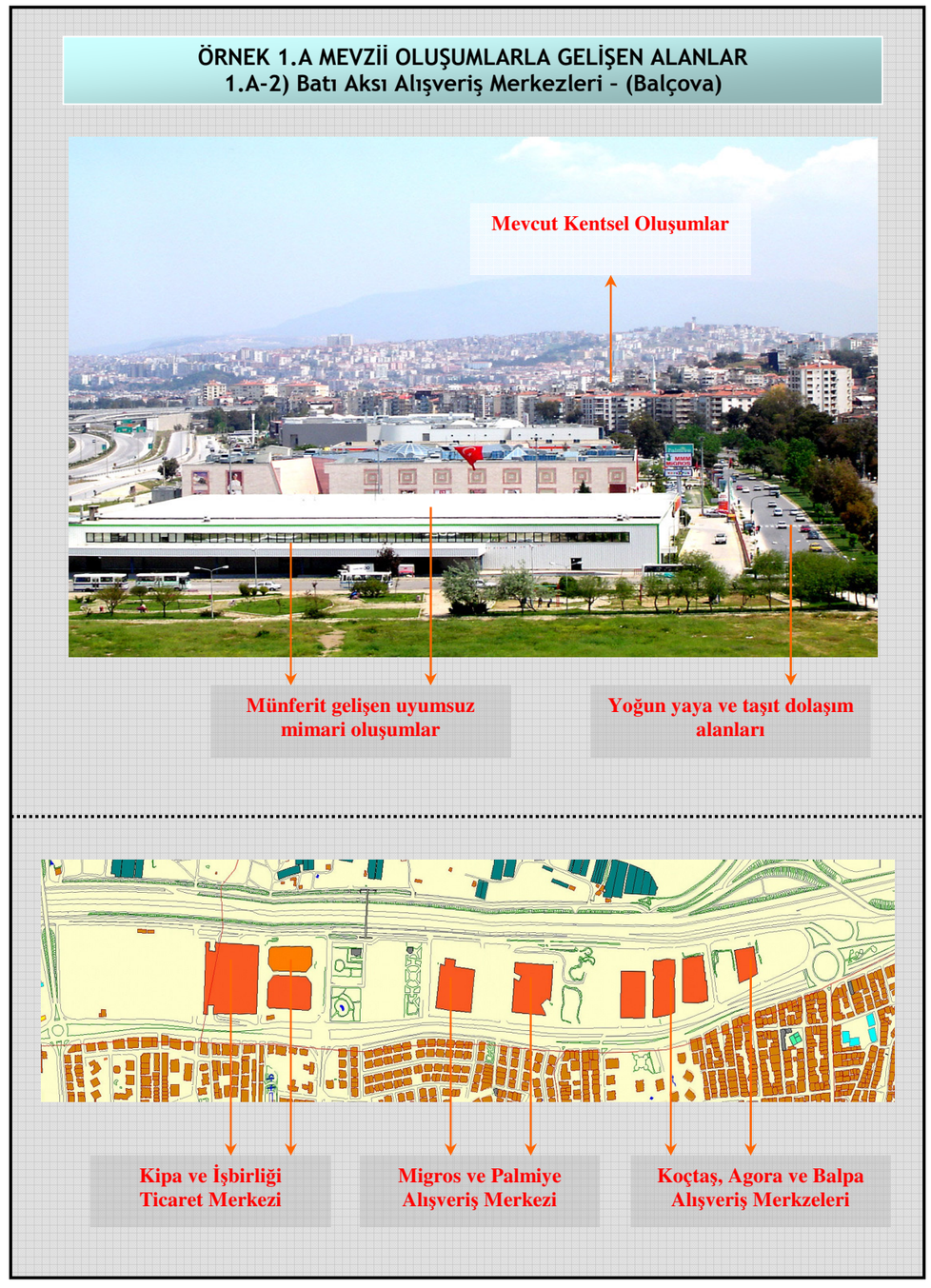
Şekil 5.7 Benzer dönemde farklı yatırımcılar eliyle üretilmiş alışveriş merkezi binaları.

Söz konusu yol boyu ticari aktiviteler, kentin batı bölgelerine erişimi sağlayan önemli bir arter niteliğindeki Mithatpaşa Caddesi üzerinde, özellikle hafta sonları yarattığı yoğun trafik sıkışıklığı nedeniyle; ayrıca sadece birkaç tanesinin yoğun bir biçimde kullanılıyor olması nedeniyle kapsamlı analizler yapılmadan ve makro dengeler gözetilmeden gerçekleştirilmiş uygulamalar olarak düşünülmektedir.

Kentimizde, günümüz planlama pratikleri içerisinde en ufak bir akaryakıt istasyonu ya da kentsel çalışma alanına ilişkin bile en azından 1/5000 ölçekli nazım imar planı ölçeğinde bir irdeleme yapılmasına rağmen, alt merkez niteliğindeki böyle bir alanın uygulama imar planı ölçeğinde projelendirilip hayata geçirilmesi yukarıda tarif edilmeye çalışılan çelişkilerin bir diğer nedeni olarak ifadelendirilebilir.

Şekil 5.8 Örnek 1A-2'nin Uzak Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, Maliye Bakanlığı 2003 hava fotoğrafları).

Şekil 5.9 Örnek 1A-2'nin Yakın Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, İBŞB Kent Rehberi Haritası, 2003).

Tablo 5.7 Örnek 1A-2'nin Görsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

D1: Örneğin görüntüsel bütünlük yaratma hissi (armoni, uyum)		D2. Örneğin uyumlu parçalardan oluşan bütünsel örüntü hissi (kompozisyon)		D3:Örneğin görsel kategorizasyon düzeyi (okunabilirlik)		D4: Örneğin bölünemez, anlamlı parçalara ayrılamaz hissi (bütünlük)	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumlu	Olumlu	Olumsuz	Olumsuz

D5: Tekrar eden ritmik elemanların varlığı		D6: Nesneler arası ilişkide doğru pozisyonda olma		D7: Tanımlanabilen elemanların kenarlaşması		**SONUÇ (Görsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.8 Örnek 1A-2'nin İşlevsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

F1: Örnekten beklenen iş'in gerçekleşme düzeyi		F2: Örneğin çevresiyle kurduğu işlevsel ilişkiler		F3: Eylem türüne göre kullanım etkinliği		**SONUÇ (İşlevsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumlu	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	**Olumlu**	**Olumsuz**

Tablo 5.9 Örnek 1A-2'nin Görsel Çeşitlenme ve Karmaşıklık Açısından Algılama Matrisi

K1: Örnekte yer alan farklılaşma ve çeşitlenmenin miktarı		K2: Örneğin zihni meşgul edebilme düzeyi		K3: Örneğin bilinçli, planlanmış çeşitlilik yaratabilme hissi		**SONUÇ (Görsel Çeşitlenme)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.10 Örnek 1A-2'nin Gizemli – Sürpriz Elemanlar Açısından Algılama Matrisi

G1: Örneğin ek bilgiler sunabilme özelliği		G2: Gizemli, sürpriz elemanların miktarı				**SONUÇ (Gizemli +Sürpriz)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı			uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz			**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.11 Örnek 1A-2'nin Odaksallık – Derinlik ve Dokusal Özellikler Açısından Algılama Matrisi

O1: Dikkat çeken gruplaşmış öğelerin varlığı		O2: Örneğin yönlenme ve zihinsel imge oluşturabilme düzeyi		O3: Homojen ve tutarlı doku + yüzey elemanların varlığı		**SONUÇ (Odaksallık+Dokusal)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumlu	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.13 Örnek 1A-2'nin Ortak Beğeni ve Tercih Ölçütlerine Göre Görsel ve İşlevsel Algılama Matrisi

GÖSTERİM		**SONUÇ DEĞERLENDİRME (ÖRNEK 1 A-2)**
	OLUMLU ALGI	6 açıdan olumlu algılanmıştır
	OLUMSUZ ALGI	30 açıdan olumsuz algılanmıştır
	ALGILANAMAZ VE/VEYA YOK	

Ortak beğeni ve tercih faktörleri bağlamında toplam 36 kritere göre uzak ve yakın algılamaları gerçekleştirilen örnek; uzaktan algılandığında işlevsel anlamda olumlu özellikler sergileyebilen, genel anlamda ayrışmış bir "bölge" özellikleri ile okunabilir özelliklerinin yanında, uzak algılamalarında zihni meşgul edebilme düzeyi yüksek özellikler sergilemektedir.

5.1.1.3 Birinci Alt Grup Üçüncü Örnek (1A–3) Kuzey Aksı Toplu Konut Uygulamaları (Evka – 5)

Kentin çok parçalı büyümesi sürecinin bir başka örneği de "kamu eliyle üretilen toplu konut uygulamaları" olarak kabul edilebilir. İzmir kentinde ve diğer kentlerimizde özellikle çeperlere yakın belediye sınırları içerisinde gerçekleştirilen bu uygulamaların içerisinde, Evka 5 Toplu Konut Alanı kentsel siluet üzerinde yarattığı önemli etkiyle çalışmaya konu edilmiştir.

Çiğli Organize Sanayi Bölgesi ve Aliağa İlçesindeki yoğun sanayi yatırımlarına paralel, bölgenin çok yoğun bir biçimde göç alması ve yaratılan gecekondu baskısı sonucunda Balatçık Mahallesi'nin tepelerinde hazineye ait arazilerin yerel yönetime devri ile söz konusu proje süreci başlatılmıştır. İzmir Büyükşehir Belediyesinin yan kuruluşlarından Ege Şehir Planlama Şirketi çalışmaları ile 1994 yılında temelleri atılan (www.egesehirplanlama.com.tr) Osman Kibar Toplu Konut Alanı, 3471 konutluk projesiyle 1998 yılında tamamlanmıştır (Şekil 5.10).

Şekil 5.10 Evka 5 Konut Alanı'nın 1998 yılından bir görüntüsü

(Kaynak: Ege Şehir Planlama)

Ülkemizde ve kentimizde, özellikle 90'lı yıllarda, gecekondulaşma olgusunun tahammül edilebilir sınırların dışına çıkmasının ardından, hazineye ait ve görece değeri düşük olan pek çok büyük hazine arazisi belediyelere devredilerek bu ve benzeri uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Kamu eliyle üretilen toplu konut sunum biçimlerinin temel ve genel noksanlıkları olan, proje öncesi analizler, araştırmalar, yer seçim etütleri vb. hiçbir çalışmanın yapılmadığı projede; projeyi yürüten Ege Şehir Planlama Şirketi bünyesinde şehir plancısı dahi istihdam edilmemesi kamu eliyle üretilen toplu konut alanlarının planlama süreci açısından düşündürücüdür.

Söz konusu projenin tarihsel oluşumuna ilişkin yapılan çalışmada hemen hemen tek belirleyicinin hazineye ait arazinin devri ile maliyetlerin büyük oranda düşürülmesi olduğu görülmüştür. Yaklaşık 15.000 insanın yaşadığı alana ilişkin mekânsal, doğal, görsel hiçbir veri hesaba katılmamış; sonuçta ortaya çıkan da, Ege Kent Toplu Konut Alanı ile birlikte kentin kuzey siluetini görsel anlamda olumsuz bir biçimde belirleyen yapı grubu olmuştur (Şekil 5.11) Günümüzde, alanın kullanıcılarının temel sorunlarının başında yeşil alan eksikliği, ulaşımda yaşanan sorunlar ve Harmandalı Çöp Depolama alanından gelen çöp kokusu gelmektedir.

Şekil 5.11 Evka 5 ve Ege Kent Konut Alanlarının kent siluetine etkileri

(Kaynak: Google Earth, 2006).

Şekil 5.12 Örnek 1A-3'ün Uzak Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, Google Earth, 2006).

Şekil 5.13 Örnek 1A-3'ün Yakın Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, İBŞB Kent Rehberi Haritası, 2003).

Tablo 5.14 Örnek 1A-3'ün Görsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

D1: Örneğin görüntüsel bütünlük yaratma hissi (armoni, uyum)		D2. Örneğin uyumlu parçalardan oluşan bütünsel örüntü hissi (kompozisyon)		D3:Örneğin görsel kategorizasyon düzeyi (okunabilirlik)		D4: Örneğin bölünemez, anlamlı parçalara ayrılamaz hissi (bütünlük)	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumlu**

D5: Tekrar eden ritmik elemanların varlığı		D6: Nesneler arası ilişkide doğru pozisyonda olma		D7: Tanımlanabilen elemanların kenarlaşması		**SONUÇ (Görsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumlu**

Tablo 5.15 Örnek 1A-3'ün İşlevsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

3F1: Örnekten beklenen iş'in gerçekleşme düzeyi		F2: Örneğin çevresiyle kurduğu işlevsel ilişkiler		F3: Eylem türüne göre kullanım etkinliği		**SONUÇ (İşlevsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
	Olumlu		**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumlu**	**Olumlu**	**Olumlu**

Tablo 5.16 Örnek 1A-3'ün Görsel Çeşitlenme ve Karmaşıklık Açısından Algılama Matrisi

K1: Örnekte yer alan farklılaşma ve çeşitlenmenin miktarı		K2: Örneğin zihni meşgul edebilme düzeyi		K3: Örneğin bilinçli, planlanmış çeşitlilik yaratabilme hissi		**SONUÇ (Görsel Çeşitlenme)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.17 Örnek 1A-3'ün Gizemli – Sürpriz Elemanlar Açısından Algılama Matrisi

G1: Örneğin ek bilgiler sunabilme özelliği		G2: Gizemli, sürpriz elemanların miktarı				**SONUÇ (Gizemli +Sürpriz)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı			uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**			**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.18 Örnek 1A-3'ün Odaksallık – Derinlik ve Dokusal Özellikler Açısından Algılama Matrisi

O1: Dikkat çeken gruplaşmış öğelerin varlığı		O2: Örneğin yönlenme ve zihinsel imge oluşturabilme düzeyi		O3: Homojen ve tutarlı doku + yüzey elemanların varlığı		**SONUÇ (Odaksallık+Dokusal)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumlu**

Tablo 5.19 Örnek 1A-3'ün Ortak Beğeni ve Tercih Ölçütlerine Göre Görsel ve İşlevsel Algılama Matrisi

GÖSTERİM		**SONUÇ DEĞERLENDİRME (ÖRNEK 1 A-3)**
	OLUMLU ALGI	11 açıdan olumlu algılanmıştır
	OLUMSUZ ALGI	23 açıdan olumsuz algılanmıştır
	ALGILANAMAZ VE/VEYA YOK	2 açıdan algılanamamıştır

Söz konusu örneğin görsel ve işlevsel algılama matrisinde uzak algı ve yakın algı değerleri arasında zıtlıklar ortaya çıkmıştır. Yakından algılandığında görüntüsel düzen açısından olumlu özellikler sergileyen örnekte; algılama mesafesine bağlı olarak olumsuzlukların arttığı söylenebilir. Yine işlevsel anlamda olumlu özellikler sergileyen örneğin, algılayıcıya ek bilgiler sunamadığı, gizemli ve sürpriz elemanlardan yoksun olduğu da görülmektedir.

5.1.2 İkinci Alt Grup: Fiziksel ve Sosyal Eşiklerin Zorlanması (1 B)

5.1.2.1 İkinci Alt Grup Birinci Örnek (1B–1) Liman Arkası Çelişkili Oluşumlar (Ege Mahallesi)

Kent içerisinde fiziksel ve sosyal eşiklerin zorlanması sonucu ortaya çıkan kentsel çelişki alanlarından ilki, Romanlar olarak adlandırılan etnik grubun yaşadığı Ege Mahallesidir. Söz konusu bölgede 1960'lı yıllarda Cumhuriyetin ilk "sosyal konut projesi" olan Hilal-i Ahmer (Kızılay) evleri yapılmış olup; (Kapancıoğlu, 2006; Toprak ve Yağlıdere, 2005) günümüze kadar izlerini pek taşıyamamış bu konutların dışında, bölge 3500–4000 kişinin yaşadığı bir çöküntü alanı haline dönüşmüştür.

Söz konusu alan genel karakteristikleri açısından kent merkezine yakın, yüksek rant alanları ile önemli ulaşım aksları arasında sıkışmış, içerisinden geçen ana yol haricinde izinsiz girilemeyen, izole olmuş, keskin bir soyutlanmanın var olduğu özellikler sergilemektedir.

Özellikle az gelişmiş ülkelerde, kent merkezlerinde, merkeze yakın alanlarda, liman, demiryolu vb. yoğun ulaşım bağlantılarının bulunduğu alanlarda, sürekli değişen ve değiştiği için çok fazla kontrol edilemeyen alanların varlığından bahsedilmekte ve bu alanlar "kaybedilmiş alanlar"[1] olarak ifade edilmektedir (Trancik, 1986). Söz konusu bölge de önemli demiryolu – karayolu bağlantılarının arasında, İzmir Limanının geri sahası sayılabilecek bir konumda, sanayi ve depolama alanları ile çevrilmiş, sınırları çok net olmayan ve denetimden uzak bir konumda etnik bir grubun sosyo-kültürel tercihlerinin mekâna yansıması biçiminde varlığını günümüze kadar taşımıştır.

[1] Literatürde lost space olarak ifade edilmektedir.

Geçmişte "murtakiye"[1] olarak bilinen ve pek de fark edilmeyen bu bölge (Kapancıoğlu, 2006), özellikle Yeni Kent Merkezi projesinin gündeme gelmesiyle birlikte, arazi fiyatlarının artmaya başladığı bölgelerle olan fiziksel kenarlaşmasıyla, sermaye gruplarının dikkatini çekmeye başlamış; son dönemde de kentsel dönüşümlerin programına alınarak Toplu Konut İdaresince yapılacak Gürçeşme Semtindeki konutlara taşınacağı açıklanmıştır (Anonim, 2005a; Anonim, 2005b).

Kentin daha az denetlenen ve günümüze kadar yerel idarenin pek de farkına varmadığı bu alanlarda, gönüllülük esasına dayalı bir yer değiştirme sürecinin yaşanmayacağı, bulunduğu konumun ekonomik değerinin farkında olan bu kesimin bu konumsal değeri pazarlık masasına taşıyacağı da söylenebilir.

Kente ilişkin uzun erimli arazi kullanım ve bölgeleme politikalarının gerçekleştirilmiyor olması, hatta politikalar bir yana mevcut arazi kullanım bilgilerinin dahi bulunmuyor olması, planlama biliminin özüne tamamen aykırı bir biçimde "değerli" alanlar ve "değersiz" alanlar ayrımlarının yapılması, kentsel alanların buna göre ele alınması, tarihsel kentlerin merkezlerinde ve merkezlerine yakın konumlarda yer alan bu gibi kaybedilmiş, sınırları net olmayan alanlara ilişkin bütüncül politikalar geliştirilmemiş olması; bu alan özelinde, günümüzde yaşandığı gibi bir dönüşüm söz konusu olduğunda bunun maliyetini tüm kentlinin sırtına yükleyen süreçleri de beraberinde getirmektedir.

1960'lı yıllarda yakın çevresindeki sanayi alanlarında çalışan işçiler için gerçekleştirilen sosyal konutların korunup geliştirilememiş olması; bölgeye ilişkin denetimsizlik ve politikasızlık, kent toprağı üzerindeki ayrımcılık, bu gün bu bölgenin kentin merkeziyle çok güçlü fiziksel ve sosyal çelişkiler yaşaması sonucunu doğurmuştur.

[1] Murtakiye kelimesi toplu yaşanılan yer anlamına gelmektedir.

ÖRNEK 1.B FİZİKSEL VE SOSYAL EŞİKLERİN ZORLANMASI
1.B-1) Liman Arkası Çelişkili Oluşumlar – (Ege Mahallesi)

Fiziksel mekanda sınırları çok net bir biçimde okunan, kent içlerine kadar girebilmiş izole yaşam alanları, bu örnek bağlamında çok keskin sosyal gerilim ve çelişki alanları olarak karşımıza çıkmakta.

Şekil 5.14 Örnek 1B-1'in Uzak Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, Maliye Bakanlığı 2003 hava fotoğrafları).

ÖRNEK 1.B FİZİKSEL VE SOSYAL EŞİKLERİN ZORLANMASI
1.B-1) Liman Arkası Çelişkili Oluşumlar – (Ege Mahallesi)

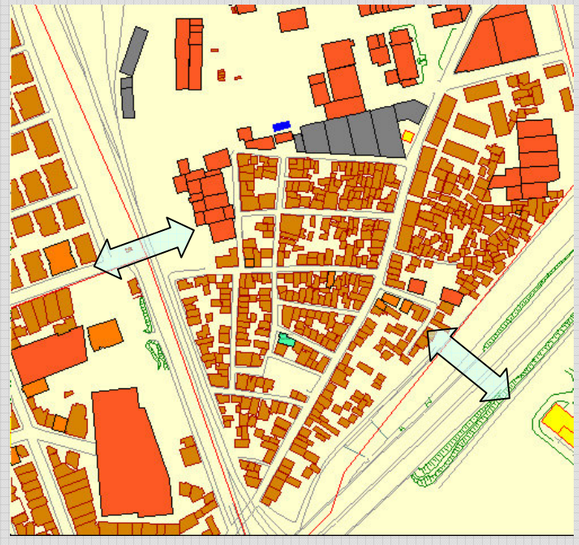

1960'lı yıllarda Cumhuriyet döneminin ilk sosyal konut uygulamalarının izleri günümüze kadar çok fazla taşınamamış; etnik grup kendi yaşam alışkanlıkları doğrultusunda çevreyi dönüştürmüştür.

Çelişki alt kategorisine konu olan sosyal ve fiziksel eşikler gerek uzak algılamada gerekse yakın algılamada çok net bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Alanın batısından geçen demiryolu adeta idari bir sınır gibi keskin ve net bir ayrım yaparken; bir başka grubun yaşadığı Hilal Mahallesi ile olan sınırı da Yeşildere Yolu sağlamaktadır.

Şekil 5.15 Örnek 1B-1'in Yakın Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, İBŞB Kent Rehberi Haritası, 2003).

Tablo 5.20 Örnek 1B-1'in Görsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

D1: Örneğin görüntüsel bütünlük yaratma hissi (armoni, uyum)		D2. Örneğin uyumlu parçalardan oluşan bütünsel örüntü hissi (kompozisyon)		D3:Örneğin görsel kategorizasyon düzeyi (okunabilirlik)		D4: Örneğin bölünemez, anlamlı parçalara ayrılamaz hissi (bütünlük)	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

D5: Tekrar eden ritmik elemanların varlığı		D6: Nesneler arası ilişkide doğru pozisyonda olma		D7: Tanımlanabilen elemanların kenarlaşması		**SONUÇ (Görsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumlu**

Tablo 5.21 Örnek 1B-1'in İşlevsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

3F1: Örnekten beklenen iş'in gerçekleşme düzeyi		F2: Örneğin çevresiyle kurduğu işlevsel ilişkiler		F3: Eylem türüne göre kullanım etkinliği		**SONUÇ (İşlevsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.22 Örnek 1B-1'ün Görsel Çeşitlenme ve Karmaşıklık Açısından Algılama Matrisi

K1: Örnekte yer alan farklılaşma ve çeşitlenmenin miktarı		K2: Örneğin zihni meşgul edebilme düzeyi		K3: Örneğin bilinçli, planlanmış çeşitlilik yaratabilme hissi		**SONUÇ (Görsel Çeşitlenme)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.23 Örnek 1B-1'in Gizemli – Sürpriz Elemanlar Açısından Algılama Matrisi

G1: Örneğin ek bilgiler sunabilme özelliği		G2: Gizemli, sürpriz elemanların miktarı				**SONUÇ (Gizemli +Sürpriz)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı			uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**			**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.24 Örnek 1B-1'in Odaksallık – Derinlik ve Dokusal Özellikler Açısından Algılama Matrisi

O1: Dikkat çeken gruplaşmış öğelerin varlığı		O2: Örneğin yönlenme ve zihinsel imge oluşturabilme düzeyi		O3: Homojen ve tutarlı doku + yüzey elemanların varlığı		**SONUÇ (Odaksallık+Dokusal)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.25 Örnek 1B-1'in Ortak Beğeni ve Tercih Ölçütlerine Göre Görsel ve İşlevsel Algılama Matrisi

GÖSTERİM		**SONUÇ DEĞERLENDİRME (ÖRNEK 1 B-1)**
	OLUMLU ALGI	4 açıdan olumlu algılanmıştır
	OLUMSUZ ALGI	32 açıdan olumsuz algılanmıştır
	ALGILANAMAZ VE/VEYA YOK	

Söz konusu örnek işlevsel anlamda kullanıcıları açısından çok yoğun bir biçimde kullanılması ile eylem türüne göre etkin bir işlevsellik sergilemekte, ayrıca kent içerisinde çok keskin hatlarla okunabilir özellikler sergilemektedir. Bununla birlikte; algılanan örnek gerek uzak gerekse yakın algılamasında, görsel düzen oluşturan faktörler açısından tamamen olumsuz özellikler taşımaktadır.

5.1.2.2 İkinci Alt Grup İkinci Örnek (1B–2) Karşıyaka Yalı Mahallesi

Fiziksel ve sosyal eşiklerin zorlandığı kentsel oluşumların temel özelliği bu alanların çok parçalı gelişen alanlar olmaları, yer yer kentin iç kesimlerine kadar girebilmiş olmaları ve yakın çevrelerindeki her türlü sosyal katmanı, fiziksel özellikleri zorlayan bir biçimde kenarlaşma sergilemeleri olmaktadır.

Söz konusu örnek ilk bakışta tamamen Yalı Mahallesi diye bilinen, Güneydoğu'dan gelen insanlarla Romanların oluşturduğu yaşama alanı üzerinde odaklaşacakmış hissi verse de; aslında problemin özünde hem Yalı Mahallesinin yaşadığı tarihsel süreç hem de Mavişehir olarak bilinen toplu konut alanının yaşadığı tarihsel süreç bulunmaktadır.

Yalı Mahallesi olarak bilinen alan 1960'lı yıllarda, kentin çeperlerinde yer alan, denetimsiz bir alan olarak artan göçle birlikte işgal edilmeye başlanmıştır. Mavişehir ve çevresindeki Emlak Bankası tarafından gerçekleştirilen diğer toplu konut alanlarının ön çalışmaları da 1969 yılında başlamış; 1986 yılında Atakent Konut Alanı, 1992 yılında da toplam dokuz etaptan oluşan Mavişehir Toplu Konut Alanına ait ilk etap gerçekleştirilmiştir (Sayar ve Süer, 2004). 80 sonrası yeni bir konut sunum biçimi olarak ülke kentleşme sürecimizde yerini almaya başlayan toplu konut uygulamalarının (Güvenç ve Işık, 1999), Emlak Bankası aracılığıyla kurumsallaşma serüveninin İzmir'de önemli yansımaları olan Mavişehir Toplu Konut Alanı, artan talepler paralelinde giderek genişleyerek varlığını devam ettirmektedir.

Tarihsel süreçlere bakıldığında temel sorunların başında, büyük ölçekli ve kapsamlı bir toplu konut yer seçim süreciyle birlikte, gerek fiziksel anlamda gerekse de sosyal anlamda bulunduğu bölgeyle çelişen bu alanlar için kalıcı bir çözüm bulunmayışıdır. Bir başka ifadeyle; bu tip alanlar ya imar afları ile meşrulaştırılmış, ya ülke pratiklerimiz içerisinde çok da olumlu açılımlar üretemeyen imar ıslah projeleriyle sağlıklaştırılmaya çalışılmış, ya da ortasından ana arter geçirilecek kadar

umursanmamıştır (Şekil 5.16). 1985 yılında imar affından yararlanan bölgedeki konutlar için gerçekleştirilen imar ıslah projesi, 1986 yılında revize edilmiş; ancak söz konusu imar planları fiziki mekâna yansımamıştır (Goncagül, 1999).

Karmaşık sahiplik ve mülkiyet yapısı nedeniyle, kentin toplu konut gelişim aksı olarak kabul edilen bir bölgesinde bulunmasına rağmen sürekli göz ardı edilen bölge, son dönemde gündeme gelen Kentsel Dönüşümler Projesi içerisinde fark edilerek, bu alanda yaşayan insanların Örnekköy'de gerçekleştirilecek toplu konut alanlarına taşınacağı söylenmektedir (Anonim, 2005c). Bölgeye ilişkin yerel yönetimin ve toplu konut sunumunu gerçekleştiren idarenin eş güdüm ve uzlaşı ortamından uzak, sorunları öteleyen ve görmezden gelen bir çizgide çalışmış olmaları, bu gün sosyal ve mekânsal anlamda gerilimlerin yaşandığı bir yaşam çevresi yaratmıştır.

Şekil 5.16 Karmaşık mülkiyet deseni içerisinde, plan kararlarından bağımsız gelişen Yalı Mahallesi ile çevre yapılaşmaların sağlıksız kenarlaşması (Kaynak: Google Earth)

ÖRNEK 1.B FİZİKSEL-SOSYAL EŞİKLERİN ZORLANMASI
1.B-2) Yalı Mahallesi (Karşıyaka)

Karşıyaka Bostanlı'da üst gelir grubu konutların çevresinde sosyal eşikleri zorlayan oluşumların yarattığı çelişkinin yanı sıra; kaliteli yaşam alanları olarak sunulan bu alanların doğayla girdiği mücadele de ilginç bir çelişki sergilemektedir.

Farklı sosyal katmanların çok kolay ayırt edilebilen fiziki ayrışmaları kentin pek çok noktasında gerilim alanları olarak karşımıza çıkabilmekte

Şekil 5.17 Örnek 1B-2'nin Uzak Algısı (Kaynak: Maliye Bakanlığı 2003 hava fotoğrafları, Volkan Yüksel arşivi).

ÖRNEK 1.B FİZİKSEL-SOSYAL EŞİKLERİN ZORLANMASI
1.B-2) Yalı Mahallesi (Karşıyaka)

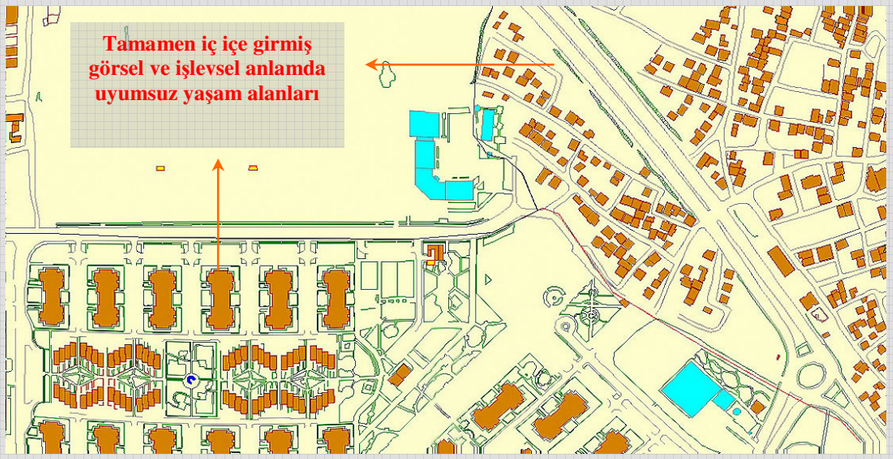

İç içe geçmiş farklı sosyal katmanlara ilişkin yaşam alanları arasında yaşanan çelişkili birliktelikler yakın algılamada çok daha iyi ortaya çıkabilmekte.

Tamamen iç içe girmiş görsel ve işlevsel anlamda uyumsuz yaşam alanları

Şekil 5.18 Örnek 1B-2'nin Yakın Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, İBŞB Kent Rehberi Haritası, 2003).

Tablo 5.26 Örnek 1B-2'nin Görsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

D1: Örneğin görüntüsel bütünlük yaratma hissi (armoni, uyum)		D2. Örneğin uyumlu parçalardan oluşan bütünsel örüntü hissi (kompozisyon)		D3:Örneğin görsel kategorizasyon düzeyi (okunabilirlik)		D4: Örneğin bölünemez, anlamlı parçalara ayrılamaz hissi (bütünlük)	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz

D5: Tekrar eden ritmik elemanların varlığı		D6: Nesneler arası ilişkide doğru pozisyonda olma		D7: Tanımlanabilen elemanların kenarlaşması		**SONUÇ (Görsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumlu**

Tablo 5.27 Örnek 1B-2'nin İşlevsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

3F1: Örnekten beklenen iş'in gerçekleşme düzeyi		F2: Örneğin çevresiyle kurduğu işlevsel ilişkiler		F3: Eylem türüne göre kullanım etkinliği		**SONUÇ (İşlevsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumlu	Olumlu	**Dengede**	**Olumsuz**

Tablo 5.28 Örnek 1B-2'nin Görsel Çeşitlenme ve Karmaşıklık Açısından Algılama Matrisi

K1: Örnekte yer alan farklılaşma ve çeşitlenmenin miktarı		K2: Örneğin zihni meşgul edebilme düzeyi		K3: Örneğin bilinçli, planlanmış çeşitlilik yaratabilme hissi		**SONUÇ (Görsel Çeşitlenme)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.29 Örnek 1B-2'nin Gizemli – Sürpriz Elemanlar Açısından Algılama Matrisi

G1: Örneğin ek bilgiler sunabilme özelliği		G2: Gizemli, sürpriz elemanların miktarı				**SONUÇ (Gizemli +Sürpriz)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı			uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz			**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.30 Örnek 1B-2'nin Odaksallık – Derinlik ve Dokusal Özellikler Açısından Algılama Matrisi

O1: Dikkat çeken gruplaşmış öğelerin varlığı		O2: Örneğin yönlenme ve zihinsel imge oluşturabilme düzeyi		O3: Homojen ve tutarlı doku + yüzey elemanların varlığı		**SONUÇ (Odaksallık+Dokusal)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.31 Örnek 1B-2'nin Ortak Beğeni ve Tercih Ölçütlerine Göre Görsel ve İşlevsel Algılama Matrisi

GÖSTERİM		**SONUÇ DEĞERLENDİRME (ÖRNEK 1 B-2)**
	OLUMLU ALGI	2 açıdan olumlu algılanmıştır
	OLUMSUZ ALGI	33 açıdan olumsuz algılanmıştır
	ALGILANAMAZ VE/VEYA YOK	1 açıdan algılanamamıştır

Söz konusu örneğin algılama belgeleri incelendiğinde, örneğin kullanım türü olan barınma işlevinin yoğun olarak gerçekleştiği; bunun dışında görsel anlamda tüm kriterlere göre olumsuz algılandığı görülmektedir.

5.1.2.3 İkinci Alt Grup Üçüncü Örnek (1B–3) Kadifekale Etekleri Yasadışı Oluşumlar

Tarihsel gelişim süreci içerisinde, İzmir kentine ilişkin kaçak yapılaşmaların fiziksel ve sosyal katmanları zorlayarak kent merkezine en yakın denetimsiz alanlarda yer seçmesi süreci 1960'lı yıllara dayanmaktadır (Yayman, 2005). O dönemde bir yandan Karşıyaka, Güzelyalı, Alsancak sahil şeritleri üzerinde yüksek katlı yapılara izin verilmesi, nazım plan çalışmaları gündemdeyken bir türlü gerçekleştirilmemesi ve siyasi bir takım beklenti ve tercihlerle özellikle bu gün Gümüşpala olarak bilinen bölge ile Kadifekale etekleri işgal edilmeye başlanmıştır (Sönmez, 1999).

Aslında söz konusu işgal süreçlerinin tarih içinde en önemli temel belirleyicilerinden birisi, Kadifekaleye ilişkin uygulanan politikalar olmuştur. 18. yüzyıla kadar yerleşim yeri olarak kullanılmayan Kadifekale, bu tarihe kadar çok yıpranmış, kent içinde çok önemli bir alan olarak algılanmamıştır (Şekil 5.19).

Şekil 5.19 18. yüzyıla kadar Kadifekale etekleri yerleşim alanı olarak kullanılmamaktaydı.

(Kaynak: Kenan Kör kişisel arşivi).

18. yüzyıldan sonra, kentin tek merkezli yapısının bir sonucu olarak, Kale etekleri Osmanlı – Türk Mahalleleri tarafından iskân edilmeye başlanmış; Kadifekale'nin körfeze bakan kısımlarında Türk Mahalleleri kurulmaya başlanmıştır (Yetkin ve Yılmaz, bt) (Şekil 5.20)

Şekil 5.20: 18. yüzyıldan sonra Kale eteklerine doğru gelişen Türk Mahalleleri

(Kaynak: Tamer Pakben kişisel arşiv).

Fiziksel ve sosyal hiçbir engele aldırmadan, tek merkezli pek çok kentte de görülebilecek kentin yağ damlası şeklinde büyüme ve genişleme modeli ile ilk olarak Kadifekale'nin kuzey yamaçları (körfeze bakan tarafı); ardından çevre yolu niteliğinde tasarlanan Yeşildere yolu üzerindeki denetimsiz alanlar tamamen kaçak yapılaşmalarla dolmuştur.

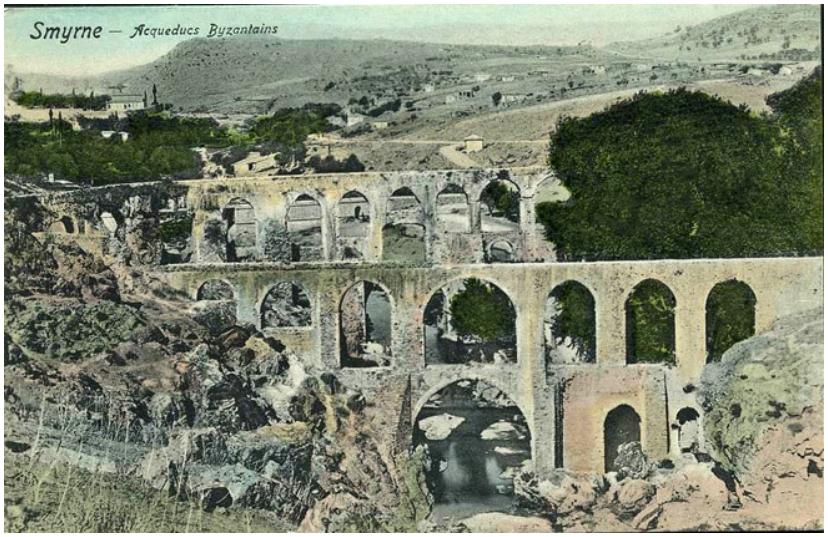
İzmir kentinin ve aslında pek çok tarihi Türk kentinin yüzyıllardır tek merkezli bir biçimde büyümesi, alternatif merkezlerin modern dönemlerde de yaratılamamış olması, (Altınçekiç ve Göksu, 1995) metropol ölçeğinde bir kentte üst ölçekli planların bulunmayışı, yerel yönetimlerin idari sınırlarındaki bölüntü ve anlaşmazlıklarla genel politikalar bir yana, planlamanın denetime ilişkin araçları da etkisizleştirilmiş; sonuçta kent merkezilerine en yakın denetimsiz alanlar, hiçbir fiziki koşula aldırmadan yoğun insan gruplarınca işgal edilmiştir (Şekil 5.21).

Şekil 5.21 Fiziksel ve sosyal bariyerlere rağmen kent içerisine girmiş yaşam alanları (Kaynak: Google Earth, 2006)

Kent içinde önemli bir arter niteliğindeki Yeşildere Çevre Yolunun yapılmasının ardından, Kadifekale'nin güney yamaçları, Meles (Kemer) Çayı etrafında yoğun küçük ve orta ölçekli üretim tesislerine izin verilmesi ile birlikte, bu bölgede de çok yoğun kaçak yapılaşmalar gerçekleşmiş; 1996 yılında bu tesisler Organize Sanayi Bölgelerine taşınmış ancak kaçak yapılar varlığını devam ettirmiştir. Bir başka ifadeyle, 90'lı yılların ortalarına kadar devam eden, kent içerisinde küçük ve orta ölçekli imalathanelere izin verilmesi alışkanlığı, yarattığı görsel kirlilik yanında çekim merkezleri olarak da kaçak yapılaşmaları beraberinde getirmiştir.

Bölgenin en önemli ve dikkatlerden kaçan bir başka özelliği de, bu gün yeniden yaratılmak istenen "tarih koridorları" gibi söylemlerin önemli bir ayağını oluşturacak olan, Kadifekale'de kurulmuş olan kente su getirmek amaçlı inşa edilen ve Roma, Bizans, Osmanlı dönemlerinde kullanılan "Kızılçullu Su Kemerlerinin" artık neredeyse algılanamaz hale gelmiş olmasıdır (Anonim, 2003b; Anonim, 2004a) (Şekil 5.22).

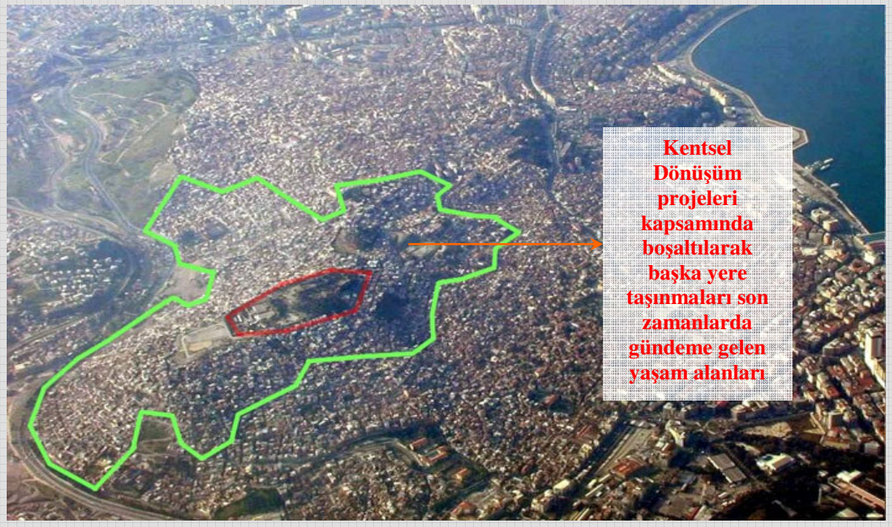
Şekil 5.22: Kızılçullu Su Kemerleri ve Kadifekale etekleri
(Kaynak: Kenan Kör kişisel arşivi).

Yukarıda tarihsel gelişiminden bahsedilen bu alanlar, İzmir Büyükşehir Belediyesince kent genelinde başlatılan kentsel dönüşüm projeleriyle giderilmeye çalışılmakta ve bu amaçla Uzundere'de Toplu Konut İdaresince yapılan konutlara, özellikle jeolojik olarak sakıncalı alanlarda yaşayan toplam 3500 kişinin taşınacağı belirtilmektedir.

ÖRNEK 1.B FİZİKSEL-SOSYAL EŞİKLERİN ZORLANMASI
1.B-3) Kadifekale Etekleri Yasadışı Oluşumlar

Kentsel siluetin ve tarihsel alanların yok olma sürecini hızlandıran bu tip yapılaşmalar, hiçbir coğrafi, doğal, tarihi bariyere aldırmadan gelişimini devam ettirirken; bu alanlar için geliştirilen çözüm önerileri "göçün bedelinin göçe maruz kalanlar tarafından" ödenmesi şeklindedir.

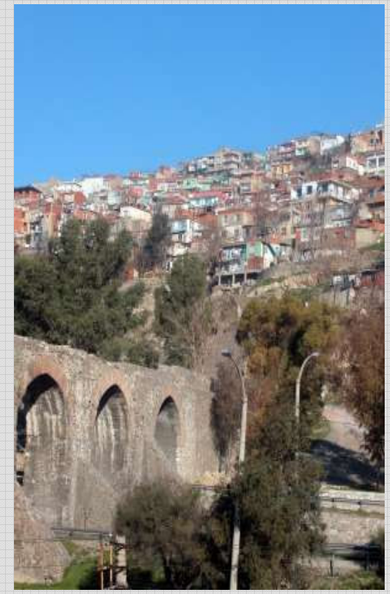

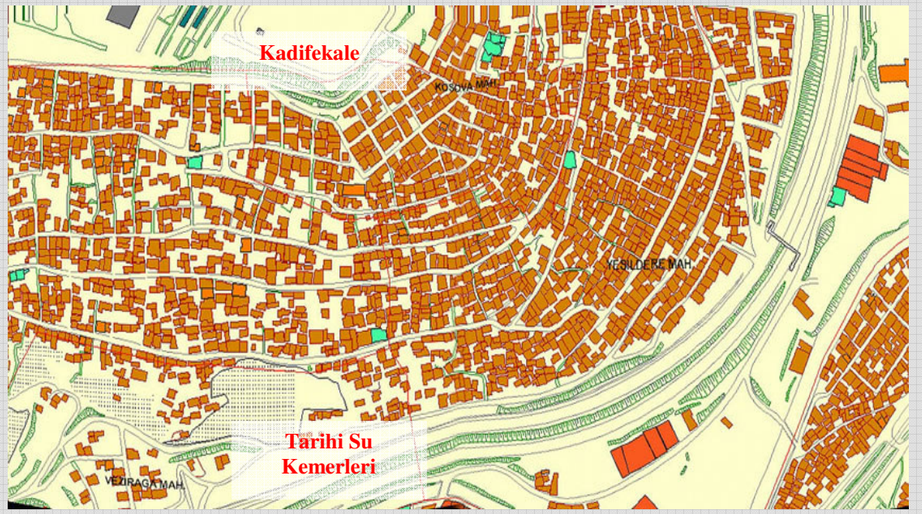
Şekil 5.23 Örnek 1B-3'ün Uzak Algısı (Kaynak: Maliye Bakanlığı 2003 hava fotoğrafları, Volkan Yüksel arşivi).

ÖRNEK 1.B FİZİKSEL-SOSYAL EŞİKLERİN ZORLANMASI
1.B-3) Kadifekale Etekleri Yasadışı Oluşumlar

Bir yanda Kızılçullu Su Kemerleri, diğer yanda Kadifekale yaşanan yoğun yapılaşmalarla günümüzde algısal, simgesel tüm özelliklerini yitirirken; bu süreçte asıl zarar görense kent belleğidir.

Şekil 5.24 Örnek 1B-3'ün Yakın Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, İBŞB Kent Rehberi Haritası, 2003).

Tablo 5.32 Örnek 1B-3'ün Görsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

D1: Örneğin görüntüsel bütünlük yaratma hissi (armoni, uyum)		D2. Örneğin uyumlu parçalardan oluşan bütünsel örüntü hissi (kompozisyon)		D3:Örneğin görsel kategorizasyon düzeyi (okunabilirlik)		D4: Örneğin bölünemez, anlamlı parçalara ayrılamaz hissi (bütünlük)	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

D5: Tekrar eden ritmik elemanların varlığı		D6: Nesneler arası ilişkide doğru pozisyonda olma		D7: Tanımlanabilen elemanların kenarlaşması		**SONUÇ (Görsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumlu**

Tablo 5.33 Örnek 1B-3'ün İşlevsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

3F1: Örnekten beklenen iş'in gerçekleşme düzeyi		F2: Örneğin çevresiyle kurduğu işlevsel ilişkiler		F3: Eylem türüne göre kullanım etkinliği		**SONUÇ (İşlevsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.34 Örnek 1B-3'ün Görsel Çeşitlenme ve Karmaşıklık Açısından Algılama Matrisi

K1: Örnekte yer alan farklılaşma ve çeşitlenmenin miktarı		K2: Örneğin zihni meşgul edebilme düzeyi		K3: Örneğin bilinçli, planlanmış çeşitlilik yaratabilme hissi		**SONUÇ (Görsel Çeşitlenme)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.35 Örnek 1B-3'ün Gizemli – Sürpriz Elemanlar Açısından Algılama Matrisi

G1: Örneğin ek bilgiler sunabilme özelliği		G2: Gizemli, sürpriz elemanların miktarı				**SONUÇ (Gizemli +Sürpriz)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı			uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**			**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.36 Örnek 1B-3'ün Odaksallık – Derinlik ve Dokusal Özellikler Açısından Algılama Matrisi

O1: Dikkat çeken gruplaşmış öğelerin varlığı		O2: Örneğin yönlenme ve zihinsel imge oluşturabilme düzeyi		O3: Homojen ve tutarlı doku + yüzey elemanların varlığı		**SONUÇ (Odaksallık+Dokusal)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.37 Örnek 1B-3'ün Ortak Beğeni ve Tercih Ölçütlerine Göre Görsel ve İşlevsel Algılama Matrisi

GÖSTERİM		**SONUÇ DEĞERLENDİRME (ÖRNEK 1 B-3)**
	OLUMLU ALGI	2 açıdan olumlu algılanmıştır
	OLUMSUZ ALGI	34 açıdan olumsuz algılanmıştır
	ALGILANAMAZ VE/VEYA YOK	

Söz konusu örneğin algılama belgeleri incelendiğinde, örneğin kullanım türü olan barınma işlevinin yoğun olarak gerçekleştiği; bunun dışında görsel anlamda tüm kriterlere göre olumsuz algılandığı görülmektedir.

5.1.3 Üçüncü Alt Grup: Kentsel Yenileme ve Dönüşüm Projeleri (1 C)

5.1.3.1 Üçüncü Alt Grup Birinci Örnek (1C–1) Narbel Konut Sitesi (Narlıdere)

Son 50 yıllık süreç içerisinde kentlerimizi en derinden etkileyen süreç kuşkusuz göç olgusu olmuştur. Kentlerin fiziksel formundan, sektörel yapısından, toplumsal tüm yaşam dinamiklerine kadar temel belirleyicilerden birisi olan yoğun insan hareketlerine karşı geliştirilen politikalar ya uygulanamamış ya da yetersiz kalmıştır.

Bu çalışmanın temellerinin atıldığı 2000'li yılların başından günümüze, planlama bilimi ile ilgili ülke gündemini en çok meşgul eden konuların başında da "kentsel dönüşüm" kavramı gelmektedir. Son dönemde "Dönüşüm Alanları Hakkında Yasa Tasarısı", İstanbul'da 2004 yılında gerçekleştirilen "Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu – Küçükçekmece Belediyesi Atölye Çalışması" (Anonim, 2006a), 2006 yılında gerçekleştirilen "Kentsel Dönüşümler Sempozyumu" (Gökçe, 2006) ile ülke gündeminde kuramsal ve yasal boyutta tartışılmaya başlanan bu kavram; özellikle Ankara ve İzmir kentlerinde son 10 yıllık süreçte uygulama alanları da bulmuştur.

Henüz kuramsal ve yasal boyutlarda tartışılan ve genel bir strateji geliştirilemeyen kentsel dönüşüm projelerine ilişkin kentimizde pek çok yerel model ve proje geliştirilmiş olmasının iki temel nedeni vardır. Bunlardan birincisi; İzmir kentinin yüzyıllardır devam eden "muhalif kent kimliği" ile ülke gündemine oturması kenti yöneten kimi aktörlerin bu kalıpların dışına çıkan yatırım ve projelerle öne çıkma isteğini desteklemiş; bir diğeri de tek merkezli yapısı ve bir çanağı andıran coğrafi yapısı içerisinde kaçak yapılaşmaların kentin arazi fiyatları yüksek alanları ile kenarlaşması sonucunda, bu alanların sermaye süreçlerinin beklentileri temelinde yeniden üretilmesi istemidir.

İzmir kentinde ilk olarak Karşıyaka ve Narlıdere'de ortaya çıkan yerel modeller incelendiğinde, Narlıdere'deki çalışmaların temellerinin 1995 yılına dayandığı, bu

tarihte toplam 20 farklı kooperatifin örgütlenmesini sağlayan belediye bünyesindeki Narbel şirketinin kurulduğu görülmektedir (Narlıdere Belediyesi arşivi, 2004). Şu an ilçenin 4 farklı bölgesinde (Narkent, Yeniköy, Narlı, Yenikale) söz konusu 20 kooperatifin "Gecekondu Dokusunu Yenileme Projesi" adı altında çalışmaları devam etmektedir (Anonim, b.t.; Anonim 2003c). Narbel ve Narlıdere Belediyesince gecekondu önleme bölgeleri oluşturulduktan sonra, Narbel Konut Kooperatifi inşaatları başlamış, 1999 yılından itibaren de söz konusu konutlar kullanılmaya başlanmıştır (Örs, bt).

Genel anlamda, sermaye süreçlerinin istemlerini karşılamaya yönelik olarak il özel idarelerine ve yerel yönetimlere geniş yetkilerin tanındığı, üst ölçekli planlardan bağımsız, noktasal ve parçacıl bir biçimde rant amaçlı tasfiye uygulamaları olarak değerlendirilen bu projelerde (Gökçe, 2006), dönüşüme maruz kalan alanlarda yaşayan insanların bir süre sonra süreç dışına çıkartılması üzerinde en çok tartışılan konu olmuştur.

Çalışma konumuz olan Narbel Konut Sitesi kapsamında konunun ele alınmasında ise, belediyenin "Kant Barışı" diye nitelendirdiği modelde, sihirli sözcüklerle bir takım kavramsallaştırmaların geliştirildiği ve adeta konunun kutsallaştırılarak, imar mevzuatı ve planlama biliminin tüm ilkesel verilerinin yok sayıldığı bir süreçle bu projenin elde edildiği görülmektedir. Proje kapsamında hiçbir detaylı araştırma, bilgi toplama sürecinin işletilmediği, temel belirleyicinin "gecekondu alanlarına yakın konumda ucuz arsa bulabilmek" olduğu görülmektedir. Bir önceki bölümde incelediğimiz kaçak yapılaşmaların fiziksel ve sosyal eşikleri zorlayarak kentin içerilerine kadar girebilmesinin yarattığı çelişkileri tartışırken bu defa belediyeler eliyle benzer sürecin işletildiğini görmek çarpıcı ve düşündürücü olmuştur (Şekil 5.25).

Şekil 5.25 Fiziksel eşiklerin zorlanmasının kentsel dönüşüm projeleriyle üretilmesi süreci – Narbel Konut Sitesi (Kaynak: Google Earth, 2006).

Kentimiz özelinde yerel yönetimlerin kentsel yenileme zannettiği ancak aslında gecekondu alanları ile iç içe geçmiş mevzii plan üretimi olan bu süreçte, hiçbir üst ölçekli dengenin, fiziksel ve sosyal verinin dikkate alınmadığı, günümüzde söz konusu örneğin yaşadığı heyelan sorunları, sel tehlikeleri (Anonim, 2002), ulaşım sorunları ile de anlaşılabilmektedir.

Sağlam ve sağlıklı kentsel politikalar, üst ölçekli planlar ve stratejik bir planlama anlayışı çerçevesinde, kurumsal ve yasal oluşumunu tamamlamış, sosyal programlarla desteklenen modellerle çözülmesi gerekli olan bu gibi tüm kenti ilgilendiren kararların, kentimiz özelinde yazlık konut siteleri gibi bütünsellikten uzak bir biçimde ele alınıp, tamamıyla yerel yönetimlerin öncelik ve beklentileri kapsamında çözülmeye çalışılması bu gibi kentsel çelişkilerin kentin gelişim akslarında artarak devam etmesini de beraberinde getirecektir.

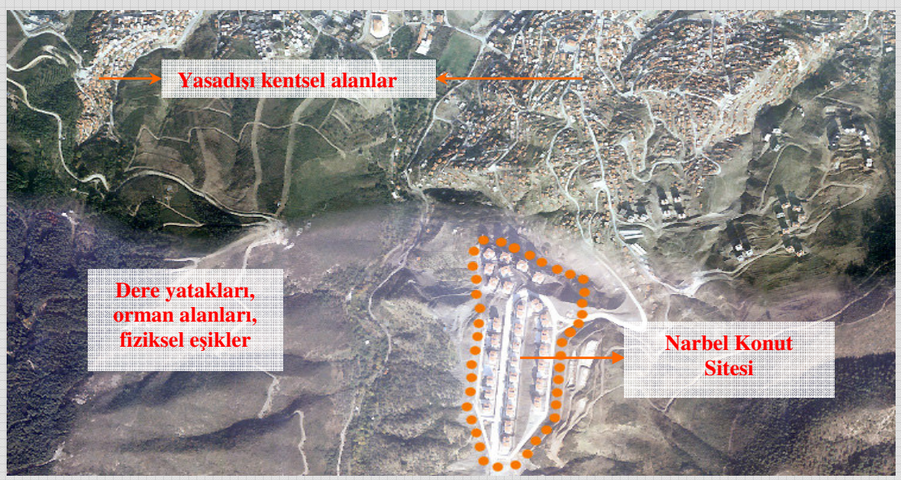
ÖRNEK 1.C. KENTSEL YENİLEME VE DÖNÜŞÜM PROJELERİ
1.C-1) II. İnönü Mahallesi/ Narbel Sitesi- (Narlıdere)

Kentin batı siluetini oluşturan ve son dönemde dönüşüm projeleri adıyla ortaya çıkan orman alanları ve gecekondu alanları ile içe içe giren mevzii uygulamalar

Kentin dönüşüm projeleri adıyla parça parça üretilme sürecinde çevre fiziksel özelliklerden, makro dengelerden uzak gelişen yaşam alanları

Şekil 5.26 Örnek 1C-1'in Uzak Algısı (Kaynak: Maliye Bakanlığı 2003 hava fotoğrafları, Volkan Yüksel arşivi).

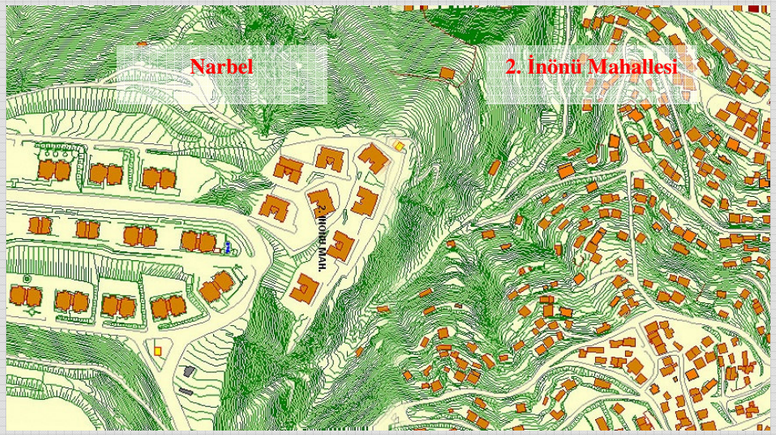
ÖRNEK 1.C KENTSEL YENİLEME VE DÖNÜŞÜM PROJELERİ
1.C-1) II. İnönü Mahallesi/ Narbel Sitesi- (Narlıdere)

Önemli dere yataklarının kesişme noktasında kurulan kooperatif alanında çok ciddi heyelan tehlikeleri de yakın algılamada ortaya çıkmaktadır.

Çevre yapılaşmalar üzerinde kurulan baskının yanı sıra doğayla yaşanan çelişkiler de yakın algılamada daha iyi ortaya çıkabilmektedir.

Şekil 5.27 Örnek 1C-1'in Yakın Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, İBŞB Kent Rehberi Haritası, 2003).

Tablo 5.38 Örnek 1C-1'in Görsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

D1: Örneğin görüntüsel bütünlük yaratma hissi (armoni, uyum)		D2. Örneğin uyumlu parçalardan oluşan bütünsel örüntü hissi (kompozisyon)		D3:Örneğin görsel kategorizasyon düzeyi (okunabilirlik)		D4: Örneğin bölünemez, anlamlı parçalara ayrılamaz hissi (bütünlük)	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

D5: Tekrar eden ritmik elemanların varlığı		D6: Nesneler arası ilişkide doğru pozisyonda olma		D7: Tanımlanabilen elemanların kenarlaşması		**SONUÇ (Görsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumlu	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.39 Örnek 1C-1'in İşlevsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

3F1: Örnekten beklenen iş'in gerçekleşme düzeyi		F2: Örneğin çevresiyle kurduğu işlevsel ilişkiler		F3: Eylem türüne göre kullanım etkinliği		**SONUÇ (İşlevsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
	Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumlu**	**Dengede**	**Olumsuz**

Tablo 5.40 Örnek 1C-1'in Görsel Çeşitlenme ve Karmaşıklık Açısından Algılama Matrisi

K1: Örnekte yer alan farklılaşma ve çeşitlenmenin miktarı		K2: Örneğin zihni meşgul edebilme düzeyi		K3: Örneğin bilinçli, planlanmış çeşitlilik yaratabilme hissi		**SONUÇ (Görsel Çeşitlenme)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.41 Örnek 1C-1'in Gizemli – Sürpriz Elemanlar Açısından Algılama Matrisi

G1: Örneğin ek bilgiler sunabilme özelliği		G2: Gizemli, sürpriz elemanların miktarı				**SONUÇ (Gizemli +Sürpriz)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı			uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**			**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.42 Örnek 1C-1'in Odaksallık – Derinlik ve Dokusal Özellikler Açısından Algılama Matrisi

O1: Dikkat çeken gruplaşmış öğelerin varlığı		O2: Örneğin yönlenme ve zihinsel imge oluşturabilme düzeyi		O3: Homojen ve tutarlı doku + yüzey elemanların varlığı		**SONUÇ (Odaksallık+Dokusal)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumlu	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.43 Örnek 1C-1'in Ortak Beğeni ve Tercih Ölcütlerine Göre Görsel ve İslevsel Alglama Matrisi

GÖSTERİM		**SONUÇ DEĞERLENDİRME (ÖRNEK 1 C-1)**
	OLUMLU ALGI	6 açıdan olumlu algılanmıştır
	OLUMSUZ ALGI	29 açıdan olumsuz algılanmıştır
	ALGILANAMAZ VE/VEYA YOK	1 açıdan algılanamamıştır

Söz konusu örneğin algılama belgeleri incelendiğinde, örneğin özellikle uzak algılamasında bir takım gruplaşmış öğelerin varlığı, zihni meşgul edebilme potansiyeli ve tekrar eden ritmik bir takım tasarımsal elemanlar açısından olumlu algılandığı; ancak görsel ve işlevsel anlamda diğer 30 faktöre göre olumsuz algılandığı görülmektedir.

5.1.3.2 Üçüncü Alt Grup İkinci Örnek (1C–2) Birkent Sitesi – Cengizhan Mahallesi (Karşıyaka)

İzmir Kentine ilişkin yerel dönüşüm projesi modelinin Narbel ile birlikte ilk örneklerinden bir tanesi olan Birkent Sitesi 1990'lı yıllarda 75. Yıl ve Fuat Edip Bakşi Mahallelerinde yaşayan düşük gelir gruplu, kaçak yapılarda yaşayan insanlara konut edindirme amaçlı gerçekleştirilmiştir (Karşıyaka Belediyesi arşivi, 2004). İzmir Körfezinin kuzey doğusunda yer alan bu kentsel alan kentlinin gündelik yaşantısında en çok algıladığı ve kent siluetine etkisi en fazla olan alanların başında gelmesi ile öne çıkmaktadır (Şekil 5.28).

Şekil 5.28 Birkent Sitesi kentlinin gündelik yaşantısında en fazla algılamak zorunda olduğu bir yapı grubu olarak öne çıkmaktadır (Kaynak: Google Earth, 2006).

1960'lı yıllarda Kadifekale ile birlikte Cengizhan Mahallesi olarak bilinen bu bölge İzmir kentinin kent içlerinde ilk gecekondulaşma hareketinin başladığı yerlerden bir tanesidir (Örs, bt). Diğer pek çok büyük kentten farklı olarak İzmir'de gecekondulaşma hareketleri kent çeperlerinden içlere doğru dönemsel biçimde kademeli olarak gerçekleşmemiş; kent tarihindeki ilk kaçak yapılaşmalar bu bölge ve Kadifekale de olduğu gibi doğrudan kent içlerinde gerçekleşmiştir.

Kent merkezine yakın bu ve benzeri alanlarda bir yandan dönüşüm projeleri adıyla kentsel uygulamalar gerçekleştirilirken, öte yandan kaçak yapılaşmalar devam etmektedir (Karasu, 2005). Gecekondu oluşumunu ödüllendiren bu sistemde, sürekli el değiştirmelerden, dönüşüm alanındaki kaçak yapı sahiplerinin yeni oluşan alanlardan yeterince pay sahibi olamamasından yakınılmaktadır. Ancak gözlerden kaçan ve ülke gündeminde pek de bahsedilmeyen, kentin yasal yapılaşmış alanlarında yaşayan, vergisini ödeyen kesimlerin donatı alanlarını karşılamada birer potansiyel niteliğindeki bu alanların, 20 m^2 gecekondunun yıkılmasına razı olup karşılığında kentin yasal kesimlerinde yaşayıp, vergisini ödeyen kesimlerin belki de asla sahip olamayacakları çağdaş konut alanlarına sahip olabilmesidir. Sonuçta, kentteki yasal olmayan oluşumların maliyetine, yasal alanlarda yaşayan kentli ortak edilerek; mekânsal eşitsizliklerin dönüşüm alanlarında yaşayan kesim için değil, kentin yasal kısımlarında yaşayan kesimi için derinleştirildiği bir sistem kurgulanmıştır.

Bu örnek kapsamında olduğu gibi, bir yandan kaçak yaşam alanlarının pazarlık masasına konulması, öte yandan sosyal içerikli söylemlerle kaçak yaşam alanlarına en yakın noktalarda bulunan en ucuz arazilerin mevzii uygulamalarla tüketilmesi, kent planlama ilkelerine, estetik ölçütlere aykırı oluşumlar sergilerken; öte yandan kentin olası farklı arazi kullanım kararlarını da ipotek altına almaktadır.

ÖRNEK 1.C KENTSEL YENİLEME VE DÖNÜŞÜM PROJELERİ
1.C-2) Birkent Sitesi-Cengizhan Mah. (Karşıyaka)

İzmir Körfezinin en doğu ucunda ortaya çıkan bu çelişkili oluşum, gece ve gündüz hemen her noktadan algılanabilmektedir.

Birkent Sitesi ve yakın çevresinin kent siluetine olumsuz katkısı her noktadan algılanmaktadır.

Bir tarafta yeni kent merkezi olarak planlanan alan, öte yanda coğrafi zorlamalar ve yasadışı konut alanları birlikteliği.

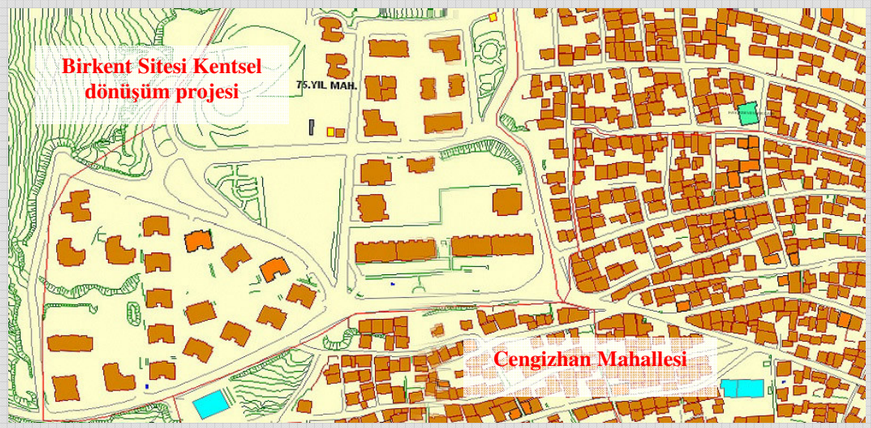
Şekil 5.29 Örnek 1C-2'nin Uzak Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, Maliye Bakanlığı 2003 hava fotoğrafları).

ÖRNEK 1.C KENTSEL YENİLEME VE DÖNÜŞÜM PROJELERİ
1.C-2) Birkent Sitesi-Cengizhan Mah. (Karşıyaka)

Kentsel dönüşüm projeleri ile yaratılan fiziksel mekânlar çok keskin zıtlıkları beraberinde getirirken; yakın çevreleriyle olan görsel ve işlevsel çelişkiler hiç değişmemektedir.

Şekil 5.30 Örnek 1C-2'nin Yakın Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, İBŞB Kent Rehberi Haritası, 2003).

Tablo 5.44 Örnek 1C-2'nin Görsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

D1: Örneğin görüntüsel bütünlük yaratma hissi (armoni, uyum)		D2. Örneğin uyumlu parçalardan oluşan bütünsel örüntü hissi (kompozisyon)		D3:Örneğin görsel kategorizasyon düzeyi (okunabilirlik)		D4: Örneğin bölünemez, anlamlı parçalara ayrılamaz hissi (bütünlük)	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

D5: Tekrar eden ritmik elemanların varlığı		D6: Nesneler arası ilişkide doğru pozisyonda olma		D7: Tanımlanabilen elemanların kenarlaşması		**SONUÇ (Görsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.45 Örnek 1C-2'nin İşlevsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

3F1: Örnekten beklenen iş'in gerçekleşme düzeyi		F2: Örneğin çevresiyle kurduğu işlevsel ilişkiler		F3: Eylem türüne göre kullanım etkinliği		**SONUÇ (İşlevsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
	Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumlu**	**Dengede**	**Olumsuz**

Tablo 5.46 Örnek 1C-2'nin Görsel Çeşitlenme ve Karmaşıklık Açısından Algılama Matrisi

K1: Örnekte yer alan farklılaşma ve çeşitlenmenin miktarı		K2: Örneğin zihni meşgul edebilme düzeyi		K3: Örneğin bilinçli, planlanmış çeşitlilik yaratabilme hissi		**SONUÇ (Görsel Çeşitlenme)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.47 Örnek 1C-2'nin Gizemli – Sürpriz Elemanlar Açısından Algılama Matrisi

G1: Örneğin ek bilgiler sunabilme özelliği		G2: Gizemli, sürpriz elemanların miktarı				**SONUÇ (Gizemli +Sürpriz)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı			uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**			**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.48 Örnek 1C-2'nin Odaksallık – Derinlik ve Dokusal Özellikler Açısından Algılama Matrisi

O1: Dikkat çeken gruplaşmış öğelerin varlığı		O2: Örneğin yönlenme ve zihinsel imge oluşturabilme düzeyi		O3: Homojen ve tutarlı doku + yüzey elemanların varlığı		**SONUÇ (Odaksallık+Dokusal)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumlu	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.49 Örnek 1C-2'nin Ortak Beğeni ve Tercih Ölçütlerine Göre Görsel ve İşlevsel Algılama Matrisi

GÖSTERİM		**SONUÇ DEĞERLENDİRME (ÖRNEK 1 C-2)**
	OLUMLU ALGI	5 açıdan olumlu algılanmıştır
	OLUMSUZ ALGI	30 açıdan olumsuz algılanmıştır
	ALGILANAMAZ VE/VEYA YOK	1 açıdan algılanamamıştır

Söz konusu örneğin algılama belgeleri incelendiğinde, örneğin özellikle uzak algılamasında bir takım gruplaşmış öğelerin varlığı, zihni meşgul edebilme potansiyeli ve kullanım etkinliği açısından olumlu algılandığı; ancak görsel ve işlevsel anlamda diğer tüm faktörlere göre olumsuz algılandığı görülmektedir.

5.1.3.3 Üçüncü Alt Grup Üçüncü Örnek (1C–3) Yeniköy Evleri – Narlıdere

Tarihsel olarak çok fazla veriye rastlanmasa da İzmir Kentinin en eski ilçelerinden birisi olan Narlıdere İlçesi sınırları içerisinde yer alan Yeniköy, ilk olarak Rum Köyü olarak kurulmuş, ardından Balkan göçmenlerinin yerleştirildiği bir yer olarak varlığını sürdürmüş, 1950–1980 yılları arasında ise kentin diğer pek çok noktası gibi yoğun göçe maruz kalarak sosyal yapısında değişikliklere maruz kalmıştır (Umar, 1992; Ünsal, bt.).

Kooperatifler birliği biçiminde yerel yönetimce tasarlanan model içerisinde yer alan 20 farklı kooperatiften biri olan Ayça Konut Kooperatifince 8 blok ve 620 konuttan oluşan projeye 2001 yılında başlanmış; 2003 yılında da konutların bir kısmı kullanılmaya başlanmıştır (Anonim, 2003d). Bölgenin güneyinde yer alan İnciraltı bölgesinde kısıtlı imar hakları bulunması ve ilçenin tam ortasından geçen otoyol, kentsel mekânın yeniden üretilip oluşan rantın bölüşülmesi sürecinde ilçenin güneyindeki eğimli, orman nitelikleri gösteren alanların alternatif olarak ele alınmasına neden olmuştur. Bölgede yer alan kaçak yapılaşmalarla kimi yerde iç içe girmiş, orman alanlarını, mezarlıkları, iklim yapısını tahrip eden, ayrıcalıklı ve yüksek imar haklarının verildiği bu alan da, diğer iki örnekte olduğu gibi kentin pek çok noktasından algılanan, uyumsuz fiziksel ve sosyal kenarlaşmalar sergileyen nitelikleriyle ön plana çıkmaktadır (Şekil 5.31).

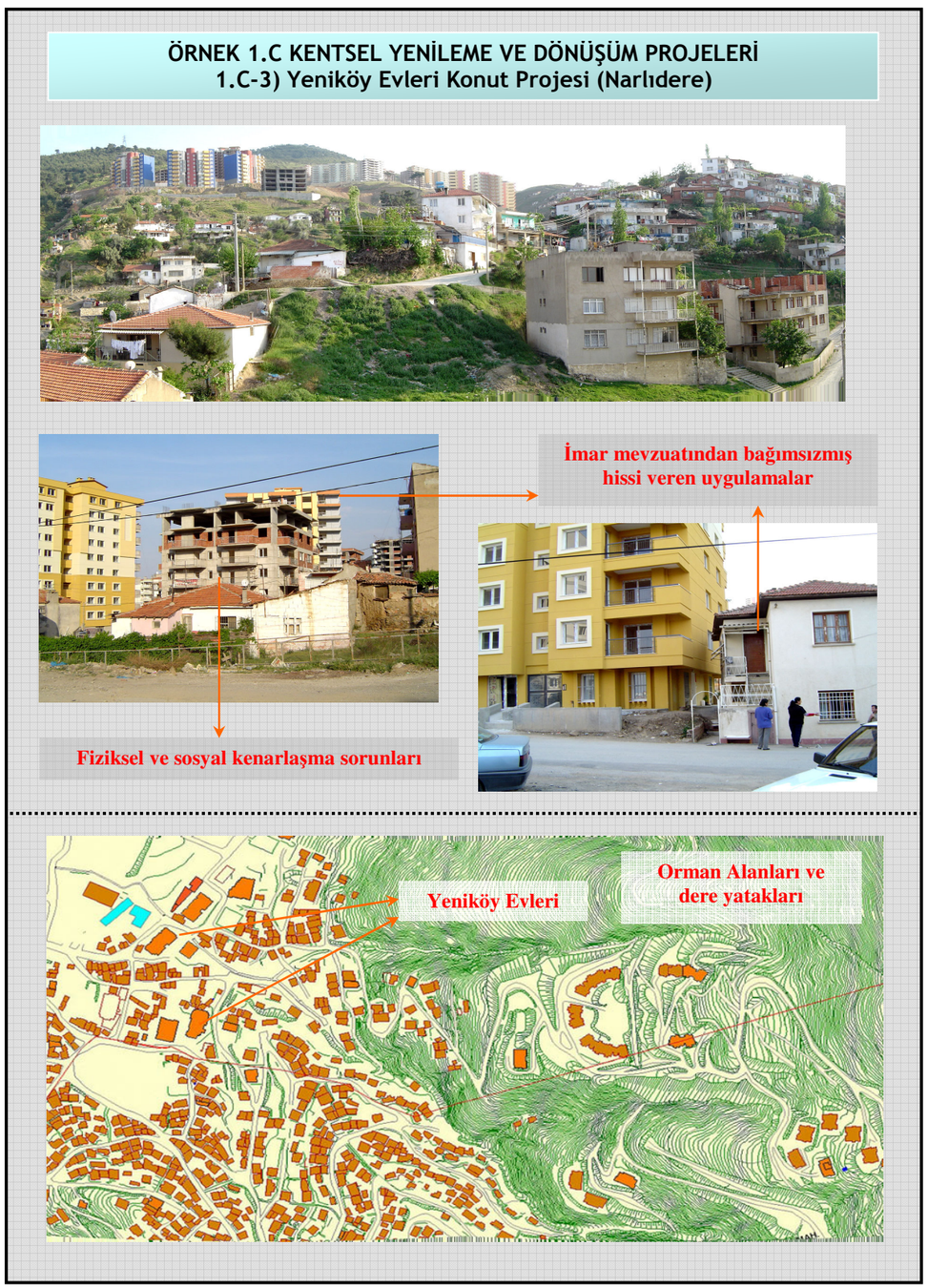

Şekil 5.31 Narlıdere sırtlarında 20 ayrı kooperatif eliyle devam eden ve dönüşüm projesi olduğu iddia edilen örneklerden bir tanesi de Yeniköy Evleri projesidir (Kaynak: Google Earth, 2006).

Son dönemde Görgülü'nün de belirttiği gibi (2005), bu anlamda projelerde "müzakere ortamını tüm aktörler adına sürekli ve canlı tutabilen, kente bütünsel bakarak alt parçaları tanımlayıp değerlendiren, bu bağlamda planlamayı eylemli kılan ve ona dayalı ulusal – kentsel politikalarla temellenen bir kentsel dönüşüm sürecine ihtiyaç duymaktayız." Yenileme, dönüşüm, soylulaştırma vb. kavramların birbirine karıştığı, salt yerel yönetimlerin iradeleri ve noktasal projeleriyle kent toprağını birkaç aktör arasında bölüştürdüğü, bu doğrultuda planlama biliminin etkisiz kılındığı, imar hakları ve ucuz arsa temelli mevzii uygulamaların kentler ve kentliler adına yeni çözümsüzlükleri ve bedelleri ortaya çıkarması da gelecek dönemlerde kaçınılmaz olacaktır.

Şekil 5.32 Örnek 1C-3'ün Uzak Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, Maliye Bakanlığı 2003 hava fotoğrafları).

Şekil 5.33 Örnek 1C-3'ün Yakın Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, İBŞB Kent Rehberi Haritası, 2003).

Tablo 5.50 Örnek 1C-3'ün Görsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

D1: Örneğin görüntüsel bütünlük yaratma hissi (armoni, uyum)		D2. Örneğin uyumlu parçalardan oluşan bütünsel örüntü hissi (kompozisyon)		D3:Örneğin görsel kategorizasyon düzeyi (okunabilirlik)		D4: Örneğin bölünemez, anlamlı parçalara ayrılamaz hissi (bütünlük)	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

D5: Tekrar eden ritmik elemanların varlığı		D6: Nesneler arası ilişkide doğru pozisyonda olma		D7: Tanımlanabilen elemanların kenarlaşması		**SONUÇ (Görsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.51 Örnek 1C-3'ün İşlevsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

3F1: Örnekten beklenen iş'in gerçekleşme düzeyi		F2: Örneğin çevresiyle kurduğu işlevsel ilişkiler		F3: Eylem türüne göre kullanım etkinliği		**SONUÇ (İşlevsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
	Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.52 Örnek 1C-3'ün Görsel Çeşitlenme ve Karmaşıklık Açısından Algılama Matrisi

K1: Örnekte yer alan farklılaşma ve çeşitlenmenin miktarı		K2: Örneğin zihni meşgul edebilme düzeyi		K3: Örneğin bilinçli, planlanmış çeşitlilik yaratabilme hissi		**SONUÇ (Görsel Çeşitlenme)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumlu	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**

Tablo 5.53 Örnek 1C-3'ün Gizemli – Sürpriz Elemanlar Açısından Algılama Matrisi

G1: Örneğin ek bilgiler sunabilme özelliği		G2: Gizemli, sürpriz elemanların miktarı				**SONUÇ (Gizemli +Sürpriz)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı			uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**			**Dengede**	**Olumsuz**

Tablo 5.54 Örnek 1C-3'ün Odaksallık – Derinlik ve Dokusal Özellikler Açısından Algılama Matrisi

O1: Dikkat çeken gruplaşmış öğelerin varlığı		O2: Örneğin yönlenme ve zihinsel imge oluşturabilme düzeyi		O3: Homojen ve tutarlı doku + yüzey elemanların varlığı		**SONUÇ (Odaksallık+Dokusal)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumlu	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.55 Örnek 1C-3'ün Ortak Beğeni ve Tercih Ölçütlerine Göre Görsel ve İşlevsel Algılama Matrisi

GÖSTERİM		**SONUÇ DEĞERLENDİRME (ÖRNEK 1 C-3)**
	OLUMLU ALGI	8 açıdan olumlu algılanmıştır
	OLUMSUZ ALGI	27 açıdan olumsuz algılanmıştır
	ALGILANAMAZ VE/VEYA YOK	1 açıdan algılanamamıştır

Söz konusu örneğin algılama belgeleri incelendiğinde, örneğin özellikle uzak algılamasında, tasarımında kullanılan farklı temel renkler ile bilinçli ve tasarlanmış bir çeşitlilik hissi yarattığı, gizemli ve sürpriz elemanların varlığı ile olumlu algılandığı görülürken; özellikle yakın algılamasında görsel düzen açısından tarif edilen diğer kriterlere göre olumsuz algılandığı görülmektedir.

5.2 İkinci Grup: Küresel Etkiler ve Piyasa Süreçleri ile Oluşan Çelişkilerin Algılama Belgeleri

5.2.1 Birinci Alt Grup: Kentsel Yarım Kalmışlıklar (2 A)

5.2.1.1 Birinci Alt Grup Birinci Örnek (2A–1) Batı Aksı Yarım Kalmış İş Merkezi

Önceki bölümde bahsedilen, Balçova İlçesinde, alışveriş merkezi olarak tasarlanan alan içerisinde yer alan ve gökdelen özellikleri taşıyan (25 katlı) iş merkezi 1999 yılından günümüze yarım bırakılmış bir biçimde varlığını sürdürmektedir.

İlk bakışta imar planı ile ilgili hukuki bir durumdan veya finanssal sebeplerden yarım bırakıldığı zannedilen iş merkezinin tarihsel bilgisine bakıldığında; söz konusu arazinin batan bir bankanın sahiplerinden birisine ait olduğu, söz konusu banka batmadan önce arazinin kat karşılığı yapılan bir sözleşme ile İşbirliği Holdinge verildiği, ancak banka batınca Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu tarafından söz konusu eski banka patronunun "tüm taşınmazlarındaki haklarının dondurulduğu" görülmektedir. Söz konusu inşaatın devam edebilmesi için de batan banka patronunun, anılan süreçten soyutlanması gerekmektedir (Balçova Belediyesi arşivi, 2004). Görüldüğü gibi, ülkemizin bürokrasi ve yargı sürecinin hantal yapısının kentlerimizde fiziksel mekânların oluşumuna bu ilginç örnekle dolaylı da olsa etkili olduğu görülmektedir.

Küresel süreçlerle entegrasyonun önemli simgelerinden kabul edilen kent merkezlerinde ve merkeze yakın yerlerdeki çok katlı prestij yapıları, özünde katı kuralları olduğu sanılan imar kanunumuz çerçevesinde istenilen pek çok yerde gerçekleştirilebilmektedir. Anılan bölge özelinde, imar planında sadece toplam inşaat alanının tariflenmesi, gerek yapıların zeminde kaplayacakları alan gerekse de

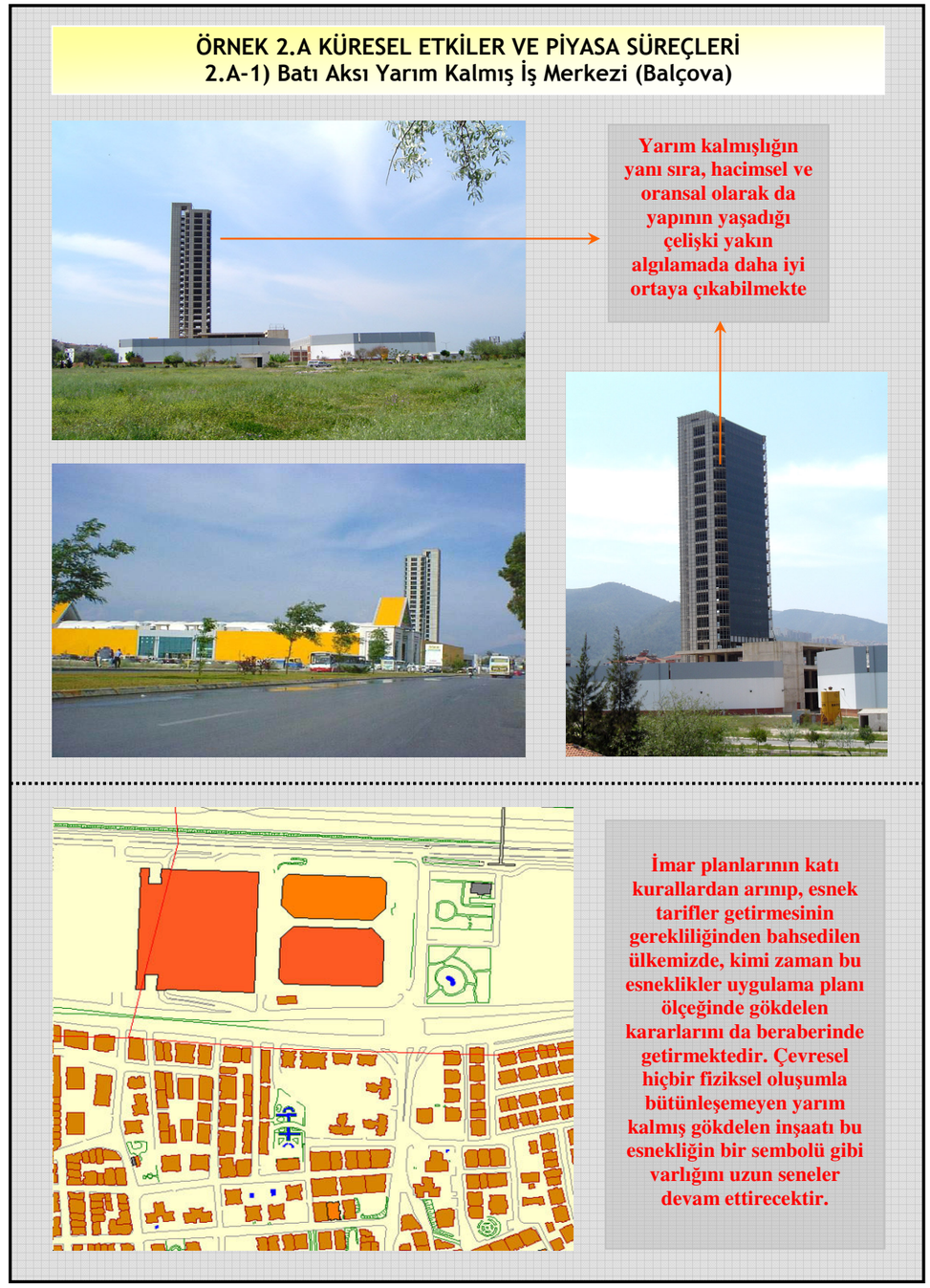
yükseklikliklerine ilişkin kararların belirtilmemesi ilk bakışta sağladığı mimari esneklik açısından olumlu algılansa da, çevresindeki pek çok dengeleri değiştirebilme özelliklerine sahip gökdelen tarzı yapıların daha üst ölçekli planlarla ve kent bütününü hesaba katan stratejilerle yaratılması gerekmektedir. Kent içerisinde irili ufaklı pek çok ilçe ve ilk kademe belediyesinin elinde bulundurduğu sınırsız imar yetkileri ile ve uygulama planı ölçeğinde çalışmalarla "çok işlevli merkez", "teknolojinin gereğine göre yükseklik" vb. plan hükümleri ile kentin yapısal özelliklerinin ve temel stratejilerinin dışında yapılaşmalara izin vermeleri son dönemde yaşanılan en önemli kentsel çelişkileri de beraberinde getirmektedir (Şekil 5.34).

Şekil 5.34 Esnek imar hakları ile çevresel özelliklerden bağımsız olarak yapımına başlanan ancak hukuki ve bürokratik sorunlar nedeniyle yarım kalan iş merkezi binası - Balçova (Kaynak: Google Earth, 2006).

Şekil 5.35 Örnek 2A-1'in Uzak Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, Maliye Bakanlığı hava fotoğrafları, 2003).

Şekil 5.36 Örnek 2A-1'in Yakın Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, İBŞB Kent Rehberi Haritası, 2003).

Tablo 5.56 Örnek 2A-1'in Görsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

D1: Örneğin görüntüsel bütünlük yaratma hissi (armoni, uyum)		D2. Örneğin uyumlu parçalardan oluşan bütünsel örüntü hissi (kompozisyon)		D3:Örneğin görsel kategorizasyon düzeyi (okunabilirlik)		D4: Örneğin bölünemez, anlamlı parçalara ayrılamaz hissi (bütünlük)	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

D5: Tekrar eden ritmik elemanların varlığı		D6: Nesneler arası ilişkide doğru pozisyonda olma		D7: Tanımlanabilen elemanların kenarlaşması		**SONUÇ (Görsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.57 Örnek 2A-1'in İşlevsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

3F1: Örnekten beklenen iş'in gerçekleşme düzeyi		F2: Örneğin çevresiyle kurduğu işlevsel ilişkiler		F3: Eylem türüne göre kullanım etkinliği		**SONUÇ (İşlevsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.58 Örnek 2A-1'in Görsel Çeşitlenme ve Karmaşıklık Açısından Algılama Matrisi

K1: Örnekte yer alan farklılaşma ve çeşitlenmenin miktarı		K2: Örneğin zihni meşgul edebilme düzeyi		K3: Örneğin bilinçli, planlanmış çeşitlilik yaratabilme hissi		**SONUÇ (Görsel Çeşitlenme)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**

Tablo 5.59 Örnek 2A-1'in Gizemli – Sürpriz Elemanlar Açısından Algılama Matrisi

G1: Örneğin ek bilgiler sunabilme özelliği		G2: Gizemli, sürpriz elemanların miktarı				**SONUÇ (Gizemli +Sürpriz)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı			uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**			**Dengede**	**Olumsuz**

Tablo 5.60 Örnek 2A-1'in Odaksallık – Derinlik ve Dokusal Özellikler Açısından Algılama Matrisi

O1: Dikkat çeken gruplaşmış öğelerin varlığı		O2: Örneğin yönlenme ve zihinsel imge oluşturabilme düzeyi		O3: Homojen ve tutarlı doku + yüzey elemanların varlığı		**SONUÇ (Odaksallık+Dokusal)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**		**Olumsuz**	**Dengede**	**Olumsuz**

Tablo 5.61 Örnek 2A-1'in Ortak Beğeni ve Tercih Ölçütlerine Göre Görsel ve İşlevsel Algılama Matrisi

GÖSTERİM		**SONUÇ DEĞERLENDİRME (ÖRNEK 2 A-1)**
	OLUMLU ALGI	5 açıdan olumlu algılanmıştır
	OLUMSUZ ALGI	30 açıdan olumsuz algılanmıştır
	ALGILANAMAZ VE/VEYA YOK	1 açıdan algılanamamıştır

Söz konusu örneğin algılama belgeleri incelendiğinde, özellikle uzak algısında zihni meşgul edebilen, okunabilir özellikleri ile yönlenme oluşturabilme kapasitesi ile olumlu algılanmasına rağmen; görsel ve işlevsel düzen açısından diğer tüm faktörlere göre olumsuz algılanmıştır.

5.2.1.2 Birinci Alt Grup İkinci Örnek (2A–2) Yarım Kalmış Kordon Viyadükleri

Tüm bu çalışma içerisinde, belki de tarihsel süreci en karmaşık, başlı başına çok uzun soluklu bir araştırmaya konu olabilecek kapsamda bir örnek olan Kordon ve Konak Viyadükleri, karmaşık yargı süreçlerinden, politik çekişmelerden, Koruma Kurulu kararlarından, merkezi ve yerel yönetim kararlarından ve bunların detaylarından arındırılarak; doğrudan aktörlerin nedensellik boyutundaki rolleri temelli bir anlatım gerçekleştirilecektir. Bundan önce kısaca viyadüklerin yer aldığı Kordon hakkında bilgi verilecek olursa;

Kent içerisinde önemli bir ulaşım aksı olarak ortaya çıkışı 1860'lara dayanan 1. Kordon; 1854 yılında Alsancak Tren İstasyonun ve 1875 yılında Limanın hizmete açılmasının ardından önem kazanmıştır. Atlı tramvay işletmeleri ile gündüz yolcuların, gece ise yüklerin taşındığı bu dönemde Kordonboyu'nun giderek geliştiği ve önem kazandığı söylenebilir (Atay, 1978), (Şekil 5.37), (Şekil 5.38).

Şekil 5.37 Kordondan bir görünüm - 1880'lerin sonu (Kaynak:www.wowturkey.com)

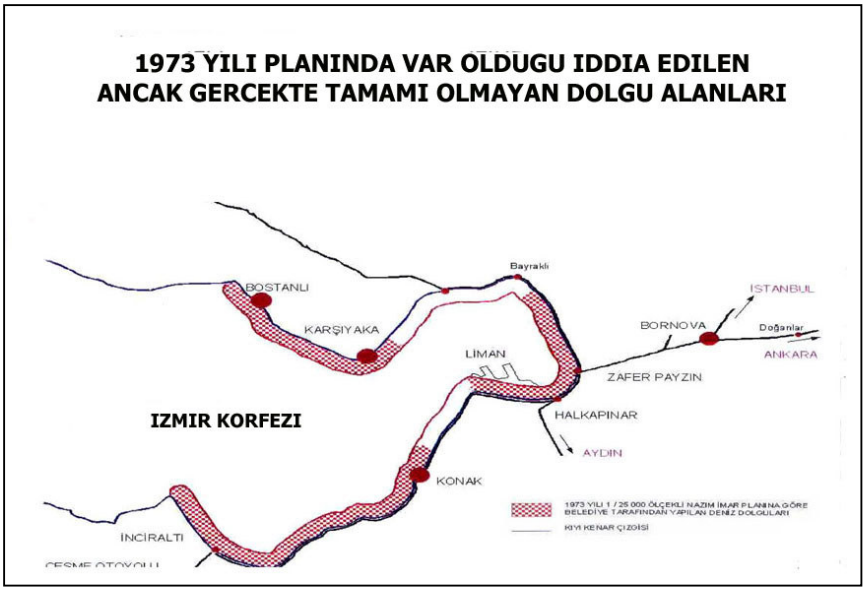
Şekil 5.38 Ürünlerin toplandığı ve dağıtıldığı bir liman kenti kimliğindeki İzmir'de Alsancak Garına gelen yükler geceleri Kordondan geçerek Gümrüğe ulaştırılmaktaydı (Kaynak:www.corbis.com)

1860 yılından 1990'larin sonuna kadar yılına kadar yaklaşık 130–140 yıl kentin en önemli sosyal, kültürel ve ekonomik çekim noktası haline gelen bu alan, algılama açısından da kentin en önemli imgesel değeri olmuştur. Hakkında şiirler yazılan, şarkılar bestelenen, Avrupa'nın önemli kentlerinden (Londra, Paris, vb.) insanların yaz tatillerini geçirmek için geldiği, kentli insanın sosyal ve kültürel aktivitelere katılımının en üst düzeye çıktığı bir prestij alanı olarak bu alanın varlığı 90'lı yılların sonunda uygulanan politikalar sonucunda yok edilmiştir (Atay, 1978; Dursun, 2004) (Şekil 5.39).

Şekil 5.39 1990'lı yılların sonuna kadar kentin en önemli sosyal, kültürel ve ekonomik aktivite merkezlerinden olan kentin en önemli imgesel değerlerinden Kordon'un 1960'lı yıllardan bir görüntüsü (Kaynak: Tamer Pakben kişisel arşivi).

Kordon Viyadüklerine ilişkin süreçte, 1973 yılı İzmir Metropoliten Alanına ilişkin hazırlanan 1/25000 ölçekli planda kentin tüm kıyı alanlarına ilişkin var olduğu iddia edilen ancak gerçekte tamamı olmayan dolgu kararlarıyla başlamıştır. 1976 yılından itibaren de çeşitli kesimlerde kıyının doldurulması süreci başlamıştır (Şekil 5.40).

Şekil 5.40 1976 yılında başlanan kıyı dolgu çalışmaları (Kaynak: Karayolları 2. Bölge Müdürlüğü arşivi, 2003).

1985 yılında, Karayolları Genel Müdürlüğü, İzmir Kent İçi trafiğinin sağlıklı ve güvenli biçimde sağlanması amacıyla "İzmir Kent Geçişi Yolunun İkiztepe – Konak – Doğanlar Kesimi" projesini hazırlamış ve bunu 1991 yılında projelendirmiştir (Şekil 5.41 – 5.42).

Şekil 5.41 1991 yılında Karayolları Genel Müdürlüğünce hazırlanan Kent İçi Geçiş Projesi (Kaynak: Karayolları 2. Bölge Müdürlüğü arşivi, 2003).

Şekil 5.42 1997 yılında yapılan Kordon Deniz Dolgusu

(Kaynak: Karayolları 2. Bölge Müdürlüğü arşivi, 2003).

Yarım kalan viyadüklerin ve oluşturulan dolgunun temel çıkış noktasından bahsettikten sonra, söz konusu uzun ve karmaşık sürecin aktörlerine baktığımızda;

- Bayındırlık ve İskân Bakanlığı ve ilgili kuruluşları (Karayolları Bölge Müdürlüğü, Bayındırlık ve İskân Müdürlüğü)
- İzmir Büyükşehir Belediyesi
- İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü
- Yargı Süreçleri (İdare Mahkemeleri, Danıştay)
- Sivil Toplum Örgütleri (Mimarlar Odası, Şehir Plancıları Odası, İzmir Barosu)
- Yerel ve Ulusal Basın Organları

Süreci çok genel hatlarıyla "aktör temelli" incelediğimizde ise;

1) Merkezi Yönetim Açısından: Yerel değerlere sahip çıkmayan katı ve tepeden inme yaklaşımları kente dayatma yoluyla kabul ettirmeye çalışan, merkezi yönetim – yerel yönetim birlikteliğini sağlayamayan, kentin birikimli değerlerini hiçe sayan bir anlayışla bu süreci başlatmıştır. Bu süreç içerisinde, taşra teşkilatları da son derece etkisiz kılınarak ayrışmanın sınırları iyice belirginleştirilmiştir. Zaman zaman imar mevzuatı ile ilgili kendisine tanınan yetkileri katı bir biçimde kullanırken, zaman zaman da uzlaşma arayışlarını başlatan çelişkili bir çizgide hareket etmiştir. Merkezi yönetimin özellikle Karayolları ile ilgili olan kısmının, kente ilişkin son derece radikal bir kararı tamamen mühendis hesaplarına dayandıran bir tavır içerisinde aldığı görülmüştür. Kamu yararı ilkesi çerçevesinde hareket etmesi gereken devletin bu kurumunun, sürekli pahalı ve hayalî alternatiflerle gündemi meşgul etmesi, bunları tek çözümmüş gibi sunması, kurum üzerinde bazı firmaların manipülasyonları olduğunu da akla getirmiştir.

2) Yerel Yönetim Açısından: Tamamen popülist yaklaşımlarla, bazen merkeze şirin görünmek, bazense merkezi idareyle hesaplaşmak için kenti ve kentliyi

kullanmış, kimi zaman hukuk dışı uygulamalar dahi gerçekleştirecek kadar umursamaz bir tavır içerisinde (dolgu alanlarına plan kararı getirerek) siyasi yapısına göre dönemsel bir tutum sergilemiştir. İdeolojik kaygılar içerisinde, devletin ve devletin kurumlarının aldığı kararlarda devamlılık ilkesinin tamamen dışında siyasi mücadelelerle kente zarar vermişlerdir.

3) Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Açısından: İlgili kurum binlerce yıllık geçmişi olan bir kentin en önemli alanlarından olan Alsancak bölgesine ilişkin karar verme sürecinde çok geç kalmış; bölgenin tescil talebi Kent İçi Geçiş Projesinden çok önceleri önerilmiş olmasına rağmen bölgenin sit alanı olmasına gerek görülmeyerek, 1860'lı yıllardan günümüze en önemli tarihsel ve kültürel birikim alanı olan bölgeyi spekülasyonlara açık hale getirmiştir. Kırsal bölgelerimizde, çok daha hızlı reflekslerle koruma koşullarını sağlayan ilgili kurulun böylesi önemli bir alan için 1998 yılına kadar beklemesinin gerekçesini anlayabilmek veya açıklayabilmek olanaklı değildir. Her zaman siyasetten uzak, objektif ve bilimsel kararlar alması beklenen bu anlamdaki bir kurumun, yerel yönetim tarafından konu özelinde hazırlanan her öneriyi kabul etmesi, ya da prensipte uygun bulmasının yanı sıra; merkezi idarece hazırlanan hemen tüm önerileri net ve kesin bir tavırla reddetmesi çelişkili bir durum yaratmıştır. Kimi zaman imar mevzuatına, kimi zamansa planlama ilkelerine uymayan pek çok öneri hakkında olumlu kararlar üretilmesi kurumun objektif kimliğine gölge düşürdüğü gibi, Koruma Kurullarının yeniden yapılanma ihtiyacını da belgelemektedir.

4) Yargı Süreçleri Açısından: Süreç içerisinde genel hatlarıyla yargı kararları incelendiğinde, bu kararların projenin gerekliliği, ya da gereksizliği üzerinde durmadığı, yapılabilirliğinin irdelenmediği, kente katacağı olumlu olumsuz değerlerin hiç düşünülmediği son derece mekanik kararlar olduğu göze batmaktadır. Bunun için yargıyı suçlamak değil, planlama pratiklerimiz içerisinde hemen her konunun yargıya intikal etmesinin temel nedenlerini ortaya koymak gerekmektedir. Giderek kente ilişkin hemen her ölçekte konunun yargı tarafından çözümlenmesi, yargının planlama adına karar üretmesine neden olmakta, kimi zaman da son derece önemli konular

birkaç bilirkişinin inisiyatifine bırakılmaktadır. Bu mekanik süreç içerisinde ise, kente ilişkin tarihsel, kültürel izler ve imgesel değerler giderek yok olmaktadır.

5) Sivil Toplum Örgütleri Açısından: Süreç içerisinde çok etkin bir biçimde rol alan çeşitli sivil toplum örgütleri, sürekli Koruma Kurulu kararlarını ve yerel yönetim kararlarını kendi inandıkları çizgiye taşımaya çalışan doğrultuda hareket etmişlerdir. Ortada yasadışı olduğu iddia edilen bir dolgu varken bunun tamamen kaldırılması yerine, yeşil alan yapılarak bunun meşrulaştırılması, yol projesini savunan çevrelerin sürekli hazır bir biçimde beklemesine neden olacak, sözü edilen yol projesi de asla gündemden düşmeyecektir. Bunun yanında, Yeni Foça ve İnciraltı örneklerinde olduğu gibi, Koruma Kurulu kararları ülkemizde süreklilik arz etmemekte ve değişebilmektedir. Sivil toplum örgütleri, özellikle bu örnek özelinde, halktan kopuk, son derece izole olmuş ideolojik temelli yapılanmalar içerisine girmiş; uzlaştırmacı bir kimlikten muhalefet kimliğine bürünerek sorunların büyümesinde önemli rol oynamışlardır.

6) Yerel ve Ulusal Basın Organları Açısından: Gerek ulusal basın gerekse de yerel basın farklı kurumların inatlaşmasını büyük bir ilgiyle izlemiş, tartışmaları yıkalım mı, yıkmayalım mı? güzel mi, çirkin mi? boyutundan öteye taşıyamamışlardır. Bilindiği gibi viyadüklerin bu güne kadar Dünya üzerinde güzel olanı, bulunduğu alana estetik değerler katanı yapılmamıştır. Konuya kararın nasıl alındığı, böyle bir proje ihtiyacının kim tarafından ve nasıl tespit edildiği, başka alternatiflerin neler olabileceği gibi bir çizgide yaklaşmaları gerekirken; tartışmaları kısır ve niteliksiz bir çizgiye taşıyarak kamuoyunun bilinçlenmesi ve gerçekleri görebilmesi adına süreç içerisinde olumsuz bir rol oynamışlardır.

ÖRNEK 2.A KENTSEL YARIM KALMIŞLIKLAR
2.A-2) Kordon Viyadükleri – (Alsancak)

Kente pek çok yerli ve yabancı turistin giriş yaptığı İzmir Limanı'nın hemen yanı başında yer alan ve kente deniz yoluyla gelen insanların kentte ilk algıladıkları elemanlardan olan viyadük ayakları

Punta olarak bilinen tarihi yarım ada, Alsancak Garı, Darağacı sokağı ve 1. Kordon gibi kent kimliğinde son derece önemli kültürel öğelerin kesişme noktasında varlığını devam ettiren viyadük ayakları önemli bir kentsel çelişki noktası olarak algılanmaktadır.

Şekil 5.44 Örnek 2A-2'nin Uzak Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, Google Earth, 2006).

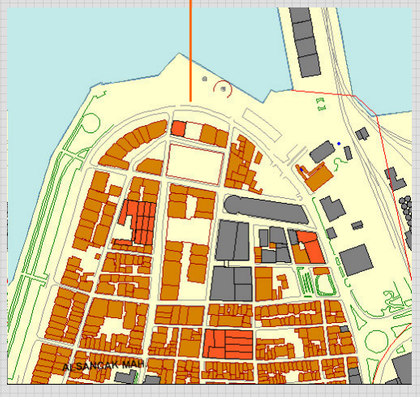
ÖRNEK 2.A KENTSEL YARIM KALMIŞLIKLAR
2.A-2) Kordon Viyadükleri – (Alsancak)

İzmir Limanının batısında, kentin en önemli ekonomik ve sosyal aktivitelerinin gerçekleştiği bir alanda söz konusu yarım kalan viyadük ayakları otopark ve gölgelik amaçlı kullanılmaktadır.

Süreç içerisinde merkezi yönetim ve yerel yönetim arasında yaşanan çekişmeler o kadar keskindir ki; yerel yönetim viyadükleri hazırlamış olduğu kent rehberi haritasında bile yok saymaktadır.

Şekil 5.45 Örnek 2A-2'nin Yakın Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, İBŞB Kent Rehberi Haritası, Google Earth, 2006).

Tablo 5.62 Örnek 2A-2'nin Görsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

D1: Örneğin görüntüsel bütünlük yaratma hissi (armoni, uyum)		D2. Örneğin uyumlu parçalardan oluşan bütünsel örüntü hissi (kompozisyon)		D3:Örneğin görsel kategorizasyon düzeyi (okunabilirlik)		D4: Örneğin bölünemez, anlamlı parçalara ayrılamaz hissi (bütünlük)	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

D5: Tekrar eden ritmik elemanların varlığı		D6: Nesneler arası ilişkide doğru pozisyonda olma		D7: Tanımlanabilen elemanların kenarlaşması		**SONUÇ (Görsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumlu	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.63 Örnek 2A-2'nin İşlevsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

3F1: Örnekten beklenen iş'in gerçekleşme düzeyi		F2: Örneğin çevresiyle kurduğu işlevsel ilişkiler		F3: Eylem türüne göre kullanım etkinliği		**SONUÇ (İşlevsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.64 Örnek 2A-2'nin Görsel Çeşitlenme ve Karmaşıklık Açısından Algılama Matrisi

K1: Örnekte yer alan farklılaşma ve çeşitlenmenin miktarı		K2: Örneğin zihni meşgul edebilme düzeyi		K3: Örneğin bilinçli, planlanmış çeşitlilik yaratabilme hissi		**SONUÇ (Görsel Çeşitlenme)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**

Tablo 5.65 Örnek 2A-2'nin Gizemli – Sürpriz Elemanlar Açısından Algılama Matrisi

G1: Örneğin ek bilgiler sunabilme özelliği		G2: Gizemli, sürpriz elemanların miktarı				**SONUÇ (Gizemli +Sürpriz)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı			uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**			**Dengede**	**Olumsuz**

Tablo 5.66 Örnek 2A-2'nin Odaksallık – Derinlik ve Dokusal Özellikler Açısından Algılama Matrisi

O1: Dikkat çeken gruplaşmış öğelerin varlığı		O2: Örneğin yönlenme ve zihinsel imge oluşturabilme düzeyi		O3: Homojen ve tutarlı doku + yüzey elemanların varlığı		**SONUÇ (Odaksallık+Dokusal)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumlu	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**		**Olumsuz**	**Dengede**	**Olumsuz**

Tablo 5.67 Örnek 2A-2'nin Ortak Beğeni ve Tercih Ölçütlerine Göre Görsel ve İşlevsel Algılama Matrisi

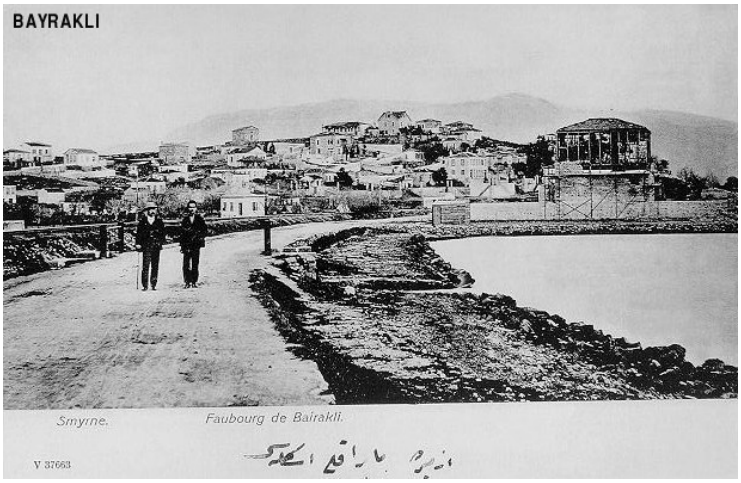
GÖSTERİM		**SONUÇ DEĞERLENDİRME (ÖRNEK 2 A-2)**
	OLUMLU ALGI	4 açıdan olumlu algılanmıştır
	OLUMSUZ ALGI	31 açıdan olumsuz algılanmıştır
	ALGILANAMAZ VE/VEYA YOK	1 açıdan algılanamamıştır

Söz konusu örneğin algılama belgeleri incelendiğinde, özellikle uzak algısında tekrar eden ritmik elemanların varlığı ile, merak uyandırabilme ve zihni meşgul edebilme düzeyi ile, dikkat çeken gruplaşmış özellikleri ile olumlu algılanmasına rağmen işlevsel ve görsel düzen faktörleri açısından olumsuz algılanmaktadır.

5.2.1.3 Birinci Alt Grup Üçüncü Örnek (2A–3) Yarım Kalmış İş Merkezi - Bayraklı, Karşıyaka

Kentte yarım kalmış proje ve inşaatlardan, konumsal özellikleri bakımından belki de en önemlilerinden bir tanesi de Bayraklıda yer alan İş Merkezi binasıdır. Yapımına 1997 yılında başlanan yapının ilk 13 katı yapıldıktan sonra, 1998–1999 yılları arasında faaliyetler durdurulmuş, 2001 yılında da yeniden başlanan faaliyetle kaba inşaatlar tamamlanmıştır (Karşıyaka Belediye arşivi, 2003). Kentte yaşayan insanlar tarafından "hayalet gökdelen" diye tabir edilen yapının, 2006 yılında duvarları örülerek tamamlanmış olup; ancak söz konusu yapı yeniden sessizliğe gömülmüştür.

1940–1950 yıllarına kadar İzmir'in sayfiye bölgesi olan ve kırsal bir yaşantının hüküm sürdüğü Bayraklı; (Şekil 5.46) İzmir Limanı ile olan ilişkisi sonucunda gıda, kimya, tekstil sanayinin ve depolama alanlarının yer seçtiği bir bölge konumuna gelmiş, artan sanayi yatırımlarının çekim gücüyle de 1950'lerden itibaren yoğun göç hareketlerine maruz kalmış bir bölgedir.

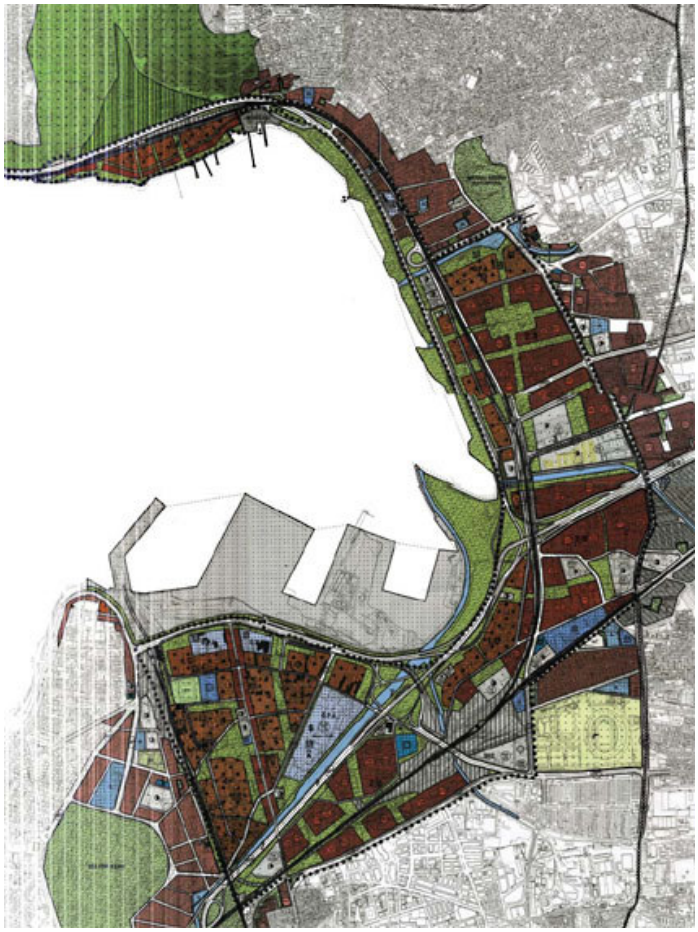

Şekil 5.46 1950'li yıllara kadar bir sayfiye yerleşimi olan Bayraklıdan bir görünüm (Kaynak:www.wowturkey.com).

Bölgeye ilişkin yaşanan bu ilk dönüşümün ardından, son dönemlerde yeni bir dönüşüm daha gündeme gelmiş olup; Alsancak Limanından Turan diye adlandırılan bölgeye kadar olan 550 hektarlık bir alan Yeni İzmir Kent Merkezi (merkezi iş alanı) olarak planlanmıştır. Kentin yüzyıllardır tek merkezli yapısından kurtulması adına önemli bir adım olan bu proje için bir yarışma düzenlenmiş; ardından yarışmayı kazanan Alman mimar Jochen Brandi'nin önerileri (Şekil 5.47) doğrultusunda hazırlandığı söylenen ancak bu projeyle pek de benzerlik göstermeyen "İzmir Yeni Kent Merkezi Nazım İmar Planı" İzmir Büyükşehir Belediye Meclisince onaylanmıştır (İzmir Büyükşehir Belediyesi Arşivi, 2005) (Şekil 5.48).

Şekil 5.47 Alman mimar Brandi'nin Yeni İzmir Kent Merkezi Kentsel Tasarım Proje Yarışmasında birincilik kazandığı projesi (Kaynak: www.uia-architectes.org)

Şekil 5.48 İzmir Büyükşehir Belediyesince hazırlanan Yeni Kent Merkezi Nazım İmar Planı

(Kaynak: İzmir Bayındırlık ve İskân Müdürlüğü arşivi, 2006).

Tam da bu önemli gündemin ortasında yer alan yarım kalmış yapının tarihsel serüveni incelendiğinde, söz konusu firmanın yapının inşaatı sürecinde dönemsel olarak finans sorunları yaşadığı bilgisine ulaşılsa da (Karşıyaka Belediyesi arşivi, 2004) asıl belirleyicinin; yapımı tam 3,5 yıl süren Nazım İmar Planının, onaylanmasından 1 ay sonra uygulamada yaşanan sorunlar nedeniyle "plan değişikliğine" tabi tutulmasıdır. Başlangıçta 3,0–3,5 olan emsal değerlerinin 4,0–4,5 değerlerine çıkartılması ile toplamda 1,5 milyon m^2 olan inşaat alanı bir anda 3,5 milyon m^2 ye yükseltilmiş olup bu değer kabaca Balçova ve Narlıdere İlçelerindeki toplam inşaat değerlerinden daha fazladır. Bölgede, bitirilmeden yıllarca bekleyen bu

yarım kalmış yapının yanında, yine yıllardır boş bir şekilde bekleyen büyük arazilerin bulunması, (Şekil 5.49) söz konusu Nazım Plan sürecinin önceden kurgulandığının, anılan yarım inşaatların ve boş arazilerin de yıllardır spekülatif nedenlerle bekletildiğinin bir göstergesidir (Şekil 5.50).

Şekil 5.49 Yeni Kent Merkezi olarak tasarlanan alanda yıllardır boş bekletilen büyük arazi parçaları bulunmaktadır (Kaynak: Google Earth, 2006).

Şekil 5.50 Yoğunlukları arttıran plan değişikliğinin hemen ardından duvarları örülen iş merkezi inşaatı.

Gerek kentimizde gerekse ülkemizde, kent toprağı kente ve kentliye geri dönebilmesi adına planlama bürokrasisine ve yatırımcıya emanet edilmektedir. Bu süreç içerisinde sermaye gruplarının ayrıcalıklı imar hakları beklentileri ve idarecilerin bu grupların baskısına yenik düşmeleri çok fazla rastlanan bir durum olup; kentli adına emaneten verilen bir takım hakların geri alınabileceği bir sistem kurulmalıdır.

Önceki bölümlerde bahsedilen uygulama imar planı ölçeğinde gökdelen kararlarına izin veren haklar yaratılması, ya da ilerleyen bölümlerde karşılaşacağımız imar mevzuatı ve ilgili kanunların çok parçalı yapısına sığınan uygulamalar, ya da bu örnekte karşılaşılan yıllarca kentin algısal boyutta en önemli alanlarından birinde kentlinin deyimiyle hayalet gibi bekletilen spekülasyon alanları ancak stratejik bir yaklaşımla, kararlı ve bütünsel politikalarla önlenebilir.

ÖRNEK 2.A KENTSEL YARIM KALMIŞLIKLAR
2.A-3) Saygın Plaza İş Merkezi (Bayraklı)

Yeni Kent Merkezi olarak planlanan Bayraklı-Turan arasında yer alan ve hayalet yapı olarak tabir edilen Saygın Plaza 1997 yılından günümüze kentin pek çok noktasından algılanabilen konumuyla varlığını sürdürmektedir

Denizden ve karadan kentin pek çok noktasından algılanan bu örnek, pek çok kentli insanın gündelik yaşantısında sürekli algılamak zorunda kaldığı bir kentsel çelişki olarak öne çıkmaktadır.

Şekil 5.51 Örnek 2A-3'ün Uzak Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, Maliye Bakanlığı Hava Fotoğrafları, 2003).

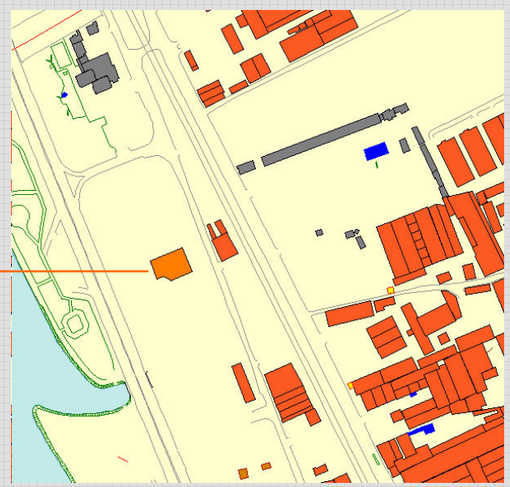
ÖRNEK 2.A KENTSEL YARIM KALMIŞLIKLAR
2.A-3) Saygın Plaza İş Merkezi (Bayraklı)

Toplam 26 kattan (106 m.) oluşan ve 2001 – 2006 yılları arasında hiçbir faaliyetin olmadığı yapıda, 2006 yılında gerçekleştirilen Nazım İmar Planı değişikliğinin hemen ardından dış duvarlar örülmüş, planın yargıya intikal etmesinin ardından yeninden faaliyetler durmuştur.

Altınyol ve Anadolu Caddeleri arasında kentin kuzey kesimlerinde yaşayanların hemen her gün algılamak zorunda kaldıkları İş Merkezi Binası çevresel özelliklerden tamamen bağımsız olarak varlığını devam ettirmektedir

Şekil 5.52 Örnek 2A-3'ün Yakın Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, İBŞB Kent Rehberi Haritası, 2003).

Tablo 5.68 Örnek 2A-3'ün Görsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

D1: Örneğin görüntüsel bütünlük yaratma hissi (armoni, uyum)		D2. Örneğin uyumlu parçalardan oluşan bütünsel örüntü hissi (kompozisyon)		D3:Örneğin görsel kategorizasyon düzeyi (okunabilirlik)		D4: Örneğin bölünemez, anlamlı parçalara ayrılamaz hissi (bütünlük)	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz

D5: Tekrar eden ritmik elemanların varlığı		D6: Nesneler arası ilişkide doğru pozisyonda olma		D7: Tanımlanabilen elemanların kenarlaşması		**SONUÇ (Görsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.69 Örnek 2A-3'ün İşlevsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

3F1: Örnekten beklenen iş'in gerçekleşme düzeyi		F2: Örneğin çevresiyle kurduğu işlevsel ilişkiler		F3: Eylem türüne göre kullanım etkinliği		**SONUÇ (İşlevsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.70 Örnek 2A-3'ün Görsel Çeşitlenme ve Karmaşıklık Açısından Algılama Matrisi

K1: Örnekte yer alan farklılaşma ve çeşitlenmenin miktarı		K2: Örneğin zihni meşgul edebilme düzeyi		K3: Örneğin bilinçli, planlanmış çeşitlilik yaratabilme hissi		**SONUÇ (Görsel Çeşitlenme)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.71 Örnek 2A-3'ün Gizemli – Sürpriz Elemanlar Açısından Algılama Matrisi

G1: Örneğin ek bilgiler sunabilme özelliği		G2: Gizemli, sürpriz elemanların miktarı				**SONUÇ (Gizemli +Sürpriz)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı			uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz			**Dengede**	**Olumsuz**

Tablo 5.72 Örnek 2A-3'ün Odaksallık – Derinlik ve Dokusal Özellikler Açısından Algılama Matrisi

O1: Dikkat çeken gruplaşmış öğelerin varlığı		O2: Örneğin yönlenme ve zihinsel imge oluşturabilme düzeyi		O3: Homojen ve tutarlı doku + yüzey elemanların varlığı		**SONUÇ (Odaksallık+Dokusal)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz		Olumsuz	**Dengede**	**Olumsuz**

Tablo 5.73 Örnek 2A-3'ün Ortak Beğeni ve Tercih Ölçütlerine Göre Görsel ve İşlevsel Algılama Matrisi

GÖSTERİM		**SONUÇ DEĞERLENDİRME (ÖRNEK 2 A–3)**
	OLUMLU ALGI	4 açıdan olumlu algılanmıştır
	OLUMSUZ ALGI	31 açıdan olumsuz algılanmıştır
	ALGILANAMAZ VE/VEYA YOK	1 açıdan algılanamamıştır

Söz konusu örneğin algılama belgeleri incelendiğinde, özellikle uzak algısında zihni meşgul edebilen, okunabilir özellikleri ile yönlenme oluşturabilme kapasitesi ile olumlu algılanmasına rağmen; görsel ve işlevsel düzen açısından diğer tüm faktörlere göre olumsuz algılanmıştır.

5.2.2 İkinci Alt Grup: Sermaye ve Piyasa Süreçleri Temelli Oluşumlar (2 B)

5.2.2.1 İkinci Alt Grup Birinci Örnek (2B–1) Hilton Oteli ve Çevresi

1972 yılında, İsveç'in başkenti Stockholm'de Birleşmiş Milletlere üye ülkelerce imzalanan Dünya Çevre Deklarasyonuna göre; "insan şimdiki ve gelecek nesillerin çevresini korumak ve geliştirmek için kutsal bir sorumluluk taşımaktadır. Bu sebeple, ırk ayrımı, sömürgecilik ve diğer eziyet çeşitlerini, yabancı tahakkümü destekleyen ve devamlı kılan politikalar yasaktır ve kaldırılmalıdır" denmektedir.[1] (www.unep.org, bt).

1970'lerin ekonomik bunalımları ardından hız kazanan küreselleşme süreçlerinin az gelişmiş ülkeler üzerinde yaratacağı tahribatın daha o tarihlerde imza altına alınması açısından ilginç olan bu durumu, söz konusu örneğimizin tarihsel gelişimi özelinde tartışmakta yarar vardır.

1991 yılında yapımı gerçekleştirilen, İzmir Kentinin o dönem en yüksek yapısı olarak kimi çevrelerde heyecan uyandıran kimi çevrelerce ise eleştirilen Hilton Otelinin bulunduğu alan, 1922 yangınından büyük zarar görmüş, ticari depolama alanlarının ve kamusal binaların sıklıkla yer aldığı bir bölgede yer almaktaydı. Büyük yangından sonra, Cumhuriyetin Modernleşme süreci çerçevesinde yeniden yapılandırılmak istenen kente ilişkin ilk planlar 1925 yılında onaylanarak yürürlüğe giren Danger - Prost Planı'dır. Kentin işlevsel bir bütün olarak bölgelere ayrıldığı bu plan çok güçlü modernist planlama ilkelerini barındırırken, bir yandan da Fransız Beaux-Arts okuluna özgü klasik mekân düzenleme geleneğini sürdürmüştür (Atay, 1998; Bilsel, 1996, 2001). Cumhuriyetin modernleşme hedefinin mekânsal temsilleri olan geniş bulvarlar ve kesişme noktalarında yer alan meydanlar, örnek alanımızın

[1] Birleşmiş Milletler bildirgesinin 1 no'lu prensip kararı olarak 16 Haziran 1972 tarihinde imzalanmıştır.

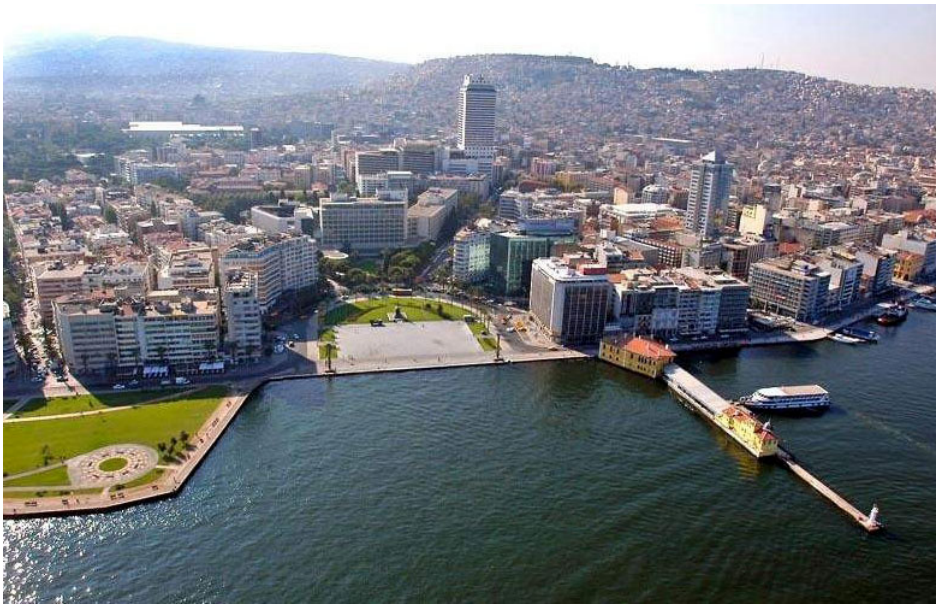
uzantısında yer alan Cumhuriyet Meydanının ve her iki tarafında yer alan bulvarların çeşitli dönemlerde tadilatlar yaşasa da o dönemin planlarının temel prensipleri ile şekillendiği görülmektedir (Şekil 5.53).

Şekil 5.53 Danger-Prost Planına göre yapılmış Cumhuriyet Meydanı, Hilton Otelinin bulunduğu alan ve bulvarların 80'li yıllardaki algısı (Kaynak: Yılmaz Buktel kişisel arşivi).

80'li yılların sonunda, küreselleşme hareketleri ile birlikte üretim ve tüketim alışkanlıklarında yaşanan köklü değişimler beraberinde piyasa temelli süreçlerin kent toprağını ticari bir meta olarak görmesi, ülkemiz ve kentimiz özelinde üç biçimde gerçekleşmiştir. Bunlardan birincisi kıyı alanlarının uygulanan politikalar ve çıkartılan yasalarla tüketilmesi, ikinci aşama tarihi kent merkezlerinde yaşanan mekânsal ve yasal dönüşümler, son dönemde ise çöküntü alanlarında ilişkin uygulanan projelerdir.

Bunlardan ikinci tip çerçevesinde düşünülebilecek bu örnek, yüksek yapılar için planlanmamış bu alanda imar planı tadilatı ile ve alanın Turizm Merkez Alanı ilan edilmesi ile tasarruf ve yetkinin merkezi idareye alınması, alanın İmar Kanunundan ve yerel imar yönetmeliklerinden muaf tutulması ile gerçekleştirilmiştir (Şekil 5.54).

Şekil 5.54 Danger-Prost Planına göre yapılmış Cumhuriyet Meydanı ve çevresindeki Bulvarlara ilişkin mekânsal izlerin 2000'li yıllardan bir görüntüsü (Kaynak:www.wowturkey.com).

Tarihi kent merkezleri üzerinde ikinci tip piyasa temelli süreç olarak ele alınabilecek bu örnekte, mevcut imar planına aykırı ve çevresinden bağımsız olarak "imtiyazlı imar hakları" elde edilmesi süreci ile çevresel ve kültürel boyutta bir çelişki alanı ortaya çıktığı gibi; kentin planlama sürecine ilişkin dönemsel bilgiler sunan son derece önemli bir kentsel mekânın algılanması sürecini de kentin hemen her noktasından olumsuz biçimde etkilemektedir (Şekil 5.55)

Şekil 5.55 Hilton ve yakın çevresinin 1950'lerde ve günümüzde Kadifekaleden algılanması (Kaynak: Arazi çalışmaları ve Yılmaz Buktel arşivi)

ÖRNEK 2.B SERMAYE VE PİYASA TEMELLİ OLUŞUMLAR
2.B-1) İzmir Hilton Oteli ve Yakın Çevresi - (Alsancak)

Alsancak Hilton Oteli ile çevre yapılaşmaları arasında gerek hacimsel gerekse kent silueti açısından çelişkili birliktelikler söz konusudur

Şekil 5.56 Örnek 2B-1'in Uzak Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, Maliye Bakanlığı Hava Fotoğrafları, 2003).

ÖRNEK 2.B SERMAYE VE PİYASA TEMELLİ OLUŞUMLAR
2.B-1) İzmir Hilton Oteli ve Yakın Çevresi - (Alsancak)

Uyumsuz hacimsel oranları ve çevre yapılardan bağımsız fiziksel nitelikleriyle Hilton oteli kötü bir landmark olarak algılanmakta.

Farklı dönemlere ait mekânsal izlerle yaşanan çelişki yakın algılamada daha belirgindir

Şekil 5.57 Örnek 2B-1'in Yakın Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, İBŞB Kent Rehberi Haritası, Google Earth, 2006).

Tablo 5.74 Örnek 2B-1'in Görsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

D1: Örneğin görüntüsel bütünlük yaratma hissi (armoni, uyum)		D2. Örneğin uyumlu parçalardan oluşan bütünsel örüntü hissi (kompozisyon)		D3:Örneğin görsel kategorizasyon düzeyi (okunabilirlik)		D4: Örneğin bölünemez, anlamlı parçalara ayrılamaz hissi (bütünlük)	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumlu	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumlu

D5: Tekrar eden ritmik elemanların varlığı		D6: Nesneler arası ilişkide doğru pozisyonda olma		D7: Tanımlanabilen elemanların kenarlaşması		**SONUÇ (Görsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.75 Örnek 2B-1'in İşlevsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

3F1: Örnekten beklenen iş'in gerçekleşme düzeyi		F2: Örneğin çevresiyle kurduğu işlevsel ilişkiler		F3: Eylem türüne göre kullanım etkinliği		**SONUÇ (İşlevsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
	Olumlu	Olumsuz	Olumsuz		Olumlu	**Dengede**	**Olumlu**

Tablo 5.76 Örnek 2B-1'in Görsel Çeşitlenme ve Karmaşıklık Açısından Algılama Matrisi

K1: Örnekte yer alan farklılaşma ve çeşitlenmenin miktarı		K2: Örneğin zihni meşgul edebilme düzeyi		K3: Örneğin bilinçli, planlanmış çeşitlilik yaratabilme hissi		**SONUÇ (Görsel Çeşitlenme)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.77 Örnek 2B-1'in Gizemli – Sürpriz Elemanlar Açısından Algılama Matrisi

G1: Örneğin ek bilgiler sunabilme özelliği		G2: Gizemli, sürpriz elemanların miktarı				**SONUÇ (Gizemli +Sürpriz)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı			uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz			**Dengede**	**Olumsuz**

Tablo 5.78 Örnek 2B-1'in Odaksallık – Derinlik ve Dokusal Özellikler Açısından Algılama Matrisi

O1: Dikkat çeken gruplaşmış öğelerin varlığı		O2: Örneğin yönlenme ve zihinsel imge oluşturabilme düzeyi		O3: Homojen ve tutarlı doku + yüzey elemanların varlığı		**SONUÇ (Odaksallık+Dokusal)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumlu	**Olumsuz**	**Olumlu**

Tablo 5.79 Örnek 2B-1'in Ortak Beğeni ve Tercih Ölçütlerine Göre Görsel ve İşlevsel Algılama Matrisi

GÖSTERİM		**SONUÇ DEĞERLENDİRME (ÖRNEK 2 B–1)**
	OLUMLU ALGI	12 açıdan olumlu algılanmıştır
	OLUMSUZ ALGI	22 açıdan olumsuz algılanmıştır
	ALGILANAMAZ VE/VEYA YOK	2 açıdan algılanamamıştır

Söz konusu örneğin algılama belgeleri incelendiğinde, bir turizm yapısı olarak işlevsel düzen açısından, ayrıca tasarımda var olan bütünlük, ritmik elemanlar, ayrıca zihinsel imge ve yönlenme oluşturabilme kapasiteleri ile olumlu algılanmaktadır. Bununla birlikte, diğer kentsel elemanlarla olan işlevsel ilişkilerinde, olumsuz kenarlaşma düzeyi ve çevresiyle kuramadığı armonik ilişkiler açısından olumsuz algılanmaktadır.

5.2.2.2 İkinci Alt Grup İkinci Örnek (2B–2): İnciraltı Özdilek Alışveriş Merkezi

Sermaye ve piyasa süreçleri temelli oluşumlarla gerçekleştiği düşünülen bu alt grubun ikinci örneği olan turizm ve ticaret merkezi, İnciraltı bölgesinde yer almaktadır. Oluşum sürecinin tarihsel izlerinden bahsetmeden önce İnciraltı bölgesinden kısaca bahsetmekte fayda olduğu düşünülmektedir.

İzmir kent merkezine bu kadar yakın olup da son dönemlere kadar doğal niteliğini bir ölçüde korumayı başarabilmiş iki önemli alandan bir tanesi 1930'lu yıllarda yapılan Kültür Park, bir diğeri de tarımsal özelliklerini son döneme kadar kısmen koruyabilmiş İnciraltı Bölgesidir. Bölge uzun yıllar seracılık ve benzeri tarımsal faaliyetlerle bilinirken; 1960'lı yılların sonuna kadar bir sayfiye alanı olarak da kullanılmıştır (Şekil 5.58)

Şekil 5.58 Tarım alanı ve rekreasyon alanı niteliğindeki İnciraltının 1950'li yıllardan bir görüntüsü (Kaynak www.bizimizmir.net).

Kentin giderek göç alması ile birlikte, gelir düzeyi yüksek olan kesimlerin yaz-kış yaşayabilecekleri bir alan olarak öne çıkmaya başlayan bölge; önceleri yoğun konut talebiyle karşılaşmış ve düşük inşaat haklarına uyulmadan yapılan villa tarzı konutlarla dolmaya başlamıştır. Bir yandan kentin batı aksında gerçekleştirilen yatırımlarla (otoyol, alışveriş merkezleri, konut siteleri, sağlık ve eğitim tesisleri vb.) değer kazanmaya ve baskı altına alınmaya başlanan bölgede, arazi mülkiyetleri çok yoğun bir biçimde el değiştirmeye başlamıştır. Bu spekülatif el değiştirme sürecinde bölgenin büyük parçalar halinde dönüştürülmesinin olanaksız olduğunun bilinciyle noktasal projeler gündeme gelmeye başlamış, ve küresel etkilerle şekillenen bu süreçte konut yatırımlarından çok, son dönemde ülke gündeminde sıkça karşılaşılan, çeşitli aktivitelerin bir arada toplandığı alışveriş, ofis, turizm kompleksleri şeklinde oluşumlara yönelinmiştir.

Bu sürecin çarpıcı örneklerinden olan İnciraltı Özdilek A.Ş. Turizm ve Alışveriş Merkezi adlı yapının oluşum süreci incelendiğinde farklı aktörler eliyle üretilmiş çok ciddi bir kentsel çelişki alanının varlığından söz etmek olanaklıdır. Bölgenin daha önceki çelişki kategorilerinde de sıkça karşılaştığımız gibi 90'lı yılların başında turizm bölgesi ilan edilmesi ile pek çok boyuttan ve süreçten soyutlanmasını takiben, söz konusu proje gündeme gelmeye başlamıştır. İmar planında %50 yapılaşma koşullu, Turizm Merkezi kararı olan alanda özellikle o dönemin yerel seçimlerinin yaklaştığı bir dönemde hız kazanan projeye ilişkin yapılan ve imar mevzuatına uygun olmayan plan değişikliği ile yapılaşma hakları %150'ye çıkartılırken, kullanım kararı da "turizm ve ticaret merkezi" şekline dönüşmüştür. (Balçova Belediyesi arşivi, 2004).

Bununla birlikte, İzmir Büyükşehir Belediyesince yürütülen Yüksek Yapılar Yönetmeliği kapsamında oluşturulan inceleme kurulundan pek çok bağımsız uzmanın olumsuz görüşü de bulunmasına rağmen; yerel süreçlerden ve kamuoyundan mümkün olabildiğince soyutlanarak projeye ilişkin inşaata başlama izni yerel seçimlerden bir gün önce alınmış ve 1999 yılında temel atma işlemleri gerçekleştirilmiştir (Bolulu, 2005; Sarısaltık, 2001). Diğer pek çok örnekte de karşılaştığımız gibi plan değişiklikleri, izinler, ruhsatlar alınmadan önce süreçlere müdahil olma refleksleri geliştiremeyen Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, 1999 yılının temmuz ayında bölgeyi 1. derece doğal sit alanı olarak ilan

etmiştir. İlgili mevzuata göre bir bölgenin 1. derece doğal sit alanı ilan edilmesiyle koruma amaçlı imar planı yapma zorunluluğu bulunduğundan bu defa ilgili belediyesince verilmiş olan ruhsatlar iptal edilmiş ve konuya ilişkin yargı süreci başlamıştır.

Ruhsat iptallerinin ardından ilgili firma İdare Mahkemesi nezdinde açmış olduğu davada 2000 yılında yürütmeyi durdurma kararı almış ve inşai faaliyetlerini devam ettirmiştir. Ardından çeşitli sivil toplum örgütlerinin açmış olduğu davalar Danıştay Başkanlığınca 2001 yılında karara bağlanmış olup; sit kararlarına vurgu yapılarak, anılan taşınmaza ilişkin imar planının uygulama olanağı kalmadığı belirtilmiştir (Anonim, 2001; Turan, bt).

2002 yılında bölgeye ilişkin sit kararlarını mahkeme kararları doğrultusunda revize eden ilgili kurul, örnek alanımızın yer aldığı bölgeyi bu defa 3. derece doğal sit alanı statüsüne dönüştürmüştür. Yargı kararına rağmen ve koruma amaçlı imar planı olmadan yapımı devam eden yapı 2003 yılında tamamlanarak, hizmete açılmıştır. Sonuç olarak Koruma Kurulunca uygun görüş alınarak bir koruma amaçlı imar planına dayandırılmadan gerçekleştirilen yapı yasadışı bir statüde olup; bölgenin sit kararlarına karşı açılan davalar halen devam etmektedir.

ÖRNEK 2.B SERMAYE VE PİYASA TEMELLİ OLUŞUMLAR
2.B-2) İnciraltı Crowne Plaza - (Balçova)

Örneğin bulunduğu bölgenin doğal nitelikleri ve yapılaşmış çevresiyle yaşadığı gerilimli birliktelik kentin pek çok noktasından algılanabilmekte

Şekil 5.59 Örnek 2B-2'nin Uzak Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, Maliye Bakanlığı Hava Fotoğrafları, 2003).

ÖRNEK 2.B SERMAYE VE PİYASA TEMELLİ OLUŞUMLAR
2.B-2) İnciraltı Crowne Plaza - (Balçova)

Kendi başına çağdaş mimari özellikler sergileyebilen örnek, bulunduğu bölgenin kimliğini de radikal bir biçimde değiştirebilme potansiyeline sahip nitelikler taşımaktadır.

Şekil 5.60 Örnek 2B-2'nin Yakın Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, İBŞB Kent Rehberi Haritası, 2003).

Tablo 5.80 Örnek 2B-2'nin Görsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

D1: Örneğin görüntüsel bütünlük yaratma hissi (armoni, uyum)		D2. Örneğin uyumlu parçalardan oluşan bütünsel örüntü hissi (kompozisyon)		D3:Örneğin görsel kategorizasyon düzeyi (okunabilirlik)		D4: Örneğin bölünemez, anlamlı parçalara ayrılamaz hissi (bütünlük)	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	Olumlu	Olumlu	Olumlu	**Olumsuz**	Olumlu

D5: Tekrar eden ritmik elemanların varlığı		D6: Nesneler arası ilişkide doğru pozisyonda olma		D7: Tanımlanabilen elemanların kenarlaşması		**SONUÇ (Görsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.81 Örnek 2B-2'nin İşlevsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

3F1: Örnekten beklenen iş'in gerçekleşme düzeyi		F2: Örneğin çevresiyle kurduğu işlevsel ilişkiler		F3: Eylem türüne göre kullanım etkinliği		**SONUÇ (İşlevsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
	Olumlu	**Olumsuz**	**Olumsuz**		Olumlu	**Dengede**	**Olumlu**

Tablo 5.82 Örnek 2B-2'nin Görsel Çeşitlenme ve Karmaşıklık Açısından Algılama Matrisi

K1: Örnekte yer alan farklılaşma ve çeşitlenmenin miktarı		K2: Örneğin zihni meşgul edebilme düzeyi		K3: Örneğin bilinçli, planlanmış çeşitlilik yaratabilme hissi		**SONUÇ (Görsel Çeşitlenme)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	Olumlu	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.83 Örnek 2B-2'nin Gizemli – Sürpriz Elemanlar Açısından Algılama Matrisi

G1: Örneğin ek bilgiler sunabilme özelliği		G2: Gizemli, sürpriz elemanların miktarı				**SONUÇ (Gizemli +Sürpriz)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı			uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	Olumlu	**Olumsuz**			**Dengede**	**Olumsuz**

Tablo 5.84 Örnek 2B-2'nin Odaksallık – Derinlik ve Dokusal Özellikler Açısından Algılama Matrisi

O1: Dikkat çeken gruplaşmış öğelerin varlığı		O2: Örneğin yönlenme ve zihinsel imge oluşturabilme düzeyi		O3: Homojen ve tutarlı doku + yüzey elemanların varlığı		**SONUÇ (Odaksallık+Dokusal)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	Olumlu	**Olumsuz**	**Olumsuz**	Olumlu	**Olumsuz**	**Olumlu**

Tablo 5.85 Örnek 2B-2'nin Ortak Beğeni ve Tercih Ölçütlerine Göre Görsel ve İşlevsel Algılama Matrisi

GÖSTERİM		**SONUÇ DEĞERLENDİRME (ÖRNEK 2 B–2)**
	OLUMLU ALGI	10 açıdan olumlu algılanmıştır
	OLUMSUZ ALGI	24 açıdan olumsuz algılanmıştır
	ALGILANAMAZ VE/VEYA YOK	2 açıdan algılanamamıştır

Söz konusu örneğin algılama belgeleri incelendiğinde, örneğin yakın algılamasında tasarımsal anlamda yaratılan bütünlük ve kompozisyon ile, ayrıca uzak algılamasında sürpriz bir eleman olması, zihni meşgul edebilme düzeyi ile olumlu algılanırken, diğer işlevsel ve görsel faktörler açısından olumsuz algılanmaktadır.

5.2.2.3 İkinci Alt Grup Üçüncü Örnek (2B–3): Ege Palas Oteli ve Yakın Çevresi

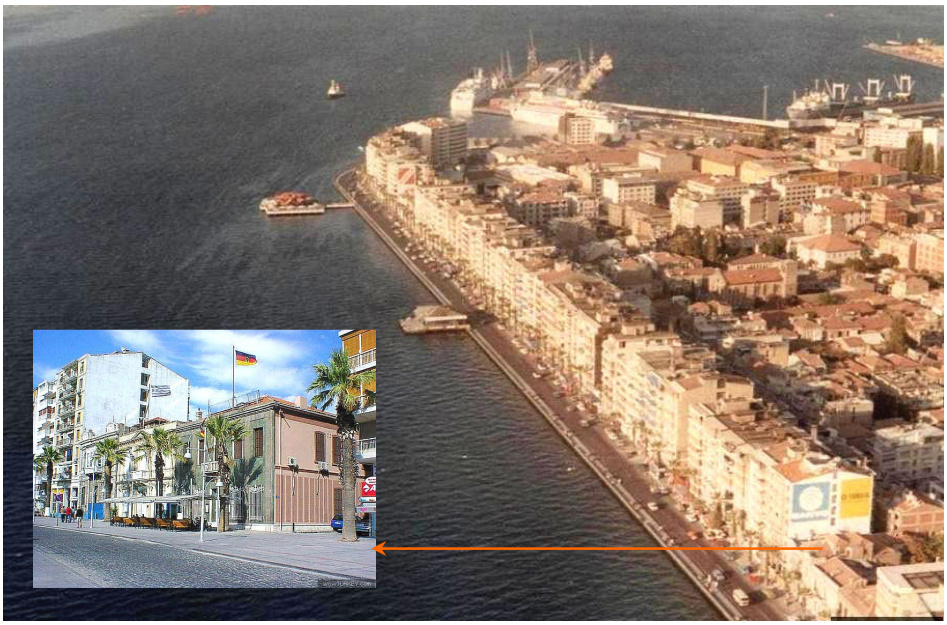
Kentsel, çevresel, hukuksal kuralların ve ilkelerin dışında piyasanın belirlediği koşullar ve sermaye odaklı merkezlerin beklentileri paralelinde kent toprağının tahrip edilmesine yatırım adı verilen kentimizde, bu yatırımlardan bir diğeri de uzun süre kent gündemini meşgul eden Ege Palas Otelidir.

Kentimizi yönetenlerin dönemsel olarak hukuksal normların sınırlarını zorlayan çok farklı uygulamalar gerçekleştirdiği, zaman zaman kişisel öncelikler kullanarak yasa hükümlerini ve planlama bilimi ilkelerini ihlal eden eylemler gerçekleştirdiklerini görmek olanaklıdır. İnciraltı örneğinde olduğu gibi, bu örneğin ortaya çıkış serüveni de yine eski bir belediye başkanının yerel yönetim başkanlığı imtiyazlarını yasaların ötesinde sayan anlayışıyla şekillenmiştir.

Viyadüklerle ilgili bölümde de bahsedildiği gibi, kentin ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda en önemli aktivite merkezlerinden olan Kordon aynı zamanda 19. yüzyılda kent kimliğinin en önemli öğelerinden bir tanesiydi (Şekil 5.61). Bir kısmı 1922 yılında meydana gelen Büyük İzmir Yangınında yok olan ve kent kimliğinin önemli bir parçası olan 2–3 katlı cumbalı yapılar, 1950'lerde Sarıkışla binasının yıkılmasıyla başlayan ve ardından tüm kentin sahil şeridinin 8–9 katlı binaların yapımına olanak tanıyacak şekilde dönüştürülmesi ile neredeyse tamamen ortadan kalkmıştır (Şekil 5.62). 1980'li yıllarda sahil şeridini adeta bir sur gibi çevreleyen yapıların dışında, kamu yapıları olması nedeniyle ayakta kalabilmiş birkaç cumbalı simgesel yapının hemen arkasında yer alan ve tescilli bir parselde bulunan Ege Palas Oteline ilişkin 1987 yılında ticaret merkezi ve pasaj biçiminde ruhsat alınmıştır. Söz konusu tescil kararına rağmen, 1988 yılında dönemin yerel idaresince söz konusu parsele noktasal bir plan değişikliği ile turizm kararı verilmiş ve yapı gabarisi de 61,80 metreye çıkartılmıştır (Konak Belediyesi arşivi, 2004).

Şekil 5.61 1900'lü yılların başında 1. Kordondan bir görünüm (Kaynak:www.wowturkey.com).

Şekil 5.62 1980'li yıllarda kentin sahil şeridini kale surları gibi çeviren 8–9 katlı yapılar, Ege Palas Oteli yapılmadan önce 1. Kordon (Kaynak:www.wowturkey.com).

Söz konusu dönemde gerçekleştirilen yerel yönetim seçimleri ardından idareyi devralan yönetimce, 1990 yılında söz konusu alanda bir kez daha noktasal plan değişikliği yapılarak bina maksimum yüksekliği 9,80 metreye indirilmiştir. Ardından, bir önceki yönetimin yeniden iktidara gelmesiyle traji-komik bir biçimde bir plan değişikliği daha gerçekleştirilmiş ve yapı yüksekliği otel yapımına olanak verecek şekilde yeniden 61,80 metreye çıkartılmıştır. Bu gelişmeler yaşanırken yapımına 1990 yılında başlanan otel inşaatı 1993 yılında tamamlanmıştır (Anonim, 2001a; Anonim, 2006b).

Tüm bu gelişmeler kamuoyuna yansıyınca çeşitli sivil toplum örgütlerince konu yargıya taşınmıştır. Kent merkezinde yer alan oldukça aktüel bir konuya ilişkin yargı süreci tam 15 yıl sürmüş; sonunda Danıştay Başkanlığınca yapı gabarisi 9,80 metre olacak şekilde bir karar alınmıştır (İnce, 2006). Defalarca plan değişikliğine tabi olan yapıda, alınan izin ve inşaat ruhsatları hukuka uygun olup; mahkeme kararı doğrultusunda yapının yıkılması sürecinde kamunun çok ciddi bir biçimde zarara uğratılacağı da görülmektedir.

2006 yılında ise ilgili yerel yönetim tarafından mahkeme kararları doğrultusunda hazırlanan plan değişikliği alanın sit alanı olması nedeniyle ilgili Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kuruluna gönderilmiş; Koruma Kurulu bölgede muhtelif tarihlerde yapılmış başka planlarla bölgede arazi kullanım, yoğunluk ve ulaşımda değişiklikler yaşandığından bahisle aşağıda sınırları gösterilen alan bütününde bir plan yapılması kararını almıştır (Bolulu, 2006), (Şekil 5.63).

Şekil 5. 63 Parsel ölçeğinde plan değişiklikleri ile elde edilen yüksek yapılar ardından Koruma Kurulunca bütünde planlanması kararı alınan alan (Kaynak: Google Earth, 2006).

Değişen yerel yönetimlerle ve Belediye Başkan olurlarıyla, sit alanı ilan edilmiş, kentin fiziksel doku, yoğunluk ve dolaşım alanları açısından en sorunlu bölgelerinden birisinde, görüldüğü gibi 15–20 yıl önce hukuk kuralları hiçe sayılarak gerçekleştirilen ve kendisinden sonraki noktasal plan değişikliklerine de emsal oluşturan yüksek yapı niteliğindeki bir yapının sonunda meşrulaştırılması süreci devletin tüm kurumlarınca el birliği ile tamamlanmıştır.

Şekil 5.64 Örnek 2B-3'ün Uzak Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, Maliye Bakanlığı Hava Fotoğrafları, 2003).

Şekil 5.65 Örnek 2B-3'ün Yakın Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, İBŞB Kent Rehberi Haritası, Google Earth, 2006)

Tablo 5.86 Örnek 2B-3'ün Görsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

D1: Örneğin görüntüsel bütünlük yaratma hissi (armoni, uyum)		D2. Örneğin uyumlu parçalardan oluşan bütünsel örüntü hissi (kompozisyon)		D3:Örneğin görsel kategorizasyon düzeyi (okunabilirlik)		D4: Örneğin bölünemez, anlamlı parçalara ayrılamaz hissi (bütünlük)	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumlu	Olumlu	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz

D5: Tekrar eden ritmik elemanların varlığı		D6: Nesneler arası ilişkide doğru pozisyonda olma		D7: Tanımlanabilen elemanların kenarlaşması		**SONUÇ (Görsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.87 Örnek 2B-3'ün İşlevsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

3F1: Örnekten beklenen iş'in gerçekleşme düzeyi		F2: Örneğin çevresiyle kurduğu işlevsel ilişkiler		F3: Eylem türüne göre kullanım etkinliği		**SONUÇ (İşlevsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
	Olumlu	Olumsuz	Olumsuz		Olumlu	**Dengede**	**Olumlu**

Tablo 5.88 Örnek 2B-3'ün Görsel Çeşitlenme ve Karmaşıklık Açısından Algılama Matrisi

K1: Örnekte yer alan farklılaşma ve çeşitlenmenin miktarı		K2: Örneğin zihni meşgul edebilme düzeyi		K3: Örneğin bilinçli, planlanmış çeşitlilik yaratabilme hissi		**SONUÇ (Görsel Çeşitlenme)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.89 Örnek 2B-3'ün Gizemli – Sürpriz Elemanlar Açısından Algılama Matrisi

G1: Örneğin ek bilgiler sunabilme özelliği		G2: Gizemli, sürpriz elemanların miktarı				**SONUÇ (Gizemli +Sürpriz)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı			uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz			**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.90 Örnek 2B-3'ün Odaksallık – Derinlik ve Dokusal Özellikler Açısından Algılama Matrisi

O1: Dikkat çeken gruplaşmış öğelerin varlığı		O2: Örneğin yönlenme ve zihinsel imge oluşturabilme düzeyi		O3: Homojen ve tutarlı doku + yüzey elemanların varlığı		**SONUÇ (Odaksallık+Dokusal)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	**Olumlu**	**Olumsuz**

Tablo 5.91 Örnek 2B-3'ün Ortak Beğeni ve Tercih Ölçütlerine Göre Görsel ve İşlevsel Algılama Matrisi

GÖSTERİM		**SONUÇ DEĞERLENDİRME (ÖRNEK 2 B–3)**
	OLUMLU ALGI	6 açıdan olumlu algılanmıştır
	OLUMSUZ ALGI	28 açıdan olumsuz algılanmıştır
	ALGILANAMAZ VE/VEYA YOK	2 açıdan algılanamamıştır

Söz konusu örneğin algılama belgeleri incelendiğinde, uzak algılamasında zihinsel imge oluşturabilme, yönlenme ve çevresiyle tutarlı doku ve yüzey elemanları açısından olumlu algılandığı, ayrıca yakın algılamasında işlevsel anlamda etkin özellikler sergilediği görülürken; yukarıda tarif edilen diğer faktörler açısından olumsuz algılama özellikleri içermektedir.

5.2.3 Üçüncü Alt Grup: Mülkiyet - Kullanım ve Yoğunluk Temelli Çelişkiler (2 C)

5.2.3.1 Üçüncü Alt Grup Birinci Örnek (2C–1) S.S.K. İşhanı ve Yakın Çevresi

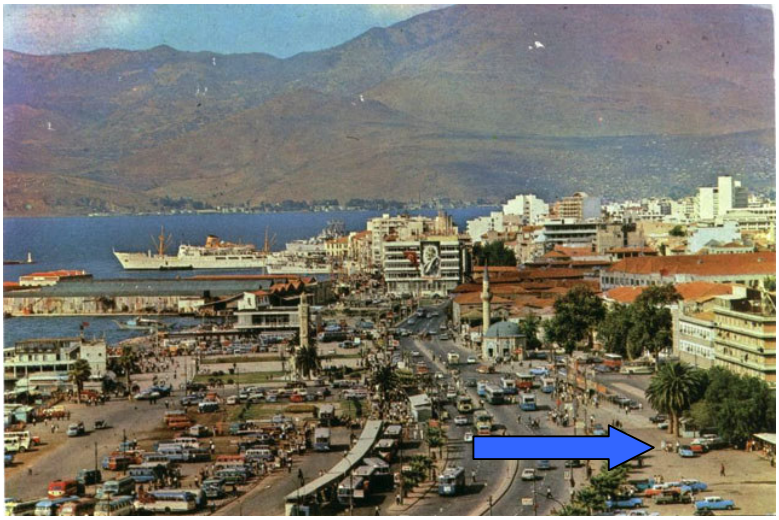
Bu alt gruba ait çelişki örnekleri de diğer pek çok örneğimizde olduğu gibi kentin gündeminde yer almış, ya da yer alması beklenen, mülkiyet sorunlarından, kullanım etkinliği ya da benzer sorunlardan kaynaklanan nedenlerle birer çelişki alanı haline gelmiş örnekleri kapsamaktadır. Alt başlığın isminden de anlaşılacağı gibi, anılan örneklerde temel çelişkiler görsel niteliklerden değil, işlevsel ilişkilerden kaynaklanmaktadır.

Bu alt grubun ilk örneği olan ve Sosyal Sigortalar Kurumu İş Merkezi olarak bilinen yapı grubunun tarihsel süreci, 1955 yılında kentin en önemli simgesel yapılarından olan Sarıkışla'nın yıkılmasıyla başlamaktadır (Şekil 5.66).

Şekil 5.66 Konak Meydanı ve Sarıkışla Binasının 1900'lü yıllardan bir görüntüsü (Kaynak:wowturkey.com).

O dönemin Milli Savunma Bakanlığı ile Belediye arasında yapılan protokole göre söz konusu yapı yerel yönetime devredilmiş; yerel yönetimde büyük bir meydan elde etmek adına Sarıkışla binasını yıkmıştır. Ancak eski İzmirlilerin dolgu alanı olmasından ötürü "dolma" ve yıllarca boş bir tarla gibi durmasından ötürü "tarla" dedikleri Konak Meydanı, anılan yıkımın gerçekleşmesinin ardından elde edilen büyük arazi parçalarının satılmaya başlanması ile yeni bir serüvenin içine çekilmiştir (Şekil 5.67), (Şekil 5.68).

Şekil 5.67 SSK Blokları yapılmadan önce Konak Meydanı - 1960'lı yıllar

(Kaynak: Olgay Sadak kişisel arşivi).

Şekil 5.68 SSK Blokları yapıldıktan sonra Konak Meydanı - 1970'lerin sonu

(Kaynak: www.wowturkey.com).

Satışa çıkartılan bu büyük arazilerden bir bölümünü alan Sosyal Sigortalar Kurumu, söz konusu alana ilişkin bir proje yarışması düzenlemiştir. 1966 yılında gerçekleştirilen yarışmayı kazanan projenin inşaatı 1976 yılında tamamlanmıştır. Yarışma jürisinin birinci gelen projeyle ilgili açıklamasında "… Şehrin Konak'a kadar inen ufak kitleli, parçalı, alçak dokusuna uyarak, ondan kopmadığı ve çevresiyle kendi bütünlüğü içinde tam bir ahenk sağladığı…" gerekçeleriyle seçildiği belirtilmiştir (Anon, 1996, s.40–42; Ürük, 2006).

Modern mimarlığın rasyonel çizgilerini taşıyan SSK Blokları, bir yanda geçmişin alışveriş alışkanlıklarıyla şekillenen tarihi Kemeraltı, öte yandan son dönem izole tüketim ve alışveriş kültürü ile yeniden yapılandırılan Konak Pier arasında zamansal ve mekânsal ardıllıkların diyalektik gerilimini yaşayan ve yaşatan bir alt mekân olarak kentliye kent yaşantısı hakkında bilgiler sunabilen önemli simgesel alanlarından bir tanesi olarak algılanmaktadır (Karatosun, Arıtan ve Doğrusoy, 2006), (Şekil 5.69).

Şekil 5.69 Farklı dönemlere ait üretim ve tüketim alışkanlıkları ile şekillenmiş alt mekanlar (Kaynak: Google Earth, 2006).

Kimilerince kentsel deformasyona neden olduğu belirtilen yapı grubu, tasarımında yer alan insan ölçeğinde kuşatma etkisi, devamlılık sağlayan yarı geçirgen yapısı ve parçalı bütünselliği gibi olumlu algılanan özellikler sergilemesine rağmen; işlevsel düzen ve etkinlik açısından önemli bir çelişki alanı olarak algılanmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde bunun nedenlerini ortaya koymaya çalıştığımızda, birincilik ödülü bulunan orijinal proje ile gerçekleştirilen proje arasında kurgulanan aktivitelerin mekâna yansıtılmaları açısından uyumsuzluklar yaşandığı söylenebilir.

Orijinal planda lokantalar, kafeler, sinema salonları ve ofis kullanımları öngörülmüşken, uygulamada bunların çok büyük bir bölümü gerçekleştirilmemiş; bunun yerine çeşitli resmi kuruluşlar ve İzmir Adliyesinin yapı grubuna yerleştirildiği, kuzey batı kısmında Konak Meydanı ile algısal ve işlevsel anlamda bütünlük sağlayan en önemli parçanın da tekil bir mağaza kompleksine tahsis edilmesi ile söz konusu yapı grubunu dışa kapayan bir tadilat gerçekleştirilmiştir (Şekil 5.70).

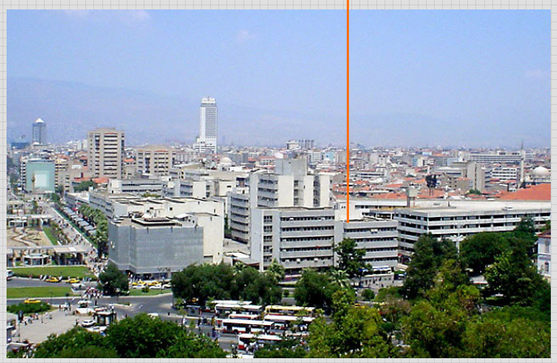
Şekil 5.70 Orijinal projede yapılan tadilatla dışa kapalı tekil bir mağaza kompleksine dönüştürülen kuzey batı parçası.

Anılan yapı grubunun yıllarca önemli bir bölümünün kamusal kullanımlara tahsis edilmiş olması da gerekli bakım ve onarım faaliyetlerinin gerçekleştirilmemesi sonucunu doğururken; algısal boyutta yıpranan görsel nitelikler tercih etme sürecini ve dolayısıyla işlevsel etkinliği de azaltmıştır.

ÖRNEK 2.C MÜLKİYET - KULLANIM-YOĞUNLUK ÇELİŞKİLERİ
2.C-1) S.S.K. İşhanı ve Yakın Çevresi - (Konak)

Kentin önemli simgesel yapılarından olan SSK işhanı başarılı tasarımsal özelliklerinin yanı sıra kullanım ve yoğunluk çelişkilerinden kaynaklanan işlevsel ve estetik sorunlar yaratmaktadır.

Yatay ve düşey oranlarıyla, yarattığı güçlü mekân etkisiyle ön plana çıkması gereken yapı grubu kullanım etkinliğinden ve işlevsel zorlamalardan kaynaklanan çelişkileriyle ön plana çıkmaktadır.

Şekil 5.71 Örnek 2C-1'in Uzak Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, Maliye Bakanlığı Hava Fotoğrafları, 2003).

ÖRNEK 2.C MÜLKİYET - KULLANIM-YOĞUNLUK ÇELİŞKİLERİ
2.C-1) S.S.K. İşhanı ve Yakın Çevresi - (Konak)

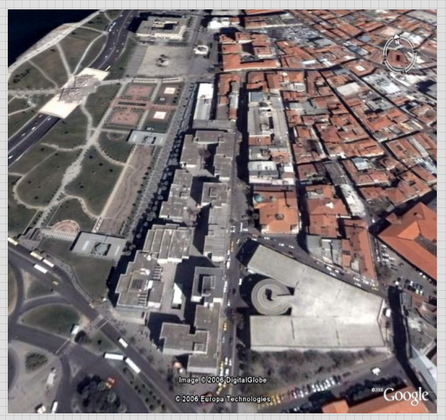

Kullanım etkinliğinden kaynaklanan işlevsel çelişkiler günün en yoğun saatlerinde bile örneğin terk edilmiş görüntüsünden kurtulmasına olanak vermemekte. Benzer saatlerde yapı grubunun dışı çok yoğun kullanılmaktadır.

Şekil 5.72 Örnek 2C-1'in Yakın Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, İBŞB Kent Rehberi Haritası, Google Earth, 2006).

Tablo 5.92 Örnek 2C-1'in Görsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

D1: Örneğin görüntüsel bütünlük yaratma hissi (armoni, uyum)		D2. Örneğin uyumlu parçalardan oluşan bütünsel örüntü hissi (kompozisyon)		D3:Örneğin görsel kategorizasyon düzeyi (okunabilirlik)		D4: Örneğin bölünemez, anlamlı parçalara ayrılamaz hissi (bütünlük)	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumlu	Olumlu	Olumlu	Olumlu	Olumlu	Olumlu	Olumlu	Olumlu

D5: Tekrar eden ritmik elemanların varlığı		D6: Nesneler arası ilişkide doğru pozisyonda olma		D7: Tanımlanabilen elemanların kenarlaşması		**SONUÇ (Görsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumlu	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	**Olumlu**	**Olumlu**

Tablo 5.93 Örnek 2C-1'in İşlevsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

3F1: Örnekten beklenen iş'in gerçekleşme düzeyi		F2: Örneğin çevresiyle kurduğu işlevsel ilişkiler		F3: Eylem türüne göre kullanım etkinliği		**SONUÇ (İşlevsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz		Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.94 Örnek 2C-1'in Görsel Çeşitlenme ve Karmaşıklık Açısından Algılama Matrisi

K1: Örnekte yer alan farklılaşma ve çeşitlenmenin miktarı		K2: Örneğin zihni meşgul edebilme düzeyi		K3: Örneğin bilinçli, planlanmış çeşitlilik yaratabilme hissi		**SONUÇ (Görsel Çeşitlenme)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.95 Örnek 2C-1'in Gizemli – Sürpriz Elemanlar Açısından Algılama Matrisi

G1: Örneğin ek bilgiler sunabilme özelliği		G2: Gizemli, sürpriz elemanların miktarı				**SONUÇ (Gizemli +Sürpriz)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı			uzak algı	yakın algı
Olumlu	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz			**Dengede**	**Olumsuz**

Tablo 5.96 Örnek 2C-1'in Odaksallık – Derinlik ve Dokusal Özellikler Açısından Algılama Matrisi

O1: Dikkat çeken gruplaşmış öğelerin varlığı		O2: Örneğin yönlenme ve zihinsel imge oluşturabilme düzeyi		O3: Homojen ve tutarlı doku + yüzey elemanların varlığı		**SONUÇ (Odaksallık+Dokusal)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumlu	Olumlu	Olumsuz	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	**Olumlu**	**Olumsuz**

Tablo 5.97 Örnek 2C-1'in Ortak Beğeni ve Tercih Ölçütlerine Göre Görsel ve İşlevsel Algılama Matrisi

GÖSTERİM		**SONUÇ DEĞERLENDİRME (ÖRNEK 2 C–1)**
	OLUMLU ALGI	16 açıdan olumlu algılanmıştır
	OLUMSUZ ALGI	18 açıdan olumsuz algılanmıştır
	ALGILANAMAZ VE/VEYA YOK	2 açıdan algılanamamıştır

Söz konusu örneğin algılama belgeleri incelendiğinde, görsel düzen faktörleri açısından son derece olumlu algısal özellikler sergilediğini görmek olanaklıyken; işlevsel anlamda yaşadığı çelişkiler çok belirleyici olmakta, işlevsel anlamda kötü algısal özellikler görsel anlamda beğeni düzeyini de azaltmaktadır.

5.2.3.2 Üçüncü Alt Grup İkinci Örnek (2C–2) Eski Tütün Deposu Binası ve Çevresi - Alsancak

Kent içerisinde işlevsel düzen temelli kullanım - yoğunluk çelişkilerine bir başka örnek, Cumhuriyet Meydanı'nın geri alanında yer alan, Avusturyalılar tarafından yapılmış eski depo binasıdır. Zaman içerisinde çeşitli el değiştirmelerin yaşandığı ve uzun süre tütün deposu olarak kullanılan yapı, çevresinde son 15 yıldır yaşanan dönüşümler dışında atıl bir biçimde varlığını devam ettirmektedir (Şekil 5.73).

Şekil 5.73 Söz konusu eski depo ve çevre yapılaşmaların 80'li yıllardan bir görüntüsü

(Kaynak: Yılmaz Buktel kişisel arşivi).

Söz konusu bölge günümüzde kentin arazi fiyatlarının en çok artış gösterdiği, turizm, ticaret ve iş merkezlerinin yoğun olarak bulunduğu bir bölge olmasına rağmen; anılan depo yapısı yıllardır kentlinin en çok kullandığı güzergâhların kesişme noktasında görsel ve işlevsel çelişkileri ile varlığını sürdürmektedir.

Tütün deposu olarak, kent merkezinde yaşanan dönüşümler sonucu işlevini yitiren yapı daha sonra özel bir firma tarafından satın alınarak 1993 yılında bir proje geliştirilmiştir. Projeye göre, depo binası kaldırılarak yerine 22 katlı bir otel yapımı gündeme gelmiştir (Şekil 5.74).

Şekil 5.74 Eski tütün deposu için 1993 yılında gündeme gelen otel projesi
(Kaynak: www.wowturkey.com).

Ancak söz konusu proje yoğunluğu arttıracağı gerekçesiyle yerel yönetim tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine bu projeden vazgeçilmiş ve bu defa 9 katlı sağlık ve spor tesisi niteliğinde bir proje önerilmiş olup; yapılan incelemelerde üçgen formundaki parselde önerilen projenin yola 5 metre çekme mesafesi bırakamadığından bu proje de reddedilmiştir (Atilla, 2004; İlkutluğ, 2004; Şahin, 2004).

Bilindiği gibi sağlık koruma bandı mesafeleri, binaların yola yaklaşmalarını belirleyen güvenlik mesafeleri en temel yapılaşma normlarının başında gelmekte ve yasalarla belirlenmektedir. Bu durum bile yerel basın destekli bir kamuoyu oluşturularak eleştiri konusu yapılırken; asıl eleştirilmesi gereken söz konusu örneğin yanı başında ve çok yakınında yer alan benzer nitelikli yüksek yapıların nasıl gerçekleştirildiğidir (Şekil 5.75).

Şekil 5.75 Örnek alanımız olan ve yoldan çekme mesafelerini sağlayamadığı için izin verilmeyen eski tütün deposu binasının hemen yanında ve yakın çevresinde benzer uygulamalar gerçekleştirilmiştir.

Hemen yakın çevrede yer alan örneklere baktığımızda bunların da yoğunluğu arttırıcı noktasal plan değişiklikleri ile yapıldığı, bölgenin üst ölçekli planlarda gökdelen ve benzeri yüksek yapılar için tahsis edilmiş bir alan olmadığı, binalar arası çekme mesafelerinde sorunlar yaşandığı tespit edilebilirken; İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığınca yürütülen Yüksek Yapılar Yönetmeliğinde yer alan "minimum 3000 m^2 parsel alanı" şartını dahi sağlamayan, Turizm Teşvik Kanunuyla ve parsel ölçeğinde plan değişiklikleri ile elde edilmiş uygulamalar olduğunu söylemek olanaklıdır.

Tüm bu gelişmelerin ardından, 2004 yılında söz konusu eski deponun sahibi olan firma plan değişikliği talebinden vazgeçmiş (Şahin, 2004) ve o tarihten günümüze kentin en çok kullanılan alanlarından birisinde kullanılmadan varlığını sürdüren yapı gerek çevresiyle kurduğu işlevsel ilişkilerde gerekse de estetik faktörlere göre önemli bir çelişki alanı olarak kaderine terk edilmiştir.

ÖRNEK 2.C MÜLKİYET - KULLANIM-YOĞUNLUK ÇELİŞKİLERİ
2.C-2) Eski Tütün Deposu ve Çevresi - (Alsancak)

Kentin en yüksek yapı yoğunluğunun bulunduğu bölgelerinden birinde yer alan örnek alanı, son dönemde gerçekleşen yoğun yüksek yapılar arasında uzaktan algılamak neredeyse olanaksızlaşmıştır.

Arazi fiyatlarının en yüksek olduğu bölgelerden birisinde yer alan eski tütün deposu bu denli yoğun bir bölgede kullanılmayarak ciddi bir çelişki yaratmakta

Şekil 5.76 Örnek 2C-2'nin Uzak Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, Maliye Bakanlığı Hava Fotoğrafları, 2003).

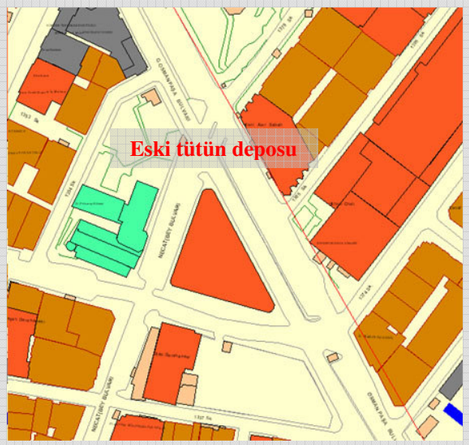
ÖRNEK 2.C MÜLKİYET - KULLANIM-YOĞUNLUK ÇELİŞKİLERİ
2.C-2) Eski Tütün Deposu ve Çevresi - (Alsancak)

Örnek işlevsel olarak bulunduğu bölgeyle çelişen nitelikler sergilerken; kullanılmamaktan kaynaklanan görsel çelişkiler ve olumsuz algılar yakın algılamada daha iyi ortaya çıkabilmektedir.

Örnek alanımızın çevresinde son 15 yıldır ciddi dönüşümler gerçekleşmektedir

Şekil 5.77 Örnek 2C-2'nin Yakın Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, İBŞB Kent Rehberi Haritası, Google Earth, 2006)

Tablo 5.98 Örnek 2C-2'nin Görsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

D1: Örneğin görüntüsel bütünlük yaratma hissi (armoni, uyum)		D2. Örneğin uyumlu parçalardan oluşan bütünsel örüntü hissi (kompozisyon)		D3:Örneğin görsel kategorizasyon düzeyi (okunabilirlik)		D4: Örneğin bölünemez, anlamlı parçalara ayrılamaz hissi (bütünlük)	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumlu**

D5: Tekrar eden ritmik elemanların varlığı		D6: Nesneler arası ilişkide doğru pozisyonda olma		D7: Tanımlanabilen elemanların kenarlaşması		**SONUÇ (Görsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
	Olumlu	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumlu**

Tablo 5.99 Örnek 2C-2'nin İşlevsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

3F1: Örnekten beklenen iş'in gerçekleşme düzeyi		F2: Örneğin çevresiyle kurduğu işlevsel ilişkiler		F3: Eylem türüne göre kullanım etkinliği		**SONUÇ (İşlevsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
	Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.100 Örnek 2C-2'nin Görsel Çeşitlenme ve Karmaşıklık Açısından Algılama Matrisi

K1: Örnekte yer alan farklılaşma ve çeşitlenmenin miktarı		K2: Örneğin zihni meşgul edebilme düzeyi		K3: Örneğin bilinçli, planlanmış çeşitlilik yaratabilme hissi		**SONUÇ (Görsel Çeşitlenme)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumlu	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.101 Örnek 2C-2'nin Gizemli – Sürpriz Elemanlar Açısından Algılama Matrisi

G1: Örneğin ek bilgiler sunabilme özelliği		G2: Gizemli, sürpriz elemanların miktarı				**SONUÇ (Gizemli +Sürpriz)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı			uzak algı	yakın algı
Olumlu	**Olumlu**		**Olumsuz**			**Dengede**	**Olumsuz**

Tablo 5.102 Örnek 2C-2'nin Odaksallık – Derinlik ve Dokusal Özellikler Açısından Algılama Matrisi

O1: Dikkat çeken gruplaşmış öğelerin varlığı		O2: Örneğin yönlenme ve zihinsel imge oluşturabilme düzeyi		O3: Homojen ve tutarlı doku + yüzey elemanların varlığı		**SONUÇ (Odaksallık+Dokusal)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
	Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**		**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**

Tablo 5.103 Örnek 2C-2'nin Ortak Beğeni ve Tercih Ölçütlerine Göre Görsel ve İşlevsel Algılama Matrisi

GÖSTERİM		**SONUÇ DEĞERLENDİRME (ÖRNEK 2 C–2)**
	OLUMLU ALGI	7 açıdan olumlu algılanmıştır
	OLUMSUZ ALGI	24 açıdan olumsuz algılanmıştır
	ALGILANAMAZ VE/VEYA YOK	5 açıdan algılanamamıştır

Söz konusu örneğin algılama belgeleri incelendiğinde, özellikle işlevsel anlamda etkinlik ve çevresiyle kurduğu ilişkiler açısından olumsuz özellikler sergilediği görülmektedir. Tasarımsal ve hacimsel özellikleri açısından da artık bulunduğu çevreyle çelişen örnek yapı, formu ve ait olduğu döneme ilişkin ek bilgiler sunabilmesi açılarından olumlu algılanmaktadır.

5.2.3.3 Üçüncü Alt Grup Üçüncü Örnek (2C–3) Alsancak Garı ve Çevresi

Örneklerin kullanım etkinlikleri, mülkiyet yapıları ve yoğunluklarından kaynaklanan bir diğer kentsel çelişki alanı da Alsancak Gar Binası ve çevre yapılaşmalar olarak ele alınmıştır.

Günümüzde tek başına gar binasının belli bir bölümünün algılandığı bölge, geçmişte çevresindeki diğer yapılarla kentsel bir bütün oluşturmakta, ancak arazi kullanım kararlarında, ulaşım şebekelerinde ve tarihsel alanlara ilişkin uygulanan politikalarda yaşanan yanlışlıklar, kent merkezine çok yakın bu bölgenin işlevsel ve görsel anlamda etkinliğini yitirmesine neden olmuştur. Organize bir bütün olarak ele alınması gerekli olan bölgede, bir tarafta tren garı binası ve destek yapıları, diğer tarafta taşımacılık ve altyapı içerikli tarihsel belgeler olarak nitelendirilebilecek havagazı ve elektrik fabrikası, diğer tarafta Milli Mücadelenin tarihsel izlerini çok yoğun olarak bulabileceğimiz Şehitler Caddesi zamanla birbirinden tamamen koparak algılanmayan ve kullanılmayan alanlar haline gelmiştir (Şekil 5.78).

Şekil 5.78 Zaman içinde birbirinden kopartılarak algılanamaz ve kullanılamaz hale gelen Üç farklı alan (Gar, Şehitler Caddesi, Altyapı tesisleri), (Kaynak: Google Earth, 2006).

Kentteki en güzel mimari örneklerden birisi olarak kabul edilen Alsancak Garı, (Şekil 5.79) gar binası, depolama ve servis atölyeleri, önünde yer alan meydan, gar binasının karşısında yer alan İngiliz Konsolosluğu ve yanındaki Anglikan Kilisesi ile günümüzde Sağlık Müdürlüğü ve sergi salonu olarak kullanılan lojman yapıları ile birlikte komple bir tesis olarak tasarlanmış ve 1854 yılında hizmete açılmıştır (Atay, 1978; Dursun, 2004) (Şekil 5.80). Türkiye'nin ilk demiryolu olan Aydın - İzmir demiryolunun İzmir'deki son noktası durumundaki tesis, bir liman kenti niteliğindeki kente gelen ürünlerin toplandığı ve dağıtımının yapıldığı, kentin ulaşım alt yapısı ve ekonomik ilişkileri hakkında bilgi verme özelliği ile öne çıkmış özellikler taşımaktadır (Akdemir, 2006).

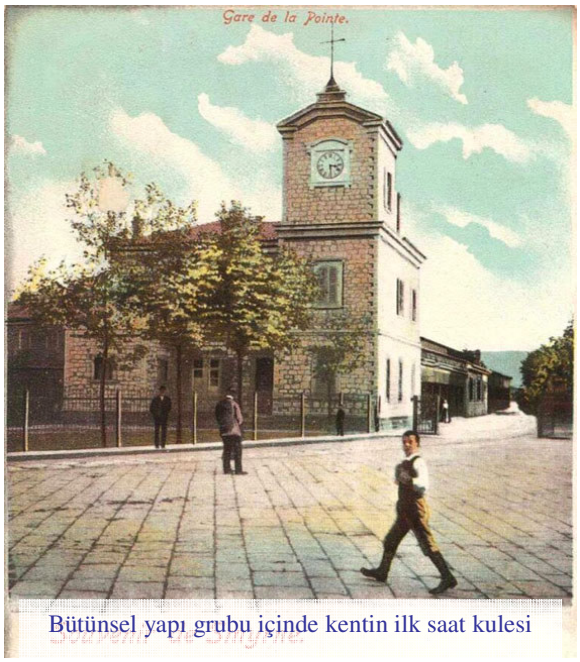

Şekil 5.79 Gar binası tek yapı ölçeğinde mimari özellikleri çok fazla değişmeden günümüze kadar ulaşabilmiş ender örneklerdendir
(Kaynak: Metin Canbalaban kişisel arşivi, arazi çalışmaları).

Bütünsel yapı grubu içinde kentin ilk saat kulesi

Şekil 5.80 Ana binaları ve destek binaları ile bütünsellik oluşturan gar kompleksi ulaşım ve arazi kullanım kararlarıyla günümüzde tamamane parçalanmıştır (Kaynak: www.bizimizmir.net, Metin Canbalaban kişisel arşivi).

Bununla birlikte, özellikle 19. yüzyılın sonlarına doğru, Anadolu'nun dışa açılan kapısı olma özelliği ile alt yapı açısından en çağdaş tesislere kavuşan kent, gerçek bir Avrupa şehri özelliği kazanmıştır. 1902 yılında şehrin havagazı ile aydınlatma sistemi kurulup genişletilirken; bu tarihten hemen üç yıl sonra yani 1905 yılında İzmir'de elektrikle aydınlatma sistemine geçilmiştir (Turan, bt.

Yine bu tesislerin hemen arka tarafından geçen ve günümüzde Şehitler Caddesi olarak bilinen, eski adıyla Darağacı Sokağı olan caddenin de ulusal tarihimiz açısından bu ismi almasının önemli bir yeri vardır. İzmir'in kurtuluşu sürecinde Türk Ordusu 9 Eylül 1922 tarihinde İzmir'e girdiğinde, bu sokakta tuzağa düşürülen askerlerimiz çok sayıda şehit vermişlerdir (Şekil 5.81), (Böke, 2006; Çoral, 2003).

Şekil 5.81 1900'lerin başında Darağacı Sokağı (Kaynak:www.wowturkey.com).

Dönemsel olarak anılan alanlarda uygulanan projeler ve politikalar, bu gün kentin en önemli tarihsel zonlarından birisi olması beklenen bölgeyi eylemsiz ve etkisiz kılmıştır. Havagazı fabrikasının belediye hizmet alanı olarak depo amaçlı kullanımı, elektrik fabrikasının kaderine terk edilmiş durumu yanı sıra; gar kompleksine ait olan yapıların etrafında yer alan otopark alanları, araç bakım ve yıkama tesisleri gibi uyumsuz fiziksel kenarlaşmalar parçalanmış da olsa kentsel doku içerisinde önemli birer tarihi belge, sanayi, alt yapı öğeleri olan yapı ve yapı gruplarının giderek işlevsiz ve algılanamayan yapı stokları olması sonucunu doğurmaktadır (Şekil 5.82).

Şekil 5.82 Anglikan Kilisesinin hemen bitişiğinde yer alan otopark alanları, Gar Kompleksine ait olan yapılar arası araç bakım, yıkama ve otopark alanları ve gar saat kulesinin konut amaçlı kullanımı.

Yıllar önce alan bütününde koruma amaçlı imar planı yapılamayan söz konusu tesis bütünü hakkında, özellikle son dönemde IMF ve Dünya Bankası'nın gelişmekte olan ülkelerde uyguladığı demiryollarına ilişkin özelleştirme projeleri kapsamında, "Alsancak Garı Dönüşüm Projesi" adıyla bir proje gündeme gelmeye başlamıştır (Anonim, 2006c). Son dönemde İstanbul kentinde de sıkça rastlanan tarihsel yapı stoklarının özelleştirme kapsamında el değiştirme süreci bu alanda da uygulanmak istemekte; kentin 150 yıl öncesinin ulaşım, altyapı ve tekno-tarihsel katmanlarından bir tanesi olan alanda güzellik merkezi, kafeterya, lokanta vb. kullanımlar oluşturularak zaten parçalanmış olan alanın algısal ve işlevsel anlamda tamamen yok edilmesi tehlikesi ile karşı karşıya kalınmaktadır.

ÖRNEK 2.C MÜLKİYET - KULLANIM-YOĞUNLUK ÇELİŞKİLERİ
2.C-3) Alsancak Garı ve Çevresi

Önemli ulaşım aksları arasında ve çevre yapılaşmalar neticesinde örnek alanın uzaktan algılanması giderek güç bir hale gelmektedir.

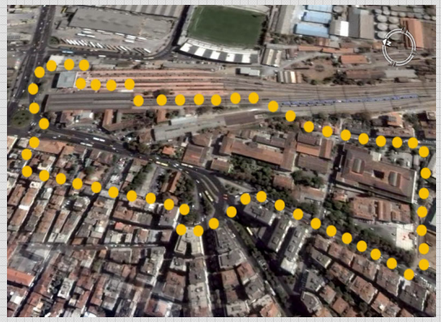
İzmir Limanı ve 1. Kordonun kesişme noktasında yer alan Alsancak Garı çevre yapılaşmalar ve uygulanan kentsel politikalar sonucunda önce işlevsel daha sonra da algısal özelliklerini yitirmektedir.

Şekil 5.83 Örnek 2C-3'ün Uzak Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, Google Earth, 2006).

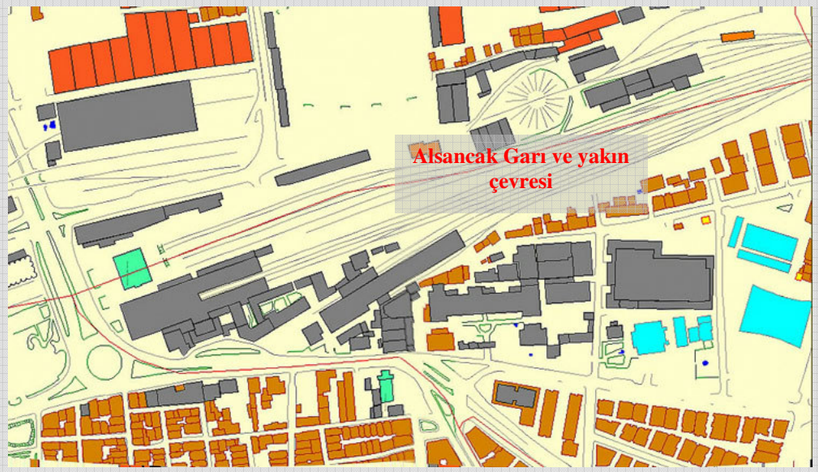
ÖRNEK 2.C MÜLKİYET - KULLANIM-YOĞUNLUK ÇELİŞKİLERİ
2.C-3) Alsancak Garı ve Çevresi

Arazi kullanım kararları ve ulaşım şebekesinde gerçekleştirilen dönüşümlerle çok parçalı bir hale gelse de, yakın algılamada söz konusu yapı grubu hala olumlu algısal özellikler sergileyebilmektedir.

Şekil 5.84 Örnek 2C-3'ün Yakın Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, İBŞB Kent Rehberi Haritası, Google Earth, 2006).

Tablo 5.104 Örnek 2C-3'ün Görsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

D1: Örneğin görüntüsel bütünlük yaratma hissi (armoni, uyum)		D2. Örneğin uyumlu parçalardan oluşan bütünsel örüntü hissi (kompozisyon)		D3:Örneğin görsel kategorizasyon düzeyi (okunabilirlik)		D4: Örneğin bölünemez, anlamlı parçalara ayrılamaz hissi (bütünlük)	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumlu**

D5: Tekrar eden ritmik elemanların varlığı		D6: Nesneler arası ilişkide doğru pozisyonda olma		D7: Tanımlanabilen elemanların kenarlaşması		**SONUÇ (Görsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
	Olumlu	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumlu**

Tablo 5.105 Örnek 2C-3'ün İşlevsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

3F1: Örnekten beklenen iş'in gerçekleşme düzeyi		F2: Örneğin çevresiyle kurduğu işlevsel ilişkiler		F3: Eylem türüne göre kullanım etkinliği		**SONUÇ (İşlevsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.106 Örnek 2C-3'ün Görsel Çeşitlenme ve Karmaşıklık Açısından Algılama Matrisi

K1: Örnekte yer alan farklılaşma ve çeşitlenmenin miktarı		K2: Örneğin zihni meşgul edebilme düzeyi		K3: Örneğin bilinçli, planlanmış çeşitlilik yaratabilme hissi		**SONUÇ (Görsel Çeşitlenme)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
	Olumlu	**Olumsuz**	**Olumlu**		**Olumlu**	**Dengede**	**Olumlu**

Tablo 5.107 Örnek 2C-3'ün Gizemli – Sürpriz Elemanlar Açısından Algılama Matrisi

G1: Örneğin ek bilgiler sunabilme özelliği		G2: Gizemli, sürpriz elemanların miktarı				**SONUÇ (Gizemli +Sürpriz)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı			uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumlu**			**Olumsuz**	**Olumlu**

Tablo 5.108 Örnek 2C-3'ün Odaksallık – Derinlik ve Dokusal Özellikler Açısından Algılama Matrisi

O1: Dikkat çeken gruplaşmış öğelerin varlığı		O2: Örneğin yönlenme ve zihinsel imge oluşturabilme düzeyi		O3: Homojen ve tutarlı doku + yüzey elemanların varlığı		**SONUÇ (Odaksallık+Dokusal)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumlu	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumlu**

Tablo 5.109 Örnek 2C-3'ün Ortak Beğeni ve Tercih Ölçütlerine Göre Görsel ve İşlevsel Algılama Matrisi

GÖSTERİM		**SONUÇ DEĞERLENDİRME (ÖRNEK 2 C–3)**
	OLUMLU ALGI	14 açıdan olumlu algılanmıştır
	OLUMSUZ ALGI	19 açıdan olumsuz algılanmıştır
	ALGILANAMAZ VE/VEYA YOK	3 açıdan algılanamamıştır

Söz konusu örneğin algılama belgeleri incelendiğinde, işlevsel düzen faktörleri açısından tamamen olumsuz algılanan örnekte, yakın algılamada ortaya çıkan sonuçlarla uzak algılamada ortaya çıkan sonuçlar arasında derin uçurumlar olduğu da görülmektedir. Söz konusu örneğin 3 parçaya ayrılmış olması uzak algılamayı kimi alanlarda olanaksızlaştırırken; yakın algılamada görsel düzen açısından olumlu faktörlere rastlamak olanaklı olmuştur.

5.3 Üçüncü Grup: Tarihsel - Kültürel Birikim Alanlarında Yaşanan Çelişkilerin Algılama Belgeleri

5.3.1 Birinci Alt Grup: Arkeolojik Sit Alanları ve Çevresi (3 A)

5.3.1.1 Birinci Alt Grup Birinci Örnek (3A–1) Tepekule (Smyrna) ve Çevresi

1948 yılında Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal ve beraberindeki heyet tarafından yapılan çalışmalarda geçmişi çok eskilere dayanan İzmir Kentinin ilk kuruluş yerinin Bayraklı'da Tepekule Höyüğü olarak bilinen alan olduğu saptanmıştır (Akurgal, 1983, 2000).

Günümüzden çok değil 30 yıl öncesine kadar 120–130 dönümlük bir alanı kapsamakta olan antik yerleşim; yaşanan yoğun göç ve gecekondulaşma sonucunda 70 dönümlük bir alana sıkışmış, günümüzde de yoğun yapı yığınları arasında algılanamayan bir alan haline gelmiştir (Şekil 5.85).

Şekil 5.85 Kentin ilk kuruluş yeri üzerindeki yoğun gecekondu baskısı artarak devam etmektedir (Kaynak: Google Earth, 2006).

Söz konusu antik yerleşimin bulunduğu alan üzerinde 1940'lı yıllara kadar Tekel Müdürlüğünün İzmir Şarap ve Bira Fabrikasına ait numune bağları yer almaktaydı ve söz konusu Höyük'ün izleri tarımsal faaliyetler esnasında tesadüfen bulunmuştu (Karşıyaka Belediyesi arşivi, 2004). Muhtemelen, kamu tarafından tarımsal amaçlı kullanılan açık bir alan niteliğinde olmasa izlerine rastlamanın olanaksız olacağı antik yerleşim kentin tüm tarihsel, kültürel birikimlerinin ilk başladığı nokta olmasıyla son derece önemli bir kentsel alan durumundadır.

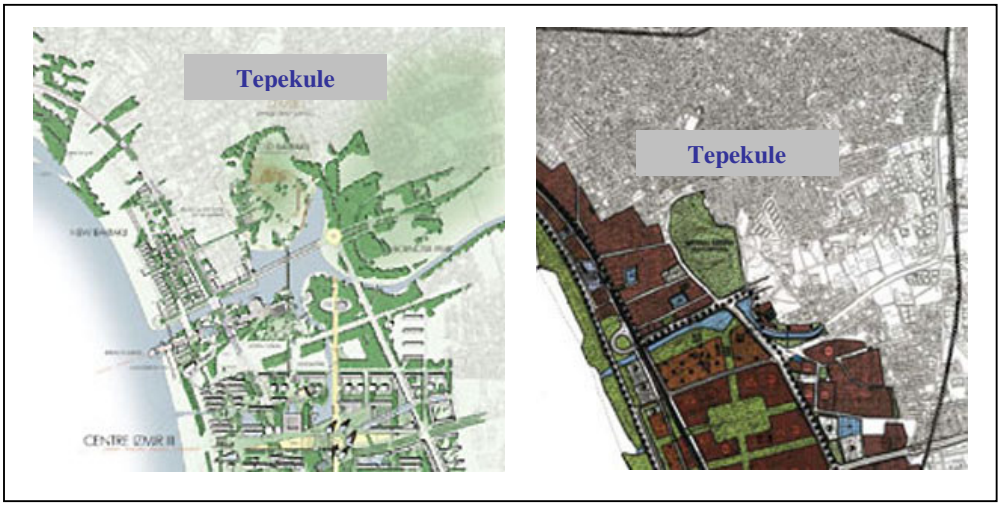
Dönemsel olarak etrafında gerçekleştirilen yasal ya da yasadışı uygulamalarla bu gün işlevsiz bir kentsel alan olduğu gibi, kentli ve kent dışından gelen insanların kullanmadığı, algılanması güç nitelikleriyle önemli bir çelişki noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir tarafta kentin diğer pek çok yapılaşmış çevresinde olduğu gibi yıllardır çözümlenemeyen gecekondulaşma eğilimleri devam ederken; söz konusu arkeolojik sit alanının hemen güney ve güney doğu çeperlerinde yasal olan ancak algılama sürecini en az gecekondu alanları kadar, belki onlardan da fazla olumsuz yönde etkileyen son dönem yapılaşmalar bulunmaktadır (Şekil 5.86).

Şekil 5.86 Örnek alan, Yeni Kent Merkezi, gecekondu alanları ve son dönem yasal yapılaşmaların kesişme noktasında yer almaktadır.

Yeni Kent Merkezi alanının gündeme gelmesiyle yeniden hatırlanan Tepekule Arkeolojik Sit Alanına ilişkin İzmir Ticaret Odası destekli bir çalışma yürütülmekte olup; bu projeye göre alanın arkeolojik bir park haline getirilmesi hedeflenmektedir (Anonim, 2006d).

Özünde, Yeni Kent Merkezine ilişkin proje yarışmasının birincisi Jochen Brandi'nin alana ilişkin önerileri doğrultusunda bölgede bir dönüşümden söz edilirek; Tepekule Antik Kentinin geçmişte olduğu gibi denizle bağlantısının kurulacağından bahsedilmektedir. Ancak yarışmada birinci gelen proje dikkatli incelendiğinde söz konusu arkeolojik alanın önemli yaya ulaşım aksları ile desteklenen, etrafında bir gölet bulunan ve her şeyden önemlisi algılanmasını güçleştiren yüksek yapı yığınlarının kaldırılarak rekreasyon ve gezinti alanlarıyla kuşatılan, tanımlı ve okunabilir bir bölge haline getirildiği görülmektedir. Oysa ilgili yerel yönetimce hazırlanan projede ise antik kentin güneyinden geçen ve Lake Deresi olarak bilinen derenin biraz daha vurgulandığı, algılamayı ve işlevselliği engelleyen oluşumlara ilişkin ya hiç karar üretilmediği ya da mevcut durumun aynen korunduğu görülmektedir (Şekil 5.87)

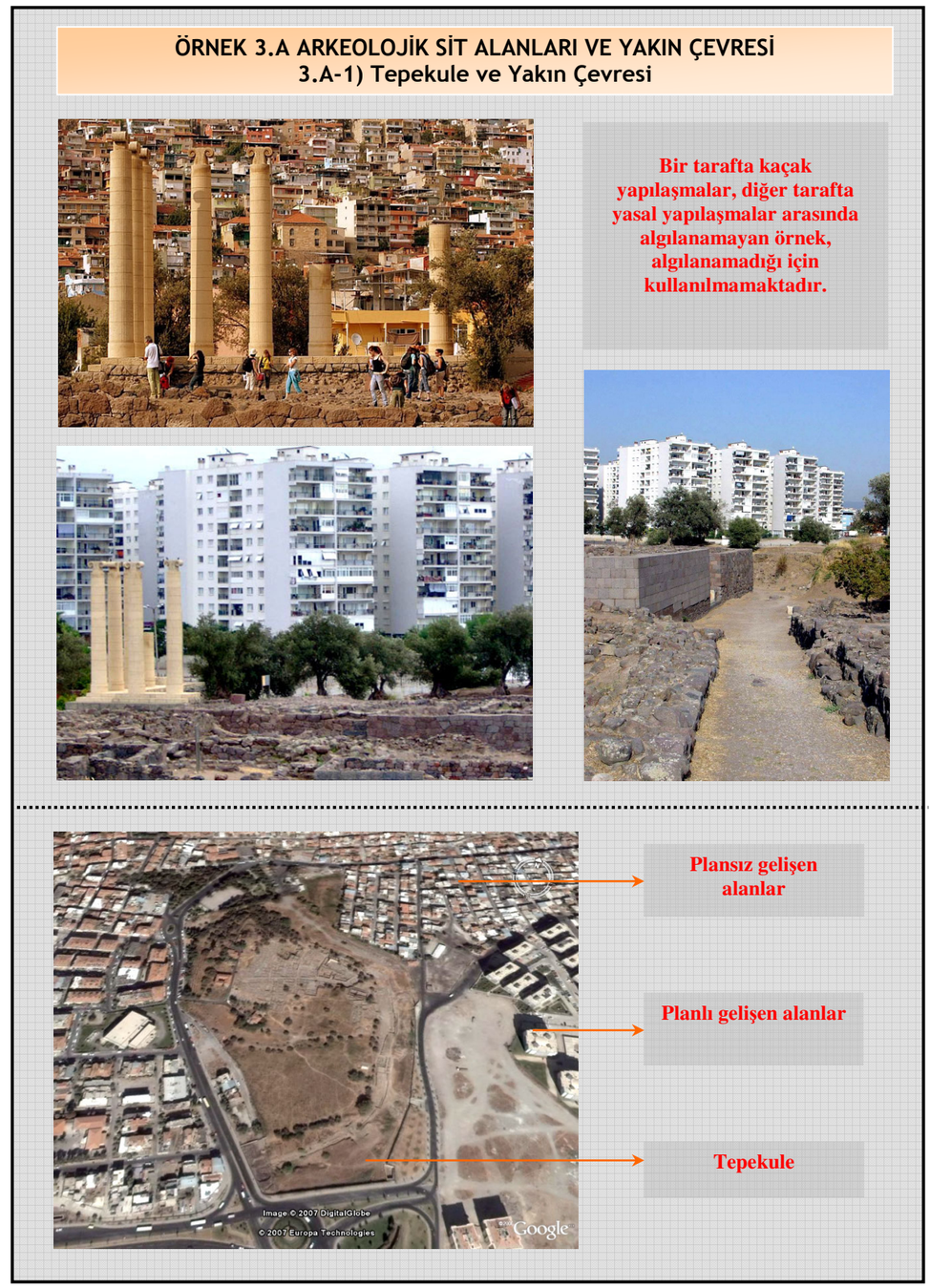
Şekil 5.87 Jochen Brandi'nin Tepekule için önerileri (solda), yerel yönetimce hazırlanan Yeni Kent Merkezi projesindeki öneriler (sağda) (Kaynak: www.uia-architectes.org, İzmir Bayındırlık ve İskan Müdürlüğü arşivi, 2006).

Ülkemizde ve kentimizde ilerleyen örneklerde de görüleceği gibi korumacılık anlayışındaki bilinç ve anlayış eksiklikleri, tarihsel bir alanın korunmasını ve geliştirilmesini ya minyatür heykeller yapıp satmak, broşürler dağıtmak, kafeteryalar yapmak gibi ekonomik temelli sığ yaklaşımlarla ya da o kültürel varlığı parseli içerisine sıkıştırıp, çevresinden izole eden ve yasalarla sadece fiziksel müdahalelerin sınırlarını koyan bir biçimde sağlamaya çalışmaktadır.

Arkeolojik sit alanlarına ilişkin bütüncül koruma, sağlıklaştırma ve geliştirme programları yaratılamadığı, etkileşim alanlarıyla ve tüm kentle olan ölçekler arası ilişkiler tarif edilemediği sürece anılan türde örneklerin kentsel yaşantıya dahil olamayan işlevsel ve görsel çelişki alanları olarak varlıklarını devam ettirmeleri kaçınılmazdır.

Şekil 5.88 Örnek 3A-1'in Uzak Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, Maliye Bakanlığı Hava Fotoğrafları, 2003).

Şekil 5.89 Örnek 3A-1'in Yakın Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, Google Earth 2006).

Tablo 5.110 Örnek 3A-1'in Görsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

D1: Örneğin görüntüsel bütünlük yaratma hissi (armoni, uyum)		D2. Örneğin uyumlu parçalardan oluşan bütünsel örüntü hissi (kompozisyon)		D3:Örneğin görsel kategorizasyon düzeyi (okunabilirlik)		D4: Örneğin bölünemez, anlamlı parçalara ayrılamaz hissi (bütünlük)	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

D5: Tekrar eden ritmik elemanların varlığı		D6: Nesneler arası ilişkide doğru pozisyonda olma		D7: Tanımlanabilen elemanların kenarlaşması		**SONUÇ (Görsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.111 Örnek 3A-1'in İşlevsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

3F1: Örnekten beklenen iş'in gerçekleşme düzeyi		F2: Örneğin çevresiyle kurduğu işlevsel ilişkiler		F3: Eylem türüne göre kullanım etkinliği		**SONUÇ (İşlevsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.112 Örnek 3A-1'in Görsel Çeşitlenme ve Karmaşıklık Açısından Algılama Matrisi

K1: Örnekte yer alan farklılaşma ve çeşitlenmenin miktarı		K2: Örneğin zihni meşgul edebilme düzeyi		K3: Örneğin bilinçli, planlanmış çeşitlilik yaratabilme hissi		**SONUÇ (Görsel Çeşitlenme)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumlu**

Tablo 5.113 Örnek 3A-1'in Gizemli – Sürpriz Elemanlar Açısından Algılama Matrisi

G1: Örneğin ek bilgiler sunabilme özelliği		G2: Gizemli, sürpriz elemanların miktarı				**SONUÇ (Gizemli +Sürpriz)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı			uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumlu**			**Olumsuz**	**Olumlu**

Tablo 5.114 Örnek 3A-1'in Odaksallık – Derinlik ve Dokusal Özellikler Açısından Algılama Matrisi

O1: Dikkat çeken gruplaşmış öğelerin varlığı		O2: Örneğin yönlenme ve zihinsel imge oluşturabilme düzeyi		O3: Homojen ve tutarlı doku + yüzey elemanların varlığı		**SONUÇ (Odaksallık+Dokusal)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

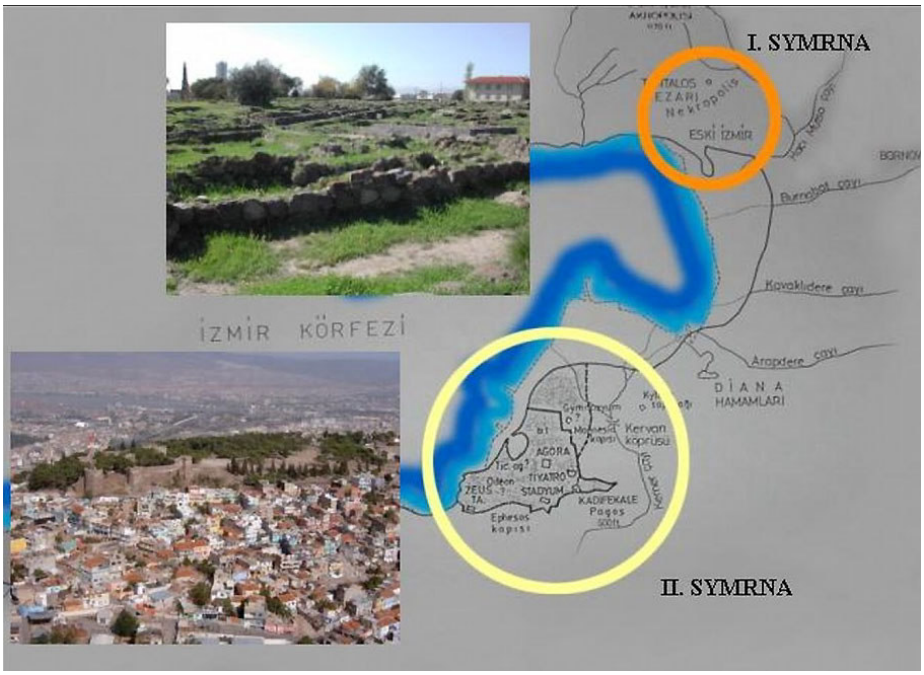
Tablo 5.115 Örnek 3A-1'in Ortak Beğeni ve Tercih Ölçütlerine Göre Görsel ve İşlevsel Algılama Matrisi

GÖSTERİM		**SONUÇ DEĞERLENDİRME (ÖRNEK 3 A–1)**
	OLUMLU ALGI	2 açıdan olumlu algılanmıştır
	OLUMSUZ ALGI	34 açıdan olumsuz algılanmıştır
	ALGILANAMAZ VE/VEYA YOK	

Söz konusu örneğin algılama belgeleri incelendiğinde, algılanamayan ve kullanılamayan nitelikler gösteren örneğin sadece arkeolojik sit alanı olarak ek bilgiler sunabilme potansiyeli ve sürpriz elemanların miktarı ile olumlu algılandığı; işlevsel ve görsel anlamda diğer faktörlere göre olumsuz özellikler sergilediği görülmektedir.

5.3.1.2 Birinci Alt Grup İkinci Örnek (3A–2) Kadifekale ve Çevresi

Kent içerisinde yer alan ve örnek alan olarak seçimi yapılan arkeolojik sit alanlarından olan Kadifekale, kentin tarihsel süreci içerisinde ikinci kuruluş yeri olarak kabul edilmesi ile en az bir önceki örnek kadar önem arz etmektedir (Şekil 5.90).

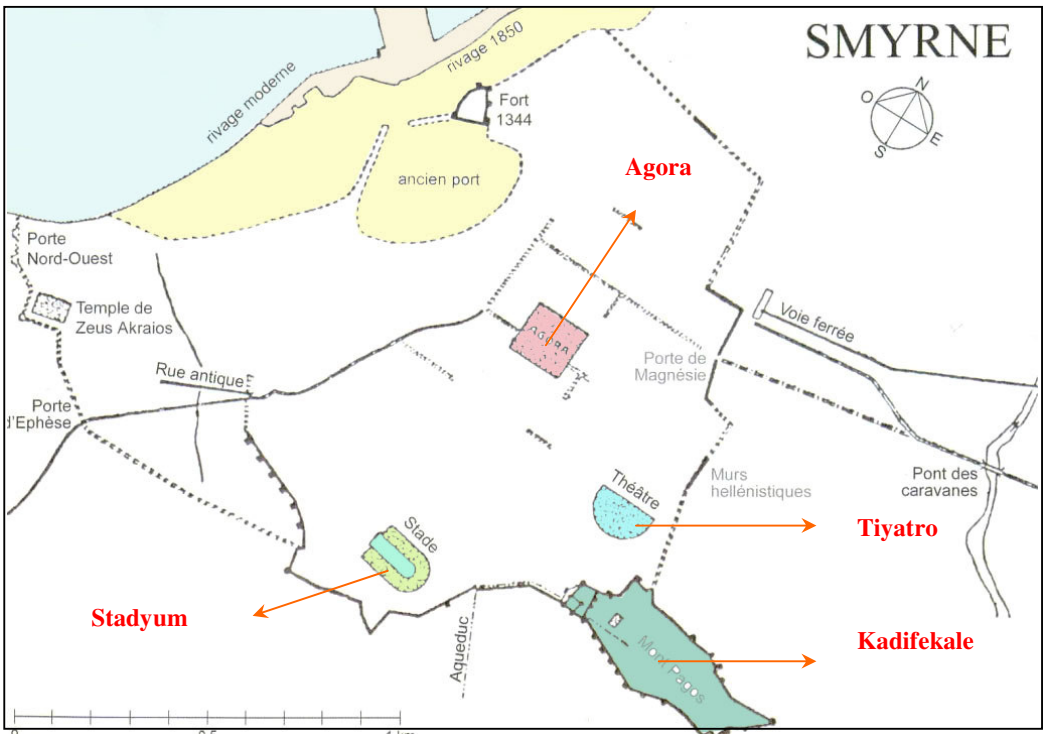

Şekil 5.90 Kentin ilk kuruluş yeri olan Bayraklı Höyüğü ve ikinci kuruluş yeri olan Kadifekale (Kaynak: Mehmet Yasa, İBŞB arşivi, 2006).

Büyük İskender'in Anadolu'ya çıkışı, ardından Pers egemenliğine son vermesi ile İzmir'de ve Anadolu'nun pek çok bölgesinde Helenistik Dönem başlamıştır (MÖ 343-133). Bu süreç içerisinde, geçmişte Pagos olarak bilinen Kadifekale, dönemin gelişen deniz ve kara ticareti şartlarına ve güvenlik kaygılarına uygun olarak Büyük

İskender tarafından MÖ 4. yüzyılda kurulmuştur (Cadoux, 2004; Oikonomos, K. ve Slaars, B. F., , çev., 2001).

Oldukça uzun ve kapsamlı tarihsel serüven bir yana, mekânsal izler anlamında konu ele alındığında, günümüzde Eşrefpaşa ve Basmane bölgelerine kadar uzanan surlar arasında, iç liman olarak bilinen bölgeyi kuşatacak biçimde Kadifekale merkezli yayılan kent dokusu içerisinde yerleşim alanları, ticaret alanları ve büyük bir stadyum yapısı ile 1600 kişilik bir tiyatro yapısının bulunduğu tarihi kaynaklarda görülebilmektedir (Anonim, 2003e; Galip, 2005; Yetkin ve Yılmaz, 2004) (Şekil 5.91).

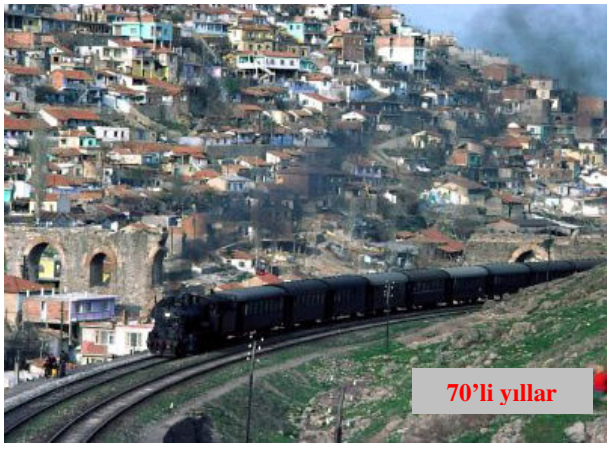

Şekil 5.91 Smyrna Kent Planı (R.Naumann), (Kaynak:www.wowturkey.com adresinden alınıp revize edilmiştir).

Kentin kuruluş serüveninin en önemli mekânsal unsurları olan sur yapıları, tiyatro ve stadyum yapısı günümüzde gecekondular ve diğer yapılar altında kalmış olup; mekânsal izlerini neredeyse tamamen kaybetmişlerdir. Tarihsel kaynaklara göre kutsal kabul edilen Meles Çayından kente, yani Kadifekale'ye su taşımak için inşa edilen ve dönemsel olarak Helenistik dönem, Roma, Bizans ve Osmanlılar tarafından

kullanılan su kemerleri de bu gün Şirinyer ve Yeşildere olarak bilinen alanlarda, yoğun gecekonduların arasına sıkışıp kalmışlardır (Şekil 5.92).

Şekil 5.92 1800'lerin sonunda su kemerleri
(Kaynak: Metin Canbalaban arşivi), 80'li yıllarda yoğun gecekondular arasında su kemerleri (Kaynak: www.wowturkey.com), 2000'li yıllarda su kemerleri (Kaynak: Arazi çalışmaları).

1317 yılında Türklerin eline gecen Kadifekale, 18. yüzyıla kadar yerleşim alanı olarak kullanılmadığından fiziksel olarak çok yıpranmış ve harabeye dönüşmüştür (Oikonomos, K. ve Slaars, B. F., , çev., 2001), (Şekil 5.93). 18. yüzyılın ardından Osmanlı - Türk Mahalleleri şeklinde oluşumların ortaya çıkmaya başladığı bölge, (Şekil 5.94) 1950'li yıllardan itibaren İzmir'in kent içi ilk gecekondularının yer seçtiği kontrolsüz ve denetimsiz bir alan olarak, günümüzde çok az kullanılan, tarihsellik işlevini neredeyse yitirmiş, bir çöküntü bölgesi haline gelmiştir.

Şekil 5.93 14.-18. yüzyıllar arası kullanılmayan Kadifekale eski görkemli özelliklerini kaybetmiştir (Kent Kültürü, 2002).

Şekil 5.94 18. yüzyıl sonrası Osmanlı - Türk Mahalleleri Kadifekale eteklerinde yer seçmeye başlamışlardı (Kaynak: Mehmet Yasa kişisel arşivi).

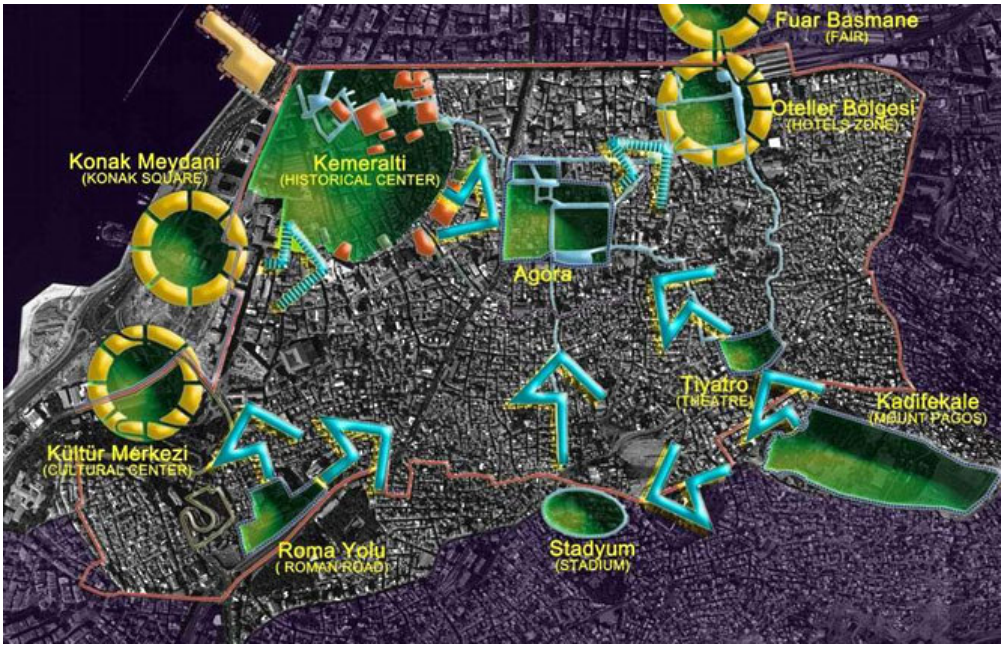
Kentin geleneksel tek merkezli yapısı ve organik ilişkiler deseni içerisinde pek çok aktivitenin birbirine karışmış bir biçimde kent merkezinde yer seçmesi ile Kadifekale eteklerine kadar uzanan yerleşim alanları söz konusu bölgede önemli

dönüşümleri beraberinde getirirken; günümüzde etnik zonlamaların yaşandığı ve bu etnik yapılanma içerisinde kuşatılan Kadifekale algılanması zor ve işlevselliğini yitirmiş bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Son dönemde, önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi yeni bir kentsel getirim aracı olarak gündeme gelen kentsel dönüşümler projeleri ile, genellikle çöküntü bölgeleriyle fiziksel olarak kenarlaşmış bulunan arkeolojik sit alanları da süreçlere dahil edilmek istenmiş; bu örnek bağlamında da çeşitli sivil toplum örgütlerinin ve yerel yönetimlerin başı çektiği bir dernek olan "Kadifekale Güzelleştirme ve Yaşatma Derneği" kurulmuştur (Karasinir, 2005). Bayraklı Höyüğü örneğinde belirtildiği gibi bu örnekte de geçici çözümlerle, büyük bir Türk Bayrağı asmak, Kaleyi ışıklandırmak, teleferik yapmak gibi önerilerle; geçici iyileştirmelerden öteye gidilememekte, çelişkiyi oluşturan asıl etmenlere herhangi bir vurgu yapılamadığı gibi, söz konusu alanların izolasyon süreçlerinin de arttığı düşünülmektedir.

Kentimizde sıkça karşılaşılan tarihsel nitelikli alanların bütüncül stratejilerle ele alınması yerine, küçük bir parçanın çevresinden ve kent bütününden kopartılarak organize edilmeye çalışılması sorunları ötelemekten öteye gidemeyen, yalıtılmış korumacılık olarak ifade edebileceğimiz bir sürece karşılık gelmektedir.

Son dönemde İzmir Büyükşehir Belediyesince eksik verilerle de olsa bir takım tarihsel bölgeler ve koridorlar tarif edilerek, kentsel etkileşimlerde dikkate alınarak tarihsel katmanların ilişkilendirilmesine ilişkin bir proje gündeme gelmişse de uygulamada söz konusu projenin nasıl bir yol izleyeceği belirsizliğini korumaktadır (Şekil 5.95).

Şekil 5.95 İzmir Büyükşehir Belediyesince son dönemde gerçekleştirilen tarihsel çevre ilişkileri analizi (Kaynak: İBŞB arşivi, 2006).

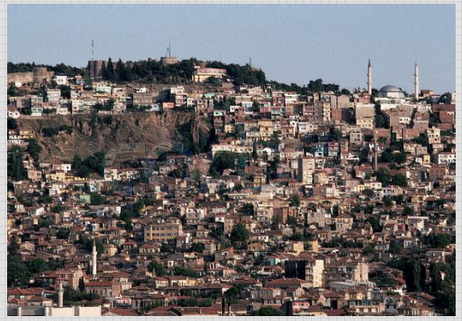
Özünde zamana ve kültürel öğelere ait bilgi aktarım alanları olarak insan yaşamına ve gelişimine katkı sağlayan bu tür alanların yalıtılmış korumacılık anlayışı ile ve tüketim mekanizmalarının devreye sokularak ekonomik temellendirmelerle metalaştırıldığı günümüzde; bu tür alanların korunması ve yaşatılması ölçekler arası ilişki kurabilen, çok boyutlu ve kent bütünü ile entegrasyonun sağlanması gibi nispeten zor ve zahmetli bir süreçle gerçekleşebilecekken, tarihsel, kültürel, bilimsel ve entelektüel düzeyden yoksun yerel modellerle etkin ve verimli korumacılık sağlanması mümkün görünmemektedir.

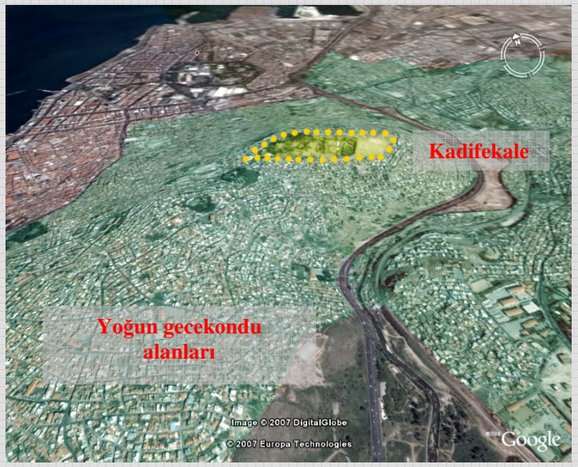
ÖRNEK 3.A ARKEOLOJİK SİT ALANLARI VE YAKIN ÇEVRESİ
3.A-2) Kadifekale ve Yakın Çevresi

Kontrollü alanlarla kontrolsüz alanlar ayrımı net biçimde görülebilirken; tarihi kent merkezinden uzaklaştıkça algılama güçleşmekte

Bir dönemin yoğun göç hareketlerinin simgesi olan yoğun gecekondu alanları yarattıkları işgal alanları ile kentin ve kentlinin kolektif tarihsel değerlerinin erişilemeyen ve algılanamayan alanlar haline gelmesine neden olmuşlardır.

Şekil 5.96 Örnek 3A-2'nin Uzak Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, Google Earth, 2006).

ÖRNEK 3.A ARKEOLOJİK SİT ALANLARI VE YAKIN ÇEVRESİ
3.A-2) Kadifekale ve Yakın Çevresi

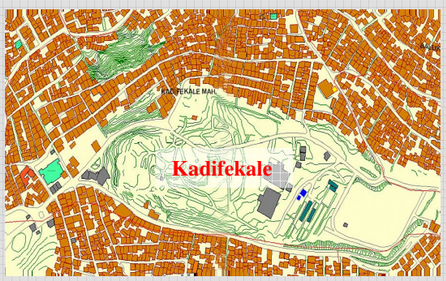
Özellikle iç mekân algısında izleyiciye çok önemli bilgi aktarımları gerçekleşirken; yakın çevre ile birlikte bu durum güçleşmektedir.

Pek çok tarihsel iz halen yakın algılamada varlığını korumaktadır.

Şekil 5.97 Örnek 3A-2'nin Yakın Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, İBŞB Kent Rehberi, Google Earth, 2006).

Tablo 5.116 Örnek 3A-2'nin Görsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

D1: Örneğin görüntüsel bütünlük yaratma hissi (armoni, uyum)		D2. Örneğin uyumlu parçalardan oluşan bütünsel örüntü hissi (kompozisyon)		D3:Örneğin görsel kategorizasyon düzeyi (okunabilirlik)		D4: Örneğin bölünemez, anlamlı parçalara ayrılamaz hissi (bütünlük)	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

D5: Tekrar eden ritmik elemanların varlığı		D6: Nesneler arası ilişkide doğru pozisyonda olma		D7: Tanımlanabilen elemanların kenarlaşması		**SONUÇ (Görsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.117 Örnek 3A-2'nin İşlevsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

3F1: Örnekten beklenen iş'in gerçekleşme düzeyi		F2: Örneğin çevresiyle kurduğu işlevsel ilişkiler		F3: Eylem türüne göre kullanım etkinliği		**SONUÇ (İşlevsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.118 Örnek 3A-2'nin Görsel Çeşitlenme ve Karmaşıklık Açısından Algılama Matrisi

K1: Örnekte yer alan farklılaşma ve çeşitlenmenin miktarı		K2: Örneğin zihni meşgul edebilme düzeyi		K3: Örneğin bilinçli, planlanmış çeşitlilik yaratabilme hissi		**SONUÇ (Görsel Çeşitlenme)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.119 Örnek 3A-2'nin Gizemli – Sürpriz Elemanlar Açısından Algılama Matrisi

G1: Örneğin ek bilgiler sunabilme özelliği		G2: Gizemli, sürpriz elemanların miktarı				**SONUÇ (Gizemli +Sürpriz)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı			uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumlu**			**Olumsuz**	**Olumlu**

Tablo 5.120 Örnek 3A-2'nin Odaksallık – Derinlik ve Dokusal Özellikler Açısından Algılama Matrisi

O1: Dikkat çeken gruplaşmış öğelerin varlığı		O2: Örneğin yönlenme ve zihinsel imge oluşturabilme düzeyi		O3: Homojen ve tutarlı doku + yüzey elemanların varlığı		**SONUÇ (Odaksallık+Dokusal)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumlu**

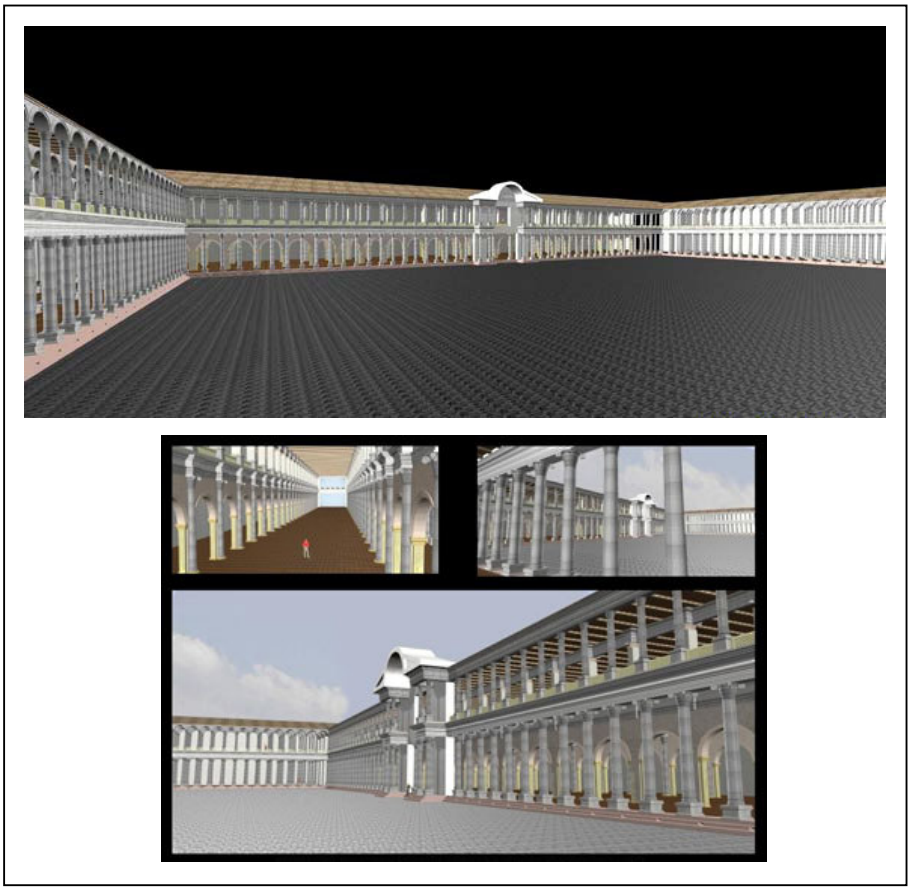
Tablo 5.121 Örnek 3A-2'nin Ortak Beğeni ve Tercih Ölçütlerine Göre Görsel ve İşlevsel Algılama Matrisi

GÖSTERİM		**SONUÇ DEĞERLENDİRME (ÖRNEK 3 A–2)**
	OLUMLU ALGI	8 açıdan olumlu algılanmıştır
	OLUMSUZ ALGI	28 açıdan olumsuz algılanmıştır
	ALGILANAMAZ VE/VEYA YOK	

Söz konusu örneğin algılama belgeleri incelendiğinde, kent bütünü içerisinde uzaktan algılanan örneğin tüm faktörlere göre olumsuz algılandığı; algılanması güç, erişilemeyen ve işlevselliğini neredeyse yitirmiş olan arkeolojik sit alanının yakınlaştıkça özellikle iç mekân algısında olumlu görsel özellikler sunarken, bilgi verme kapasitesinin de arttığı söylenebilir.

5.3.1.3 Birinci Alt Grup Üçüncü Örnek (3A–3) Agora ve Çevresi

Bu alt grubun son örneği olarak seçilen İzmir Agorası, M.S. 2. yüzyılda (Roma Dönemi) yapılmış, "yaşayan bir kentin içerisinde yer alan ve ender büyüklükte boyutlarıyla" öne çıkmış, tarihsel kaynaklarda önemi ve görkeminden bahsedilen devlet agorası niteliğinde bir yapı grubudur (Şekil 5.98), (Atsal, 2005; Konak Belediyesi arşivi, 2004).

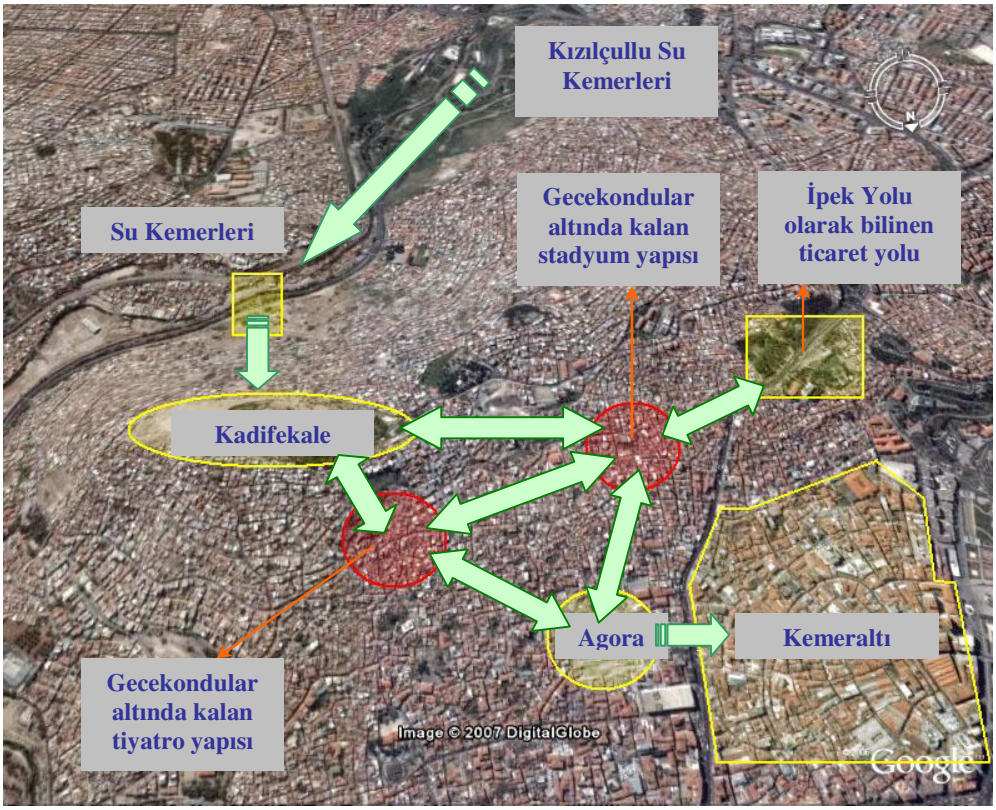

Şekil 5.98 165 metre X 200 metre boyutlarıyla dünyanın kent içinde yer alan en büyük agoralarından birisi olan İzmir Agorası (Kaynak: İBŞB arşivi, 2006).

Gerek Kadifekale ile ilgili örnekte gerekse de Kadifekale eteklerinde yer alan yasadışı gelişimlerle ilgili örnekte de bahsedildiği gibi, İzmir Agorasının bulunduğu ve Namazgâh olarak bilinen bölge 19. yüzyılda Osmanlı - Türk Mahalleleri şeklinde kullanılmaya başlanmış olup; Bayraklı Höyüğünde olduğu gibi İzmir Agorası da yol çalışmaları sırasında tesadüfen bulunmuştur. İlk kazı çalışmalarının 1923–1941 yılları arasında yapıldığı bilinen bölgede, 1940'larda çalışmalara ara verilmiş (Anonim, b.t. b) ve Kadifekale eteklerinin gecekondulaşması sürecinde bahsedilen nedenlerden dolayı söz konusu alanın yakın çevresi de gecekondu yığınlarıyla dolmuştur. Kadifekale'den biraz farklı olarak İzmir Agorasının etrafında, çöküntü alanları haline gelse de, gecekondu oluşumlarının dışında, 19. yüzyıldan kalma ve Türk neo-klasik mimarisi örneklerinden sayılabilecek yapılar da bulunmaktadır.

Kent bütünü içerisinde değerlendirildiğinde, başka kentlerde çok da fazla rastlanmayan tarihsel koridorların, kentin ikinci kuruluş yeri olarak kabul edilen Kadifekale'den başlayarak deniz tarafına doğru birbiriyle ilişkili tarihsel alanların İzmir Agorasının da yer aldığı ufak bir bölgede yer alması aslında kent ve kentli açısından şanslı bir durum olarak kabul edilebilir. Bununla birlikte, bölgenin uzun seneler boyunca yaşadığı dönüşümler, merkeze yakın olmasının getirdiği yoğun baskılar günümüzde bu birbiriyle ilintili alanların bir kısmının kaybolmasına yol açmışken, diğerlerinin de görsel ve işlevsel çelişki alanları haline gelmesine neden olmuştur (Şekil 5.99).

2000'li yıllara kadar çeşitli nedenlerden ihmal edilen alanda, 2002 yılında yeniden başlayan kazı çalışmaları son dönemde etkinlik kazanmış ve bölgenin "Arkeoloji ve Tarih Parkı" kimliğiyle kentsel yaşama dahil edilebilmesi için çeşitli kamulaştırma çalışmaları ve projeler geliştirilmiştir, (İzmir Büyükşehir Belediyesi arşivi, 2006), (Şekil 5.100).

Şekil 5.99 Kent içerisinde birbiriyle ilintili tarihsel koridorlar ve bölgelerin bir kısmı izlerini kaybetmiş, bir kısmı da algılanamayan ve kullanılamayan alanlar haline gelmiştir (Kaynak: Google Earth, 2006).

Çevresel ilişkilerin zayıflamasından kaynaklanan süreçler paralelinde çöküntü alanı haline gelen agora çevresindeki kentsel doku yanı sıra, arazi kullanım kararlarında yaşanan sorunlar (ruhsatsız bir katlı otoparkla Agora'nın kenarlaştırılması), yaya - taşıt dolaşım alanlarında yaşanan problemler, kentsel kullanımların alan gereksinimlerinin rastlantılara bırakılması ve yine izole edilmiş tek parsel ölçeğinde koruma anlayışının sonucunda, günümüzde böylesi önemli bir alan kullanılamayan ve algılanamayan özellikler sergilemektedir. Soruna yine çok boyutlu bütünsel ilişkiler çerçevesinde bakılmaması, 10–15 binanın kamulaştırılarak alanın önünün açılması yeterli görülmekte, uygulamalar da buna göre şekillendirilmektedir (Şekil 5.101).

Şekil 5.100 Arkeolojik bir park haline getirilmek istenen Agora'da kamulaştırma çalışmalarının ardından ortaya çıkması beklenen alan (Kaynak: İBŞB arşivi, 2006).

Ülkemizde ve kentimizde, bu örnek özelinde de karşılaşıldığı gibi tarihsel alanların sadece parselleriyle sınırlı tutulup, etkileşim alanları tarifi, kapsamlı mekân analizleri, kimlik faktörü analizleri yapılmadan kentin ticaret odaklı kimliği doğrultusunda arkeolojik sit alanlarına da bu doğrultuda bakılması, diğer örneklerde de olduğu gibi İzmir Agorasını kent içinde önemli bir çelişki alanı haline getirmektedir.

Şekil 5.101 Çöküntü alanlarıyla kuşatılan, ulaşılamayan, algılanamayan arkeolojik sit alanı yakın çevresiyle fiziksel kenarlaşma çelişkileri de yaşamaktadır.

ÖRNEK 3.A ARKEOLOJİK SİT ALANLARI VE YAKIN ÇEVRESİ
3.A-3) Agora ve Yakın Çevresi

Yeni ve eski yapılaşmış alanlarla tarihi Agoranın birlikte algılanması

Tek parsel ölçeğinde korunmaya çalışılan İzmir Agorasının uzaktan algılanması yoğun yeni ve eski yapılaşmalar arasında çok güç olmaktadır.

Şekil 5.102 Örnek 3A-3'ün Uzak Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, Mehmet Yasa arşivi, Google Earth, 2006).

ÖRNEK 3.A ARKEOLOJİK SİT ALANLARI VE YAKIN ÇEVRESİ
3.A-3) Agora ve Yakın Çevresi

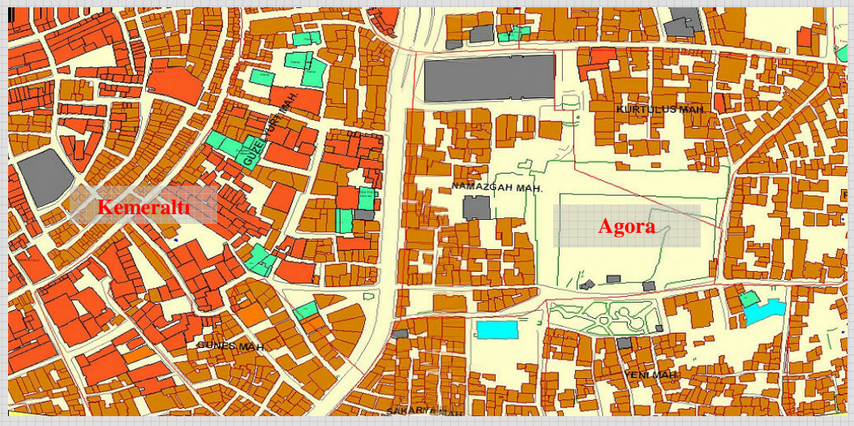

Yakın çevresinde yer alan çöküntü alanları haline gelmiş neo-klasik mimari eserler ile son dönem yapılmış farklı kentsel kullanımlar çelişkiyi arttırmaktadır.

Şekil 5.103 Örnek 3A-3'ün Yakın Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, İBŞB Kent Rehberi, Mehmet Yasa arşivi).

Tablo 5.122 Örnek 3A-3'ün Görsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

D1: Örneğin görüntüsel bütünlük yaratma hissi (armoni, uyum)		D2. Örneğin uyumlu parçalardan oluşan bütünsel örüntü hissi (kompozisyon)		D3:Örneğin görsel kategorizasyon düzeyi (okunabilirlik)		D4: Örneğin bölünemez, anlamlı parçalara ayrılamaz hissi (bütünlük)	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumsuz

D5: Tekrar eden ritmik elemanların varlığı		D6: Nesneler arası ilişkide doğru pozisyonda olma		D7: Tanımlanabilen elemanların kenarlaşması		**SONUÇ (Görsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.123 Örnek 3A-3'ün İşlevsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

3F1: Örnekten beklenen iş'in gerçekleşme düzeyi		F2: Örneğin çevresiyle kurduğu işlevsel ilişkiler		F3: Eylem türüne göre kullanım etkinliği		**SONUÇ (İşlevsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.124 Örnek 3A-3'ün Görsel Çeşitlenme ve Karmaşıklık Açısından Algılama Matrisi

K1: Örnekte yer alan farklılaşma ve çeşitlenmenin miktarı		K2: Örneğin zihni meşgul edebilme düzeyi		K3: Örneğin bilinçli, planlanmış çeşitlilik yaratabilme hissi		**SONUÇ (Görsel Çeşitlenme)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.125 Örnek 3A-3'ün Gizemli – Sürpriz Elemanlar Açısından Algılama Matrisi

G1: Örneğin ek bilgiler sunabilme özelliği		G2: Gizemli, sürpriz elemanların miktarı				**SONUÇ (Gizemli +Sürpriz)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı			uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumlu			**Olumsuz**	**Olumlu**

Tablo 5.126 Örnek 3A-3'ün Odaksallık – Derinlik ve Dokusal Özellikler Açısından Algılama Matrisi

O1: Dikkat çeken gruplaşmış öğelerin varlığı		O2: Örneğin yönlenme ve zihinsel imge oluşturabilme düzeyi		O3: Homojen ve tutarlı doku + yüzey elemanların varlığı		**SONUÇ (Odaksallık+Dokusal)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	**Olumsuz**	**Olumlu**

Tablo 5.127 Örnek 3A-3'ün Ortak Beğeni ve Tercih Ölçütlerine Göre Görsel ve İşlevsel Algılama Matrisi

GÖSTERİM		**SONUÇ DEĞERLENDİRME (ÖRNEK 3 A–3)**
	OLUMLU ALGI	8 açıdan olumlu algılanmıştır
	OLUMSUZ ALGI	28 açıdan olumsuz algılanmıştır
	ALGILANAMAZ VE/VEYA YOK	

Söz konusu örneğin algılama belgeleri incelendiğinde, kent bütünü içerisinde uzaktan algılanan örneğin tüm faktörlere göre olumsuz algılandığı; algılanması güç, erişilemeyen ve işlevselliğini neredeyse yitirmiş olan arkeolojik sit alanının yakınlaştıkça özellikle iç mekân algısında olumlu görsel özellikler sunarken, bilgi verme kapasitesinin de arttığı söylenebilir.

5.3.2 İkinci Alt Grup: Tescilli Yapı - Tarihsel Alanlar ve Çevresi (3 B)

5.3.2.1 İkinci Alt Grup Birinci Örnek (3B–1) Çakaloğlu Hanı ve Yakın Çevresi

İzmir Kentinin ticaret odaklı kimliğinin kent içerisinde en temel fiziki yansımaları olan ve bulunduğu yer ya da kullanım türüyle özdeşleşen toplam 101 adet "ticari han" yapısından bu gün 18 tanesi varlığını devam ettirebilmektedir.

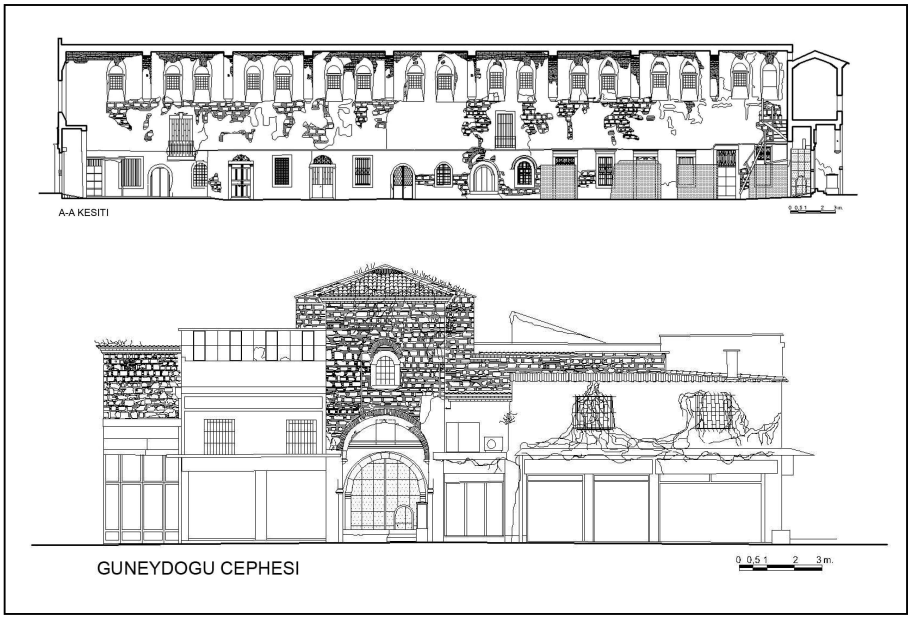
18. ve 19. yüzyılın en önemli kentsel fonksiyonlarından olan ve hakkında çok kapsamlı eserler bulunan İzmir Hanları (Atay, 2003; Ersoy, 1991) gerek mimari özellikleri ile gerekse de dönemsel ticaret ilişkilerinin bilgilerini günümüze aktaran ender kültür varlıkları olarak ifadelendirilebilir. Kentimiz özelinde sadece 18 tanesi ayakta kalabilmiş bu ender kentsel alanlara ilişkin günümüzde gerçekleştirilen uygulamalar bu alanların yıpranma süreçlerini arttırdığı gibi; uyumsuz fiziksel kenarlaşmalarla algılanmalarını da olumsuz yönde etkilemektedir (Şekil 5.104).

Örnek alan olarak ele alınan Çakaloğlu Hanı eskiden Kasab-Hızır Mahallesi olarak bilinen, bu gün ise Halimağa Çarşısı olarak adlandırılan alanda yer alan, (Ersoy, 1991) 18. yüzyılda yapılmış ve 1981 yılında korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescillenmiştir (Anonim, 2006d).

Önünde bir tane de sebil bulunan yapı, arasta benzeri plana sahip olan ve tonozlu mimari öğeleriyle günümüze kadar ulaşabilmiş ender bir yapı olmakla birlikte; (Şekil 5.105) gerek kullanım türü açısından gerekse de çevre yapılaşmalar ve fiziksel kenarlaşmalar yüzünden günümüzde işlevsel ve estetik anlamda etkin bir duruş sergileyememektedir.

Şekil 5.104 Günümüze kadar ulaşabilmiş İzmir Hanları'nın büyük bir bölümü tarihi kent merkezine ve eski limana yakın bir biçimde Kemeraltı bölgesinde ve yakın çevresinde yer almaktadır (Kaynak: Google Earth, 2006).

Şekil 5.105 Çakaloğlu Hanı kesiti ve güneydoğu cephesi (Kaynak: Konak Belediyesi, 2006).

Konumsal olarak, kuzey tarafında eski Gümrük Yapıları (Konak Pier), güneyinde ise Kızlarağası olarak bilinen kentin en çarpıcı özellikler sergileyen hanı ile Hisar Camii yer almakta olup; geçmişte 2 han arası erişimin Çakaloğlu Hanı'nın iç mekânında yer alan geçitle de sağlandığı görülmektedir. Günümüzde ucuz bir depolama alanı olarak kullanılan yapı fiziksel olarak giderek artan biçimde yıpranırken, işlevsel olarak çevresel ilişkiler kuramaz hale getirilmiştir (Şekil 5.106).

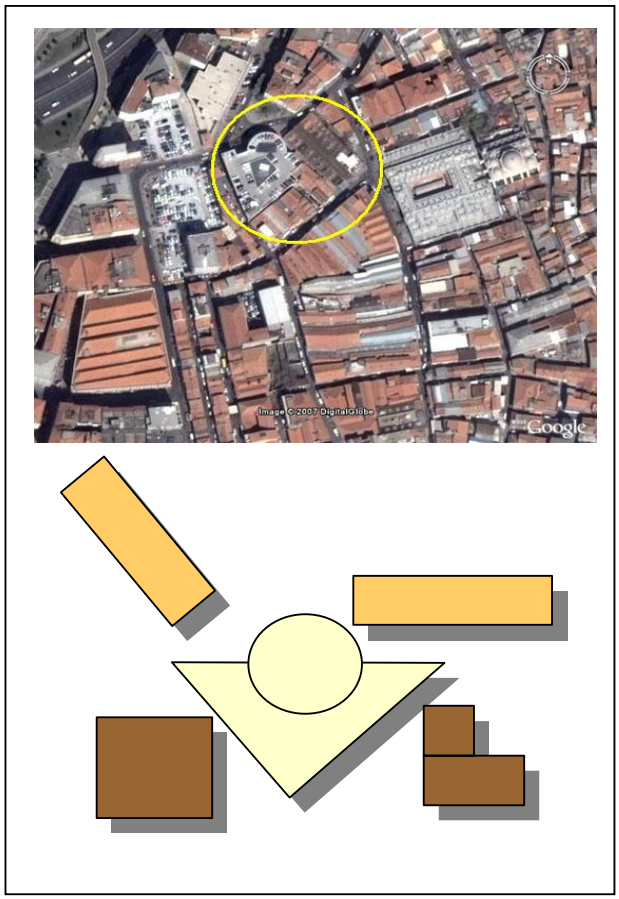
Şekil 5.106 Çakaloğlu Hanının depo olarak kullanılan iç mekânı.

Yakın çevrede yaşanan dönüşümler; özellikle komşu parselde yer alan Pirinç Hanı'nın 1920'li yıllarda bozulmaya başlaması ve zamanla yok olması (Ersoy, 1991) ile el değiştirmelere maruz kalan alanda 1998 yılında yapılan alışveriş merkezi mekânsal gerilimlerin üst boyutlara ulaşmasına neden olmaktadır.

Hacimsel oranları, mimari özellikleri ve gabari değerleriyle tescilli Çakaloğlu Hanı bitişiğinde yaklaşık 5 yıl ruhsat sorunları yaşayan yeni yapı, ilgili Koruma

Kurulu ile olan sorunların halledildiğinin belirtilmesi ile 2003 yılında hizmete açılmıştır (Anonim, 2003f).

Bu çalışmanın 2. Bölümünde detaylı bir biçimde bahsedilen "Smith'in Estetik Değerlendirme Bileşenleri" ile "Gestalt Yaklaşımının Organizasyon ve Gruplandırma Kanunlarına" göre fiziksel olarak bu iki mimari oluşumun yan yana gelişi hacimsel oranlar ve mimari detayların dışında; temel geometriler bağlamında da gerilimli bir kenarlaşma oluşturmaktadır. Çok soyut bir biçimde, sonradan inşa edilmiş yapıda ana bir üçgen ve bunun ucuna eklemlenmiş dairesel bir parça bulunurken; çevredeki yapılar tipolojik olarak uzun dikdörtgenler, büyük kareler veya "L" biçiminde yapılardan oluşmaktadır. Üçgen veya dairesel geometrilerle kare veya dikdörtgen geometrilerin uyumlu bir kenarlaşma sergileyemeyeceği de aşağıda basit bir biçimde ifade edilmeye çalışılmıştır (Şekil 5.107).

Şekil 5.107 Uyumsuz ve gerilimli kenarlaşma sergileyen geometriler (Kaynak: Google Earth, 2006).

Ülkemizde ve kentimizde, koruma amaçlı imar planı olsun ya da olmasın tescilli parsellerin bitişiği konumundaki parsellerde her hangi bir inşai faaliyette bulunulacağı zaman, söz konusu tescilli taşınmazın yapısal ve görsel özelliklerinin bozulmaması için bitişiğindeki parsellerdeki uygulamaların da ilgili koruma kurulu izni ile yapılabileceği ilke kararları ile belirlenmişken[1]; bu örnek özelinde bu mimari özellikler ve hacimsel oranlarla alışveriş merkezi inşaatının nasıl gerçekleştirildiği bilinmemektedir.

Kent merkezi gibi arazi değerlerinin yüksek olduğu alanlarda, boş bir parsel ele geçirildiği zaman çevresel tüm değerlerden arındırılarak kurulan yoğun baskının bir örneği kabul edilebilecek bu alanda, Çakaloğlu Hanı'nın kamulaştırılarak restorasyon projelerinin yapılması istemi de adı çok net bir biçimde konmasa da yanındaki alışveriş merkezinin beklentilerine odaklanmış bir süreç olarak düşünülebilir. Yukarıda da ifade edildiği gibi tüm kent genelinde 18 adet kalmış ve kentin 18. - 19. yüzyıl ticari ve sosyal yaşantısına ilişkin çok değerli bilgiler veren bu alanlar belirleyici birer odak noktası olarak ele alınıp çevredeki gelişimlerin bunlara göre yönlendirilmesi gerekirken; tescilli yapıların çevrelerinde bunun tam tersi süreçler yaşanmaktadır.

[1] Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu 19.04.1996 tarih ve 419 no'lu İlke Kararı ile 05.11.1999 tarih ve 664 no'lu İlke Kararı.

ÖRNEK 3.B TESCİLLİ YAPILAR VE YAKIN ÇEVRE YAPILAŞMALARI
3.B-1) Çakaloğlu Hanı ve Çevresi (Konak)

Yoğun Kemeralтı kentsel dokusu içerisinde uzaktan algılanması oldukça güç olan yapının hemen yanındaki alışveriş merkezi, biçimi, formu, hacimsel oranları ve mimarisiyle sadece han yapısıyla değil; tüm tarihi Kemeraltı ile çelişen bir yapı olarak algılanmaktadır.

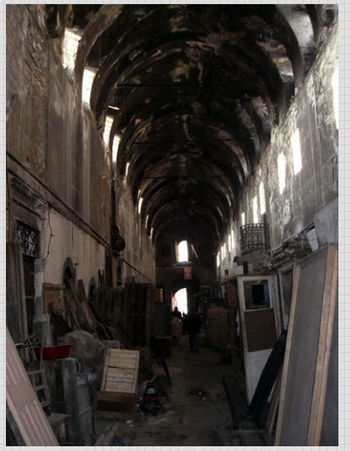

Şekil 5.107 Örnek 3B-1'in Uzak Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, Google Earth, 2006).

ÖRNEK 3.B TESCİLLİ YAPILAR VE YAKIN ÇEVRE YAPILAŞMALARI
3.B-1) Çakaloğlu Hanı ve Çevresi (Konak)

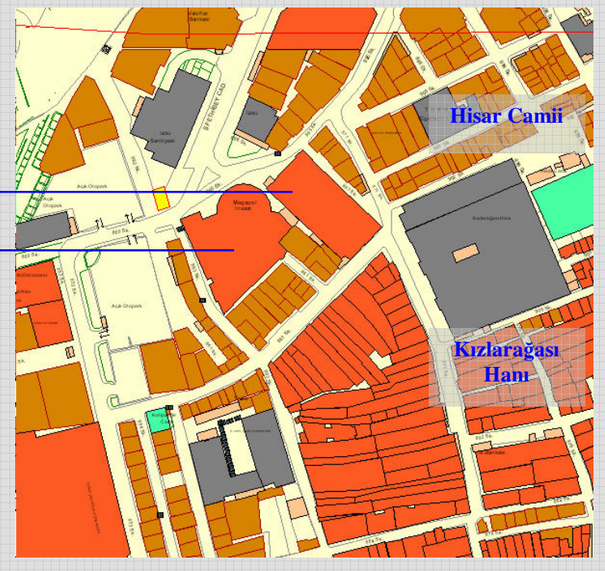

Çakaloğlu Hanı'nın kuzey cephesi, güney cephesi ve iç mekân algısı

Günümüzde tarihsel izlerini kaybetmeye başlamış olan Çakaloğlu Hanı, geçmişte Eski İzmir Limanı ve Gümrük Yapılarıyla olduğu kadar yakın çevresindeki diğer hanlarla da sosyal ve mekânsal ilişkiler içerisindeydi.

Şekil 5.108 Örnek 3B-1'in Yakın Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, İBŞB Kent Rehberi, 2003).

Tablo 5.128 Örnek 3B-1'in Görsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

D1: Örneğin görüntüsel bütünlük yaratma hissi (armoni, uyum)		D2. Örneğin uyumlu parçalardan oluşan bütünsel örüntü hissi (kompozisyon)		D3:Örneğin görsel kategorizasyon düzeyi (okunabilirlik)		D4: Örneğin bölünemez, anlamlı parçalara ayrılamaz hissi (bütünlük)	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumlu**

D5: Tekrar eden ritmik elemanların varlığı		D6: Nesneler arası ilişkide doğru pozisyonda olma		D7: Tanımlanabilen elemanların kenarlaşması		**SONUÇ (Görsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumlu**

Tablo 5.129 Örnek 3B-1'in İşlevsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

3F1: Örnekten beklenen iş'in gerçekleşme düzeyi		F2: Örneğin çevresiyle kurduğu işlevsel ilişkiler		F3: Eylem türüne göre kullanım etkinliği		**SONUÇ (İşlevsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.130 Örnek 3B-1'in Görsel Çeşitlenme ve Karmaşıklık Açısından Algılama Matrisi

K1: Örnekte yer alan farklılaşma ve çeşitlenmenin miktarı		K2: Örneğin zihni meşgul edebilme düzeyi		K3: Örneğin bilinçli, planlanmış çeşitlilik yaratabilme hissi		**SONUÇ (Görsel Çeşitlenme)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.131 Örnek 3B-1'in Gizemli – Sürpriz Elemanlar Açısından Algılama Matrisi

G1: Örneğin ek bilgiler sunabilme özelliği		G2: Gizemli, sürpriz elemanların miktarı				**SONUÇ (Gizemli +Sürpriz)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı			uzak algı	yakın algı
Olumlu	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumsuz**			**Olumsuz**	**Olumlu**

Tablo 5.132 Örnek 3B-1'in Odaksallık – Derinlik ve Dokusal Özellikler Açısından Algılama Matrisi

O1: Dikkat çeken gruplaşmış öğelerin varlığı		O2: Örneğin yönlenme ve zihinsel imge oluşturabilme düzeyi		O3: Homojen ve tutarlı doku + yüzey elemanların varlığı		**SONUÇ (Odaksallık+Dokusal)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumlu**	**Olumsuz**	**Olumlu**

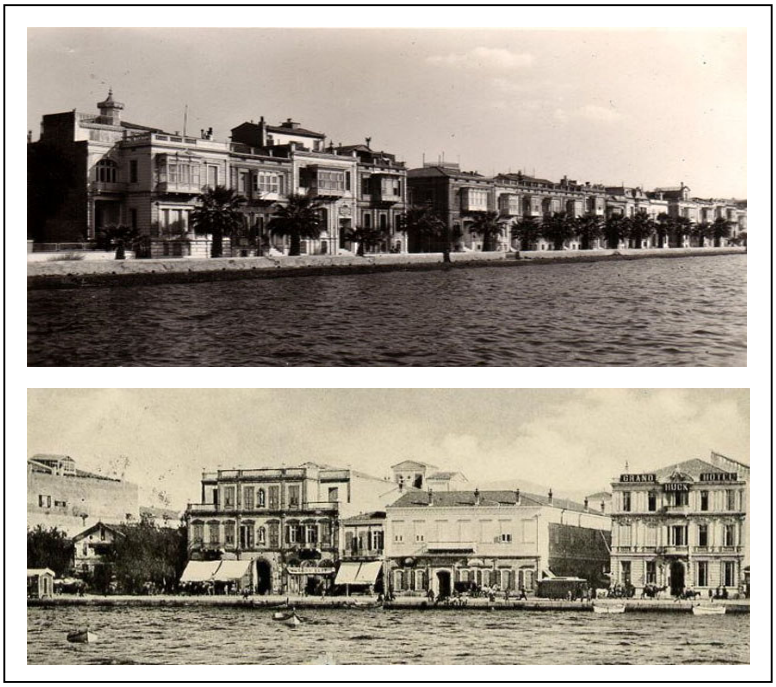
Tablo 5.133 Örnek 3B-1'in Ortak Beğeni ve Tercih Ölçütlerine Göre Görsel ve İşlevsel Algılama Matrisi

GÖSTERİM		**SONUÇ DEĞERLENDİRME (ÖRNEK 3 B–1)**
	OLUMLU ALGI	10 açıdan olumlu algılanmıştır
	OLUMSUZ ALGI	26 açıdan olumsuz algılanmıştır
	ALGILANAMAZ VE/VEYA YOK	

Söz konusu örneğin algılama belgeleri incelendiğinde, özellikle uzak algılamasında görsel düzen kriterleri açısından olumsuz özellikler sergilediği, ayrıca olumsuz işlevsel özelliklerin görsel algılamayı da olumsuz yönde etkilediği görülürken; özellikle yakın algılamada dokusal özellikler, bilgi sunabilme olanakları, zihni meşgul edebilme düzeyi gibi kriterlere göre olumlu algılandığı söylenebilir.

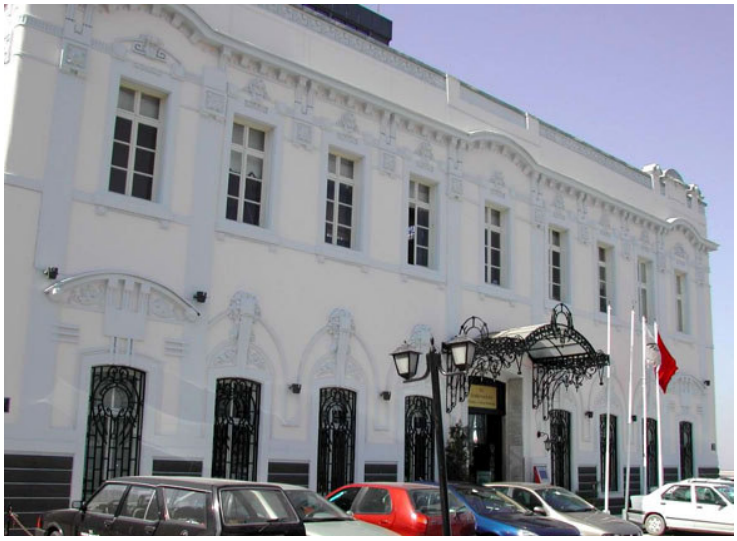
5.3.2.2 İkinci Alt Grup İkinci Örnek (3B–2) İl Kültür Müdürlüğü Binası ve Yakın Çevresi

Önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi, 1. Kordon olarak anılan alan, bir liman kenti niteliğindeki İzmir'in 1922 yılındaki yangına kadar en önemli ekonomik ve sosyal çekim noktalarından bir tanesiydi. Çeşitlenmiş aktivitelerin, denizle ilişkili bir hat üzerinde kurularak kendisini ifade ettiği 1. Kordon, konut yapıları, kamu yapıları, turizm ve ticari kullanışlarla çok renkli ve bütünsel ilişkiler içerisinde çeşitliliğin sağlandığı bir kentsel doku özelliği sergilemekteydi (Şekil 5.109).

Şekil 5.109 Çok çeşitli aktivitelerin denizle ilişkili bir hat üzerinde yer aldığı Kordon yapıları (Kaynak: http://smyrnialbum.s5.com , www.wowturkey.com).

Söz konusu örnek alanımız da bu olağanüstü armonik ilişkiler deseni içerisinde, Büyük İzmir Yangınından kurtulabilmiş, 19. yüzyıl kâgir mimarinin en güzel örneklerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Gerek hacimsel oranları, açıklık oranları ile gerekse de Art Nouveau[1] stilinde demir doğramaları ve kapı saçağı gibi detay özellikleriyle ender mimari özellikler sergileyen yapı (Şekil 5.110) 1891 yılında İzmir Ticaret Borsası Binası olarak inşa edilmiştir (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü arşivi, 2004).

Şekil 5.110 İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü binasının yan cephesi

(kapı saçağı ve demir doğrama detayları).

İşgal yıllarında Yunan Milli Bankası olarak kullanılan yapı (Şekil 5.111), 1922 yılından sonra İzmir Merkez Postanesi ve günümüzde de İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü binası olarak kullanılmaktadır.

Kentin ilk borsa binası olarak ticari yaşantısına ilişkin bilgiler verdiği gibi, işgal yılları hakkında da önemli aktarımlar sağlayabilen yapının etrafında yangın sonrası 1. Milli Mimari Akıma ait yapı grupları oluşturulmuş; Danger - Prost planında da Basmane Meydanından denize doğru tam örnek alanımızın yanında sonlanan bir bulvar tasarlanmıştır (Şekil 5.112).

[1] 19. yüzyılda ortaya çıkan zarif süslemelerin ön plana çıktığı, kıvrımsal ve bitkisel desenlerin sıklıkla kullanıldığı bir sanat akımıdır. Britanya merkezli bir akım olarak kabul edilmekle birlikte, ülkemizde 1900 sanatı ya da Yeni Sanat adlarıyla da anılmaktadır. (http://www.artcyclopedia.com/history/art)

Şekil 5.111 1891 yılında inşa edilen yapı işgal yıllarında Yunan Milli Bankası olarak kullanılmaktaydı (Kaynak: http://smyrnialbum.s5.com)

Şekil 5.112 Önemli yapıların ve bulvarların kesişme noktasında yer alan örnek alan

(Kaynak: Google Earth, 2006).

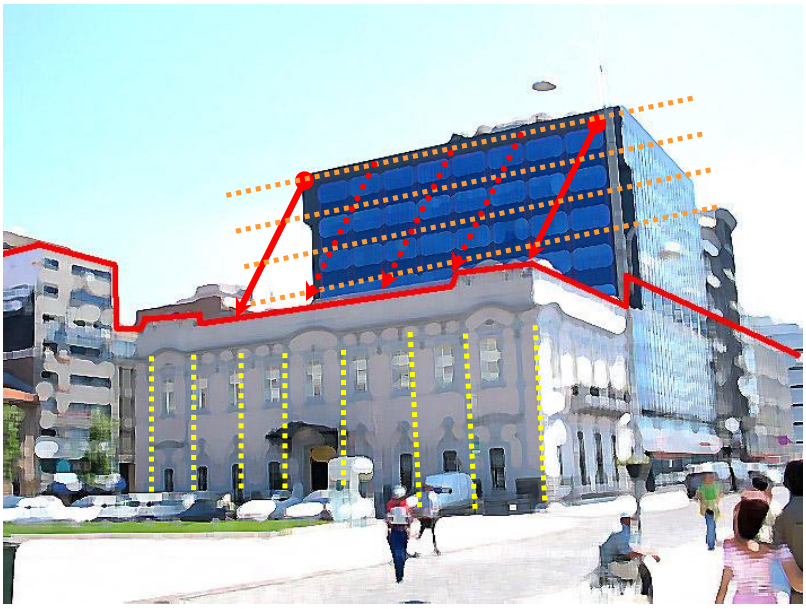
1. Kordon'un genel karakteristiğine uygun olarak, yangından önce çevre yapılaşmalarla bir kompozisyon içerisinde tasarlanmış olan yapı; yangın sonrası boşalan parsellerde yaşanan el değiştirmelerin ardından bir banka binası ile kenarlaşmıştır. 90'lı yıllara kadar çok da dikkat çekmeyen, göreceli olarak bulunduğu çevreyle aşırı çelişkiler yaşamayan banka binası, bu tarihlerden sonra küresel etkilerle ortaya çıkan dikkat çekici bir prestij yapısı olma istemi ve o dönemin yapı teknolojileri ile şekillenen giydirme cepheli bir binaya dönüştürülmüştür (Şekil 5.113).

Şekil 5.113 1920'li yıllardan günümüze yapıda ve yakın çevresinde yaşanan dönüşümler (Kaynak: http://smyrnialbum.s5.com , www.wowturkey.com).

90'lı yıllarda tasarlanan giydirme cepheli cam ve çelik malzemelerin kullanıldığı yapı, gerek hacimsel ve gabari değerleriyle gerekse de mimari özellikleri ile odak noktası olması beklenen tescilli yapıyla çelişmekte, söz konusu yapıyı baskı altına alarak gerilimli bir kenarlaşma oluşturmaktadır. Bir önceki örnekte olduğu gibi tescilli bir parselin bitişiğinde, tarihsel sit alanı ilan edilmiş bir bölgede söz konusu esaslı tadilatların izin alabilmiş olmaları, yerel yönetimlerin ve koruma kurullarının kentimiz ve ülkemiz özelinde çalışma yöntemlerini sorgulamaya açık hale getirirken; farklı dönemlere ait tarihsel izlerin yığıldığı bir bölgenin de algısal özelliklerini olumsuz biçimde etkilemektedir.

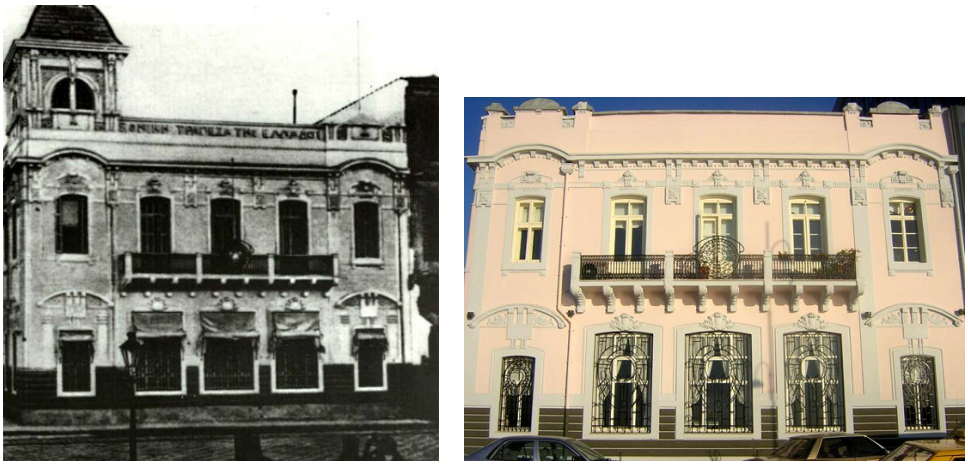
Detaylardan arındırarak bu iki yapıyı yeniden incelediğimizde, gabari ölçüleri açısından, yatay ve düşey elemanlar açısından, renk ve malzeme açısından iki yapı arasındaki gerilimli kenarlaşma çok daha iyi algılanabilmektedir (Şekil 5.114).

Şekil 5.114 Önceki bölümlerde tarif edilen estetik kriterlere göre iki yapı arasında yaşanan hacimsel, oransal, mimari çelişkiler.

2000'li yıllarda esaslı onarım alanında "Tarihe Saygı - Yerel Koruma" ödülü adaylarından olan yapının restorasyonu sırasında da kentimizde sıkça karşılaşılan bir durum yaşanmış; yapının çatısının bir kısmında çan kulesi şeklinde bir mimari öğe,

büyük bir olasılıkla bina alınlığında yer alan Yunanca yazının sökülmesi sırasında kaldırılmış ve binanın çatı özellikleri tamamen değiştirilmiştir (Şekil 5.115).

Şekil 5.115 Yapının 2000'li yıllarda restorasyonu sırasında çatı ve alınlık özellikleri değiştirilmiştir (Kaynak: http://smyrnialbum.s5.com).

Gerek tarihsel - kültürel önem arz eden yapı ve yapı gruplarının restorasyonunda orijinal mimari ve yapısal özelliklere bağlı kalınmadan değişiklikler yapılarak bina ya da alanın bilgi verme, referans oluşturabilme kapasitesinin azaltılması, gerekse de bu tür yapılarla kenarlaşan parsellerdeki yapılara veya tadilatlara bilimsellikten uzak, yasalarla çelişen ruhsat izinleri verilmesi kentimizin pek çok yerinde karşılaşılan eski - yeni arasındaki gerilimleri arttırdığı gibi, rastlantısal kenarlaşmalarla toplumsal beğeni kriterlerinin dışında çelişki alanları da yaratılabilmektedir.

ÖRNEK 3.B TESCİLLİ YAPILAR VE YAKIN ÇEVRE YAPILAŞMALARI
3.B-2) İl Kültür ve Turizm Müd. Binası – Yakın Çevresi – (Kordon)

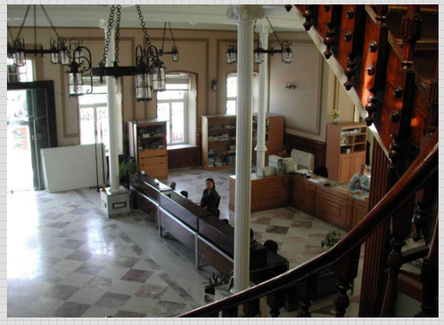
19. yüzyıl kentine ait mimari eserlerle, yangın sonrası gerçekleştirilen Cumhuriyet Dönemi yapıları ve son dönemde gerçekleştirilen güncel yapılar kentin en önemli bölgelerinden birisi olan Pasaport Bölgesinde aşırı zıtlıklardan kaynaklanan görsel çelişkiler oluşturmaktadır.

Şekil 5.116 Örnek 3B-2'nin Uzak Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, Maliye Bakanlığı Hava Fotoğrafları, 2003).

ÖRNEK 3.B TESCİLLİ YAPILAR VE YAKIN ÇEVRE YAPILAŞMALARI
3.B-2) İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü – Yakın Çevresi – (Konak)

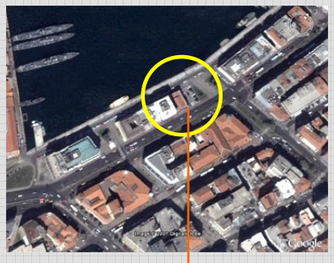

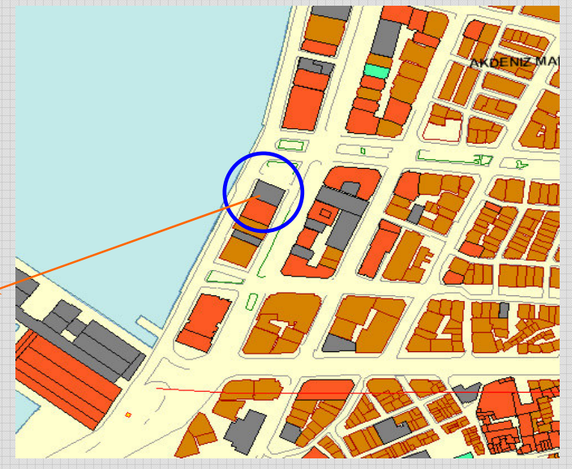
Örnek alanın iç mekan algısında öne çıkan özelliklerle fiziksel kenarlaşmasının algılanmasında öne çıkanlar farklıdır

Kendi başına ele alındığında çok olumlu algısal özellikler sergileyebilen örnek; yakın çevresiyle birlikte değerlendirildiğinde algısal hisler olumsuz bir yöne doğru değişmektedir.

Örneğin yer aldığı Pasaport Bölgesi eski ile yeninin aşırı zıtlıklar içinde olumsuz algılandığı bir bölge şekline dönüşmüştür

Şekil 5.117 Örnek 3B-2'nin Yakın Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, İBŞB Kent Rehberi, Google Earth, 2006).

Tablo 5.134 Örnek 3B-2'nin Görsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

D1: Örneğin görüntüsel bütünlük yaratma hissi (armoni, uyum)		D2. Örneğin uyumlu parçalardan oluşan bütünsel örüntü hissi (kompozisyon)		D3:Örneğin görsel kategorizasyon düzeyi (okunabilirlik)		D4: Örneğin bölünemez, anlamlı parçalara ayrılamaz hissi (bütünlük)	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumlu

D5: Tekrar eden ritmik elemanların varlığı		D6: Nesneler arası ilişkide doğru pozisyonda olma		D7: Tanımlanabilen elemanların kenarlaşması		**SONUÇ (Görsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumlu**

Tablo 5.135 Örnek 3B-2'nin İşlevsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

3F1: Örnekten beklenen iş'in gerçekleşme düzeyi		F2: Örneğin çevresiyle kurduğu işlevsel ilişkiler		F3: Eylem türüne göre kullanım etkinliği		**SONUÇ (İşlevsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
	Olumlu		Olumlu		Olumlu	**Dengede**	**Olumlu**

Tablo 5.136 Örnek 3B-2'nin Görsel Çeşitlenme ve Karmaşıklık Açısından Algılama Matrisi

K1: Örnekte yer alan farklılaşma ve çeşitlenmenin miktarı		K2: Örneğin zihni meşgul edebilme düzeyi		K3: Örneğin bilinçli, planlanmış çeşitlilik yaratabilme hissi		**SONUÇ (Görsel Çeşitlenme)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.137 Örnek 3B-2'nin Gizemli – Sürpriz Elemanlar Açısından Algılama Matrisi

G1: Örneğin ek bilgiler sunabilme özelliği		G2: Gizemli, sürpriz elemanların miktarı				**SONUÇ (Gizemli +Sürpriz)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı			uzak algı	yakın algı
	Olumlu	Olumsuz	Olumsuz			**Olumsuz**	**Dengede**

Tablo 5.138 Örnek 3B-2'nin Odaksallık – Derinlik ve Dokusal Özellikler Açısından Algılama Matrisi

O1: Dikkat çeken gruplaşmış öğelerin varlığı		O2: Örneğin yönlenme ve zihinsel imge oluşturabilme düzeyi		O3: Homojen ve tutarlı doku + yüzey elemanların varlığı		**SONUÇ (Odaksallık+Dokusal)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	**Olumsuz**	**Olumlu**

Tablo 5.139 Örnek 3B-2'nin Ortak Beğeni ve Tercih Ölçütlerine Göre Görsel ve İşlevsel Algılama Matrisi

GÖSTERİM		**SONUÇ DEĞERLENDİRME (ÖRNEK 3 B–2)**
	OLUMLU ALGI	11 açıdan olumlu algılanmıştır
	OLUMSUZ ALGI	21 açıdan olumsuz algılanmıştır
	ALGILANAMAZ VE/VEYA YOK	4 açıdan algılanamamıştır

Söz konusu örneğin algılama belgeleri incelendiğinde, gerek uzak gerekse yakın algısında kenarlaşma düzeyindeki olumsuzluklar bulunsa da, yakın algılamasında işlevsel ve görsel düzen kriterleri açısından olumlu özellikler olduğu söylenebilir. Uzak algılamasında işlevsel anlamda algılanamayan örnek; söz konusu bölgede farklı dönemlere ait pek çok bileşenle bir arada yer alırken çeşitliliğin ve farklılığın miktarının üst boyutlara çıkması ile olumsuz algılanmaktadır.

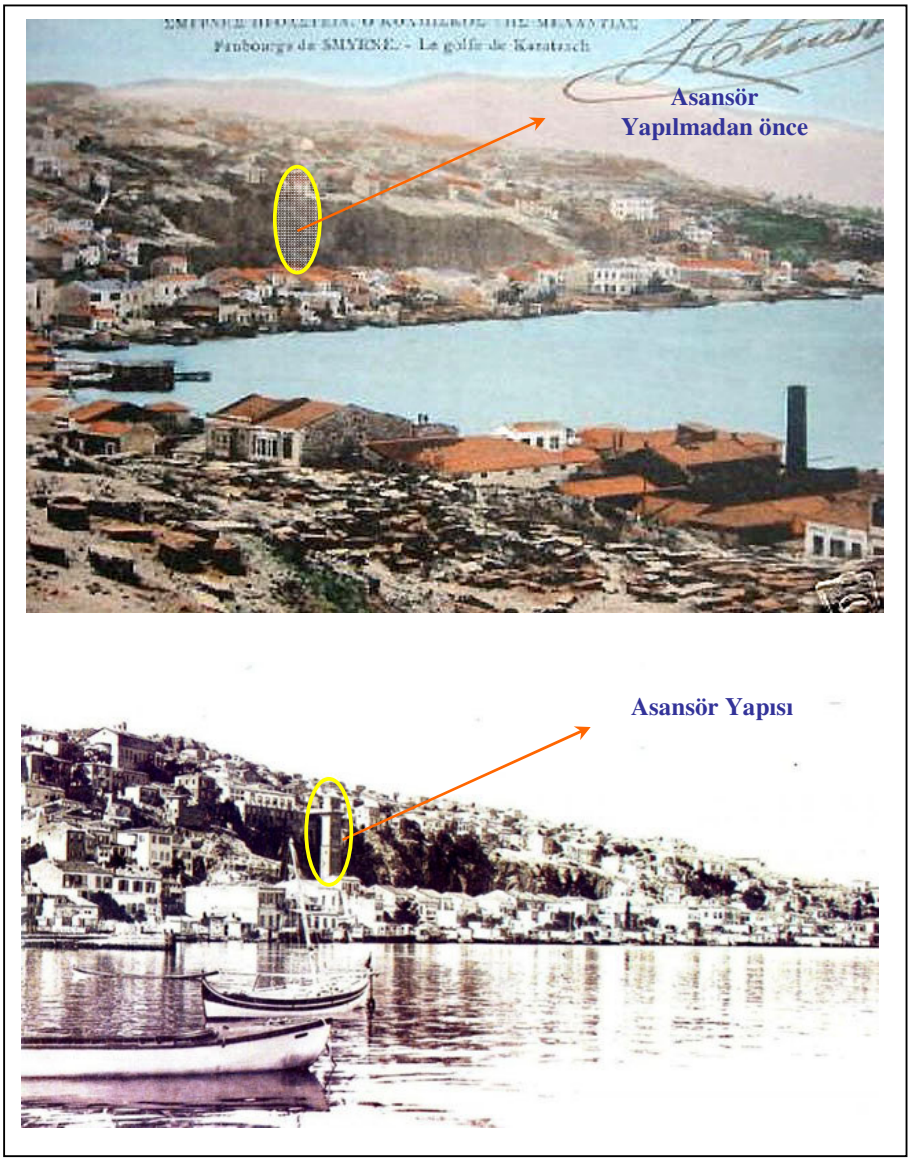
5.3.2.3 İkinci Alt Grup Üçüncü Örnek (3B–3) Tarihi Asansör Yapısı ve Yakın Çevresi

Bu alt grubun son örneği olan Tarihi Asansör Yapısı, farklı dil, din ve ırka ait toplulukların yüzyıllardır yaşadığı İzmir Kentinde, eski adı Melantia olan Karataş Bölgesi ve civarında (Oikonomos, K. ve Slaars, B. F., , çev., 2001) yaşayan Musevilerden Nesim Levi Bayraklıoğlu tarafından, yaklaşık 40 metre yüksekliğindeki Halil Rıfat Paşa semtine bağlantı sağlanabilmesi için 1907 yılında yaptırılmıştır (Anonim, 2005b).

İsrail'in 1948 yılında Kuruluş Deklarasyonunu yayınlamasıyla birlikte, Karataş ve Havra Sokağı olarak bilinen bölgelerde yaşayan pek çok musevinin yeni ülkelerine göç etmesi ile; İzmir Kentinin yoğun göç almaya başladığı 1950'li yılların birbirine yakın tarihler olması, söz konusu alanın yoğun imar ve yapılaşma sürecine maruz kalmasına neden olmuştur. 1950'lerden önce kıyı ile yoğun ilişkili kendine has bir kentsel dokusu olan alan bu tarihlerden sonra hızla değişmeye başlamıştır (Şekil 5.118).

Karataş Semtinden Konak'a kadar uzanan elektrikli tramvay ile birlikte bir bütün olarak kent içi ulaşımın eşsiz örneklerinden olan Tarihi Asansör Yapısı, 1983 yılında İzmir Büyükşehir Belediyesine bağışlanmıştır.

Tek yapı ölçeğinde kent içi yaya ulaşımının ilginç ve ender örneklerinden olan yapı, hemen kuzeyindeki ünlü şarkıcı Dario Moreno'nun yaşadığı ve adını verdiği sokak ile alansal bütünlük gösteren özellikleri ile öne çıkarken; yoğun yapılaşmalar sonucu kuzeyi çok katlı apartmanlarla, güneyi de yarı çöküntü alanı niteliğindeki geçiş bölgeleriyle kuşatılmış durumdadır (Şekil 5.119).

Şekil 5.118 Asansör yapılmadan önce 1800'lerin sonu (üstte), Asansör yapıldıktan sonra 1940'lar (altta) (Kaynak: http://smyrnialbum.s5.com , Metin Canbalaban kişisel arşivi).

Şekil 5.119 Günümüzde yüksek katlı yapılar ve yarı çöküntü alanlarıyla kuşatılmış tarihi asansör ve yakın çevresi (Kaynak: Google Earth, 2006).

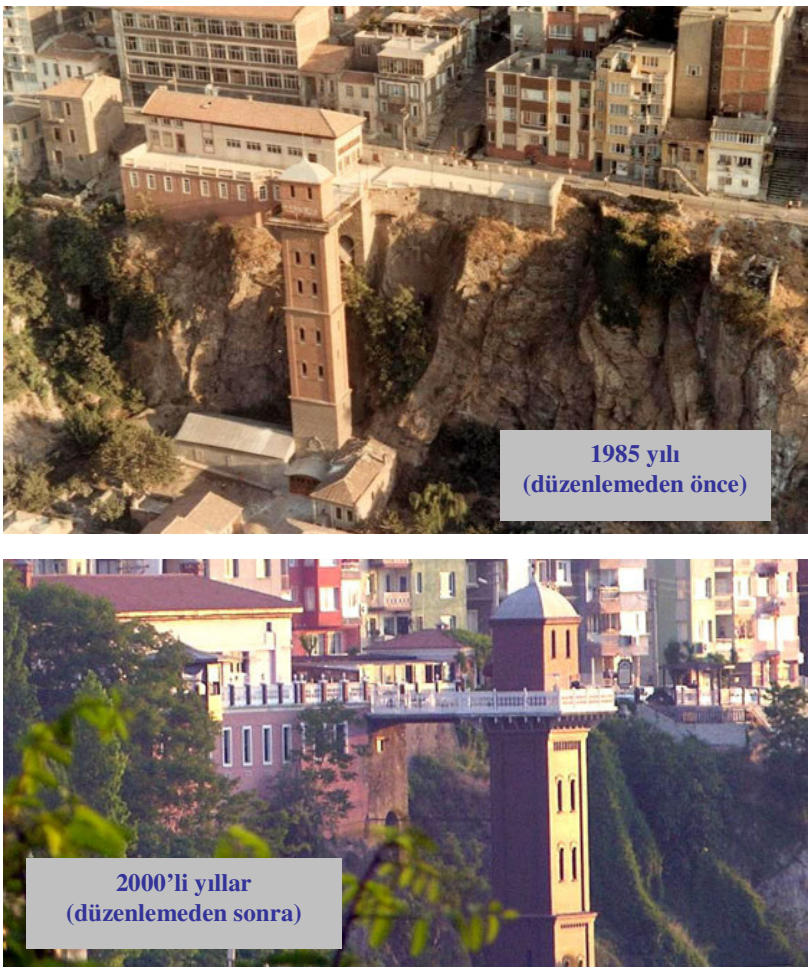
Mithatpaşa olarak bilinen kıyı bandına yapılan dolgular, 1950'li yıllardan itibaren başta Sarıkışla'nın yıkılmasıyla başlayan ve modern bir kent dokusu elde etme amaçlı dönüşüm süreci, geçmiş kentsel yaşantılara ilişkin pek çok birikimli izin silerken, dolgu ve kat yükseklikleriyle arazi değerlenmelerinden en yüksek biçimde faydalanma serüveninin bir simgesi olarak Karataş bölgesinde de kendisini Asansör yapısından çevrenin algılanmasında çok iyi gösterebilmektedir (Şekil 5.120).

Tarihsel alanların, kentimizde pek çok örnekte olduğu gibi alansal bir bütünlükte değil de tek yapı ölçeğinde ele alınması alışkanlığının bu örnekte de görüldüğü tarihsel süreçte, Asansör yapısının 1994 yılında restore edildiği görülmektedir (İzmir Büyükşehir Belediyesi arşivi, 2004). Orijinalinde Marsilya Kiremidi renginde olan yapının rengi de değiştirilmiş ve bordo rengine yakın bir renkle boyanmıştır (Şekil 5.121).

Şekil 5.120 Günümüzde yüksek katlı yapılar ve yarı çöküntü alanlarıyla kuşatılmış tarihi asansör ve yakın çevresi (Kaynak: Google Earth, 2006).

Bu çevre düzenlemesi adı altında işlemler yerel yönetimce gerçekleştirilirken, alansal bütünlük oluşturan Dario Moreno Sokağı, Sinagog yapısı ve diğer tarihsel değeri olan yapılar sürece katılmamış; bunların pek çoğu Asansör yapısının üst kısımlarından ayrı olarak harabeye dönüşmüşlerdir. Bir bütün içinde noktasal bir müdahale bütün içerisindeki diğer parçalarla, müdahale edilen arasındaki etkileşimleri de azaltarak çelişkileri arttırmaktadır.

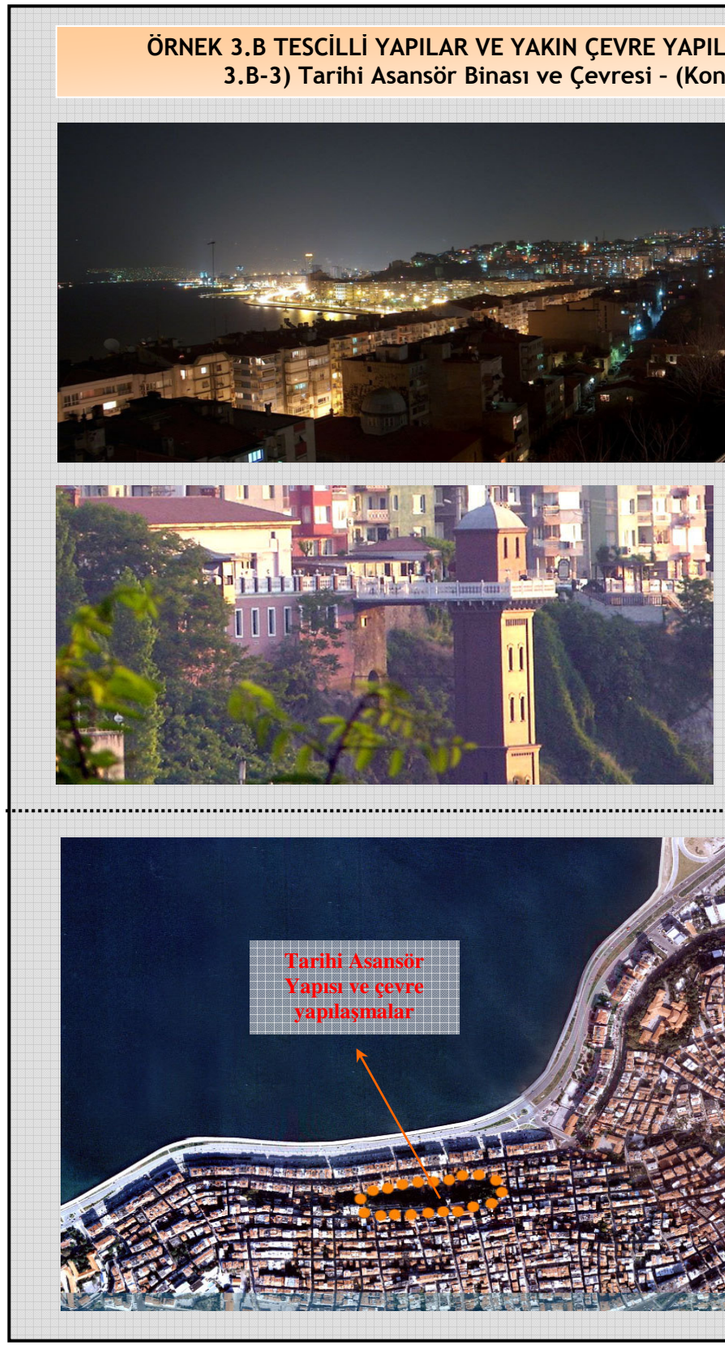

Şekil 5.121 Asansör Yapısının düzenlemeden önce ve düzenlemeden sonraki durumu

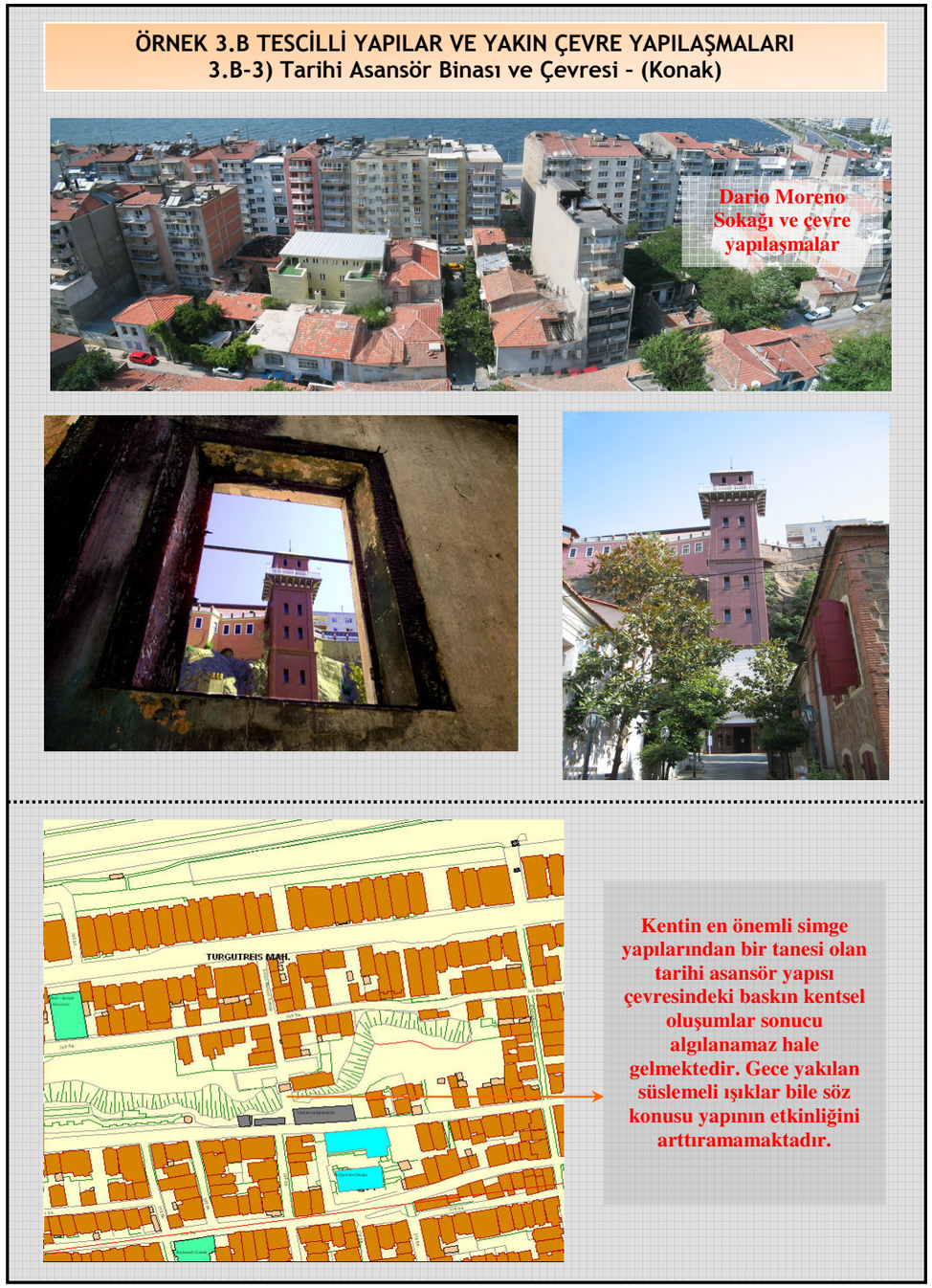
(Kaynak: Tamer Pakben kişisel arşivi, arazi çalışmaları, 2004).

Kısıtlı mali olanaklarla dahi bir program bütününde mali ve teknik konuların etaplandığı süreçler pek çok dünya kentinde oluşturulabilmişken; kentimizde çok boyutlu süreçlere dayalı koruma - geliştirme politikaları oluşturulamamıştır.

Kentimizde bu örnek özelinde ve diğer pek çok noktada karşılaşılan, tarihsel nitelikler gösteren alanlarda "var olan" ile "sonradan gelen" arasında işlevsel ve görsel anlamda bir dengenin kurulamayıp; aksine dengelerin var olan aleyhine bozulduğu, yeniye, daha ekonomik olana ve sonradan gelene odaklı süreçlerle de çelişki alanlarının arttırıldığı söylenebilir.

Şekil 5.122 Örnek 3B-3'ün Uzak Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, Maliye Bakanlığı Hava Fotoğrafları, 2003).

Şekil 5.123 Örnek 3B-3'ün Yakın Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, İBŞB Kent Rehberi, www.fotopasaj.com).

Tablo 5.140 Örnek 3B-3'ün Görsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

D1: Örneğin görüntüsel bütünlük yaratma hissi (armoni, uyum)		D2. Örneğin uyumlu parçalardan oluşan bütünsel örüntü hissi (kompozisyon)		D3:Örneğin görsel kategorizasyon düzeyi (okunabilirlik)		D4: Örneğin bölünemez, anlamlı parçalara ayrılamaz hissi (bütünlük)	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumsuz

D5: Tekrar eden ritmik elemanların varlığı		D6: Nesneler arası ilişkide doğru pozisyonda olma		D7: Tanımlanabilen elemanların kenarlaşması		**SONUÇ (Görsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumlu**

Tablo 5.141 Örnek 3B-3'ün İşlevsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

3F1: Örnekten beklenen iş'in gerçekleşme düzeyi		F2: Örneğin çevresiyle kurduğu işlevsel ilişkiler		F3: Eylem türüne göre kullanım etkinliği		**SONUÇ (İşlevsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
	Olumlu	Olumsuz	Olumsuz		Olumlu	**Dengede**	**Olumlu**

Tablo 5.142 Örnek 3B-3'ün Görsel Çeşitlenme ve Karmaşıklık Açısından Algılama Matrisi

K1: Örnekte yer alan farklılaşma ve çeşitlenmenin miktarı		K2: Örneğin zihni meşgul edebilme düzeyi		K3: Örneğin bilinçli, planlanmış çeşitlilik yaratabilme hissi		**SONUÇ (Görsel Çeşitlenme)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	**Olumsuz**	**Olumlu**

Tablo 5.143 Örnek 3B-3'ün Gizemli – Sürpriz Elemanlar Açısından Algılama Matrisi

G1: Örneğin ek bilgiler sunabilme özelliği		G2: Gizemli, sürpriz elemanların miktarı				**SONUÇ (Gizemli +Sürpriz)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı			uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumlu			**Olumsuz**	**Olumlu**

Tablo 5.144 Örnek 3B-3'ün Odaksallık – Derinlik ve Dokusal Özellikler Açısından Algılama Matrisi

O1: Dikkat çeken gruplaşmış öğelerin varlığı		O2: Örneğin yönlenme ve zihinsel imge oluşturabilme düzeyi		O3: Homojen ve tutarlı doku + yüzey elemanların varlığı		**SONUÇ (Odaksallık+Dokusal)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumlu**

Tablo 5.145 Örnek 3B-3'ün Ortak Beğeni ve Tercih Ölçütlerine Göre Görsel ve İşlevsel Algılama Matrisi

GÖSTERİM		**SONUÇ DEĞERLENDİRME (ÖRNEK 3 B–3)**
	OLUMLU ALGI	11 açıdan olumlu algılanmıştır
	OLUMSUZ ALGI	21 açıdan olumsuz algılanmıştır
	ALGILANAMAZ VE/VEYA YOK	4 açıdan algılanamamıştır

Söz konusu örneğin algılama belgeleri incelendiğinde, yakın algılamasında işlevsel olarak kullanım etkinliği açısından, ayrıca bilinçli ve planlanmış çeşitlikte öğeler barındırması ile, algılayıcıya ek bilgiler sunabilen ve sürpriz elemanlarla beğeni düzeyini arttıran özellikler sergilerken; günümüzde uzaktan algılamanın güçleştiği yapı ve yapı grubu, yoğun ve karmaşık bir doku içerisinde, özellikle okunabilirliği, kenarlaşma düzeyi ve bütünsellik özellikleri açısından olumsuz algılanmaktadır.

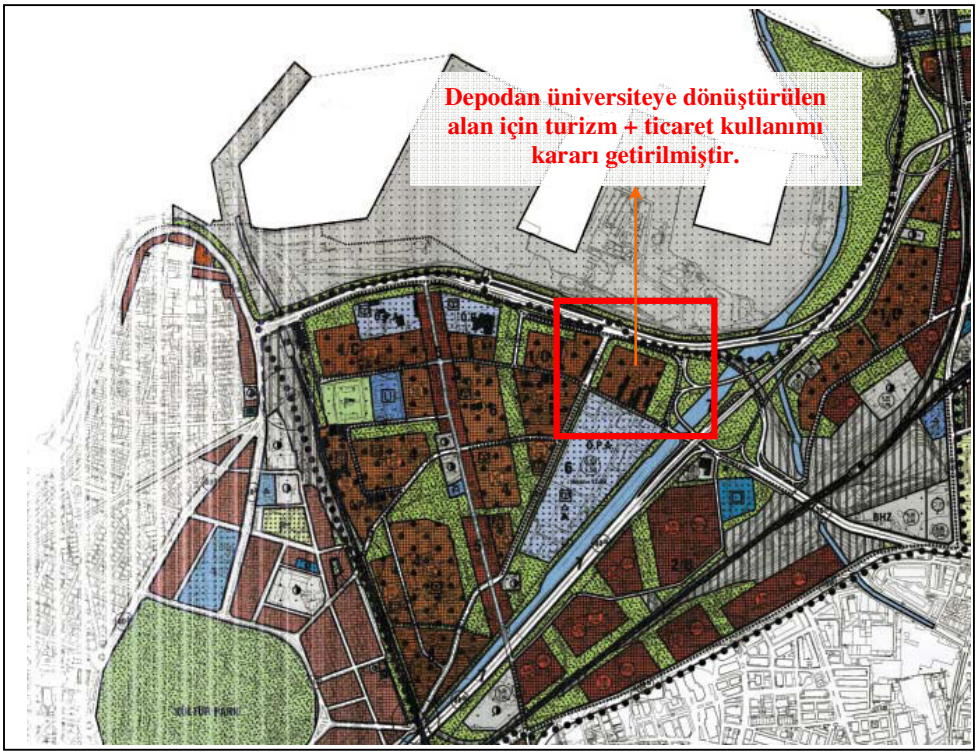
5.3.3 Üçüncü Alt Grup: Tarihsel Alanların veya Binaların Yeni Bir Kullanım Türüne Adaptasyonu (3 C)

5.3.3.1 Üçüncü Alt Grup Birinci Örnek (3C–1) Eski Depo Yapısının Eğitim Tesisine Adaptasyonu (Yaşar Üniversitesi)

Tarihsel alanlara ilişkin son alt grupta, bir başka kullanıma tahsis edilen tarihi bina ve alanların bu adaptasyon sürecinde ve sonrasında yaşadığı kentsel çelişkiler ele alınıp incelenmiştir.

19. yüzyılın sonunda doğru Anadolu'nun ticari anlamda dışa açılma kapısı olma özelliği taşıyan İzmir Kentinde, bu gün Şehitler Caddesi ve İzmir Limanı'nın geri sahası özellikle Alsancak Garı'nın yapımıyla çok ciddi dönüşümler yaşamıştır. Demiryolları ile kente gelen malların depolandığı depolama alanları, alt yapı tesisleri ve sanayi alanların bir kısmı o dönemin sanayi, alt yapı ve teknolojilerinin birer belgesi durumundadır. Örnek alan olarak ele alınan ve günümüzde üniversite alanı olarak kullanılan depo yapısı da 19. yüzyılda yapılmış, son dönemde seramik deposu olarak kullanılmış bir yapıdır (Konak Belediyesi arşivi, 2004). Alsancak Garı ve çevresinin kentin tekno-tarihsel serüveninde oynadığı roller, ayrıca geçmişte Darağacı Sokağı olarak bilinen ve Rum işçilerin barınma alanı olan Şehitler Caddesinin Milli Mücadele yıllarındaki önemi önceki bölümlerde anlatıldığından bu bölümde tekrar edilmeyecektir (Böke, 2006; Çoral, 2003).

3. İzmir Projesi olarak adlandırılan ve Yeni Kent Merkezi olarak bilinen bölge içerisinde de yer alan üniversite alanının; anılan planda "turizm ve ticaret" kullanımlarının tahsis edildiği bir bölgede yer aldığı görülmektedir (Şekil 5.124).

Şekil 5.124 Üniversite kullanımına adapte edilen depo yapısının Yeni Kent Merkezi Nazım İmar Planındaki durumu (Kaynak: Bayındırlık ve İskân Müdürlüğü arşivi, 2006).

Muhtemelen İzmir Limanı'nın turizm potansiyelinin kuvvetlendirilmesi ve bu yönde yaşanacak bir fiziksel dönüşümle, bölgedeki eski depolama ve sanayi alanlarının bu tür kullanımlara tahsis edilmesi söz konusu iken; 2001 yılında depo alanı gerçekleştirilen restorasyonların ardından eğitim tesis alanı (üniversite) olarak kullanılmaya başlanmıştır. Toplam 7000 m^2 büyüklüğündeki parsel alanının 6000 m^2'sinin kapalı alan kullanımında olduğu yapı, bulunduğu bölge, yapı, kullanım türü, açık ve kapalı alan oranları ve fiziksel kenarlaşmaları ile bu gün önemli bir kentsel çelişki alanı olarak incelemeye konu edilmiştir.

Gelişmiş batı ülkelerinde, 1980'lerden sonra ortaya çıkmaya başlayan ve özellikle kent merkezlerinde yer alan yıpranmış tarihsel yapı ve alanların yenilenerek ve bir başka kullanım türüne uyarlanarak kullanılması[1] sürecinin örneklerine 90'lı yıllardan sonra ülkemizde de rastlanmaya başlanmıştır.

[1] Yabancı Literatüre Adaptive Re-Use olarak girmiş bir kavramdır.

Özünde tarihsel yapının kullanılarak ömrünün uzatılması ve ekonomik kılınması temeline dayanan bu süreçte, görsel ve işlevsel anlamda başarılı sonuçlar elde etmenin de bazı koşulları bulunmaktadır. Bunlar genel olarak kentsel veya bölgesel ölçekte üst ölçekli politikalara uygunluğun irdelenmesi, getirilen fonksiyon türü ile çevre fonksiyonların tutarlılığı, ayrıca yapısal ölçekte bina kullanım türü arasında ilişkilerin kurularak, tarihsel bilgiler sunan yapının orijinal özelliklerine zarar verilmemesi olarak ifadelendirilebilir.

Örnek alanımız özelinde bu kriterleri irdelediğimizde ise; üst ölçekli politika ve kararlarla bir tutarlılığın olmadığı (Şekil 5.124), getirilen eğitim tesisi kararı ile çevre fonksiyonların görsel ve işlevsel anlamda uyumsuz birliktelikler sergilediği (Şekil 5.125), ayrıca üniversite gibi yoğun geniş alan kullanımı gerektiren bir kullanımda alanın sadece %15'inin açık alan kullanımına tahsis edildiği ve kapalı alanlarda da fonksiyonel dönüşüme ilişkin esaslı değişikliklerle orijinal özelliklerin yok edildiği söylenebilir.

Şekil 5.125 Üniversite alanı ve çevre kullanımlar arasında yaşanan çelişkili işlevsel birliktelikler (Kaynak: Google Earth, 2006).

1920 ‘li yıllardan günümüze ulaşım bağlantıları dışında çok fazla karar veya politika geliştirilmemiş olan bölgede, diğer pek çok alt grupta da bahsedildiği gibi, bu örnekte de anılan fonksiyonel dönüşümler tamamen talep temelli ve rastlantısal bir süreçle gerçekleşmektedir. İzmir Kenti Limanının geri sahası gibi önemli bir kentsel özelliğin yanı sıra, tarihsel ve kültürel bir takım katmanlarla şekillenmiş olan bölge talep gelirse bir takım değişimlerin yaşandığı ve arazi kullanım kararlarında gerçekleşen yan yana gelişlerle çok ciddi bir kentsel çelişki alanı olarak ifade edilebilir.

ÖRNEK 3.C Tarihsel Alan-Bina Yeni Kullanım Biçimi
3.C-1) Yaşar Üniversitesi

Yaşar Üniversitesi

Endüstriyel depolama alanları

Arkas Holding Binası

Tarihi nitelikler taşıyan ve geçmişte sanayi depolama alanı olarak kullanılan bir yapının yeni bir kullanım türüne adaptasyon çabaları görsel ve işlevsel çelişkili sonuçlar doğurabilmektedir.

Şekil 5.126 Örnek 3C-1'in Uzak Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, Maliye Bakanlığı Hava Fotoğrafları, 2003).

ÖRNEK 3.C Tarihsel Alan-Bina Yeni Kullanım Biçimi
3.C-1) Yaşar Üniversitesi

Planlama ilkeleri ve yaşamsal dinamikler açısından birbirleriyle çelişen kullanımlar ve görsel özellikler bir arada algılanabilmektedir.

Yaşar Ünv. Binası ve yakın çevresindeki depolama alanları, otopark ve konut kullanımları

Şekil 5.127 Örnek 3C-1'in Yakın Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, İBŞB Kent Rehberi, 2003).

Tablo 5.146 Örnek 3C-1'in Görsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

D1: Örneğin görüntüsel bütünlük yaratma hissi (armoni, uyum)		D2. Örneğin uyumlu parçalardan oluşan bütünsel örüntü hissi (kompozisyon)		D3:Örneğin görsel kategorizasyon düzeyi (okunabilirlik)		D4: Örneğin bölünemez, anlamlı parçalara ayrılamaz hissi (bütünlük)	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumsuz

D5: Tekrar eden ritmik elemanların varlığı		D6: Nesneler arası ilişkide doğru pozisyonda olma		D7: Tanımlanabilen elemanların kenarlaşması		**SONUÇ (Görsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.147 Örnek 3C-1'in İşlevsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

3F1: Örnekten beklenen iş'in gerçekleşme düzeyi		F2: Örneğin çevresiyle kurduğu işlevsel ilişkiler		F3: Eylem türüne göre kullanım etkinliği		**SONUÇ (İşlevsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz		Olumlu	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.148 Örnek 3C-1'in Görsel Çeşitlenme ve Karmaşıklık Açısından Algılama Matrisi

K1: Örnekte yer alan farklılaşma ve çeşitlenmenin miktarı		K2: Örneğin zihni meşgul edebilme düzeyi		K3: Örneğin bilinçli, planlanmış çeşitlilik yaratabilme hissi		**SONUÇ (Görsel Çeşitlenme)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumlu	Olumlu	Olumsuz	Olumsuz	Olumlu	Olumlu	**Olumlu**	**Olumlu**

Tablo 5.149 Örnek 3C-1'in Gizemli – Sürpriz Elemanlar Açısından Algılama Matrisi

G1: Örneğin ek bilgiler sunabilme özelliği		G2: Gizemli, sürpriz elemanların miktarı				**SONUÇ (Gizemli +Sürpriz)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı			uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumlu			**Olumsuz**	**Dengede**

Tablo 5.150 Örnek 3C-1'in Odaksallık – Derinlik ve Dokusal Özellikler Açısından Algılama Matrisi

O1: Dikkat çeken gruplaşmış öğelerin varlığı		O2: Örneğin yönlenme ve zihinsel imge oluşturabilme düzeyi		O3: Homojen ve tutarlı doku + yüzey elemanların varlığı		**SONUÇ (Odaksallık+Dokusal)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumlu	Olumlu	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.151 Örnek 3C-1'in Ortak Beğeni ve Tercih Ölçütlerine Göre Görsel ve İşlevsel Algılama Matrisi

GÖSTERİM		**SONUÇ DEĞERLENDİRME (ÖRNEK 3 C–1)**
	OLUMLU ALGI	10 açıdan olumlu algılanmıştır
	OLUMSUZ ALGI	25 açıdan olumsuz algılanmıştır
	ALGILANAMAZ VE/VEYA YOK	1 açıdan algılanamamıştır

Söz konusu örneğin algılama belgeleri incelendiğinde, bulunduğu bölgede bilinçli, planlanmış bir çeşitlilik ve görsel çeşitlenme yaratma düzeyi ile ve dokusal özellikleri ile olumlu algılandığı, bunun dışında başta kenarlaşma ve bütünleşme düzeyi olmak üzere, işlevsel ve görsel diğer pek çok kritere göre olumsuz algılandığı görülmektedir.

5.3.3.2 Üçüncü Alt Grup İkinci Örnek (3C–2) Eski Sayaç Atölyesi ve Çevresi

Konak Meydanı ile Karataş Semti arasında yer alan ve Eski Sayaç Atölyesi olarak bilinen yapı 1884 yılında "İzmir Tramvay İdarehanesi" olarak inşa edilmiştir. İzmir Kentinin ilk tramvay hattının Belçikalılar tarafından 1884 yılında yapılmasının ardından[1] (Şekil 5.128) söz konusu yapı da bu sistemin bir parçası olarak yönetim binası fonksiyonu ile hizmete girmiştir (Anonim, 2002a).

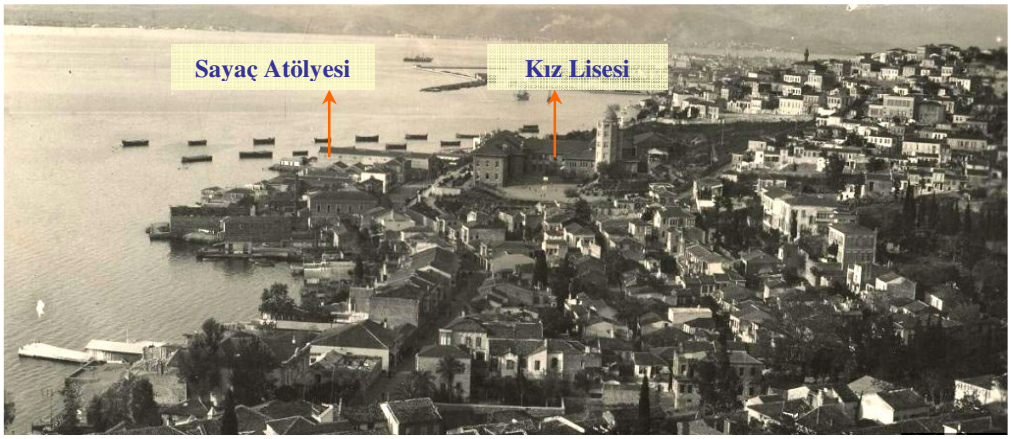

Şekil 5.128 İlk tramvay hattı, Kız Lisesi, Sayaç Atölyesi ve çevre yapılaşmaların birlikte algılanması - 1800'lerin sonu (Kaynak: www.bizimizmir.net).

[1] İzmir Kentinin tramvay sistemi ve söz konusu idari yapı Belgian Tram Company adlı bir şirket tarafından yapılmıştır (Kaynak: http://www.levantine.plus.com/future.htm).

1954 yılında tramvay hatlarının sökülmesine kadar işlevini sürdüren yapı, o tarihten sonra Eshot tarafından kullanılmıştır. Son 10–12 yıldır boş bir biçimde bekletildikten sonra, özel bir şahıs tarafından restorasyon işlemleri finanse edilmiş olup; 2004 yılında İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından "İzmir Kültür ve Sanat Eğitim Vakfına" 49 yıllığına kiralanmıştır (Gençer, 2004).

Günümüzde çocuk konservatuarı ve bale salonu olarak kullanılan ve 1250 m^2 alan üzerine kurulmuş olan yapı, kentin toplu ulaşımının ilk ve en önemli ayakta kalabilmiş örneği olarak özel bir öneme sahiptir (Ekşi, 2004). 1914 yılında toplam güzergâh uzunluğu 50 km. olan İzmir Kenti Tramvay Sisteminin idare binası olarak faaliyet gösteren yapı, bulunduğu bölgedeki kentsel doku ile uyum içerisinde mimari ve yapısal özellikler göstermesinin yanında; eskiden Yunan Üniversitesi olarak yapılmış, günümüzde Kız Lisesi olarak kullanılan yapı ile birlikte Karataş Semtinin kamu yapılarının yoğunlaştığı önemli bir çekim alanı niteliği göstermekteydi (Şekil 5.129).

Şekil 5.129 1800'lerin sonunda Karataş semtinin kentsel dokusundan bir görüntü. Konut alanlarının içinde günümüzdeki Kız Lisesi ve Sayaç Atölyesi önemli bir idari alt merkez konumunda yer almaktadır (Kaynak: Tamer Pakben kişisel arşivi).

İzmir Kent tarihi açısından 1954–1955 yıllarının büyük bir önemi vardır. Daha önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi, bu yıllarda yaşanan dönüşümler adeta kentin kimliği açısından bir milat oluşturmuş olup; bu tarihlerde Sarıkışla Binası yıkılmış, kentin tüm sahillerine ilişkin yüksek katlı imar hakları verilmiş, 1914 yılında 50 km. gibi bu gün bile arzu edilen bir büyüklüğe ulaşmış olan raylı sistem güzergâhı

tamamen sökülüp kaldırılmıştır. 1950'lerden sonra yaşanan demografik hareketler, sahil kesimlerinin doldurularak çok katlı yapılara tahsis edilmesi, bölgede yaşayan Musevi kesimin bir kısmının yeni ülkelerine göç etmesi, yoğun el değiştirmeleri ve fiziksel dönüşümleri beraberinde getirirken, bölgeye ilişkin kentsel doku da büyük oranda değişmeye başlamıştır.

Bölgede günümüze kadar ulaşabilmiş farklı dönemlere ait çok çeşitli tarihi yapı stoklarının arasında, gerek kent içi toplu ulaşım gerekse de yaya ulaşımı açısından bütünsellik gösteren Asansör Yapısı ile Tramvay İdare Binası birlikte ele alınıp, "kentin ulaşım yapıları" olarak bilgi verebilen bir kompozisyon içinde kentliye sunulabilme olanağı varken; anılan yapılardan bir tanesi lokanta bir diğeri de kültür merkezi olarak dönüşümlere maruz bırakılmıştır (Şekil 5.130).

Şekil 5.130 Günümüzde kültür merkezi ve lokanta olarak kullanılan Asansör Yapısı ve Sayaç Atölyesi kent içi ulaşım yapıları olarak bütünsel bir proje ile ele alınabilirdi (Kaynak: Google Earth, 2006).

Örnek alanımızda yapılan restorasyonlarla iç mekânda bale salonları, çalgı odaları ve 60 kişilik gösteri salonu oluşturulurken; yapının cephesel özelliklerinin bu süreçte bozulduğu ve içerisinde yer alan ender nitelikli trafoların kaybolduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra, henüz ruhsat işlemleri tamamlanmadan ve onaylı projeye aykırı

işlemlerle faaliyete sokulduğu görülen yapı, kamusal bir içerik yüklenen her projenin yasa ve yönetmeliklerin üstünde sayılabileceği gibi bir yanlış anlayışın da ürünü olarak kültür merkezi işlevi ile varlığını sürdürmektedir (Konak Belediyesi arşivi, 2005).

Bir önceki örnekte de karşılaşıldığı gibi, bu tür yapı ve alanların talep temelli ve rastlantısal fonksiyonlara adaptasyonu, yapı ve alan ölçeğinde orijinal işlevsel ve yaşamsal izleri değiştirerek algısal yanılsamalara neden olabilmektedir. Kentimiz özelinde yoğun ancak parçalanmış ve dağılmış bir şekilde bulunan tarihsel alan ve yapılara ilişkin iyileştirme ve fonksiyonel dönüşüm süreçleri, kentsel ölçekte bütünsel ve çok boyutlu araştırmalarla ortaya konulabilecek tarihsel zonlamalar, bağlantılar ve orijinal yaşamsal katmanlarla ilişkilendirilemediği sürece, bu tip uygulamaların çelişkili sonuçlar doğuracağı düşünülmektedir.

Şekil 5.131 Örnek 3C-2'ninUzak Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, Maliye Bakanlığı Hava Fotoğrafları, 2003).

Şekil 5.132 Örnek 3C-2'nin Yakın Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, İBŞB Kent Rehberi, 2003, Google Earth, 2006).

Tablo 5.152 Örnek 3C-2'nin Görsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

D1: Örneğin görüntüsel bütünlük yaratma hissi (armoni, uyum)		D2. Örneğin uyumlu parçalardan oluşan bütünsel örüntü hissi (kompozisyon)		D3:Örneğin görsel kategorizasyon düzeyi (okunabilirlik)		D4: Örneğin bölünemez, anlamlı parçalara ayrılamaz hissi (bütünlük)	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumlu

D5: Tekrar eden ritmik elemanların varlığı		D6: Nesneler arası ilişkide doğru pozisyonda olma		D7: Tanımlanabilen elemanların kenarlaşması		**SONUÇ (Görsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumlu**

Tablo 5.153 Örnek 3C-2'nin İşlevsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

3F1: Örnekten beklenen iş'in gerçekleşme düzeyi		F2: Örneğin çevresiyle kurduğu işlevsel ilişkiler		F3: Eylem türüne göre kullanım etkinliği		**SONUÇ (İşlevsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
	Olumlu	Olumlu	Olumsuz		Olumlu	**Olumlu**	**Olumlu**

Tablo 5.154 Örnek 3C-2'nin Görsel Çeşitlenme ve Karmaşıklık Açısından Algılama Matrisi

K1: Örnekte yer alan farklılaşma ve çeşitlenmenin miktarı		K2: Örneğin zihni meşgul edebilme düzeyi		K3: Örneğin bilinçli, planlanmış çeşitlilik yaratabilme hissi		**SONUÇ (Görsel Çeşitlenme)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumlu	**Olumsuz**	**Olumlu**

Tablo 5.155 Örnek 3C-2'nin Gizemli – Sürpriz Elemanlar Açısından Algılama Matrisi

G1: Örneğin ek bilgiler sunabilme özelliği		G2: Gizemli, sürpriz elemanların miktarı				**SONUÇ (Gizemli +Sürpriz)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı			uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumlu			**Olumsuz**	**Dengede**

Tablo 5.156 Örnek 3C-2'nin Odaksallık – Derinlik ve Dokusal Özellikler Açısından Algılama Matrisi

O1: Dikkat çeken gruplaşmış öğelerin varlığı		O2: Örneğin yönlenme ve zihinsel imge oluşturabilme düzeyi		O3: Homojen ve tutarlı doku + yüzey elemanların varlığı		**SONUÇ (Odaksallık+Dokusal)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumlu	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.157 Örnek 3C-2'nin Ortak Beğeni ve Tercih Ölçütlerine Göre Görsel ve İşlevsel Algılama Matrisi

GÖSTERİM		**SONUÇ DEĞERLENDİRME (ÖRNEK 3 C–2)**
	OLUMLU ALGI	11 açıdan olumlu algılanmıştır
	OLUMSUZ ALGI	23 açıdan olumsuz algılanmıştır
	ALGILANAMAZ VE/VEYA YOK	2 açıdan algılanamamıştır

Söz konusu örneğin algılama belgeleri incelendiğinde, görsel düzen açısından yakın algılamada tek yapı ölçeğinde olumlu özellikler gösterdiği görülürken, algılama mesafesi arttıkça çevresel oluşumlarla birlikte olumsuz algılandığı görülmektedir. Ayrıca gerçekleşen dönüşümlerle yapının referans olma, bilgi verme özellikleri olumsuz yönde etkilenmiş olup; günümüzde kullanıldığı biçimde ise işlevsel etkinlikten söz etmek olanaklıdır.

5.3.3.3 Üçüncü Alt Grup Üçüncü Örnek (3C–3) Eski Gümrük Deposu Binası (Konak Pier)

Önceki bölümlerde yer alan diğer bazı örneklerde olduğu gibi günümüzde Konak Pier olarak bilinen yapının restorasyonu ve fonksiyonel dönüşüm süreci de yaşanan çok boyutlu çelişkilerle başlı başına ayrı bir çalışmaya konu edilebilecek kapsam ve nitelikler sergilemektedir. Bununla birlikte tarihsel süreç içerisinde yaşananlar okuyucuya mümkün olduğunca kısaltılarak anlatılmaya çalışılacaktır.

Tarih içinde ve hatta günümüzde ticaret temelli ve tek merkezli bir büyüme gösteren İzmir Kentinde, eski liman alanında gelişen ticaret paralelinde artan ihtiyaçlar doğrultusunda 1850 yılında dolgu alanları oluşturulmuştur. Limana gelen malların depolandığı ve işlemlerinin yapıldığı ve günümüzde Konak Pier olarak adlandırılan eski gümrük depoları da bu süreç içerisinde 1875 – 1890 yılları arasında dönemim ünlü mimarı Gustave Eiffel tarafından tasarlanmıştır. Tamamen çelik konstrüksiyonda tasarlanan yapının malzemeleri Belçika ve Fransa'dan getirtilirken, döşeme malzemesi olarak Antik Efes Kenti taşlarının da kullanıldığı söylenir (Karatosun ve dier., 2006) (Şekil 5.133).

1900'lerin başında 2. kat ilavesi yapılan yapı, (Şekil 5.134) 1955–1960 yıllarına kadar gümrük binası, daha sonra balık hali, belediyeye ait bazı idari birimlerce kullanıldıktan sonra, 1988 yılında belediye otoparkı olarak kullanılmaya başlanmış, 1994 yılında ise taşınmaz kültür varlığı olarak tescil işlemleri gerçekleştirilmiştir (www.matu.com.tr).

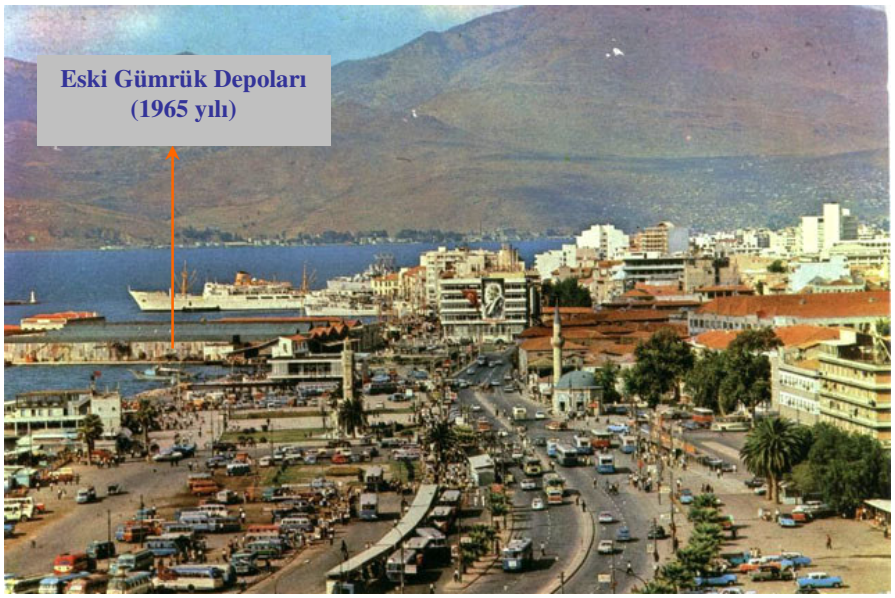

Şekil 5.133 1800'lü yılların sonunda inşa edilen eski Gümrük Depoları kentin 19. yüzyıl ekonomik hayatına ilişkin önemli veriler sunmaktadır (Kaynak: www.wowturkey.com , www.bizimizmir.net).

Şekil 5.134 1900'lerin başında 2. kat ilavesi yapılmış olan gümrük depolarının cephe görünümü (Kaynak: http://konakpier.tripod.com/tr/id6.html).

Bir bölümü uzun yıllardır Deniz Kuvvetleri Komutanlığınca kullanılan yapı, 1900'lerin ortasından sonra genellikle kullanım türleri açısından kentsel yaşantıdan kopuk özellikler gösterirken; 60'lardan sonra önce balık hali daha sonra da otopark olarak kullanımı ile yapısal orijinal özellikler de büyük oranda zarar görmüştür (Konak Belediyesi arşivi, 2004), (Şekil 5.135).

Şekil 5.135 Eski Gümrük Binalarının ve Konak Meydanının 1965 yılından bir görüntüsü (Kaynak: Olgay Sadak kişisel arşivi).

Önceki bölümlerde de bahsedilen, küreselleşme hareketleri ile birlikte ülkemizde de yaşanmaya başlanan üretim - tüketim ilişkilerinin ve alışkanlıklarının değişmeye başlaması, kent çeperlerinde ucuz araziler üzerinde otomobil bağımlı büyük alışveriş merkezlerinin ortaya çıkmasını beraberinde getirirken; kent merkezleri üzerindeki tarihi yapı stokları üzerinde de dönüşüm baskıları artmaya başlamıştır. 18.000 m^2 lik alanı ve konumsal özellikleri ile daha önceleri kentsel yaşantıda çok da önemsenmeyen örnek alanımız bu tarihlerden sonra ön plana çıkmaya başlamıştır.

1996 yılında yapının kullanım haklarının İzmir Büyükşehir Belediyesince 25 yıllığına bir firmaya verilmesinin ardından; (Anonim, 2002b) 1999 yılında anılan dönüşüme ilişkin bir proje geliştirilmiştir. Söz konusu yapının dolgu alanında yer alması hazırlanacak olan projelerin onaylanmasında merkezi yönetim olurunu

(Bayındırlık ve İskân Bakanlığı), tescilli bir taşınmaz olması da Koruma Kurulu onayını gerektirdiğinden onay süreci çok aktörlü bir yapı sergilemektedir.

Hazırlanan öneri plan, Kıyı Kanunu'nun Uygulama Yönetmeliğine aykırı kullanım talepleri ile Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'na gönderilmiş; ancak doldurma ve kurutma yoluyla kazanılan alanlarda "kültür ve ticaret merkezi amaçlı" kullanımlar tahsis edilemeyeceğinden[1] talep Bakanlıkça reddedilmiştir.

Bunun üzerine 2000 yılında ticaret sektörü ve sanayi sektörü ile ilgili meslek odaları ve sivil toplum örgütleri yerel basını da arkalarına alarak hemen devreye girmiş; diğer pek çok örnekte de gördüğümüz İzmir'in yatırımlarının engellendiği, önünün kapatıldığı, yabancı sermayenin engellendiği gibi söylemlerle merkezi yönetim üzerinde baskı kurmaya başlamışlardır.

Kıyı Kanunu bu tip alanlardaki planların onay makamını son derece açık bir biçimde belirtmiş olmasına rağmen, 2001 yılında bu defa yerel yönetim destekli yeni bir baskı süreci başlatılarak ilgili Koruma Kurulu'nun da projeyi uygun bulduğu noktası temel alınmış ve yeniden anılan planın onayı talep edilmiştir. Bu tarihlerde oldukça ilkeli bir duruş sergileyen Bakanlık, anılan talebi önceki gerekçelerle bir kez daha reddetmiştir. Ancak yerel yönetim konut ve konaklama hariç eğlence ve ticaret merkezi kararının Koruma Kurulunca desteklendiğini, anılan alanda 2000 yılında yapılmış bir Koruma Amaçlı İmar Planı olduğunu belirterek 2002 yılında yeniden yoğun yazışmalarla talebinde ısrar etmiştir.

Tüm bu sermaye gruplarının ve politik baskıların sonucunda anılan plan Türk Planlama tarihine geçecek bir biçimde, hiçbir bürokrat veya teknokrat imzası olmadan "kamu yararı" gerekçesiyle, dönemin Bakanınca 2003 yılında "kamu yararı" bulunduğu gerekçesiyle re'sen onanmıştır.

Anılan alana ilişkin bir dosya kâğıdı büyüklüğündeki plan değişikliği üzerinde bir yandan Kıyı Kanunu'nun Uygulama Yönetmeliği hükümlerine uyulacağı yazarken; öte yandan "eğlence ve ticaret merkezi amaçlı kullanımlar" yapılabilir şeklinde plan notları bulunmaktadır. Oysa anılan yönetmeliğe göre bu kullanımların dolgu alanlarında yapılmasına olanak yoktur. Planlama okullarında ders olarak gösterilebilecek bu önemli belgenin onayının ardından da çelişkiler bitmemiş; bu

[1] Daha fazla bilgi için 3621/3830 sayılı Kıyı Kanunu'nun 7. Maddesi ve Kıyı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmeliğin 14. Maddesine bakılabilir.

sefer mülkiyetle ilgili ve yapının kullanım hakkına ilişkin çok karmaşık süreçler başlamıştır.

3194 sayılı İmar Kanunu'nun Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmeliği içerisinde yer alan ve yapılacak olan imar planlarında ilgili kurum ve kuruluşların görüşlerinin alınmasını düzenleyen hükme de aykırı işlem tesis edilen plan onayının ardından; Şehir Plancıları Odası tarafından Maliye Bakanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı'nın da müdahil olduğu bir yargı süreci başlatılmıştır.

2006 yılında anılan mahkeme sürecinde bilirkişi dahi çağrılmasına gerek görülmeden Kıyı Kanunu yorumlanmış olup; kıyılarda ve boş alanlarda yapılabilecek sergi, lokanta, çay bahçesi gibi sökülüp takılabilen ve belirli büyüklükleri geçemeyen kullanımlarla bu gün Konak Pier olarak kullanılan yapıda yer alan kullanımlar özdeşleştirilerek dava reddedilmiştir (Bayındırlık ve İskân Müdürlüğü arşivi, 2006).

Ülkemizde plan onama makamlarının ve mevzuatların yürütücüsü konumundaki kurumların çok başlı ve eşgüdümden uzak bir yapıda olması, ekonomik kazanımların yükselmesi ölçüsünde yerel basın destekli bazı meslek odalarının yerel ve merkezi yönetimler üzerine kurduğu politik ve psikolojik baskılar, "kamu yararı" gibi yasalarla belirlenmesi gerekli olan bir kavramın içinin boşaltılarak yasaların üzerine taşınması, çok zorda kalınırsa hukuk kurallarının dışına taşınması, Koruma Kurullarının sözde ilkesel duruş altında sergiledikleri spekülatif yaklaşımlar, niteliksel sorunları, yerel yönetimlerin kent toprağı üzerinde yaptıkları "değerli" "değersiz" ayrımıyla şekillenen politikaları, dönemsel olarak kente ve olaylara ilişkin sergiledikleri değişken yaklaşımlar, tarihsel alan ve yapıların kredi, finans, etaplama, programlama vb. veriler dikkate alınmadan kullanım haklarının özel teşebbüslere devredilmesi gibi sorunlar bu gün kentin en önemli simgesel yapısı olması beklenen eski gümrük depolarını en önemli çelişki alanlarından birisi haline getirmiştir.

Bununla birlikte, yapıda geçekleştirilen dönüşümlere bakıldığında temel iki belirleyicinin olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi, özünde içe kapalı olan yapıyı yarı dışa açık ve geçirgen hale getirebilmek; bir diğeri ise çok önemli kabul edilen konstrüksiyonu ön plana çıkartabilmek olmuştur (Şekil 5.136).

Şekil 5.136 Yapı bir yandan geçirgen bir hale sokulmak istenirken,

diğer yandan strüktürel özellikler ön plana çıkartılmaya çalışılmıştır.

Ancak bu yenileme süreci içerisinde yapının orijinalinde ana hol olarak tarif edilebilecek, mimaride "total" mekân olarak adlandırılan ana omurgası, küçük ve parçalı ticari kullanımlara uyum sağlanabilmesi adına parçalanmış, yapının gümrük binası olarak bilgi verme kapasitesi yok edilmiş, ayrıca kullanılan renk ve malzeme çeşitliliği çok yüksek boyutlara ulaştığından aşırı zıtlıklardan kaynaklanan bir görsel hoşnutsuzluk yaratmıştır. Bunun yanı sıra, karmaşık mülkiyet sorunları ile birlikte, yapının batı cephesi ile doğu cephesi arasında da bütünsellik hissi veremeyen farklı algılamalara yol açan zıtlıklar ortaya çıkmıştır. Kullanım açısından da hemen bitişiğindeki Deniz Kuvvetlerine ait alanla ticaret ve eğlence tesisleri arasında işlevsel ve görsel çelişkiler yaşanmaktadır (Şekil 5.137).

Şekil 5.136 Yapı her iki cepheden algılandığında bütünsellik ve kompozisyondan uzak farklı iki yapı gibi algılanırken, yeni fonksiyonlarla çevre oluşumlar arasındaki uyumsuzluk kullanıcılara savaş gemisi manzarası sunmaktadır.

Şekil 5.137 Örnek 3C-3'ün Uzak Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, Maliye Bakanlığı Hava Fotoğrafları, 2003).

Şekil 5.138 Örnek 3C-3'ün Yakın Algısı (Kaynak: Arazi çalışmaları, İBŞB Kent Rehberi, 2003).

Tablo 5.158 Örnek 3C-3'ün Görsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

D1: Örneğin görüntüsel bütünlük yaratma hissi (armoni, uyum)		D2. Örneğin uyumlu parçalardan oluşan bütünsel örüntü hissi (kompozisyon)		D3:Örneğin görsel kategorizasyon düzeyi (okunabilirlik)		D4: Örneğin bölünemez, anlamlı parçalara ayrılamaz hissi (bütünlük)	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumlu	Olumlu	Olumsuz	Olumsuz

D5: Tekrar eden ritmik elemanların varlığı		D6: Nesneler arası ilişkide doğru pozisyonda olma		D7: Tanımlanabilen elemanların kenarlaşması		**SONUÇ (Görsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.159 Örnek 3C-3'ün İşlevsel Düzen Açısından Algılama Matrisi

3F1: Örnekten beklenen iş'in gerçekleşme düzeyi		F2: Örneğin çevresiyle kurduğu işlevsel ilişkiler		F3: Eylem türüne göre kullanım etkinliği		**SONUÇ (İşlevsel Düzen)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.160 Örnek 3C-3'ün Görsel Çeşitlenme ve Karmaşıklık Açısından Algılama Matrisi

K1: Örnekte yer alan farklılaşma ve çeşitlenmenin miktarı		K2: Örneğin zihni meşgul edebilme düzeyi		K3: Örneğin bilinçli, planlanmış çeşitlilik yaratabilme hissi		**SONUÇ (Görsel Çeşitlenme)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumlu	Olumlu	Olumlu	Olumlu	**Olumlu**	**Olumlu**

Tablo 5.161 Örnek 3C-3'ün Gizemli – Sürpriz Elemanlar Açısından Algılama Matrisi

G1: Örneğin ek bilgiler sunabilme özelliği		G2: Gizemli, sürpriz elemanların miktarı				**SONUÇ (Gizemli +Sürpriz)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı			uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumsuz	Olumlu			**Olumsuz**	**Dengede**

Tablo 5.162 Örnek 3C-3'ün Odaksallık – Derinlik ve Dokusal Özellikler Açısından Algılama Matrisi

O1: Dikkat çeken gruplaşmış öğelerin varlığı		O2: Örneğin yönlenme ve zihinsel imge oluşturabilme düzeyi		O3: Homojen ve tutarlı doku + yüzey elemanların varlığı		**SONUÇ (Odaksallık+Dokusal)**	
uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı	uzak algı	yakın algı
Olumsuz	Olumsuz	Olumlu	Olumlu	Olumsuz	Olumsuz	**Olumsuz**	**Olumsuz**

Tablo 5.163 Örnek 3C-3'ün Ortak Beğeni ve Tercih Ölçütlerine Göre Görsel ve İşlevsel Algılama Matrisi

GÖSTERİM		**SONUÇ DEĞERLENDİRME (ÖRNEK 3 C–3)**
	OLUMLU ALGI	10 açıdan olumlu algılanmıştır
	OLUMSUZ ALGI	25 açıdan olumsuz algılanmıştır
	ALGILANAMAZ VE/VEYA YOK	1 açıdan algılanamamıştır

Söz konusu örneğin algılama belgeleri incelendiğinde, zihni meşgul edebilen, planlanmış çeşitlilik hissi ve zihinsel imge oluşturabilmesi gibi kriterler açısından olumlu algılandığı; bunun yanı sıra görsel ve işlevsel düzen kriterleri açısından pek çok kritere göre olumsuz algılandığı söylenebilir. Aşırı zıtlıklara meydan veren tasarımsal detayları, çevresiyle kurduğu olumsuz ilişkileri ve hepsinden önemlisi orijinal kimliğinin artık algılanamaz hale getirilmiş olması algılama belgelerinde en çok dikkat çeken kriterler olarak tarif edilebilir.

5.4 Nedensellik Kategorilerinin Oluşturulması

Çalışmanın bu aşamasına kadar, tez çalışmalarının ilk bölümünde tarif edilen iş akış şemasına mümkün olduğunca uyularak örneklerin ampirik saçaklanma ve kesinleştirme süreci gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, yine ilk bölümde tarif edilen araştırma ve bilgi toplama yöntemi ve şematik olarak tarif edilen çok boyutlu algılama yaklaşımı ile her örneğin farklı açılardan algılamaları ve geri dönüş araştırmaları gerçekleştirilmiştir. Buna göre çelişki grupları temelinde ortaya çıkan nedensellikler aşağıda ifade edilmeye çalışılmıştır.

5.4.1 Birinci Grup Çelişki Alanlarının Nedensellikleri

Birinci grup olarak kurgulanan ve daha sonra üç farklı alt grupta 9 örnek üzerinde incelenen çelişki alanları temelde kente büyük parçaların eklemlenmesi şeklinde ortaya çıkan mevzii oluşumları, fiziksel ve sosyal katmanları zorlayan gecekondu alanlarını, ıslah projelerini ve kentsel yenileme ve dönüşüm projeleri adıyla ortaya çıkan uygulamaları kapsamaktadır.

1 A) Mevzii Oluşumlarla Gelişen Alanlara İlişkin Nedensellikler:

* 1985 yılından beri yürürlükte olan 3194 sayılı İmar Kanunu ile birlikte kentlerde idari sınırların sayıları artarken “karmaşık ve çok parçalı bir yapılanma deseni” oluşmuştur. Bununla beraber hiçbir alt yapısı, donanımı olmayan ufak idari birimlere kent toprağı üzerinde çok geniş boyutlu bir şekilde söz sahibi olabilme yetkisinin verilmesi, özellikle kent çeperlerindeki doğal nitelikli alanların hızla yok olması, kaynakların verimsiz kullanılması, doğal yapıyla ve birbiriyle bütünleşemeyen kentsel parçaların oluşması sonucunu doğurmuştur.

* Mülkiyete ilişkin süreçlerin tamamlandığı her durumda, bağımsız "taleplere ilişkin" plansız alanlarda parça parça uygulamalar gerçekleştirilirken; planlı alanlarda da "plan değişikliği" yoluyla her ne olursa olsun kent parçaları üretilmiştir.

* Anılan süreçlerde konusunda uzmanlaşmış kurumlara nadiren görüş sorulmuş olup; çevresel veriler ve doğal özellikler süreçlere dahil edilmemiştir.

* İster kamu eliyle üretilmiş olsun, isterse de özel girişimciler ya da ortaklıklar tarafından olsun, kent içerisinde planlı alanlarda büyük parçalar ekleyerek genişleme modelinde söz konusu projeler "uygulama planı ölçeğinde" ele alınmış, üst ölçekli plan kararları varsa değiştirilmiş, yoksa olması gerektiği düşünülmemiş, hiçbir "makro denge" ve veri hesaba katılmamıştır.

* Arsa ve arazi düzenlemeleri tek elden gerçekleştirilse dahi, uygulamalarda "bütünsel bir denetim" veya en azından yol gösterici mekanizmalar kurulmamış, parça parça uygulamalar tamamen girişimcinin inisiyatifine bırakılmıştır.

* Kamu eliyle üretilen büyük kentsel parçalarda temel belirleyici "hazineye ait ucuz arazi" temini olmuş, yer seçim analizleri, kentsel etkileşim matrisleri, mekânsal - görsel analizler gibi çağdaş veri toplama teknikleri bir yana, uzman teknik eleman dahi istihdam edilmeyen süreçler tamamen niceliksel verilere bağlı bir şekilde gerçekleştirilmiştir.

* Kente büyük parçalar eklenmesi şeklinde ortaya çıkan bu alt gruba ilişkin örneklerde işlevsel ve görsel düzen faktörlerine bakıldığında, tüm faktörlerin %73'ü oranında olumsuz algılamalarla karşılaşıldığı da görülmektedir.

1 B) Fiziksel ve Sosyal Eşikler Zorlanarak Gelişen Alanlara İlişkin Nedensellikler:

* Özellikle kent merkezlerine yakın alanlarda, önemli ulaşım bağlantılarının kenarında, liman, sanayi, depolama alanları çevresinde yer alan göreceli olarak arazi fiyatlarının daha düşük olduğu ve daha denetimsiz bırakılmış alanlara ilişkin "uzun dönemli politikalar" geliştirilememiş olması, bu gün bu alanların kontrolsüz ve istenmeyen işgallere maruz kalmasını beraberinde getirmiştir.

* Kent yöneticilerinin "kent toprağı üzerindeki ayrımcı yaklaşımları", bir başka ifadeyle kentsel alanları önemli - önemsiz olarak ele alışı, özellikle kentin iç

kesimlerindeki bu bölgelerde zamanla oluşan "kenarlaşma rantlarının" bedelini günümüzde tüm kente ve kentliye ödeten sonuçları beraberinde getirmiştir.

* Cumhuriyet tarihi boyunca politik beklenti ve kaygılarla çıkartılan "imar afları ve beraberinde ıslah projeleri" adıyla gerçekleştirilen kentsel uygulamalar, pratikte sağlıklı kentsel çevreler yaratmak adına olumlu açılımlar üretemediği gibi; söz konusu çelişki alanlarını meşrulaştıran süreçler olarak karşımıza çıkmaktadır.

* İzmir Kentinin kurulduğu tarihlerden günümüze, sürekli "tek merkezli" bir yapıda olması, alternatif merkezler yaratılamamış olması merkez alan üzerindeki baskıları arttırdığı gibi, en yakın denetimsiz alanların işgal edilmesi sürecinin de temel nedenlerinden birisi olmuştur.

* Kente ilişkin uzun dönemli bir "arazi kullanım veya fonksiyonel bölgeleme" politikalarının oluşturulamamış olması, kentin canlı bir organizma olduğu ve kendi dengelerini kendisinin bulabileceği görüşünün geçersizliğini ortaya koyduğu gibi, fonksiyonel çeşitlilik adına yıllarca kent içlerinde yer alan büyük ve küçük üretim tesisleri, yarattıkları çekim alanıyla kent merkezine yakın tüm denetimsiz alanların işgal edilmesinin bir diğer nedeni olarak algılanmaktadır.

* İdari sınır karmaşaları ve çok başlı kent yönetim mekanizmaları bir yana, geçmiş dönemlerde kimi zaman planlamanın "denetim araçlarına" bilinçli olarak işlerlik kazandırılmamış, kimi zamansa istem dışı, beklenmedik süreçlerle karşılaşıldığı için hazırlıksız yakalanılmış, sonuçta en ufak boşluklar bile tüm fiziksel ve sosyal katmanlar zorlanarak doldurulmuştur.

* Kentte fiziksel ve sosyal eşikler zorlanarak gelişen alanlara ilişkin bu alt gruba ait örneklerde işlevsel ve görsel düzen faktörlerine bakıldığında, tüm faktörlerin %92'si oranında olumsuz algılamalarla karşılaşıldığı da görülmektedir.

1 C) Kentsel Yenileme ve Dönüşüm Projeleri ile Gelişen Alanlara İlişkin Nedensellikler:

* "Ülkesel stratejilerle ve sosyal programlarla" desteklenmeden, değişik isimlerle ve yerel modellerle kent gündemine sokulmuş olan bu tür projelerde, ekonomik, sosyolojik, fiziksel hiçbir veri grubunun dikkate alınmadığı görülmüştür.

* Kentimiz özelinde bu tür projelerde, “teori - pratik bütünlüğü” sağlanmadan, henüz kuramsal temelleri hakkında yeterli bilgiye olmadan yasal düzenlemelere geçildiği, hatta yasal düzenlemeler de beklenmeden son on yılda pek çok çelişkili uygulama gerçekleştirildiği görülmektedir.

* Yapılan çok boyutlu algılama çalışmalarında, yenileme diye adlandırılan projelerin gecekondu alanlarıyla iç içe geçmiş, bu defa “fiziksel ve sosyal eşiklerin kamu eliyle zorlandığı” noktasal mevzii plan üretiminden başka bir şey olmadığı görülebilmiştir.

* Bu tür projelerde temel yer seçim kriterinin dönüşüme uğrayan alana en yakın konumda yer seçmek olduğu görülmüş; 50’li yıllardan itibaren kent içlerine girmiş kaçak yapılaşmalarla belirlenen “kentsel siluet” bu defa daha yüksek katlı bu projelerle belirlenmekte; kentin coğrafi, iklimsel ve görsel özelliklerinin bir kez daha değiştirilmesine neden olunmaktadır.

* Proje süreçlerinde yetersiz ve “göstermelik müzakere süreçleri” oluşturulmuş olması, sadece oluşan kentsel dağılımlardan pay alabilecek aktörlerin bir kısmına söz hakkı tanınması; kentin geri kalan kesiminin potansiyel donatı alanları olarak kullanabileceği tüm değerlerin tüketilmesine neden olmaktadır.

* İzmir Kentinde, kentsel yenileme ve dönüşüm projeleriyle gelişen alanlara ilişkin bu alt gruba ait örneklerde işlevsel ve görsel düzen faktörlerine bakıldığında, tüm faktörlerin %80’i oranında olumsuz algılamalarla karşılaşıldığı da görülmektedir.

5.4.2 İkinci Grup Çelişki Alanlarının Nedensellikleri

İkinci grup olarak kurgulanan ve daha sonra üç farklı alt grupta 9 örnek üzerinde incelenen çelişki alanları temelde küresel etkilerle şekillenen, sermaye ve piyasa süreçlerine odaklanmış, kentte yarım bırakılmış, kullanım ve yoğunlukları açısından çelişkiler yaşayan kentsel alanları kapsamaktadır.

2 A) Kentsel Yarım Kalmış Alanlara İlişkin Nedensellikler:

* Tüm kent ve kentli adına “bütünsel yaptırım ve denetim mekanizmalarının” kurulamamış olması, bürokratik yapı ve yargı süreçlerinden kaynaklanan uzun

dönemli gecikmelerde, mülkiyet hakkı bir yana yatırımcıya "emaneten verilmiş imar haklarının geri alınabilmesine" ilişkin mekanizmalar geliştirilememiş olması kent kimliğini derinden yaralayan yarım kamışlıklara neden olmaktadır.

* Genellikle kentimiz özelinde büyük ölçekli projelerin yarım bırakılmış olduğu tespit edilmiş olup; anılan projelere ilişkin "kredi olanakları, finanssal süreçler, programlamalar ve etaplamalar" ya yeterince yapılmadığından ya da ilgili yerel idare tarafından sorgulanmadığından bu tür alanlarla karşılaşılmıştır.

* Dönemsel siyasi konjonktür içerisinde merkezi idare ile yerel idare arasında yaşanan çekişmelere 50 yıldır çözüm bulunamamış olması, "birlikte hareket edebilme, müzakere edip uzlaşma" ortamlarının yaratılamamış olması projelerin yarım kalmışlığına önemli bir neden oluşturmaktadır.

* Günümüzde planlama sürecinin hem ölçek olarak hem de alansal özellikler açısından bütünsellikten soyutlandırılarak çok parçalı bir yapıya dönüştürülmesi, tarihi alanlarda, kıyılarda, turizm alanlarında, toplu konut alanlarında, gecekondu önleme bölgelerinde vb. alanlarda "çok başlı karar süreçleri" oluşmasına neden olmuş; eşgüdümden uzak bu yapılanma içerisinde de önemli projelerin hayata geçirilmesi neredeyse olanaksız hale getirilmiştir.

* Kentsel değerlerin korunması ve denetlenmesinden sorumlu kurumların hantal ve verimsiz yapısı, personel, envanter ve donanım yetersizlikleri, hızlı karar alıp uygulama reflekslerini olumsuz yönde etkilerken, bu olumsuz yapı yarım kalmışlıkların bir diğer dolaylı nedeni olarak tespit edilmiştir.

* Yargıya intikal eden veya yargı süreci devam eden konulara ilişkin en ufak fiziksel müdahalelere her hangi ciddi "hukuki bir yaptırım" getirilememiş olması, yargı süreçlerinin kent bütününden ve kentin imgesel değerlerinden uzak "mekanik kararlar" üretiyor olması ve uzun soluklu kararlar olması bu tür alanların ortaya çıkışının bir diğer nedeni olarak tespit edilmiştir.

* Plan kararı getirilen alanlarda yer alan arazi ve inşaatlar "spekülatif olarak" uzun süreler boyunca ya boş bırakılmakta ya da yarım bırakılmakta, oluşacak yeni imar haklarından faydalanma süreçleri beklenmekte olup; bunu sınırlandıran, ortadan kaldıran mekanizmalar geliştirilmemiş olması da bir başka nedensel ilişki olarak tespit edilmiştir.

* İzmir Kentinde, kentsel yarım kalmışlıkları oluşturan alanlara ilişkin bu alt gruba ait örneklerde işlevsel ve görsel düzen faktörlerine bakıldığında, tüm faktörlerin %85'i oranında olumsuz algılamalarla karşılaşıldığı da görülmektedir.

2 B) Sermaye ve Piyasa Süreçleri ile Gelişen Alanlara İlişkin Nedensellikler:

* Küreselleşme hareketlerinin kent merkezlerinde yaratmak istediği dönüşümler ve beklentiler, kent toprağı üzerinde yoğun bir baskı oluşturmuş, 80'li yıllardan itibaren de neo-liberal politikalar paralelinde sürecin yasal ve kurumsal alt yapısının oluşturulmuş olduğu gerek örnek alanlar üzerinde gerekse de ülkesel ölçekte görülebilmektedir.

* Önceki bölümlerde anlatılan, her tür yerel idari yapılanmaya tanınan geniş yetkilerle, uygulama planı ölçeğinde "noktasal plan veya plan değişiklikleri" yoluyla gökdelen olarak nitelendirilebilecek çok katlı yapılar, herhangi bir alan tarifi yapılmadan kentin her noktasında ortaya çıkabilmiştir.

* Kent bütünü ölçeğinde stratejik yaklaşımlarla, arazi kullanım politikalarıyla oluşturulması gereken ve kent silueti ile tarihsel izleri yok eden bu gibi yapılaşmalar için "çok işlevli merkez" "turizm ve ticaret merkezi" gibi adlar geliştirilirken; yapılaşma koşulları da mimari esneklik adına bilinçli olarak serbest bırakılmış, "teknolojinin gereğine göre yükseklik" veya serbest bırakılan taban alanı değerleriyle bu tür yapılar için tüm kapılar açılmıştır.

* Küresel hareketlerin 3194 sayılı İmar Kanunu ile birlikte en önemli yasal alt yapısını oluşturan "Turizm Teşvik Kanunu" ile çeşitli alanlar turizm merkez alanı ilan edilerek yetkilerin merkezi idareye devri sağlanmış, bu suretle yerel direniş ve baskılardan soyutlanmış "ayrıcalıklı ve imtiyazlı imar hakları" oluşturulmuştur.

* Çelişkilerle dolu olsa da İmar Kanunu içerisinde yer alan Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik hükümleri uyarınca her tür ve ölçekte plan yapım sürecinin sınırları çok net bir biçimde ifade edilmişken, bu hükümlere aykırı "hukuk dışı plan değişiklikleri" gerçekleştirilmiş, ayrıca yerel bir yönetmelik olan Yüksek Yapılar Yönetmeliği hükümlerine yerel idarelerce uyulmadığı tespit edilmiştir.

* İyi niyetli de olsa, Koruma Kurullarının yapısal özellikleri nedeniyle tüm süreçlere sonradan dahil olma alışkanlığı bu tür kentsel çelişki alanlarının oluşum

sürecinde de ortaya çıkmış, planlar veya projeler hayata geçirilirken ya da geçirildikten sonra gerekli olan tescil ve tespit işlemleri yapılabilmiştir.

* Gücünü ve yetkisini kamudan alıp, bu yetkileri kamu yararı ilkeleri doğrultusunda kullanması beklenen yerel yönetim başkanları süreçlerde darboğazlar yaşandığı zaman son çare olarak "başkanlık olurları" ile kişisel öncelik kullanarak söz konusu projelerin oluşum sürecini belirlemişlerdir.

* Kente bütünsel olarak bakıp, alt bölgelere ilişkin değerlendirme yapabilme kapasitesinden uzak sektörel temelli bazı meslek örgütleri yerel basın destekli propagandalarla kamuoyunu yanlış bir şekilde yönlendirdiği gibi, devletin konusunda ihtisaslaşmış kurumları üzerinde de siyasi baskılara oluşturarak nedensel ilişkilerde önemli bir rol oynamışlardır.

* İzmir Kentinde, kentsel yarım kalmışlıkları oluşturan alanlara ilişkin bu alt gruba ait örneklerde işlevsel ve görsel düzen faktörlerine bakıldığında, tüm faktörlerin %69'u oranında olumsuz algılamalarla karşılaşıldığı da görülmektedir.

2 C) Mülkiyet - Kullanım ve Yoğunluk Çelişkileri Yaşanan Alanlara İlişkin Nedensellikler:

* Kente ilişkin karar süreçlerinde onaylanmış olan projelerle uygulanan projeler arasında yapısal ve fonksiyonel farklılıklar oluşmasına göz yumulması, "orijinal özelliklere sadık kalınmaması", kullanım ve yoğunluk çelişkileri olarak sınıflandırdığımız alanların oluşmasına neden olmaktadır.

* Bir bütün olarak projelendirme sürecinde yaşanan aksaklıklar, proje aşamasında öngörülmeyen bazı işlevsel dönüşümlerin proje hayata geçirildikten sonra "plan tadilatları" yolu ile gerçekleştirilmesi, algısal ve işlevsel düzen kriterlerini etkileyerek bu tür alanların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

* Kentsel bütünde, geçmiş yaşantılara ilişkin bilgi verme potansiyeli yüksek olan simgesel yapı ve alanların kullanım süreci içerisinde gerekli "bakım ve onarım işlemlerinin" gerçekleştirilmiyor olması, estetik ve algısal özellikleri zayıflatırken bu durum yapı veya alanın işlevselliğini de olumsuz yönde etkileyen nedensel bir ilişki olarak tespit edilmiştir.

* Girişimcilerin “en temel yapılaşma normlarına uymama” konusunda gösterdikleri ısrarlı tutumlar ve “alternatif üretememe” eksikliği de bu tür alanlarda karşılaşılan bir diğer neden olarak tarif edilebilir.

* Günümüzde bütüncül politikalarla desteklenmeyen “arazi kullanım kararlarındaki rastlantısallık”, belirli bir ulaşım politikası olmaması, bu iki sürecin de talep temelli mekanik çözümlemelerle gerçekleştiriliyor olması, söz konusu çelişki alanlarının ortaya çıkışının bir diğer belirleyicisidir.

* Gerek tarihsel nitelikli gerekse de son dönemde ortaya çıkmış ve alansal bütünlük arz eden, sadece bütünde anlamlı olan yapı ve alanların kullanımına ilişkin “çok boyutlu stratejiler” geliştirilememiş olması, kent tarihindeki hemen hiçbir veriden referans alınmıyor olması, mülkiyet - kullanım - yoğunluk çelişkilerinin bir diğer nedeni olarak tespit edilmiştir.

* İzmir Kentinde, mülkiyet - kullanım ve yoğunluk temelli çelişkiler yaşayan alanlara ilişkin bu alt gruba ait örneklerde işlevsel ve görsel düzen faktörlerine bakıldığında, tüm faktörlerin %56’sı oranında olumsuz algılamalarla karşılaşıldığı da görülmektedir.

5.4.3 Üçüncü Grup Çelişki Alanlarının Nedensellikleri

Üçüncü grup olarak kurgulanan ve daha sonra üç farklı alt grupta 9 örnek üzerinde incelenen çelişki alanları temelde kentimizde bol miktarda bulunan tarihsel alanlara odaklanmış olup; arkeolojik sit alanlarında, tescilli tarihsel yapı ve alanlarda yaşanan çelişkilerle birlikte, tarihsel bir alan ya da yapının yeni bir kullanım türüne uyarlanması sürecinde çelişkiler yaşayan kentsel alanları kapsamaktadır.

<u>3 A) Arkeolojik Sit Alanları ve Çevrelerinde Yaşanan Çelişkilere İlişkin Nedensellikler:</u>

* Günümüzde yaşayan bir kent içerisinde ender olarak karşılaşabilen arkeolojik sit alanlarına, kentimiz özelinde sıkça rastlanmakta olup; uzun yıllar boyunca bu alanların “parselleriyle sınırlı bir alanda korunmaya” çalışılmış olduğu, etraflarının denetimsiz bırakılarak veya umursanmayarak yasal ve yasal olmayan yapılaşmalarla

işgal edildiği, "etkileşim alanları" oluşturulmayarak kentin diğer yapılaşmış çevreleriyle olan fiziksel ve işlevsel ilişkilerin kurulamadığı görülmüştür.

* Genellikle ülke genelinde "korumacılık bilincindeki eksiklikler" kentimiz özelinde de görülmüş olup; çok dar boyutta "ekonomik temelli geçici iyileştirmelerle" problemlerin özüne inilemediği görülmektedir.

* Bu "yalıtılmış korumacılık" anlayışı içerisinde bütüncül bir tarihi alan koruma, geliştirme, sağlıklaştırma programları yaratılamadığı, "ölçekler arası ilişki tarifleri" kurulamadığı görülürken; bir tarihi alanın korunmasının temel şartının onu kentin diğer çevrelerinden izole edip ayrıştırmak olduğu gibi yanlış yaklaşımlarla, bu gün bu tür alanlar algılanamayan ve kullanılamayan izole kentsel parçalar haline getirilmiştir.

* Osmanlıdan günümüze kadar ulaşan Türk kentlerinin geleneksel "tek merkezli yapısı" ve bu tür alanların kentimiz özelinde kent merkezine yakın konumları, etraflarındaki denetimsiz alanların yoğun baskı altında kalmasına neden olmuş, zayıflayan çevre ilişkilerle birlikte de bu tür alanlar ve çevreleri birer çöküntü bölgesi haline dönüşerek kentsel çelişki alanları haline gelmiştir.

* Bu tür alanların tek başına ne olduğu ile ilgili değil, kent içerisinde diğer benzer alanlarla kurduğu fiziksel ve işlevsel ilişkiler ölçüsünde anlamlı olduğu görüşü ile hiçbir zaman hareket edilmemiş, geçici barınma alanları altında kalan ve kent kimliğinin en önemli unsurları olan arkeolojik diğer parçalar kente kazandırılamayarak, anlamlı tarihsel bütünlükler oluşturulamamıştır.

* Uzun zamandır üst ölçekli plan sorunu yaşayan kentimizde, "sektörel temelli yer seçim kriterlerinin" oluşturulamamış olması, kentimiz gibi tek merkezli gelişen az gelişmiş ülke kentlerinde her çeşit aktivitenin kent merkezi ve civarına yığılmasına neden olduğu gibi, çekim etkisi ile beraberinde getirdiği iş gücünün de hemen merkez çeperlerinde yığılmasına neden olmuştur. Bu durum da parsel ölçeğinde korunmaya çalışılan arkeolojik alanların yakın çevresinde ciddi çelişkiler yaşanmasına neden olmuştur.

* İzmir Kentinde, arkeoloijk sit alanları ve yakın çevrelerindeki alanlara ilişkin bu alt gruba ait örneklerde işlevsel ve görsel düzen faktörlerine bakıldığında, tüm faktörlerin %83'ü oranında olumsuz algılamalarla karşılaşıldığı da görülmektedir.

3 B) Tescilli Yapılar - Tarihsel Alanlar ve Çevrelerinde Yaşanan Çelişkilere İlişkin Nedensellikler:

* Koruma Kanunu ve ilgili yönetmeliklerince, taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilen parsellerin komşu parsellerinde veya cephe teşkil eden parsellerde yapılacak uygulamalar koruma kurulu onayı ile gerçekleşebilen uygulamalar olup; bu tür alanlarda yaşanan özellikle fiziksel kenarlaşma çelişkilerinde koruma kurullarının gerekli hassasiyetle konuları inceleyemediği görülmüştür.

* Gerek yerel yönetimlerin gerekse de koruma kurullarının çok basit hacimsel, mimari, cephesel ilişkileri dahi algılama becerisi gösteremeyen teknik eleman istihdamları, binlerce yıllık geçmişi olan bir kentin tarihsel izlerinin yıpratılması sürecine neden olmaktadır.

* Kentimizde bol miktarda bulunan ancak dağınık bir dağılım deseni sergileyen bu tür alanlara ilişkin yerel yönetimler ve koruma kurullarınca kent ölçeğinde kapsamlı envanter çalışmaları yapılmadığı, bütünsel korumacılık politikalarıyla bu alan ve yapılar alt bölgelere ayrılıp bölgesel ilişkiler kurulamadığı için bu yapı ve alanlar çevreleriyle birlikte birer çelişki noktası haline gelmektedir.

* Bunun yanı sıra tescilli yapı ve alanlarda çok titiz bir biçimde gerçekleştirilmesi gereken bakım, onarım, yenileme süreçlerinde gerek orijinal detayların bir kısmının gerekse de yapısal özelliklerin değiştirilerek, bulunduğu döneme ait bilgi verme potansiyeli olan yapı ve alanların bu özellikleri ortadan kaldırılmıştır.

* Tescilli alan ve yapıların yakın çevrelerinde yer alan arazi kullanım türlerinin rastlantısal bir şekilde her türlü talebe göre oluşumu, alan gereksinimleri doğrultusunda genişlemeleri, özellikle bu alanların çevresiyle kurduğu işlevsel ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur.

* İzmir Kentinde, tescilli yapı ve tarihsel alanlara ilişkin bu alt gruba ait örneklerde işlevsel ve görsel düzen faktörlerine bakıldığında, tüm faktörlerin %63'ü oranında olumsuz algılamalarla karşılaşıldığı da görülmektedir.

3 C) Tarihsel Alan ve Binaların Yeni Kullanım Biçimine Uyarlanması Sürecinde Yaşanan Çelişkilere İlişkin Nedensellikler:

* Diğer bazı örneklerde karşılaşılan, mevcut imar planlarına ve üst ölçekli dengelere uyulmadan talep temelli, gelişigüzel uygulamalar gerçekleştirilmesine bu örnek grubunda da karşılaşılmış olup; getirilen fonksiyonla çevre değerler arasında uyumsuzluk ve tutarsızlıklar ortaya çıkmasına neden olunmuştur.

* Yeni uyarlanan fonksiyonlarla, uyarlamaya maruz kalan alan ya da bina arasında yapısal özellikler bağlamında ilişkilerin kurulamadığı, kullanım türlerinin alan gereksinimleri ile tarihi yapının orijinal özelliklerinin zorlandığı ve böylece yeni kullanım türünün de işlevselliğinin kısıtlandığı görülmüştür.

* Bu tür fonksiyonel dönüşüm alanlarında kamusal içerikli söylemlerle süreçlerin yasa ve yönetmelik hükümlerinden soyutlanmaya çalışıldığı, her süreç için eşit bir biçimde işlemesi gereken hukuk kurallarının zorlanarak eşitsizliklere neden olunduğu görülebilmiştir.

* Bütünsel ve çok boyutlu araştırmalarla yaşamsal izlere endeksli öğelerin ön plana çıkartılamadığı bu tür uygulamalarda, algısal özellikler zayıflatılmışken, kentin geri kalan tarihsel alanlarıyla anlamlı birliktelikler ve bağlantılar kurulamadığı da görülmüştür.

* Özünde toplumsal fayda esaslarına göre görevler icra etmesi beklenen bazı sektörel temelli meslek kuruluşlarının, sadece temsil ettikleri grupların ekonomik faydaları doğrultusunda süreçlere müdahil olması, söz konusu süreçleri karmaşıklaştırırken yanlış kamuoyu oluşmasına de neden olmuştur.

* Ekonomik kazanımlar ve piyasa süreçleri doğrultusunda girişimci ve yatırımcıların bazı mesleki sivil toplum örgütleri ve yerel yönetimler destekli baskı politikaları, belirleyici olan aktör üzerinde diğer aktörlerin tahakküm kurma istemlerini ortaya çıkarırken, kararların ve süreçleri rasyonellikten uzaklaşmasına neden olmuştur.

* Süreçlere ilişkin yaşanan dar boğazlarda “kamu yararı” kavramının içi boşaltılarak, temsil edilen kurum ve kişilerden bağımsız olarak, bireysel makam ve yetkilerle hukuk kuralları dışında uygulamalar gerçekleştirildiği tespit edilmiştir.

* Bir yandan çok aktörlü ve aktörler arası eşgüdümden uzak, müzakere süreçleri dışında uygulamalar gerçekleştirilirken, yasalarla tariflendiği biçimde, devletin konusunda ihtisaslaşmış kurum ve kuruluşlarının görüşlerinin dahi alınmadığı tespit edilmiştir.

* Yargı süreçlerine taşınan konularda, mahkemelerin hukuk bilimi dışında uzmanlık isteyen konulara ilişkin uzmanlıklarının dışında çeşitli yorumlar yapması, bilirkişilik süreçlerinin zaman zaman devreye sokulmaması, planlama - yargı süreci - bilirkişilik üçgeninin yeniden tarifini gerekli kılarken; kent kimliğinin en önemli imgesel değerlerinin bu süreçte zarar görmesi de tespit edilen bir başka neden olarak ifade edilebilir.

* İzmir Kentinde, tarihsel yapı ve alanların yeni kullanım biçimine uyarlandığı alanlara ilişkin bu alt gruba ait örneklerde işlevsel ve görsel düzen faktörlerine bakıldığında, tüm faktörlerin %68'i oranında olumsuz algılamalarla karşılaşıldığı da görülmektedir.

5.4.4 Nedensel İlişkilerin Genel Kategorileri ve Örnek Alanlara Dağılımı

Geçmiş bölümlerde çok boyutlu algılama yaklaşımı ile ortaya çıkan ve yukarıda her alt çelişki grubu için metinsel ifadelerle ortaya koyulan nedensel ilişkiler bağlamında, sonuç olarak 28 (yirmi sekiz) farklı "nedensellik kategorisi" tespiti ortaya çıkmıştır. Tematik ifadelerle genelleştirilmeye çalışılan yirmi sekiz farklı kategoriye ve bu kategorilerin hangi örnek alanlarda temel belirleyici olduğuna ilişkin şematik ifadelendirme ise aşağıda yer almaktadır. Şematik ifadelendirmede, bir çelişki alanına ait pek çok nedensel ilişki içerisinde temel belirleyici olan, süreci en çok etkileyen nedenselliklere odaklanılmış ve sınıflandırma bu şekilde oluşturulmuştur (Tablo 5.164, 5.165).

Tablo 5.164 Temel belirleyiciler kapsamında nedensellik kategorileri, örnek dağılım ve tekrar sıklıkları.

	NEDENSELLİK KATEGORİLERİ (Temel Belirleyiciler)	ÖRNEK ALANLARA DAĞILIM	TOPLAM (Tekrar Sıklığı)
1	Kent Yönetimine ilişkin idari sınırların çok parçalı yapısı	1A1, 1B2, 1B3, 2A2	4 Örnek
2	3194 sayılı İmar Kanunu ile yerel idarelere tanınan sınırsız yetkiler	1A1, 1A2, 1C1, 1C2, 1C3, 2B1, 2B3	7 Örnek
3	Talebe odaklı (talep temelli) planlama alışkanlığı	1A1, 1A2, 2B1, 2B2, 2B3, 3B1, 3B2, 3C1, 3C2, 3C3	10 Örnek
4	Plan değişikliği yoluyla planlama alışkanlığı	1A1, 2A3 2B1, 2B2, 2B3, 2C1, 3C1, 3C3	8 Örnek
5	Üst ölçekli planlara konu edilmesi gereken konuların uygulama planı ölçeğinde çözümü	1A2, 1A3, 1C1, 1C2, 1C3, 2B1, 2B2, 2B3	8 Örnek
6	Üst ölçekli plan eksikliği ve makro dengelere uyulmaması	1A1, 1A2, 1A3, 1C1, 1C2, 1C3, 2B1, 2B2, 2B3	9 Örnek
7	Planlamaya, kente ve uygulamalara ilişkin denetim mekanizmalari eksikliği	1B1, 1B2, 1B3, 3A1, 3A2, 3A3, 3B3	7 Örnek
8	Analiz yapma, bilgi toplama ve görüş alma eksiklikleri	1A1, 1A2, 1A3, 1C1, 1C2, 1C3	6 Örnek
9	Kent toprağının ayrımcı yaklaşımlarla yönetimi	1B1, 1B2, 1B3, 1C1, 1C2, 1C3, 2B1, 2B2, 2B3, 2C2, 3C3	11 Örnek
10	İmar Afları ve Islah Projeleri	1B1, 1B2, 1B3, 1C1, 1C2, 1C3, 3A1, 3A2, 3A3	9 Örnek
11	Kentin tek merkezli yapısal özelliği	1B1, 1B3, 2B1, 2B2, 2B3, 3A1, 3A2, 3A3	8 Örnek
12	Uzun dönemli arazi kullanım ve sektörel yer seçim politikalarında yaşanan eksiklikler	1A2, 1B1, 1B3, 2B2, 2C3, 3A2, 3A3, 3B3, 3C1	9 Örnek
13	Kent merkezine yakın alanlarda yer alan orta ve küçük üretim tesisleri	1B1, 1B2, 1B3, 1C2, 3A1, 3A2, 3A3	7 Örnek
14	Noktasal ölçekte, parçacıl kentsel uygulamalar	1A1, 1A2, 1A3, 1C1, 1C2, 1C3, 2B1, 2B2, 2B3, 3A1, 3A2, 3A3	12 Örnek
15	Müzakere süreçlerinde yaşanan yetersizlikler	1C1, 1C2, 1C3, 2A2, 2C2, 3C3	6 Örnek
16	Kent toprağı üzerinde kullanım hakkının sınırlandırılmaması	1A1, 2A1, 2A3	3 Örnek
17	Büyük ve orta ölçekli projelerde etaplama, programlama, finans süreçlerinin denetlenmemesi	1A1, 2A2, 2A3, 3C3	4 Örnek
18	Aktörler arasında yaşanan eşgüdüm eksiklikleri	1B2, 2A2, 2B2, 2B3, 2C2, 3C3	6 Örnek
19	Onay ve karar mercilerinin hantal ve verimsiz yapısı	2A2, 2B2, 2B3, 2C3, 3B1, 3B2, 3B3, 3C3	8 Örnek
20	Mekanik yapısı ile yargı süreçlerinin planlamayı yönetiyor olması	2A1, 2A2, 2B2, 2B3, 3C3	5 Örnek
21	Turizm Teşvik Kanunu ve ilgili yönetmelikleri	2B1, 2B2, 2B3	3 Örnek
22	Kurumsal ve bireysel yetkilerin hukuk kuralları dışında kullanılması	2A2, 2B2, 2B3, 3C3	4 Örnek
23	Sivil Toplum Örgütleri ve basın organlarınca gerçekleştirilen baskıcı politikalar	2A2, 2B2, 2B3, 2C2, 3C3	5 Örnek
24	Onaylanan ve uygulanan projeler arasındaki tutarsızlıklar	1C1, 1C3, 2A2, 2C1, 3C2	5 Örnek
25	Kent kimliğine katkı sağlayan yapı ve alanlarda bakım - onarım - yenileme sorunları	2C1, 2C2, 3B1, 3B2, 3B3, 3C2, 3C3	7 Örnek
26	Bütünsel ve çok boyutlu korumacılık anlayışında yaşanan sorunlar	2C3, 3A1, 3A2, 3A3, 3B1, 3B3, 3C2, 3C3	8 Örnek
27	Kentsel kullanım türlerinin alan gereksinimlerinden kaynaklanan sorunlar	2B1, 2B3, 2C1, 3C1	4 Örnek
28	Yargı süreçleri devam ederken tamamlanan kentsel uygulamalar	2A2, 2B2, 3C3	3 Örnek
ÖRNEKLERİN TEMEL BELİRLEYİCİ KATEGORİLERDE ORTAYA ÇIKMA MİKTARI			**186**

Tablo 5.165 Çelişki alanlarının nedensellik kategorilerine göre ampirik saçaklanması.

ANA ÇELİŞKİ GRUBU	ALT ÇELİŞKİ GRUBU	ÇELİŞKİ KODU	ÇELİŞKİ ALANI İSMİ	KATEGORİLERDE BULUNMA	
1. GRUP ÇELİŞKİ ALANLARI (KENTİN ÇOK PARÇALI GELİŞİMİ)	MEVZİİ PLANLARLA GELİŞEN ALANLAR	1A1	Mevzii Planla Oluşan Konut Kooperatifi	9	NEDENSELLİK KATEGORİLERİNDE 1. GRUP ÇELİŞKİ ALANLARINA 66 DEFA RASTLANMIŞTIR
		1A2	Batı Gelişim Aksı Alışveriş Merkezi	7	
		1A3	Kuzey Aksı Toplu Konut Uyg. Evka 5	4	
			TOPLAM	**20**	
	FİZİKSEL VE SOSYAL EŞİKLERİN ZORLANMASI	1B1	Liman Arkası Oluşum. (Ege Mah.)	6	
		1B2	Karşıyaka Yalı Mahallesi	6	
		1B3	Kadifekale Etekleri	7	
			TOPLAM	**19**	
	KENTSEL YENİLEME VE DÖNÜŞÜM PROJELERİ	1C1	Narbel Konut Sitesi (Narlıdere)	9	
		1C2	Birkent Konut Sitesi (Bayraklı)	9	
		1C3	Yeniköy Evleri (Narlıdere)	9	
			TOPLAM	**27**	

ANA ÇELİŞKİ GRUBU	ALT ÇELİŞKİ GRUBU	ÇELİŞKİ KODU	ÇELİŞKİ ALANI İSMİ	KATEGORİLERDE BULUNMA	
2. GRUP ÇELİŞKİ ALANLARI (KÜRESEL ETKİLER, PİYASA SÜREÇLERİ)	KENTSEL YARIM KALMIŞLIKLAR	2A1	Batı Aksı Yarım Kalmış İş Merkezi	2	NEDENSELLİK KATEGORİLERİNDE 2. GRUP ÇELİŞKİ ALANLARINA 67 DEFA RASTLANMIŞTIR
		2A2	Kordon Viyadükleri	10	
		2A3	Bayraklı Yarım Kalmış İş Merkezi	3	
			TOPLAM	**15**	
	SERMAYE VE PİYASA SÜREÇLERİ	2B1	Hilton Oteli ve Çevresi	10	
		2B2	İnciraltı Özdilek Alışveriş Merkezi	15	
		2B3	Ege Palas Oteli ve Çevresi	15	
			TOPLAM	**40**	
	MÜLKİYET, KULLANIM, YOĞUNLUK	2C1	SSK İşhanı ve Çevresi	4	
		2C2	Özgörkey Eski Tütün Deposu	5	
		2C3	Alsancak Garı ve Çevresi	3	
			TOPLAM	**12**	

ANA ÇELİŞKİ GRUBU	ALT ÇELİŞKİ GRUBU	ÇELİŞKİ KODU	ÇELİŞKİ ALANI İSMİ	KATEGORİLERDE BULUNMA	
3. GRUP ÇELİŞKİ ALANLARI (TARİHSEL, KÜLTÜREL BİRİKİM ALANLARI)	ARKEOLOJİK SİT ALANLARI	3A1	Bayraklı Höyüğü (Tepekule)	6	NEDENSELLİK KATEGORİLERİNDE 3. GRUP ÇELİŞKİ ALANLARINA 53 DEFA RASTLANMIŞTIR
		3A2	Kadifekale ve Çevresi	7	
		3A3	Agora ve Çevresi	7	
			TOPLAM	**20**	
	TESCİLLİ YAPI VE TARİHSEL ALANLAR	3B1	Çakaloğlu Hanı ve Çevresi	4	
		3B2	İl Kültür ve Tur. Müd. Binası	3	
		3B3	Tarihi Asansör ve Çevresi	5	
			TOPLAM	**12**	
	TARİHSEL ALAN, YAPI YENİ KULLANIM BİÇİMİ	3C1	Yaşar Üniversitesi ve Çevresi	4	
		3C2	Eski Sayaç Atölyesi ve Çevresi	4	
		3C3	Eski Gümrük Depoları ve Çevresi	13	
			TOPLAM	**21**	

TOPLAMDA 28 KATEGORİDE GERÇEKLEŞEN 186 TEKRARDAN,
2. GRUPTA YER ALAN ÖRNEKLER TOPLAM 67 DEFA,
1. GRUPTA YER ALAN ÖRNEKLER TOPLAM 66 DEFA VE
3. GRUPTA YER ALAN ÖRNEKLER TOPLAM 53 DEFA
NEDENSELLİK KATEGORİLERİNDE ORTAYA ÇIKMIŞTIR

Üstteki şematik değerlendirmelerden de anlaşılacağı gibi, toplamda 9 alt grupta 27 örnekte gerçekleştirilen çok boyutlu algılama ve nedensellik araştırmaları sonucunda 28 farklı nedensellik kategorisi saptanmış ve örnek çelişki alanlarının bu kategorilere göre dağılım cetvelleri oluşturulmuştur.

Dağılım cetvelleri incelendiğinde ise, 27 örnek alanın tam 186 defa nedensellik kategorileri olarak ifadelendirdiğimiz sınıflamalara konu olduğu görülmektedir. Bir örneğin birden çok kategoriyle ilişkisi olduğu görüldüğü gibi, bazı nedensel belirleyiciler de birbirine yakın ifadelerden oluşmaktadır. Bu nedenle, çalışmanın başlarında gerçekleştirilen çelişki alanlarının tematik sınıflandırmasını nedensel ilişkiler bağlamında da gerçekleştirme gereği doğmuştur (Tablo 5.166).

Bir başka ifadeyle, çelişki alanlarının 186 defa ilişkili olduğu toplam 28 nedensel belirleyici 5 ana gruba ayrılmıştır. Buna göre;

I. Grup Nedensellikler: “Yasal ve Yetkisel Süreçler Temelli Nedensellikler”,

II. Grup Nedensellikler: “Planlama Yöntem, Anlayış, Araç ve Alışkanlıkları Temelli Nedensellikler” (Mekân Organizasyon Süreçleri),

III. Grup Nedensellikler: “Bütünsel Politika ve Stratejik Yaklaşım Eksikliği Temelli Nedensellikler”,

IV. Grup Nedensellikler: “Aktör Temelli ve Müzakere Süreçleri Temelli Nedensellikler”,

V. Grup Nedensellikler: “Sınıflandırılamayan, Diğer Nedensellikler” olarak gruplandırılmış ve aşağıda şematik bir biçimde ifade edilmiştir.

Tablo 5.166 Ana nedensellik kategorileri, alt sınıflandırmalar ve örnek alanların dağılımı.

GENEL NEDENSELLİK KATEGORİLERİ	I. YASAL VE YETKİSEL SÜREÇLER TEMELLİ NEDENSELLİKLER	II. MEKAN ORGANİZASYON SÜREÇLERİ TEMELLİ NEDENSELLİKLER	III. BÜTÜNSEL POLİTİKA VE STRATEJİK YAKLAŞIM EKSİKLİĞİ TEMELLİ NEDENSELLİKLER	IV. AKTÖR TEMELLİ VE MÜZAKERE SÜREÇLERİ TEMELLİ NEDENSELLİKLER	V. SINIFLANDIRILAMAYAN DİĞER NEDENSELLİKLER
ALT KATEGORİLER	* Kent yönetimine ilişkin idari sınırların çok parçalı yapısı (1) * Yasal düzenlemelerle yerel idarelere tanınan sınırsız yetkiler (2) * Planlamaya, kente ve uygulamalara ilişkin denetim mekanizmaları eksikliği (7) * Büyük ve orta ölçekli projelerde etaplama, programlama, finans süreçlerinin denetlenmemesi (17) * Kant toprağı üzerinde kullanım hakkının sınırlandırılmaması (16) * Turizm Teşvik Kanunu ve ilgili yönetmelikleri (21)	* Talebe odaklı, talep temelli planlama alışkanlığı (3) * Plan değişikliği yoluyla planlama alışkanlığı (4) * Analiz yapma, bilgi toplama ve görüş alma eksiklikleri (8) * İmar afları ve Islah Projeleri (10) * Noktasal ölçekte, parçacıl kentsel uygulamalar (14) * Kent toprağı üzerinde ayrımcı yaklaşımlar (9) * Onaylanan ve uygulanan projeler arası tutarsızlıklar (24)	* Üst ölçekli plan eksikliği ve makro dengelere uyulmaması (6) * Üst ölçekli planlara konu edilmesi gerekenkonuların uygulama planı ölçeğinde çözümü (5) * Uzun dönemli arazi kullanım ve sektörel yer seçim politikalarında yaşanan eksiklikler (12) * Bütünsel ve çok boyutlu korumacılık anlayışında yaşanan sorunlar (26)	* Aktörler arasında yaşanan eşgüdüm eksiklikleri (18) * Müzakere süreçlerinde yaşanan yetersizlikler (15) * Onay ve karar mercilerinin hantal ve verimsiz yapısı (19) * Mekanik yapısı ile yargı süreçlerinin planlamayı yönetiyor olması (20) * Kurumsal ve bireysel yetkilerin hukuk kuralları dışında kullanılması (22) * Sivil Toplum Örgütleri ve basın organlarınca gerçekleştirilen baskıcı politikalar (23) * Yargı süreçleri devam ederken tamamlanan kentsel uygulamalar (28)	* Kentin tek merkezli yapısal özelliği (11) * Kent merkezine yakın konumda yer alan büyük ve orta ölçek üretim tesisleri (13) * Kentsel kullanım türlerinin alan gereksinimlerinden kaynaklanan sorunlar (27) * Kent kimliğine katkı sağlayan yapı ve alanlarda bakım - onarım - yenileme sorunları (25)
ÇELİŞKİ ALANLARINDA NEDENSEL KATEGORİLERLE KARŞILAŞILMA SIKLIĞI VE DAĞILIMI	1A1 **4** 2A1 **1** 3A1 **1** 1A2 **1** 2A2 **2** 3A2 **1** 1A3 2A3 **2** 3A3 **1** 1B1 **1** 2B1 **2** 3B1 1B2 **2** 2B2 **1** 3B2 1B3 **2** 2B3 **2** 3B3 **1** 1C1 **1** 2C1 3C1 1C2 **1** 2C2 3C2 1C3 **1** 2C3 3C3 **1**	1A1 **4** 2A1 3A1 **2** 1A2 **3** 2A2 **1** 3A2 **2** 1A3 **2** 2A3 **1** 3A3 **2** 1B1 **2** 2B1 **4** 3B1 **1** 1B2 **2** 2B2 **4** 3B2 **1** 1B3 **2** 2B3 **4** 3B3 1C1 **5** 2C1 **2** 3C1 **2** 1C2 **4** 2C2 **1** 3C2 **2** 1C3 **5** 2C3 3C3 **3**	1A1 **1** 2A1 3A1 **1** 1A2 **3** 2A2 3A2 **2** 1A3 **2** 2A3 3A3 **2** 1B1 **1** 2B1 **2** 3B1 **1** 1B2 2B2 **3** 3B2 1B3 **1** 2B3 **2** 3B3 **2** 1C1 **2** 2C1 3C1 **1** 1C2 **2** 2C2 3C2 **1** 1C3 **2** 2C3 **2** 3C3 **1**	1A1 2A1 **1** 3A1 1A2 2A2 **7** 3A2 1A3 2A3 3A3 1B1 2B1 3B1 **1** 1B2 **1** 2B2 **6** 3B2 **1** 1B3 2B3 **5** 3B3 **1** 1C1 **1** 2C1 3C1 1C2 **1** 2C2 **3** 3C2 1C3 **1** 2C3 **1** 3C3 **7**	1A1 2A1 3A1 **2** 1A2 2A2 3A2 **2** 1A3 2A3 3A3 **2** 1B1 **2** 2B1 **2** 3B1 **1** 1B2 **1** 2B2 **1** 3B2 **1** 1B3 **2** 2B3 **2** 3B3 **1** 1C1 2C1 **2** 3C1 **1** 1C2 **1** 2C2 **1** 3C2 **1** 1C3 2C3 3C3 **1**
TOPLAM	**28**	**61**	**34**	**37**	**26**

Uzun soluklu bir görsel algılama, süreç araştırması ve geri dönüş analizleri ile şekillenen "çelişki alanlarına ilişkin nedensellik sınıflandırmaları" sonucunda; çalışmanın başlangıç bölümlerinde öne sürülen hipotezler paralelinde 3 ana grup ve 9 alt grup altında, toplam 27 örnek üzerinde bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonucunda 27 farklı kentsel çelişki alanının algılanma ve ortaya çıkışı ile ilgili 28 adet alt nedensel kategori ve bu kategorilerle örnek alanların ilişkileri paralelinde ise 186 adet nedensel ilişki tarifi yapılmıştır.

Karmaşık ilişkiler deseni ve karmaşık etkileşimler içerisinde hangi örnek alanın hangi nedensel kategori kapsamında ele alınacağı önemli bir sorun oluşturmasına rağmen; genel bir ilke olarak "temel belirleyiciler" kapsamında örnek alanlar ve nedensel sınıflandırmalar şekillendirilmiştir. Buna göre 28 adet alt nedensel sınıf, 5 adet tematik ana kategoriye ayrılmış ve örneklerin dağılımı bu sınıflandırma doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Yukarıda ayrıntılı bir biçimde ifade edilen bu dağılımların değerlendirilmesi yapıldığında ise şu sonuçlarla karşılaşılmıştır:

1) Çelişki alanları olarak ifade edilen kentsel alan ve yapılar dağılımları ve ortaya çıkışları temelinde ele alındığında en çok 14. alt grup olan "noktasal ölçekte parçacı planlama alışkanlıkları" sonucunda ortaya çıktıkları tespit edilmiştir (12 tekrar). Tablo 5.164'te detaylı bir biçimde görülebilecek olan bu değerlendirmede sırasıyla ilk üç kategori aşağıda ifade edilmiştir.

Tablo 5.167 Nedensel kategorilerde en çok tekrar eden ilk üç örnek

SIRALAMA	ALT GRUP NO	NEDENSELLİK SINIFI	ÖRNEKLERİN TEKRAR SIKLIĞI	TEKRAR MİKTARI
1	14	Noktasal ölçekte, parçacıl kentsel uygulamalar	1A1, 1A2, 1A3, 1C1, 1C2, 1C3, 2B1, 2B2, 2B3, 3A1, 3A2, 3A3	12 Örnek
2	9	Kent toprağında ayrımcı yaklaşımlar	1B1, 1B2, 1B3, 1C1, 1C2, 1C3, 2B1, 2B2, 2B3, 2C2,	11 Örnek
3	3	Talebe odaklı (talep temelli) planlama alışkanlığı	1A1, 1A2, 2B1, 2B2, 2B3, 3B1, 3B2, 3C1, 3C2, 3C3	10 Örnek
…	…	…… ……	…… ……..	……..

Kentimiz özelinde planlama eyleminin noktasal ve parçacı bir biçimde gerçekleşiyor olması ilk belirleyici durumundayken; kent toprağı üzerinde ayrımcı yaklaşımlar, yönetim, karar mekanizmaları ile servis ve ekonomik kazanım dağılımları süreçlerinde planlama biliminin özüne aykırı bir biçimde ayrımcılıklar yapılması; ayrıca yine kentimiz özelinde planlama uygulamalarının ve mekânsal süreçlerin temel belirleyicilerinin planlama biliminin nesnel ölçütlerinin dışında taleplere odaklanmış olması bu çalışmanın kentsel çelişki olarak ele aldığı örneklerin en çok karşılaşıldığı kategoriler olarak öne çıkmaktadır.

2) Bunun yanı sıra, ana çelişki grupları olarak tariflenen gruplardan 2. Grup olarak ifade edilen ve "küresel hareketler, sermaye odaklarının talep ve beklentileri ile piyasa süreçleri" sonucunda ortaya çıktığı ifade edilen grupla 1. grup olarak ifade edilen "kentsel alanların çok parçalı, rastlantısal büyük parçalarla genişlemesi" şeklinde ifade edilen ana grupta karşılaşılan nedensel ilişkiler birbirine son derece yakın sayısal değerlerden oluşmakta olup; 2. grup 67 adet, 1. grup ise 66 adet nedensel süreçle bağıntılı olarak şekillenmiştir. 3. grup olarak tariflenen "tarihsel - kültürel birikim alanlarında" yaşanan çelişkiler ise göreceli olarak daha az denebilecek 53 adet nedensel ilişki ile şekillenmiştir (Tablo 5.165).

Alt gruplar özelinde ise Sermaye ve Piyasa Süreçleri ile oluştuğu öne sürülen alt grup (2B) 40 adet nedensel ilişkiyle, Kentsel Yenileme ve Dönüşüm Projeleri ile ortaya çıkan alt grup (1C) 27 adet nedensel ilişkiyle, Tarihsel Alan ve Yapıların Yeni Bir Kullanım Türüne Uyarlanması ile ilgili alt grup ise (3C) 21 adet nedensel ilişkiyle şekillenmiştir (Tablo 5.168).

Tablo 5.168 Nedensel ilişkilerde en çok karşılaşılan ilk üç çelişki grubu.

ANA ÇELİŞKİ GRUPLARI SIRALAMASI	TEKRAR	YÜZDE
2. ANA ÇELİŞKİ GRUBU	67	36%
1. ANA ÇELİŞKİ GRUBU	66	35%
3. ANA ÇELİŞKİ GRUBU	53	29%
TOPLAM	186	100

ALT ÇELİŞKİ GRUPLARI SIRALAMASI	TEKRAR	YÜZDE
(2B) SEMAYE VE PİYASA SÜREÇLERİ	40	22
(1C) KENTSEL YENİLEME VE DÖNÜŞÜM	27	15
(3C) TARİHİ YAPI-ALAN YENİ KULL. TÜRÜ	21	11
……	…….	…….

3) Sonuç bulguların değerlendirilmesi sürecinde yukarıda da ifade edildiği gibi, 186 nedensel tekrardan oluşan ve 28 alt kategoride yer alan bir sınıflandırmanın algılama güçlükleri yaratacağı düşünülerek, söz konusu kategoriler 5 ana grupta ele alınmıştır. Tablo 5.166'da detaylı biçimde ifade edilen bulgulara göre, "Mekân Organizasyon Süreçleri Temelli Nedensellik Grubu", çelişki alanlarının 61 defa tekrar etmesi ile ön plana çıkmakta ve pek çok çelişkinin temelini oluşturmaktadır. Bunu 37 tekrar ile "Aktörlerden ve Müzakere Süreçlerinden Kaynaklanan Nedensellik Grubu" ve 34 tekrar ile "Bütünsel Politika ve Stratejilerinin Eksikliğine Temellendirilen Grup" takip etmektedir (Tablo 5.169).

Tablo 5.169 Çelişkilerin ait olduğu nedensellik grupları, dağılımı ve yüzdesi

SIRALAMA	NEDENSELLİK GRUBUNUN ADI	TEKRAR	YÜZDE
1	(II. GRUP) MEKAN ORGANİZASYON SÜREÇLERİ	61	33%
2	(IV. GRUP) AKTÖR TEMELLİ VE MÜZAKERE SÜREÇLERİ TEMELLİ	37	20%
3	(III. GRUP) BÜTÜNSEL POLİTİKA VE STRATEJİK YAKLAŞIM EKSİKLİĞİ	34	18%
4	(I. GRUP) YASAL VE YETKİSEL SÜREÇLER TEMELLİ	28	15%
5	(V. GRUP) SINIFLANDIRILAMAYAN DİĞER NEDENSELLİKLER	26	14%
TOPLAM		**186**	**100%**

Tablo 5.166 ve tablo 5.169'un incelenmesinden de anlaşılacağı gibi çelişkiyi oluşturan nedensel ilişkilerin %33'ü Mekân Organizasyon Süreçleri ile ilgili olup; %20'si ise Aktörlerden ve Müzakere Süreçlerinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu iki grubun temel belirleyici niteliğinde olduğu ve çelişkiyi yaratan nedensel ilişkilerin %53'ü ile ilişkili oldukları söylenebilir.

Önceki bölümlerde detaylı bir biçimde anlatılan algılama belgeleri ile nedensel ilişkiler karşılaştırıldığında ise ortaya çıkan durumu bir örnek üzerinden ifade etmekte fayda vardır. Örneğin, (2A) kodlu alt çelişki grubunun işlevsel ve görsel düzen faktörleri açısından yapılan değerlendirmesinde, tüm faktörlerin %85'i oranında olumsuz algılarla karşılaşıldığı görülmekteyken; nedensel ilişkilerde tekrar

miktarına baktığımızda ise tüm nedensel ilişkilerin sadece %8'inde bu alt gruba ait örneklerin yer aldığı görülmektedir. Bununla birlikte, nedensel ilişkilerin yaklaşık %22'si gibi önemli bir büyüklüğüne dahil olmuş (2B) grubu örneklerinin algılama belgelerine baktığımızda ise sadece %69 oranında işlevsel ve görsel düzen kriterleri açısından olumsuz özellikler sergilediği görülmektedir. Bu durum diğer alt örneklerin incelenmesinde de ortaya çıkabilmekte olup; görsel veya işlevsel anlamda göreceli olarak çok çelişkili bir durum sergilemeyen bir örneğin, süreç araştırmalarında çok büyük oranda çelişkili nedensellikler olabilmekte; bunun tam tersi bir söylemle de görsel ve işlevsel anlamda çok önemli çelişkiler bulunan bir örneğin süreç araştırmalarında göreceli olarak daha az nedensel ilişkiye temellendiği söylenebilir. Bu durum da, çalışmanın başından beri savunulan algılamanın çok boyutlu ve çok yönlü süreçlerle gerçekleştirilmesinin daha sağlıklı verilere ulaşılabilmesi açısından önemine yapılan vurgunun bir göstergesi olarak düşünülmektedir.

Aşağıdaki tabloda (Tablo 5.170) çelişki alt gruplarının, algılama belgelerinde ortaya koyulan 36 farklı kritere göre değerlendirmelerinden çıkan algısal olumsuzluk oranları ile 28 farklı nedensellik kategorisine göre söz konusu çelişki alanlarının tekrar etme oranları birlikte verilerek, örneklerin algısal ve süreç açısından çelişkili durumları birlikte değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Algısal ve nedensel faktörlerin eşit ağırlığa sahip olduğuna ilişkin bir veri bulunmasa da bu şekilde yapılan bir kabule göre her iki veri grubunun birlikte değerlendirilmesi ile de adına "çelişki katsayısı" denilen, gerek görsel - işlevsel, gerekse de oluşum süreçleriyle ilişkili, karşılaştırmalı bir değerlendirme yapma olanağı doğmuştur.

Tablo 5.170 Çelişki gruplarının algısal olumsuzluk oranları, nedensel ilişkilere dahil olma oranları ve karşılaştırmalı sıralamaları.

ANA ÇELİŞKİ GRUBU	ALT GRUP ADI	ALGISAL OLUMSUZLUK ORANI	NEDENSEL İLİŞKİLERE DAHİL OLMA ORANI	ÇELİŞKİ KATSAYISI
1. GRUP ÇOK PARÇALI GELİŞEN KENTSEL ALANLAR	1A Mevzii Planlarla Gelişen Alanlar	73%	24%	**97**
	1B Fiziksel ve Sosyal Eşiklerin Zorlanması	92%	23%	**115**
	1C Kentsel Yenileme ve Dönüşüm Projeleri	80%	32%	**112**
2. GRUP KÜRESEL ETKİLER PİYASA SÜREÇLERİ	2A Kentsel Yarım Kalmışlıklar	85%	18%	**103**
	2B Sermaye ve Piyasa Süreçleri	69%	48%	**117**
	2C Mülkiyet, Yoğunluk Kullanım Temelli	56%	14%	**70**
3. GRUP TARİHSEL - KÜLTÜREL BİRİKİM ALANLARI	3A Arkeolojik Sit Alanları	83%	24%	**107**
	3B Tescilli Yapı ve Tarihsel Alan	63%	11%	**74**
	3C Tarihsel Alan ve Yapı Yeni Kullanım	68%	25%	**93**

ALGISAL OLUMSUZLUK ORANLARI AÇISINDAN SIRALAMA	ALT GRUP KODU	ALGISAL OLUMSUZLUK ORANI
1	1B	92%
2	2A	85%
3	3A	83%
4	1C	80%
5	1A	73%
6	2B	69%
7	3C	68%
8	3B	63%
9	2C	56%

NEDENSEL KATEGORİLERE DAHİL OLMA AÇISINDAN SIRALAMA	ALT GRUP KODU	NEDENSEL İLİŞKİLERE DAHİL OLMA ORANI
1	2B	48%
2	1C	32%
3	3C	25%
4	1A	24%
5	3A	24%
6	1B	23%
7	2A	18%
8	2C	14%
9	3B	11%

ÇELİŞKİ KATSAYISINA GÖRE SIRALAMA	ALT GRUP KODU	ÇELİŞKİ KATSAYISI
1	2B	117
2	1B	115
3	1C	112
4	3A	107
5	2A	103
6	1A	97
7	3C	93
8	3B	74
9	2C	70

Yukarıdaki veri grubunun incelenmesinde, sırasıyla Fiziksel ve Sosyal Eşiklerin Zorlanması (1B), Kentsel Yarım Kalmışlıklar (2A) ve Arkeolojik Sit Alanları ile ilgili alt çelişki grupları "algısal", bir başka ifadeyle görsel ve işlevsel düzen kriterleri açısından en çelişkili alanlar olarak ifade edilebilirken; sırasıyla Sermaye ve Piyasa Hareketleri ile oluşan (2B), Kentsel Yenileme ve Dönüşüm Projeleriyle oluşan (1C) ve Tarihsel Alan ve Yapıların Yeni Kullanım Türlerine Adaptasyonu ile oluşan (3C) alt çelişki grupları, nedensel kategorilere en fazla dahil olan, çok boyutlu ve karmaşık süreçler yaşayan örnekler olarak ortaya çıkmaktadır.

Tüm faktörlerin eşit ağırlıklı olduğu görüşüyle yapılan değerlendirmede ise sırasıyla, Sermaye ve Piyasa Hareketleri ile oluşan (2B), Fiziksel ve Sosyal Eşiklerin Zorlanması (1B), Kentsel Yenileme ve Dönüşüm Projeleriyle oluşan (1C) alt çelişki grupları "çelişki katsayısı" en yüksek örnek grupları olarak tespit edilmiştir.

Tüm bu verilerin ve değerlendirmelerin çalışmanın başlangıcında öne sürülen hipotezlere ve önermelere geri dönülerek, hipotezlerin doğruluklarının sınanması ve çözüm önerilerine ilişkin beklentilerin ifade edilmesi şeklinde bir çalışma ise bir sonraki bölüm olan sonuç bölümünde ele alınmış ve çalışma tamamlanmıştır.

BÖLÜM ALTI

SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

Bu bölümde, genel olarak ilk beş bölüm sonucu elde edilen bulgular değerlendirilerek, başlangıçta öne sürülen genel ve özel hipotezler bağlamında bir karşılaştırma yapılacak; elde edilen sonuçların temel çelişkilerin giderilmesi ve önümüzdeki dönemlerde tekrarlamaması için şehir planlama alanında kullanımına ilişkin öneriler geliştirilecek; sınırları belirli olan böyle bir çalışmanın ilerleyen dönem çalışmalarla nasıl koordine olabileceği tartışmaya konu edilecektir.

6.1 Hipotez ve Sonuç Bulguların Tutarlılıklarının Değerlendirilmesi

Çalışmaya ilişkin hipotezler iki bölüme ayrılmıştır. Bunlardan, böyle bir çalışmanın ortaya çıkışını da nedenleyen en temel hipotez;

"*Çeşitli toplumsal gruplar ve teknokrat uzmanlar (aktörler) aracılığıyla üretilen, ortaya çıkan kentsel çelişki alanlarına ait algılama belgelerinin, kent planlamada sorun belirleme ve karar süreçlerinde önemli bir veri grubu oluşturabileceği ve bu veri gruplarından da bilgi sistemleri oluşturup yararlanılarak etkin, verimli, işlevsel ve nitelikli plan uygulama ve çözümlerine ulaşılabileceği"* iddiasıydı.

Tez çalışmalarımız kapsamında ortaya çıkan sonuç bulgulara bakıldığında ise; kentsel çelişki alanları olarak ifadelendirdiğimiz alanların sadece "toplumsal gruplar ve aktörler" temelinde ortaya çıkmadığı; bunun yanında yasal ve yönetsel yapıyla ilgili, politika ve stratejilerle ilgili, mekân organizasyon süreçlerinde yaşanan aksaklıklarla ilgili, kentin ve kentteki kullanım türlerinin özel yapılarıyla ilgili olarak da ortaya çıktıkları tespit edilmiştir[1]. Dolayısıyla temel hipotezimizin başlangıç kısmını " Çok çeşitli süreçler, yapılanmalar ve aktörler aracılığıyla üretilen…" şeklinde revize etme gereği doğmuştur.

[1] Detaylı bilgi için Tablo 5.166'ya bakılabilir.

Bununla birlikte, yine çalışma süresince doğrulukları sınanmış olan başka araştırma soruları da bulunmaktadır. Bunlara kısaca göz atılacak olursa;

a) *"Özellikle metropol kentler çok hızlı değişim ve dönüşüm süreçleri yaşamaktadırlar. Mevcut planlama anlayışlarımız ve pratiklerimiz bu değişim ve dönüşümün hızına ayak uyduramamış, sonuçta pek çok türde kentsel çelişki alanları varlıklarını artarak sürdürmüşlerdir".*

Mevcut planlama anlayışına, değişim ve dönüşüme odaklanan bu araştırma sorusunun sonuç bulgular kapsamında incelenmesinde ise, mevcut planlama anlayışımız, alışkanlıklarımız, yaklaşım ve modellerimizden kaynaklanan çelişki alanlarının toplamda çelişkiyi oluşturan nedensel ilişkilerle %33 gibi yüksek bir oranda ilişkili olduğu (186 nedensel ilişkiden 61 tanesi) tespit edilmiştir[1].

b) "Mekâna ilişkin karar süreçlerinde ön plana çıkan kaygılar genellikle ekonomik, sosyal ve politik olmakta, oysa kentsel çevrelerin görsel nitelikleri de demografik bir geçiş dönemi yaşayan ülke kentlerimiz açısından gelecekte önemli bir gündem oluşturacakken, buna ilişkin herhangi bir altyapının varlığından söz etmek olanaklı değildir".

Mekâna ilişkin kaygıların görsel ve işlevsel ilişkilerden bağımsız olarak şekillendiğine ilişkin çelişki alanları olarak tariflenen kentsel alanlarda yapılan çalışmalarda; toplumsal ortak beğeni ve tercih ölçütlerine göre oluşturulan 36 farklı kritere göre anılan alanların %58 ile %92 gibi çok yüksek oranlar arasında, bu faktörlere göre olumsuz algısal özellikler sergilediği tespit edilmiştir[2].

c) "Bütünsel bir bakış açısı çerçevesinde kent yönetim mekanizmaları açısından algılama yaklaşımları ile estetik kaygıların, tasarım sorunlarının ve uyumsuzlukların nedenselliklerinin ortaya konulabilmesi sosyal, kültürel ve psikolojik anlamda ilişkiler kurabilme olanağı yaratacak ve bu kazanım paralelinde sorun çözme kapasitesi artabilecektir.

Çalışmalar kapsamında olaylara ve konulara bütünsel ilişkileri içerisinde çok boyutlu süreçlerle bakılması, farklı noktalardan örneklerin algılanması, süreç araştırmaları ve nedensel ilişkilerin ortaya konulması ile her örneğin mevcut ve

[1] Detaylı bilgi için Tablo 5.169'a bakılabilir.
[2] Detaylı bilgi için Tablo 5.170'e bakılabilir.

geçmişe dönük bilgisine ulaşılabilmiş olup; bu kazanımın da sorun çözmede kullanılma biçimi bu bölümde tariflenmiştir.

Bunun yanında, her mekânsal çelişkinin değerlendirilmesinin kendi içinde ve bulunduğu coğrafya ile ilişkili olarak anlamlı olduğu iddia edilmiştir. Bu sebeple, çalışma kapsamında çelişki kategorileri olarak gösterilen kategoriler aynı zamanda İzmir Metropoliten Alanına ilişkin hipotezleri oluşturmaktadır. Çok genel olarak kentsel gelişim ve değişimle ilgili "çelişkilerin ortaya çıkış sebepleri" de;

A) Mekân üretim ve organizasyon süreçlerinde yetersizlikler ve yanlışlıklar bulunmasına bağlı olarak,

B) Eşit olmayan dağılımlara bağlı olarak *(kentsel rantların dağılımı, kentsel servis ve olanakların dağılımı)*,

C) Kent yönetim mekanizmalarının birbirinden kopuk, eşgüdümsüz ve piyasa temelli yaklaşımlarla işlemesi sebepleriyle olduğu çalışmanın ilk bölümünde iddia edilmiştir. Sonuç bulgular paralelinde bu iddialara göz atıldığında ise;

Çelişki alanlarına ilişkin olarak en belirleyici özelliğin %33 oranıyla "Mekân Üretim ve Organizasyon Süreçleri" temelli olduğu, bunu sırasıyla %20 oranıyla "Aktörlerden ve Müzakere Süreçlerinden Kaynaklanan Eksiklikler" in ve %18 oranıyla "Bütünsel Politika ve Stratejik Yaklaşım Eksikliklerinden" kaynaklanan süreçlerin takip ettiği görülmektedir.

Beşinci bölümde yer alan farklı değerlendirme matrislerinde de görülebileceği gibi, mekan üretim ve organizasyon sürecinde yaşanan aksaklıklar, eşgüdüm ortamları ve müzakere süreçleri yaratılamamış olması, birbirinden kopuk parça parça, bütünsel politika ve yaklaşımlar dışında gerçekleştirilen kentsel uygulamalar en önemli kentsel çelişki alanları olarak karşımıza çıkmıştır.

Alt gruplar kapsamında bulguların incelenmesinde ise sırasıyla, noktasal - parçacı uygulamalar 12 defa, kent toprağında ayrımcı yaklaşımlar, ekonomik kazanımların ve servis olanaklarının ayrımcı bir biçimde dağıtılması 11 defa, piyasa süreçleriyle

şekillenen ve talep temelli yaklaşımlar ise 10 defa temel belirleyiciler konumunda karşımıza çıkmıştır.[1]

Bu genelleştirilmiş hipotezlerin tutarlılık araştırmasından sonra, İzmir Metropoliten Alan sınırları içerisinde daha yerel ve özel olarak ileri sürülmüş iddialar ve sınanmış olan araştırma konuları da şunlardan oluşmaktaydı;

1) "*İzmir Metropoliten alan sınırları içinde ve dışında, kimi zaman kent içerisinde kimi zamansa kentin gelişim aksları üzerinde kadastral parsel sahipliği temelli, çevresinden kopuk ve çevre özellikleriyle uyumsuz, fiziksel anlamda tahrip edici nitelikli mevzii uygulamalar görsel ve işlevsel anlamda önemli kentsel çelişkiler yaratmaktadır".*

Çalışmamızda "mevzii planlarla gelişen alanlara" (1A alt çelişki grubu) karşılık gelen bu çelişki grubuna ilişkin bulguların incelenmesinde; tüm ortak beğeni ve tercih kriterlerinin %73'ünde olumsuz algısal özellikler sergileyen bu grup, beşinci bölümde tarif edilen 28 farklı alt nedensellik kategorisinin de %24'üne dahil olmaktadır. Tüm alt çelişki grupları içerisinde işlevsel ve görsel düzen kriterleri ile nedensel ilişkilere dahil olma süreçlerinin beraber değerlendirilmesinde 9 grup içerisinde en çelişkili 6. grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gruba ait örneklerin çelişkili oluşumları %75 oranında II. ve III. Ana Nedensellik Kategorilerine (Mekan Organizasyon Süreçleri ve Bütünsel Politika Stratejik Yaklaşım Eksikliği) bağlı olarak şekillenmiştir.

2) *"Her tür fiziksel ve sosyal eşiğin zorlandığı, daha üst toplumsal katmanların bitişiğinde, kente eklemlenme amacı içerisinde olan, kente girebilmiş kalıcı barınak alanları kentin sağlıklı form ve strüktür oluşumunu, kentsel hizmetlerin işlevselliğini ve görsel kalite unsurlarını yıpratan çelişkili oluşumlardır".*

Çalışmamızda "fiziksel ve sosyal eşiklerin zorlanması" ile ilgili gruba (1B alt çelişki grubu) karşılık gelen bu çelişki grubuna ilişkin bulguların incelenmesinde; tüm ortak beğeni ve tercih kriterlerinin %92'sinde olumsuz algısal özellikler sergileyen bu grup, beşinci bölümde tarif edilen 28 farklı alt nedenselli kategorisinin de %23'üne dahil olmaktadır. Tüm alt çelişki grupları içerisinde işlevsel ve görsel

[1] Detaylı bilgi için Tablo 5.164'e bakılabilir.

düzen kriterleri ile nedensel ilişkilere dahil olma süreçlerinin beraber değerlendirilmesinde 9 grup içerisinde en çelişkili 2. grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gruba ait örneklerin çelişkili oluşumları %84 oranında II., I. ve V. Ana Nedensellik Kategorilerine (Mekan Organizasyon Süreçleri, Yasal ve Yetkisel Süreçler, Sınıflandırılamayan Diğer Nedensellikler) bağlı olarak şekillenmiştir.

3) *"Kentlerin özellikle çöküntü alanlarında ortaya çıkan çürüme ve yoksulluk, kentsel yenileme projeleri ile bir ekonomik kazanç aracı haline dönüştürülmekte; bunun sonucunda bu kesimlerde yaşayan alt gelir gruplarının soylulaştırılmış alanlardan dışlandıkları ve yeni orta sınıfların bu alanlara el koydukları tipte çok parçalı oluşum ve dönüşümler çelişkili mekânsal ve sosyal birliktelikler ortaya çıkartmaktadır"*.

Çalışmamızda "kentsel yenileme ve dönüşüm projeleri" ile ilgili gruba (1C alt çelişki grubu) karşılık gelen bu çelişki grubuna ilişkin bulguların incelenmesinde; tüm ortak beğeni ve tercih kriterlerinin %80'inde olumsuz algısal özellikler sergileyen bu grup, beşinci bölümde tarif edilen 28 farklı alt nedenselli kategorisinin de %32'sine dahil olmaktadır. Tüm alt çelişki grupları içerisinde işlevsel ve görsel düzen kriterleri ile nedensel ilişkilere dahil olma süreçlerinin beraber değerlendirilmesinde 9 grup içerisinde en çelişkili 3. grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gruba ait örneklerin çelişkili oluşumları %74 oranında II. ve III. Ana Nedensellik Kategorilerine (Mekân Organizasyon Süreçleri, Bütünsel Politika Stratejik Yaklaşım Eksikliği) bağlı olarak şekillenmiştir.

4) *"Mekâna ilişkin karar süreçlerinde etaplama, programlama, kredi kullanım biçimlerindeki yanlışlıklar ve yasal mevzuatın gerektiği kadar dikkate alınmaması, kent bütününde gerek işlevsel gerekse görsel anlamda ciddi çelişkiler yaratan mekânsal yalnızlaşmalar ve yarım kalmışlıklar yaratmaktadır"*.

Çalışmamızda "kentsel yarım kalmışlıklar" ile ilgili gruba (2A alt çelişki grubu) karşılık gelen bu çelişki grubuna ilişkin bulguların incelenmesinde; tüm ortak beğeni ve tercih kriterlerinin %85'inde olumsuz algısal özellikler sergileyen bu grup, beşinci bölümde tarif edilen 28 farklı alt nedenselli kategorisinin de %18'ine dahil olmaktadır. Tüm alt çelişki grupları içerisinde işlevsel ve görsel düzen kriterleri ile

nedensel ilişkilere dahil olma süreçlerinin beraber değerlendirilmesinde 9 grup içerisinde en çelişkili 5. grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gruba ait örneklerin çelişkili oluşumları %87 oranında IV. ve I. Ana Nedensellik Kategorilerine (Aktör Temelli ve Müzakere Süreçleri Temelli, Yasal ve Yetkisel Süreçler Temelli) bağlı olarak şekillenmiştir. Hipotezimizde yer alan etaplama, programlama ve kredi kullanım süreçleri de önemli bir nedensel ilişki olmasına rağmen; bu tür alanlarda asıl belirleyicinin "Aktörler ve Müzakere Süreçlerine" bağlı olduğu belirlenmiş ve bu hipotezimiz buna göre yeniden düzenlenmiştir.

5) *"Kente ilişkin karar süreçlerinde temel dayanağın piyasa koşulları ve beklentileri ile küresel süreçlere dahil olma çabaları haline gelmeye başladığı bir ortamda ortaya çıkan mekansal uygulamalar, kentin yapılaşmış çevresiyle bağdaşmayan çelişkiler yaratmaktadır".*

Çalışmamızda "sermaye ve piyasa süreçleri" ile ilgili gruba (2B alt çelişki grubu) karşılık gelen bu çelişki grubuna ilişkin bulguların incelenmesinde; tüm ortak beğeni ve tercih kriterlerinin %69'unda olumsuz algısal özellikler sergileyen bu grup, beşinci bölümde tarif edilen 28 farklı alt nedenselli kategorisinin de %48'ine dahil olmaktadır. Tüm alt çelişki grupları içerisinde işlevsel ve görsel düzen kriterleri ile nedensel ilişkilere dahil olma süreçlerinin beraber değerlendirilmesinde 9 grup içerisinde en çelişkili 1. grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gruba ait örneklerin çelişkili oluşumları %58 oranında II. ve IV. Ana Nedensellik Kategorilerine (Mekân Organizasyon Süreçleri Temelli, Aktör ve Müzakere Süreçleri Temelli) bağlı olarak şekillenmiştir. "Küresel etkilerle, sermaye odaklarının taleplerine bağımlı, noktasal plan değişiklikleri" bu çelişki grubunun ana belirleyicisi konumundadır.

6) *"Kentsel alanlara ilişkin mekân organizasyon süreçlerinden kaynaklanan sorunlar ve müzakere ortamlarından bağımsız olarak gerçekleştirilen uygulamalar kentsel alanların özellikle işlevsel anlamda, mülkiyet yapısında ve kullanım yoğunluğunda çelişkiler yaratmasına neden olmaktadır".*

Çalışmamızda "mülkiyet, kullanım ve yoğunluk çelişkileri" ile ilgili gruba (2C alt çelişki grubu) karşılık gelen bu çelişki grubuna ilişkin bulguların incelenmesinde; tüm ortak beğeni ve tercih kriterlerinin %58'inde olumsuz algısal özellikler sergileyen bu grup, beşinci bölümde tarif edilen 28 farklı alt nedenselli kategorisinin

de %14'üne dahil olmaktadır. Tüm alt çelişki grupları içerisinde işlevsel ve görsel düzen kriterleri ile nedensel ilişkilere dahil olma süreçlerinin beraber değerlendirilmesinde 9 grup içerisinde en çelişkili 9. grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gruba ait örneklerin çelişkili oluşumları %58 oranında IV. ve II. Ana Nedensellik Kategorilerine (Aktör ve Müzakere Süreçleri Temelli, Mekan Organizasyon Süreçleri Temelli) bağlı olarak şekillenmiştir. Söz konusu çelişki alanlarının nedenselliklerinde ayrıca kentin ve kullanım türlerinin yapısal özelliklerinden kaynaklanan nedensel ilişkiler de tespit edilmiştir.

7) *"Tarihsel izler taşıyan arkeolojik nitelikli alanlara ait kararların parçacı biçimde ele alınması, bu tip alanları yapılaşmış çevreden ve kentin geri kalan kısımlarından soyutlayarak bütünleşme sürecini engellemekte, ortaya gerilim dolu izole edilmiş alanlar çıkartmaktadır".*

Çalışmamızda "arkeolojik sit alanları" ile ilgili gruba (3A alt çelişki grubu) karşılık gelen bu çelişki grubuna ilişkin bulguların incelenmesinde; tüm ortak beğeni ve tercih kriterlerinin %83'ünde olumsuz algısal özellikler sergileyen bu grup, beşinci bölümde tarif edilen 28 farklı alt nedenselli kategorisinin de %24'üne dahil olmaktadır. Tüm alt çelişki grupları içerisinde işlevsel ve görsel düzen kriterleri ile nedensel ilişkilere dahil olma süreçlerinin beraber değerlendirilmesinde 9 grup içerisinde en çelişkili 4. grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gruba ait örneklerin çelişkili oluşumları %60 oranında V. ve II. Ana Nedensellik Kategorilerine (Diğer, Sınıflandırılamayan Nedensellikler Temelli, Mekân Organizasyon Süreçleri Temelli) bağlı olarak şekillenmiştir. Söz konusu çelişki alanlarının mekân organizasyon süreçlerinde yaşanan aksaklıklar ve bütüncül politika ve strateji eksikliklerinden kaynaklandığı görülmekle birlikte; kentin tek merkezli yapısı ve üretim tesislerinin kent merkezine yakın konumda yer alması gibi yapısal özelliklere de bağlı olduğu tespit edilmiştir.

8) *"Geçmiş yaşantılara ait izler taşıyan sivil ve anıtsal mimari örneklerin yakın çevreleriyle kurdukları ilişkilerde, koruma – kullanma dengelerinin sağlanamamış olması, yapılaşma normları ve estetik ölçütler yanı sıra işlevsel ilişkiler bağlamında çelişkili birliktelikler sergilenmesine neden olmaktadır".*

Çalışmamızda "tescilli yapı ve tarihsel alanlar" ile ilgili gruba (3B alt çelişki grubu) karşılık gelen bu çelişki grubuna ilişkin bulguların incelenmesinde; tüm ortak beğeni ve tercih kriterlerinin %63'ünde olumsuz algısal özellikler sergileyen bu grup, beşinci bölümde tarif edilen 28 farklı alt nedenselli kategorisinin de %11'ine dahil olmaktadır. Tüm alt çelişki grupları içerisinde işlevsel ve görsel düzen kriterleri ile nedensel ilişkilere dahil olma süreçlerinin beraber değerlendirilmesinde 9 grup içerisinde en çelişkili 8. grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gruba ait örneklerin çelişkili oluşumları %75 oranında III., IV. ve V. Ana Nedensellik Kategorilerine (Bütünsel Politika ve Stratejik Yaklaşım Temelli, Aktör ve Müzakere Süreçleri Temelli, Diğer, Sınıflandırılamayan Nedensellikler Temelli) bağlı olarak şekillenmiştir. Söz konusu çelişki alanlarının özellikle aktör temelli ve bütünsel politika eksikliğinden kaynaklanan süreçlere bağlı olarak ortaya çıktığı görülmektedir.

9) *"Özellikle tarihselliğe ve popüler kültüre temellenen, tarihi yapı stoklarının yeni kullanım biçimlerine adapte edilmesi sürecinde karar ve denetim süreçlerinin talebin niteliği ile yapının özellikleri arasındaki dengeleri sağlayamamış olması işlevsel ve görsel anlamda çelişkili oluşumlar ortaya çıkartabilmektedir".*

Çalışmamızda "tarihsel alan ve yapıların yeni bir kullanım türüne adaptasyonu" ile ilgili gruba (3C alt çelişki grubu) karşılık gelen bu çelişki grubuna ilişkin bulguların incelenmesinde; tüm ortak beğeni ve tercih kriterlerinin %68'inde olumsuz algısal özellikler sergileyen bu grup, beşinci bölümde tarif edilen 28 farklı alt nedenselli kategorisinin de %25'ine dahil olmaktadır. Tüm alt çelişki grupları içerisinde işlevsel ve görsel düzen kriterleri ile nedensel ilişkilere dahil olma süreçlerinin beraber değerlendirilmesinde 9 grup içerisinde en çelişkili 7. grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gruba ait örneklerin çelişkili oluşumları %67 oranında II. ve IV. Ana Nedensellik Kategorilerine (Mekân Organizasyon Süreçleri Temelli, Aktör ve Müzakere Süreçleri Temelli) bağlı olarak şekillenmiştir.

Gerek bu bölümde gerekse de bir önceki bölümde, çok yönlü etkileşimlere bağlı neden - sonuç ilişkilerinin ortaya çıkartılmasının hedeflendiği, temel belirleyici faktörlerle, değişim ve nihai sonuç üzerinde etkili olabilen, yön değişimlerine yol

açabilen faktörlerin "istatistiksel olasılıkların, nedenselliklerin" unsurlarıyla birlikte değerlendirilebildiği sayısal değerler tarif edilmiştir. Çalışmanın olaylara bakış açısında da tariflendiği gibi "mutlak bir nedensellik" tarifi yerine; tekrar eden süreçlerle "istatistiksel nedensellikler" tarifi ile beşinci bölümde ve bu bölümde anlatılan karşılaştırmalı sayısal değerlere ulaşılabilmiştir.

Gerek görsel ve işlevsel düzen faktörleri açısından, gerekse de tarihsel araştırmalar ve süreç araştırmaları ile ortaya çıkan çelişki alanlarının, ufak bir takım revizyonlar dışında çok büyük bir oranda başlangıçta öne sürülen "temel ve genel hipotezlerle" uyumlu sonuçlar ortaya çıkardığı görülmektedir. Bulguların karşılaştırmalı değerlendirmesi beşinci bölümde yapılmasına rağmen genel olarak bir kez daha gözden geçirildiğinde;

1) 3 Ana grup, 9 alt grup ve 27 örnek alanın tamamının, birbirinden farklılaşan oranlarda da olsa görsel ve işlevsel çelişkiler oluşturduğu görülmüştür.

2) Çalışma sonunda sadece algısal süreçler ya da sadece tarihsel süreçlerin bütünsel ilişkileri anlamada yeterli olmadığı, bütün - parça ilişkisi içerisinde adına "çok boyutlu algılama süreci" dediğimiz süreçle yapılan böyle bir araştırma yöntemiyle daha etkin ve sağlıklı verilere ulaşılabileceği görülmüştür.

3) Tüm örnek alanlar, toplumsal ortak beğeni ve tercih kriterlerine göre oluşturulmuş 36 açıdan görsel ve işlevsel olarak algılanmış; sonuçta algısal olumsuzluk oranları %92 ile %58 arasında değerlerden oluşmuştur.

4) Algısal faktörler açısından en yüksek olumsuzluklar sırasıyla, Fiziksel ve Sosyal Eşikleri Zorlandığı Alanlarda (%92), Kentte Yarım Bırakılmış Alanlarda (%85) ve Arkeolojik Sit Alanları Çevresinde (%83) ortaya çıkmaktadır.

5) Nedensel İlişki Analizleri sonucunda ise 27 örnek kentsel alana ilişkin 28 farklı alt kategoride toplam 186 defa nedensel ilişkilerle ilintili durumlar ortaya çıkmıştır.

6) 28 farklı alt kategoride örneklerin istatistiksel olarak en fazla ilintili olduğu durumlar sırasıyla Noktasal Ölçekte Parçacı Uygulamalar (12 defa), Kent

Toprağı Üzerindeki Ayrımcı Yaklaşımlar (11 defa), Sermaye Süreçleri ile Şekillenen, Talep Temelli Planlama Alışkanlıkları (10 defa) olarak ortaya çıkmıştır.

7) 28 farklı nedensel alt kategori, algılama kolaylıkları açısından 5 Ana Nedensellik Grubuna ayrılmış; bu nedensellik grupları içerisinde de çelişkili alanların en çok ilişkili olduğu gruplar sırasıyla Mekan Organizasyon Süreçlerinde Yaşanan Sorunlar (%33), Aktör Temelli ve Müzakere Süreçlerinde Yaşanan Sorunlar (%20), Bütünsel Politika ve Stratejik Yaklaşım Eksikliği Temelli Sorunlar (%18) olarak karşımıza çıkmıştır.

8) Çelişki Alanlarının oluşumunda temel belirleyiciler rolündeki nedensel faktörlerle ilişkili olan Çelişki Gruplarına baktığımızda, 2. Ana Çelişki Grubu olan Küresel Etkiler, Piyasa ve Sermaye Süreçleri ile Şekillenen Çelişkili Alanlar ile 1. Ana Çelişki Grubu olarak tarif edilen Kentsel Alanların Çok Parçalı Biçimde Büyümesi ile oluşan çelişki alanları tüm nedensel ilişkilerdeki %36 ve %35'lik istatistiksel oranlarıyla birbirine çok yakın değerler vermiş, en önemli 2 çelişki grubu olarak algılanmıştır.

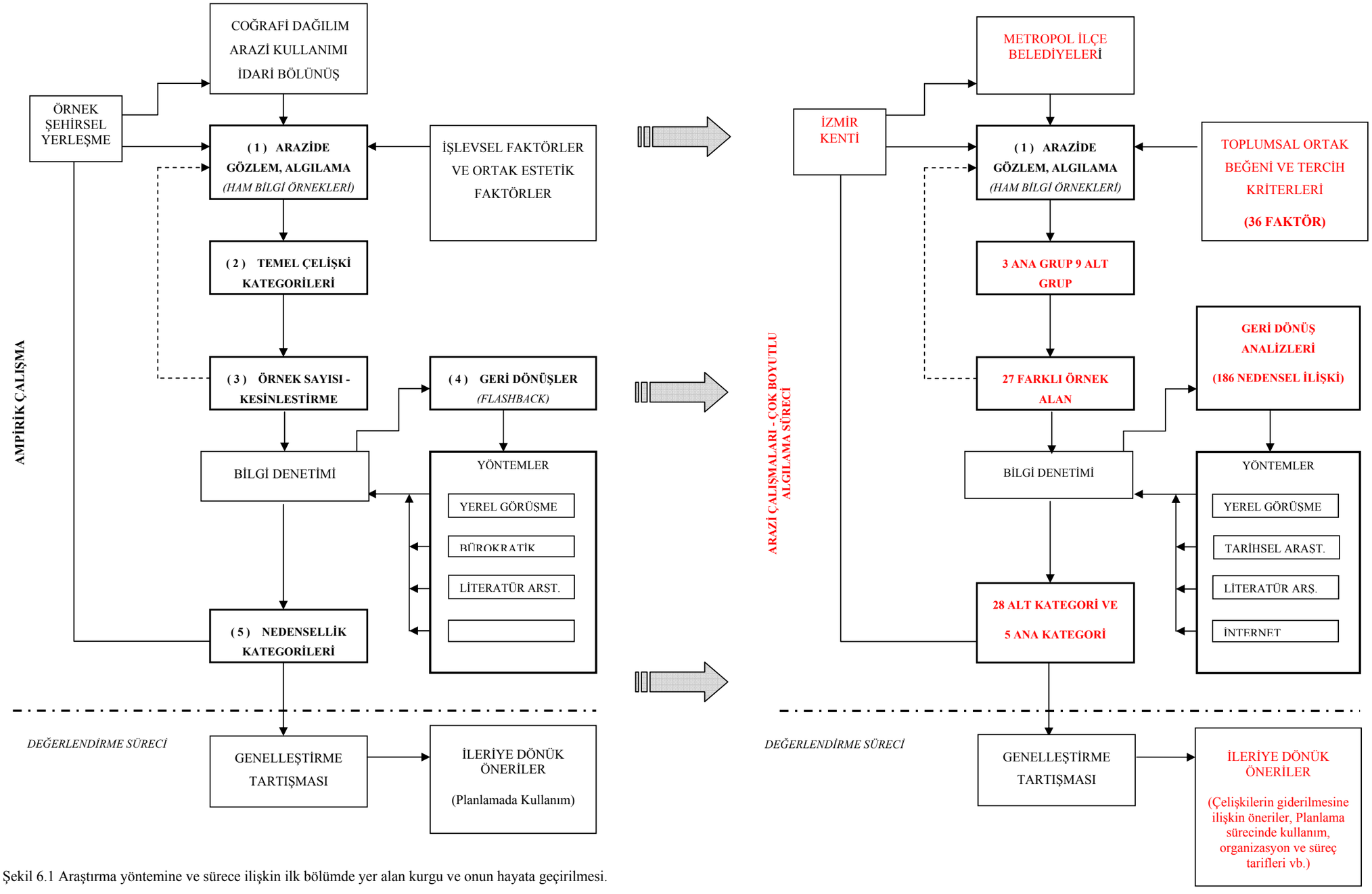
9) Alt grupların nedensel ilişkilere dahil olması ile ilgili olarak da sırasıyla, Sermaye ve Piyasa Süreçleri ile gelişen alanlar (2B), Kentsel Yenileme ve Dönüşüm Alanları (1C), Tarihi Yapı ve Alanların Yeni Kullanım Türlerine Uyarlanması (3C) alt grupları "nedensel ilişkiler bütününde" yine tekrar etme ve olasılık hesaplamaları açısından en yüksek değerlere sahip alanlar olmaktadır.

10) Örnek alanlarımızın nedensel ilişkilere dağılımda, bir başka ifadeyle oransal olarak en karmaşık ve çelişkilerin en üst düzeyde olduğu süreçleri yaşayan örnek alanlarımız ise sırasıyla; İnciraltı Özdilek Alışveriş Merkezi ve çevresi, Ege Palas Oteli ve çevresi, Kordon Viyadükleri, Hilton Oteli ve çevresi olarak ifade edilebilir.

11) Gerek görsel ve işlevsel algılama kriterleri açısından, gerekse de çelişkili nedenselliklere dahil olma süreçleri açısından örnek alanların değerlendirmesinde ise sırasıyla; Semaye ve Piyasa Süreçleri ile Gelişen Alanlar (2B), Fiziksel ve Sosyal Eşiklerin Zorlandığı Alanlar (1B), Kentsel

Yenileme ve Dönüşüm Alanları (1C) diğer tüm çelişkili alanlardan öne çıkan özellikler sergilemişlerdir.

Bununla birlikte, söz konusu sürece ilişkin çalışmanın ilk başlarında tarif edilen araştırma yöntemi ve akışına ilişkin içsel bir tutarlılık tespiti yapıldığında, aşağıdaki şekilde tarif edilen bir çalışma yürütülüp tamamlanarak, çalışmada iş akışı açısından da tutarlılık sağlandığı düşünülmektedir.

Şekil 6.1 Araştırma yöntemine ve sürece ilişkin ilk bölümde yer alan kurgu ve onun hayata geçirilmesi.

6.2 Çalışmanın Planlama Alanına Katkıları ve Öneriler

Yukarıda ana hatlarıyla ifade edilen, deneye dayalı böyle bir çalışma sonucunda, gerek algılama yeti ve becerisi yüksek, ilgili meslek alanlarındaki insanların sezgisel olarak belirli oranlarda tahmin edebildiği ancak net bir biçimde ifade edemediği, gerekse de algılama becerisi daha zayıf insanların, kentlilerin ve kenti ziyaret edenlerin, kentte yer alan bir takım oluşumlara karşı duydukları "rahatsız olma" hislerinin çok boyutlu süreçler ve bütün-parça ilişkileri içerisinde nedenselliklerinin ortaya konulması, çözümlemelerinin yapılabilmesi; günümüzde niceliksel özellikler açısından doyum noktasına yakın durumda olan kentimizde kaygıların kentsel alanların niteliksel özelliklerine de kaydırılabilmesinin bir aşaması olabilecektir.

İki bölümde ele alınan "çalışmanın kent planlama alanına getireceği katkı" ise, detaylı araştırmalar sonucunda İzmir Kenti özelinde tespitleri ve oluşum süreci tarifleri yapılan kentsel çelişki alanlarının giderilmesine yönelik önerilerden ve elde edilen verilerden oluşan "bilgi sisteminin" İzmir Kent yönetim sürecine dahil edilebilme olanaklarının araştırılmasından oluşmaktadır.

6.2.1 Kentsel Çelişkilerin Giderilmesine İlişkin Öneriler

Özünde, İzmir Kenti özelinde planlama alanına yapılacak en önemli katkının çelişki alanlarının giderilmesine yönelik çözüm önerileri olduğu böyle bir çalışmada; önceki bölümde tarif edilen beş ana nedensellik kategorisi dikkate alınarak genel ve özel önerilerde bulunulmuştur.

Bu süreç boyunca ortada elde edilen bir deneyim bulunmakta olup; bu deneyimin mekanın sürdürülebilirliği ve olumsuz gelişimlerden arındırılabilmesi, olumlu dönüşümler için kullanılabilmesi adına aşağıda yer alan öneriler geliştirilmiştir.

İlk olarak, var oluşları algılama süreçleriyle sınanan kentsel çelişkilerin ortaya çıkışında temel belirleyici rolü üstlenen nedensel ilişkilere göre bir gruplandırma yapılmasına rağmen; planlama ve mekânsal organizasyon süreci içerisinde tüm bu nedensel belirleyicilerin, ana ve alt grupların birbiriyle ilintili olduğu ve bütün bir sistemin parçaları olduğu söylenebilir.

Çalışmanın başlangıç bölümünde de ifade edildiği gibi parçaların bilgisi olmadıkça bütün, bütünün bilgisi olmadıkça da parçaların anlaşılamayacağından hareketle, nedensel ilişkilerin ayrı ayrı ele alınması yerine, sistemin bir bütün olarak ele alınması ve önerilerin de bu yönde oluşturulması gerektiği düşünülmüştür. Buna göre;

1) Kentimizde ve ülkemizde gerek yasal - yetkisel süreçlerin, gerekse de mekânsal organizasyon süreçlerinin oluşumuna yön veren planlama anlayış, model, yaklaşım ve alışkanlıklarının bütüncül bir politikaya oturtulabilmesinin yolları aranmalıdır. Belki de her biri ayrı bir çalışmaya konu edilebilecek, karar süreçlerinde, kent yönetiminde, yetki paylaşımında, yasal düzenlemelerde ve müzakere süreçlerinde kurulabilecek bütünsel yapılar, kentsel değerlerin daha sağlıklı bir biçimde yönetilebilmesi, çelişkilerin ve olanakların farkına varılabilmesi adına son derece önemlidir.

2) Oluşturulacak olan bütünsel yeniden yapılanma, planlama alanında ilk adımda ölçekler arası bütünsel ilişkilerin gerekliliğini ortaya çıkartacağından, kentin her noktası için stratejik yaklaşımlarla desteklenen üst ölçekli kararların bir an önce eşgüdüm ortamında tamamlanması gerekmektedir. Bu oluşumla sürekli değişen ve gelişen metropol ölçekte bir kentin her noktasına hakim olunamasa da; her noktanın farkına varılabilirliğinin ve bilgi sahibi olmanın temelleri atılmış olacaktır.

3) Bu gün ortaya çıkan pek çok istatistiksel nedensel ilişkiyle ilintili olduğu tespit edilen kentin yapısal özellikleri, tek merkezli yapısı, aktivitelerin kent içerisinde plansız yığılmalar göstermesi, arazi kullanım tür ve yoğunlukları arasındaki uyumsuzluklar da üst ölçekli kararlarla çok boyutlu bir biçimde, makro dengeleri gözetecek bir çizgide yeniden ele alınmalıdır.

Yukarıda tarif edilen süreçlerin ülkesel, bölgesel ve kentsel ölçekte sağlanabilmesi sürecinde bu sürece veri oluşturabilecek daha özel ve tali önerilerde bulunmak ta olanaklı olacaktır.

A) Ülkemizde kentsel ve kırsal alanlara ilişkin çok farklı yasal düzenlemeler ve bu yasal düzenlemelerin yürütücüsü konumunda da pek çok kurum ve kuruluş var olması, kentin her noktasında çelişkili süreçlerin yaşanmasına

neden olmaktadır. Kıyı Kanunu, Çevre Kanunu, İmar Kanunu, Özel Çevre Koruma Kanunu, Turizm Teşvik Kanunu, Özelleştirme Kanunu, Toplu Konut Kanunu, Köy Kanunu, Büyükşehir Belediyesi Kanunu, Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu gibi ilk akla gelen yasal oluşumlarla, plan onama sürecinde etkin rol alan farklı kurumlara ilişkin yeniden yapılanma süreçleri tamamlanıncaya kadar, il bazında "eşgüdüm ortamı" sağlanarak oluşturulacak "komisyonlarla" çelişkili kentsel oluşum ve süreçler en aza indirgenebilecektir.

B) Söz konusu komisyonlarla yaratılacak olan eş güdüm olanakları, aktörler arası müzakere süreçlerini güçlendirebilecekken; bütünsel kent yönetim mekanizmaları içerisinde kente ilişkin konuların yargı süreçlerince mekanik bir biçimde sonuçlandırılması, bir başka ifadeyle kentin yargı süreçlerince yönetilmesinin de önüne geçmiş olacaktır.

C) Kentimizde ve diğer kentlerde, bütünsel bir yasal revizyon ve yönetsel ilişkiler çerçevesinde yüzlerce parçaya ayrılmış olan "çok parçalı idari sınırlar deseni" yeniden ele alınmalıdır.

D) Yerel demokratik hakları da koruyacak bir çizgide, özellikle kent bütününü ilgilendiren konulardaki planlama yetkilerinde müzakere süreçleri genişletilerek, "küçük idari birimlerin yetkileri" yeniden düzenlenmelidir.

E) Bütünsel olarak yeniden ele alınması gerekliliğinden bahsedilen yasal düzenlemeler içerisinde, İmar Kanunu ve ilgili yönetmeliklerince tarif edilen planlama türleri ve yöntemleri de yeniden revize edilmelidir. Özellikle "kent toprağının kullanım hakkına ilişkin" yeni düzenlemeler yanında, "mevzii imar planları, ıslah imar planları, revizyon imar planları ve plan değişiklikleri" gibi kentsel çelişkilerde önemli rol oyanayan planlama biçim ve yöntemlerinin de yeniden ele alınması gerektiği düşünülmektedir.

F) Ülkesel ve yerel ölçekte, yasal mevzuatlar içerisinde var olan ancak işlerlik kazandırılmamış, "kentin estetik yapısı, görsel özellikleri, yapılaşmış çevrenin kalitesi" vb. hususlara işlerlik kazandırılmalı; her tür ve ölçekte gerçekleştirilen projelerde "çağdaş analizler ve bilgi toplama süreçleri" yeniden tarif edilerek süreçlere dahil edilmelidir.

G) “Şikâyet temelli denetim ve talep temelli planlama” yaklaşımları bütünsel ilişkiler içerisinde yeniden ele alınmalıdır.

H) Kentimiz özelinde çok miktarda ancak mekânsal olarak dağınık bir biçimde yayılmış olan tarihsel ve kültürel birikim alanlarına ilişkin olarak, kentsel bütün - parça ilişkisi içerisinde bütünsel bir korumacılık anlayışı geliştirilmeli, arkeolojik alanlar, tescilli yapı ve alanlar, adaptasyona maruz kalması beklenen alanlar için bir takım “alansal bütünlük tarifleri ve tarihsel koridor tarifleri” somut biçimde gerçekleştirilmelidir.

İ) Gerek donanım eksikliklerinden, gerekse de hantal ve verimsiz yapılarından dolayı kent bütününü ilgilendiren süreçlerde hızlı reflekslerle etkin ve verimli kararlar üretemeyen denetim ve onama mercilerine ilişkin “yeni uzmanlıklar, iş bölümleri ve organizasyona yönelik iyileştirmeler” yapılmalı; kentsel kalitenin sürdürülebilmesi adına “çağdaş donanımlar, bilgi toplama ve değerlendirme teknolojileri” kullanımına ilişkin araştırma - geliştirme faaliyetleri desteklenmelidir.

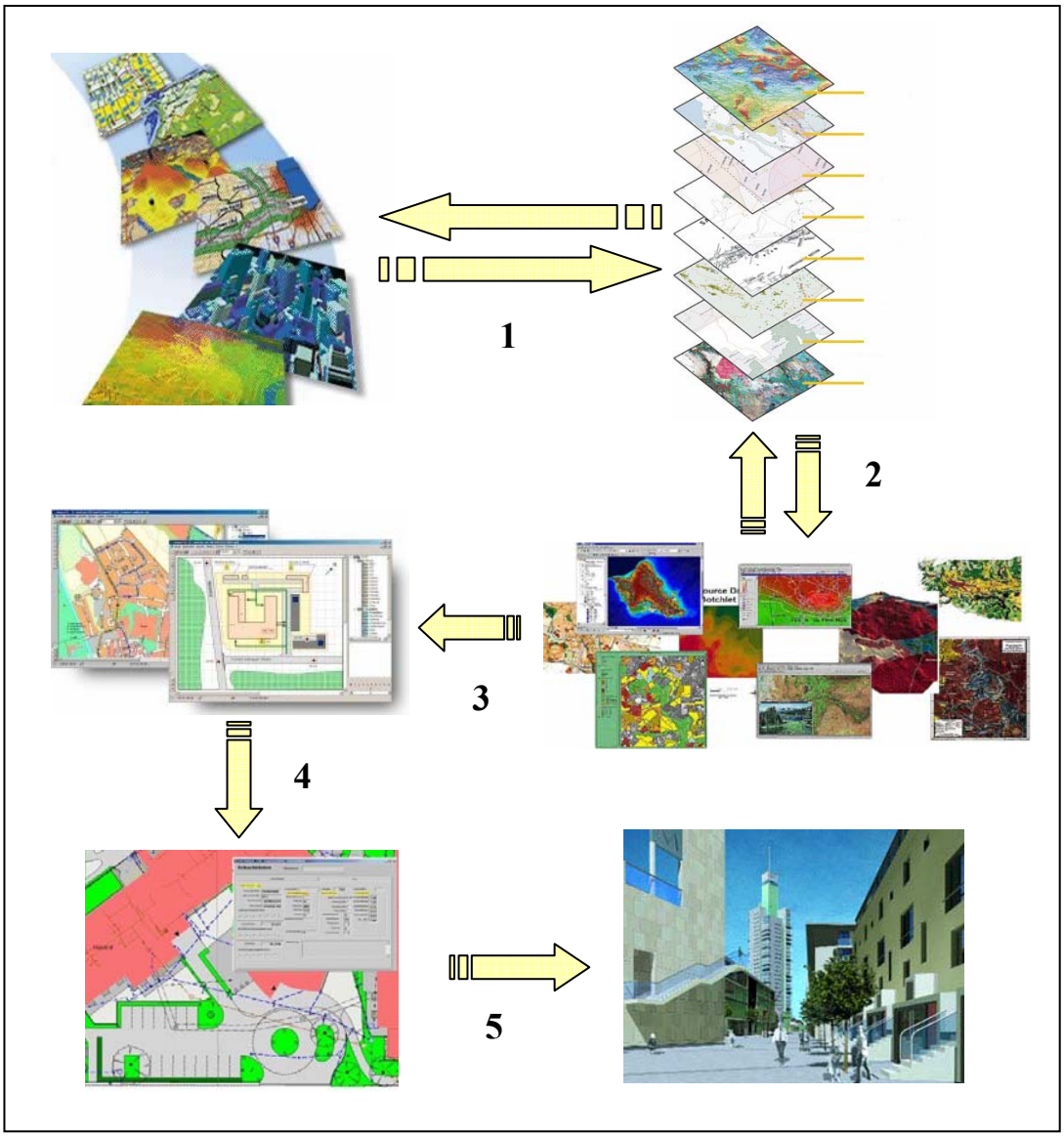
J) Gerek özel sektör temelli gerekse de kamu temelli sivil toplum örgütleri ve yerel basın organları arasında kentsel alanlara ilişkin temsil edilen grup ve ideoloji temelli söylemler yerine; “kamusal bilinç düzeyinin” arttırılmasına yönelik bilgilendirme toplantıları yapılması, mutabakat ortamlarının sağlanması kentli adına algılama - ilişki kurabilme becerisini yükseltirken, onay mercileri üzerindeki baskı unsurlarını da ortadan kaldırabilecektir.

Çalışmanın kent planlama alanına katkıları temelinde çelişki alanlarının giderilmesine ilişkin yukarıdaki genelleştirilmiş önerilerin yanı sıra, önerilen yöntemin İzmir Kentine ilişkin karar süreçlerine nasıl dahil edilip aktif bir biçimde kullanılacağının da tarif edilmesi gerektiği düşünülmektedir.

6.2.2 Yöntemin Mekân Üretim ve Kent Yönetim Süreçleri Açısından Katkıları

Önceki bölümlerde detaylı bir biçimde incelenen, nedensel bağıntılar, uzak algılamalar, yakın algılamalar sonucu ortaya çıkan "algılama belgeleri" nin "Mekânsal Bilgi Sistemi" olarak kent yönetim sürecine ve örgütsel yapıya katılarak olumlu katkılar sağlayabileceği düşünülmektedir.

Algılama belgeleriyle şekillenen ve farklı bilgi katmanlarından oluşan söz konusu "Mekânsal Bilgi Sistemi" çeşitli sembollerle soyutlanarak aşağıda ifade edilmeye çalışılmıştır.

Şekil 6.2 Kent yönetim süreçlerinde işlerlik kazanması kurgulanan Mekansal Bilgi Sistemine ilişkin iş akış şeması.

Mekânsal bir bilgi bankası şeklinde işleyecek olan bu sisteme göre;

(1.) aşama olarak tariflenen süreçte, çalışma içerisinde tarif edilen "çok boyutlu algılama" süreçleri gerçekleştirilerek, karar üretilen kentsel alana ilişkin farklı açı ve konularda algılamalardan ve tarihsel bilgilerden oluşan veriler, bilgisayar destekli programlar aracılığıyla katmanlar haline getirilecektir. Gerekiyorsa geri dönüşlerle bilgi tür ve kapsamına müdahaleler gerçekleştirilebilecektir.

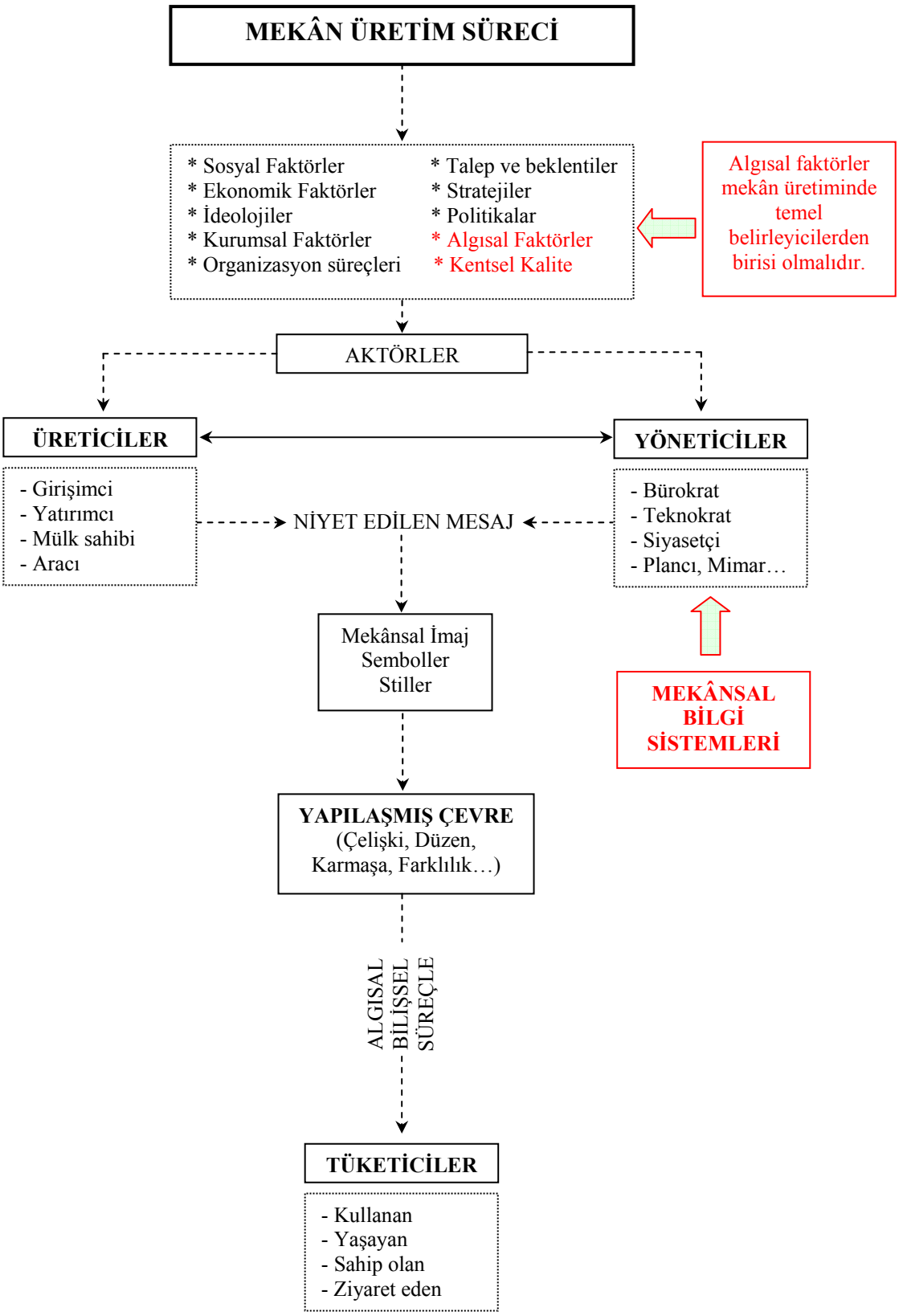
Algılama - ilişki kurabilme - sorun çözme aşaması olarak tarif edilebilecek (2.) aşamada ise, farklı katmanlardan oluşan veri gruplarının kent bütünüyle ilişkileri kurulacak, üretilecek olan mekânsal karar içerisinde yer alması beklenen olanakların, fırsatların ve çelişkilerin bütünsel ilişkilerle ortaya çıkartılması sağlanacaktır. Bu aşamada ayrıca ortaya çıkması olası çelişkilerin giderilmesine yönelik araştırmalar ve gerekiyorsa geri dönüşler gerçekleştirilecektir.

(3.) aşama ise, çelişkilerden arındırılan mekânsal süreçlere ilişkin kararların farklı modellemelerinin yapıldığı, alternatiflerin üretildiği, genel kararların netleştiği bir süreç olarak tarif edilmiştir.

(4.) aşama ise, bir önceki aşamada netleştirilen ve genel kararları verilen mekânsal oluşumun detay çözümlemelerinin yapılması ve uygulamaya hazır hale getirilmesinden oluşmaktadır.

(5.) ve en son aşamada ise, ilk 4 süreçte elde edilen veriler doğrultusunda mekânsal kararın hayata geçirilmesi tamamlanmış olacaktır.

Soyutlanmış grafiklerle de anlatıldığı gibi bilgi toplama yöntemi ile, algılama, analiz yapma ve değerlendirme süreçleriyle, geri dönüşleriyle, mekan üretim süreçlerine doğrudan bir müdahaleyi gerekli kılan bu yöntemin klasik mekan üretim sürecine hangi aşamada müdahil olacağı, olması gerektiği de aşağıda şematik olarak ifade edilmeye çalışılmıştır (Şekil 6.3).

Şekil 6.3 Algısal faktörler mekan üretim kriterlerine dahil edilirken; mekansal bilgi sistemleri de mekan üretim sürecinde etkin olan aktörlerce kullanılmalıdır.

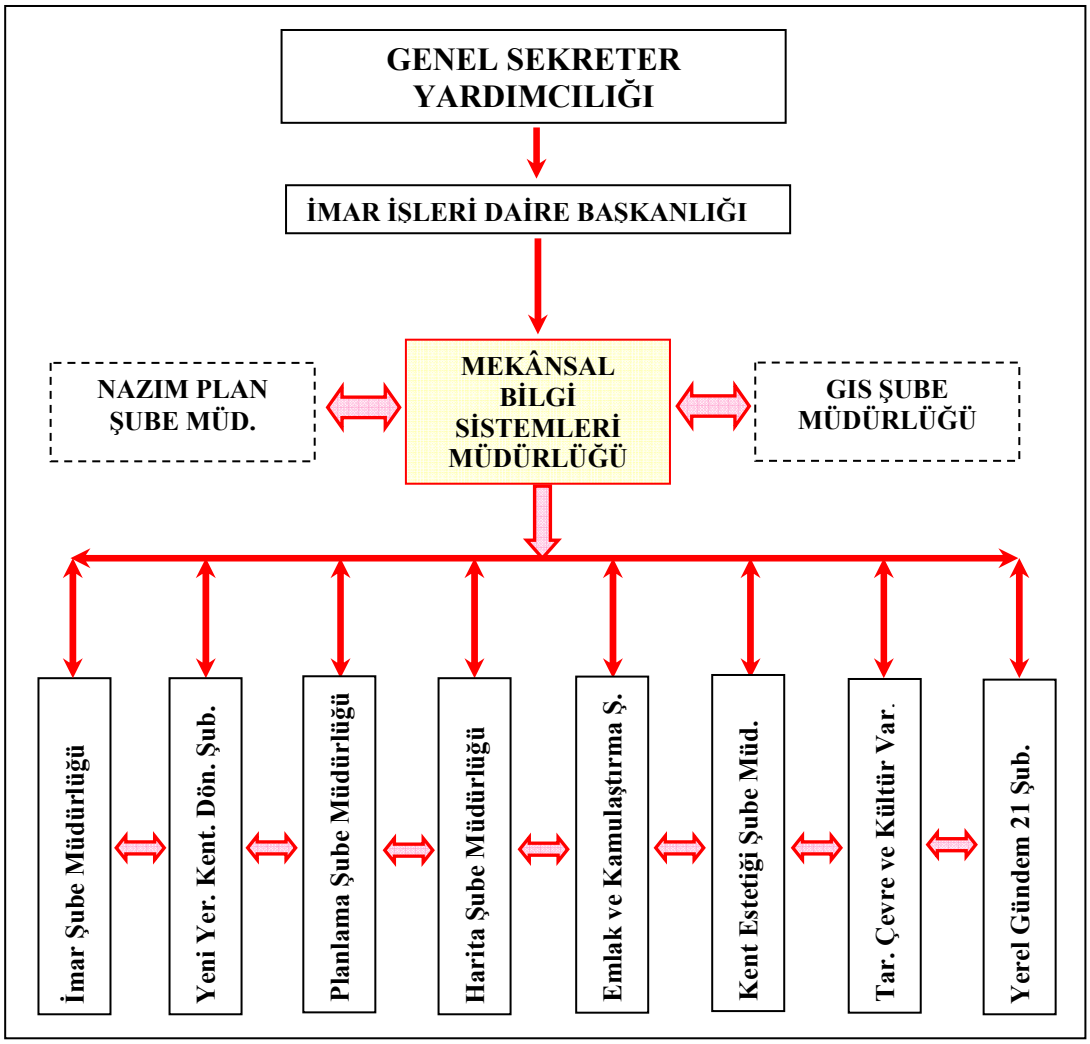
Klasik mekân üretim sürecinde mekâna ilişkin kaygılardan sayılmayan kentsel kalite ve algısal özellikler bu sistem içerisinde temel belirleyiciler olarak sürece en başta dahil edilirken; çalışma kapsamında tarif edilen "mekansal bilgi sistemleri" de müzakere süreçlerinde daha aktif ve belirleyici rol oynaması beklenen yönetici sınıfındaki aktörler tarafından kullanılmalıdır.

Yapılaşmış çevrede ortaya çıkan çelişkili alanların azaltılmasına yönelik bu sistemde, kullanıcıya ve tüketiciye verilecek olan mesaj, kentsel semboller, imgeler vb. aracılığıyla dönüştürülebileceği gibi; algısal ve bilişsel süreçler sonunda yapılaşmış çevreleri tüketen insanların algısal rahatsızlık süreçleri ortadan kalkabilecek, kent bütününde işlevsel ve görsel açıdan uyumlu birliktelikler elde edilebilecektir.

Böyle bir çalışmanın klasik mekân üretim sürecine getirebileceği katkı yukarıdaki şema ile anlatılmakla birlikte; kent planlama sürecine ilişkin İzmir Büyükşehir Belediyesi örgütlenme modelinin de bu doğrultuda yeniden ele alınmasında fayda olduğu düşünülmektedir.

Farklı Genel Sekreter Yardımcılıkları altında farklı Daire Başkanlıklarıyla şekillenen örgütsel bütün içerisinde planlama ile ilgili olan kısım ele alındığında, İmar İşleri Daire Başkanlığı bünyesinde toplam sekiz adet farklı Şube Müdürlüğü olduğu, görünüşte bir çatı altında toplanmışta olsalar da zorunlu haller dışında kendi görev tanımları içerisinde bağımsız çalıştıkları görülmüştür.

Çalışmamız kapsamında önerilen algılama belgelerine dayalı mekânsal bilgi sisteminin, bu örgütlenme modeli içerisinde İmar İşleri Daire Başkanlığından daha alt kademede; ancak sekiz farklı şube müdürlüğünden ise daha üst kademede bir hiyerarşik düzen içerisinde olması ve tüm şube müdürlüklerinden veri alan ve onlara veri sağlayan bütünsel bir sistemde çalışması öngörülmektedir (Şekil 6.4).

Şekil 6.4 Planlama ve imar konularına ilişkin İzmir Büyük Şehir örgütsel bütünü içerisinde Mekansal Bilgi Sistemlerinin kullanımı ve yeri.

Elbette farklı alanlarla ilişkili böyle bir sistem tarifi içerisinde, farklı uzmanlıklar, personel ve insan kaynakları yönetimi, bilgi yönetimi, yeni uzmanlık alanları ve iş bölümü mekanizmalarını da devreye sokacak süreçler yaratılmalıdır.

Öncelikle farklı bilgi katmanlarının depolandığı ve gerektiğinde kullanıldığı, Büyükşehir örgütsel bütünlüğü içerisinde var olan GIS Şube Müdürlüğü ile bir entegrasyon sağlanmalı, ayrıca üst ölçekli kararlarla tutarlılıklar açısından da Nazım Plan Şube Müdürlüğü ile ilişkili bir yapılanma gerçekleşmelidir. Mekansal Bilgi Sistemleri Müdürlüğü aracılığıyla planlamayla ilişkili sekiz farklı şubenin bu sistemden yeterince yararlanması sağlanmalıdır.

Örgütsel bütünlük içerisinde, verilerin depolandığı ve sürekli güncellendiği bir "bilgi bankası" şeklinde çalışması ön görülen sistemde uzaktan algılama yöntemlerine de olanak tanıyacak teknolojik bir alt yapı ve çok güçlü bir bilgi işlem organizasyonu sağlanmalıdır. Bununla birlikte, her şubede bu sistemden veri alıp yorumlama becerisine sahip teknik elemanlar istihdam edilirken; tüm sistemin yönetiminde etkin rol oynayacak farklı disiplinlerde uzmanlaşmış teknokrat bir sınıfa da ihtiyaç vardır.

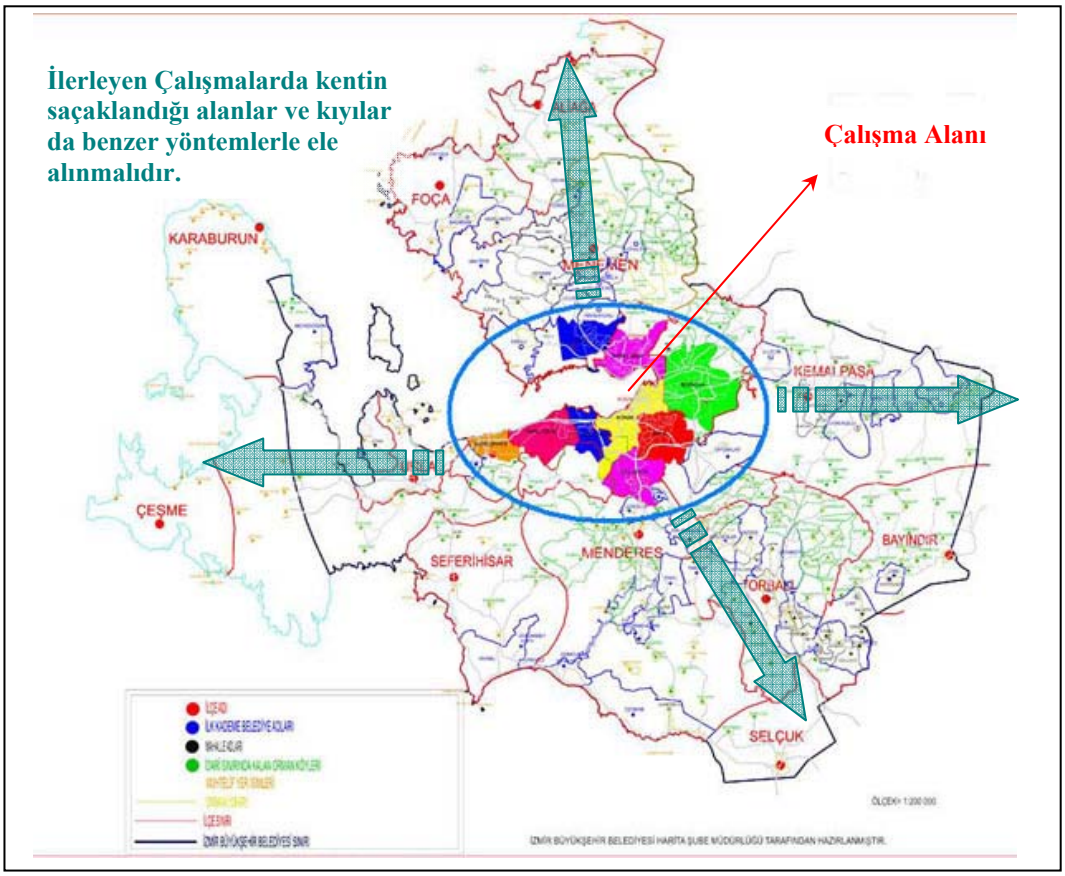
Mekânsal Bilgi Sistemleri Müdürlüğü bünyesinde, şehir plancısı, kentsel tasarım uzmanı, mimar, harita mühendisi, sanat tarihçisi, arkeolog, restarotör, sosyolog, GIS uzmanı, inşaat mühendisi vb. bilim dallarında uzmanlaşmış; özel eğitim süreçlerine tabi tutulmuş bir uzman sınıf oluşturulmalıdır. Bu uzman sınıf sekiz farklı şube müdürlüğünün bünyesindeki sorunların çözümünde, mekânsal kararların alınmasında gerek bürokratlarla gerekse de mekân üretiminde etkin rol alan diğer aktörlerle bağlantılar sağlayan, müzakere ve iletişim süreçlerinde rol alan, veri akışını kontrol eden ve verileri yorumlayıp şubelerce mekâna yansıtılmasını sağlayan bir iş bölümü ve uzmanlık tanımlaması içerisinde çalışabilmelidir.

İzmir Kenti özelinde tespit edilen kentsel çelişkilerin giderilmesine ilişkin uzun dönem ve kısa dönem önerilerle birlikte, tasarlanan yöntemin nasıl kullanılacağı, mekan organizasyon sürecinde neleri değiştirebileceği, organizasyonel yapı içerisinde nerede duracağı bu bölümde ifade edilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte, bu çalışma kapsamında nelere ulaşılamadığı, nelerin eksik kaldığı ve sonraki çalışmalarda neler yapılması gerektiğinden de kısaca bahsetmekte fayda olduğu düşünülmektedir.

6.3 Varılamayan Sonuçlar ve Sonraki Çalışmalar İçin Öneriler

Çok basit bir ifadeyle "algılama - ilişki kurabilme - sorun çözme" süreci olarak tarif edilebilecek çalışmada en temel eksiklik, çalışmanın kapsamı ve araştırma sürecinin çok boyutlu olmasından kaynaklanan bir tercihle, sadece İzmir Kentine ilişkin merkez ilçeler olarak tarif edebileceğimiz 9 farklı belediye ile çalışmanın sınırlandırılması olarak ifade edilebilir.

İzmir Kenti tek merkezli bir yapı sergilese de, kentin saçaklanma gösterdiği alanlar da, doğal, coğrafi, fiziksel özellikleri nedeni ile mekân üretim süreçlerini yoğun bir biçimde yaşayan ve dolayısıyla kentsel çelişkilerle karşılaşma olasılıklarının yüksek olduğu özellikler sergilemektedir. Dolayısıyla, böyle bir çalışmanın kentin bütününe yayılması, özellikle kentin saçaklandığı alanlarda ve kıyı alanlarında da benzer bir yöntemle karar süreçlerinin işletilmesi oldukça önemlidir.

Şekil 6.5 İzmir Kent bütünü ve çalışma alanı sınırı (Kaynak: İBŞB Arşivi, 2006).

Bununla birlikte, çalışmanın başında ortaya atılan kentsel çelişki alanları ve çelişkilerin oluşumuna ilişkin hipotezler sadece aktüel olan, kent gündemine bir şekilde girmeyi başarabilmiş örneklerden seçilmişti. Yapılan inceleme ve tespitlerde, bu çalışmaya yansıtılmayan, aktüel olmayan, ancak kentli insanın gündelik yaşantısında önemli rollere sahip pek çok gizli kalmış çelişki alanı ve sınıfı olduğu da tespit edilmiştir. Kentin pek çok noktasında farklı tür ve kategorilerde çelişki

alanlarının bu çalışmaya yansıtılamaması en önemli eksiklik olarak düşünülebilecekken; yukarıda tarif edilen Mekânsal Bilgi Sistemi kurgusu içerisinde bilgisayar destekli programlarla tüm kentin mekânsal bilgisine ulaşılması gerekmekte olup; tüm kentsel değerlerin yönetilebilmesi sağlanmalıdır.

Çalışma alanı ve kapsamı genişletildikçe, bu çalışmada 3 ana grup ve 9 alt grupta incelemeye konu edilen çelişki tür ve tipleri ile karşılaşılacak; bu da çok daha fazla nedensel tekrar, bağıntı ve daha sağlıklı çözüm önerilerini beraberinde getirecektir.

Bu çalışma başlangıç bölümlerde de belirtildiği gibi İzmir Kentine yönelik olarak belirli bir sürede gerçekleştirilmiş olup; tüm ülke kentleri açısından sürece ilişkin genelleştirmelerin yapılabilmesi de ilerleyen çalışmalara konu edilebilir. Bunun yanı sıra, belirli bir zaman aralığında gerçekleştirilen algılama ve bilgi toplama süreci döngüsel bir model tasarımıyla sürekli güncelleştirmelere ve revizyonlara açık hale getirilebilir.

Oluşturulan sisteme ilişkin, çalışmanın son bölümlerinde kabaca tarif edilen yeni uzmanlık ve iş bölümü tarifleri, personel ve insan kaynakları yönetimi, organizasyon ve bilgi bankası oluşturulması süreçleri de kent yönetim çalışmaları içerisinde kapsamlı bir biçimde ele alınıp detaylandırılabilir.

Bu çalışmanın en temel getirisinin, farklılıkların ve aykırılıkların kabulü ile uzlaştırılamayan mimari ve kentsel oluşumlar paralelinde gelişen ve tüm kentsel alanı etkileyebilme potansiyeline sahip işlevsel ve mekânsal karmaşaların çok boyutlu ele alışlarla algılanarak sistematik bir biçimde değerlendirilmesi ve bu değerlendirme sonucu erişilen bilginin mekâna ilişkin karar süreçleri içerisine yerleştirilebilmesinin yollarının aranması olarak ifade edilebilir. Dolayısıyla bu anlamdaki çalışmaların kapsamı, niteliği, büyüklüğü ne olursa olsun bu noktadan sonraki her adım bir kazanım olarak planlama alanındaki yerini alacaktır.

KAYNAKÇA

Akdemir, Ö. (2006). Gar'ın saati bela çiçeğini vuruyor. *Evrensel Gazetesi.* 12 Mart 2006, http://www.evrensel.net/06/03/01/toplum.html.

Akurgal, E. (1983). *Eski İzmir I yerleşme katları ve Athena Tapınağı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.

Akurgal, E. (2000). *Ege batı uygarlığının doğduğu yer*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını.

Altınçekiç, F. ve Göksu, S. (1995). Kentsel mekânın üretimini anlamada toplumsal ekonomi kuramı merkezli sermaye birikim süreci yaklaşımının sağladığı olanaklar II. *Planlama*, 3–4, 62–67. Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını.

Altman, I. (1975). *The environmental social behaviour*. California: Brooks/Cole Publishing Company.

Anon, Z. (1996). İzmir Konak sitesi mimari proje yarışması, *Arkitekt,* 35, 40–42.

Anonim (1972). Declaration of the United nations conference on the human environment. 22 Kasım 2003, http://www.unep.org/Documents.multilingual/Default.asp?DocumentID=97&ArticleID=1503.

Anonim (2001a). Kanunlara aykırı olarak yapımı tamamlanan Özdilek alışveriş merkezi açıldı. *TMMOB İzmir İl Koordinasyon Kurulu Sekreterliği Bülteni*, 17. http://izmimod.org.tr/index.php?sayfa=2001_12_12&bolum=bultenler&kat=dev

Anonim (2001b). Herkes yargı kararları karşısında eşittir. *BİA Haber Merkezi.* 18 Ekim 2003, http://www.bianet.org/2001/12/24/haber6890.htm.

Anonim (2002a). *Narlıdere de tehlikede*. 16 Eylül 2002, http://www.arkitera.com/v1/haberler/2002/09/16/narlidere.htm.

Anonim (2002b). *Tarihi Sayaç Atölyesinde restorasyon çalışmaları sürüyor*. 01 Şubat 2002, http://www.arkitera.com/v1/haberler/2002/02/01/sayac.htm.

Anonim (2002c). *İzmir'in Eiffel'i alışverişin yeni merkezi.* 02 Kasım 2002, http://www.arkitera.com/v1/haberler/2002/11/02/konakpier.htm.

Anonim (2003a). *Buca gezgin gözüyle.* 21 Haziran 2004, http://www.kenthaber.com/IlceDetay.aspx?ID=1574.

Anonim (2003b). Türkiye'ye model oldu. 31 Ekim 2003, http://www.yapi.com.tr/turkce/haber_detay.asp?newsID=6935.

Anonim (2003c). Narlıdere'de tapu sevinci. *Zaman Gazetesi.* 05 Ağustos 2003, http://arsiv.zaman.com.tr/2003/08/05/ege/h5.htm.

Anonim (2003d). *Gecekondu'ya yap sat formülü.* 20 Ekim 2003, http://www.yapi.com.tr/turkce/haber_detay.asp?NewsID=6817.

Anonim (2003e). *Pirinç Center açılıyor.* 21 Nisan 2003, http://www.arkitera.com/v1/haberler/2003/04/21/pirinccenter.htm.

Anonim (2004). *Tarihi mekânlar ve binalar.* 12 Ekim 2005, http://www.apikam.org.tr/index.php?p=16&start=6&numpage=3.

Anonim (2005a). İzmir'in Konak Belediyesi Ege Mahallesini baştan aşağı yeniliyor. *Milliyet Gazetesi*. 19 Ocak 2005, http://www.milliyet.com.tr/2005/01/19/ege/ege01.html.

Anonim (2005b). Pazar söyleşileri. *Akşam Gazetesi*. 09 Ekim 2005, http://www.aksam.com.tr/haber.asp?a=8800,203&tarih=09.10.2005.

Anonim (2005c). Tarihi Asansör Kulesi İzmir'in turizm merkezi olacak. *Dünya Gazetesi.* 30 Mayıs 2005, http://www.dunyagazetesi.com.tr/news_display.asp?upsale_id=220836.

Anonim (2005d). Karşıyakadaki gecekondular yıkılacak. *Yeniasır Gazetesi.* 06 Ocak 2005, http://ya2005.yeniasir.com.tr/01/06/index.php3?kat=ana&sayfa=kent1&bolum=gunluk.

Anonim (2006a). *Gecekondu tarih oluyor*. 24 Haziran 2006, http://www.gazeten.com/2006/06/.

Anonim (2006b). *Ege Palas Oteli*, 24 Mart 2006, *Haber Ekspres.* http://www.habereksprres.com.tr/2006/03/24/yazi.php?id=255.

Anonim (2006c). *Alsancak port zincirinde*. 03 Mart 2006, http://www.yapi.com.tr/turkce/haber_detay.asp?NewsID=42467.

Anonim (2006d). *İzmir doğduğu yerde yeni bir arkeolojik park kazanıyor*. 21 Haziran 2006, http://www.karsiyaka.bel.tr/smyrna.htm.

Anonim (2006e). Tarihi çarşıdaki eski han hayat bulacak. *Milliyet Gazetesi.* 14 Temmuz 2006, http://www.milliyet.com.tr/2006/07/14/ege/axege02.html.

Anonim (b.t.). Hedefim gecekondusuz ve sorunsuz Narlıdere, *Yenigün Gazetesi.* 29 Ekim 2006, http://www.gazeteyenigun.com.tr/icerik.asp?page=roportajgoruntule&rID=7.

Appleyard, D. (1980). Why buildings ara known: A predictive tool for architects and planners. *Meanings and behaviour in the built environment* içinde (135–161). USA: John Wiley and Sons.

Arıtan, A. (2004). *Holistik evren tasarımı* . İstanbul: Arıtan Yayınevi.

Arnheim, R. (1977). *The dynamics of architectural form*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

Ataay, F. (2001). Türkiye kapitalizminin mekânsal dönüşümü. *Praksis,* 2, 53–96.

Atay, Ç. (1978). *Tarih içinde İzmir.* İzmir: Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayını.

Atay, Ç. (1998). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İzmir planları*. Ankara: Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları.

Atay, Ç. (2003). *İzmir hanları.* İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı Yayını.

Atilla, N. (20 Mayıs 2004). Kentliler yaşadıkları şehrin siluetinden de sorumludur. *Akşam Gazetesi.* 20 Mayıs 2004, http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2004/05/20/yazarlar/yazarlar57.html.

Atsal, M. (23 Ağustos 2005). İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü agora basın bülteni. 25 Kasım 2005, http://www.izmirturizm.gov.tr/default.asp?L=TR&mid=394&action=NewDetail&nid=50.

Bacon, N. E. (1967). *Design of cities.* London: Thames and Hudson Ltd.

Behrens, B. R. (13 Kasım 1998). *Art, design and gestalt theory*. 22 Haziran 2002, http://cit.dixie.edu/vt/vt2600/gestalt.html.

Berger, J. (1986). *Görme biçimleri*. (Y. Salman ve M. Gürsoy, Çev.). İstanbul: Metris Yayınları.

Berlyne, D. E. (1971). *Aesthetics and Psychobiology*. New York: Appleton - Century - Crofts.

Bilgin, İ. (30 Haziran 1996). *Anadolu'da konut ve yerleşmenin modernleşme süreci.* 23 Eylül 2002, http://www.uzaklar.net/html/anadoluda_konut_ve_yerlesmenin.html.

Bilsel, C. (1996). Ideology and urbanism during the early republican period: two master plans for İzmir and scenarios of modernization. *METU Journal of Faculty of Architecture,* 1–2, 13–30.

Bilsel, C. (2001). İzmir'de Cumhuriyet'in modern kentine geçişte şehircilik deneyimi ve model transferi sorunu, Danger-Prost Planı ve Le Corbusier'nin nazım plan önerisi, *Domus,* 9, 42–46.

Bolulu, U. (16 Aralık 2005). Özdilek'te yedi yıl öncesine dönüldü. *Milliyet Gazetesi.* 22 Aralık 2005, http://www.milliyet.com.tr/2005/12/16/ege/axege02.html.

Bolulu, U. (28 Aralık 2006). Tartışılan karar. *Milliyet Gazetesi*. 30 Aralık 2006, http://www.milliyet.com.tr/2006/12/28/ege/aege.html.

Böke, P. (2006). *Tanıklıklar: İzmir 1919–1922*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Cadoux, J. C. (2003). *İlkçağda İzmir: kentin en eski çağlardan İ. S. 324'e kadar tarihi.* (B. Umar, Çev.), İstanbul: İletişim Yayınevi.

Capra, F. (1992). *Batı düşüncesinde dönüm noktası*. (M. Armağan, Çev.). İstanbul: İnsan Yayınları.

Carmona, M., Heath, T., Tiesdell, S. ve Oc, T. (2002). *Public places - urban spaces: the dimension of urban design*. New York: Architectural Press.

Castells, M. (1996). *The rise of network society*. UK: Blackwell Publisher.

Colomb, C. M. (12 Ağustos 2001). *City marketing and urban planning in the new Berlin: urban policy - making between the global and local.* 23 Eylül 2002, http://www.bartlett.ucl.ac.uk/planning/people/phd/colomb.htm.

Cullen, G. (1961). *Townscape.* (4. Baskı). London: Architectural Press.

Çalışkan, O. (2000). Türkiye planlama sorunsalına genel bakış ve yapısal çözüm önerileri - I. *Aydınlanma 1923*, 34, 6–11.

Çoral, M. (2003). *İzmir: 13 Eylül 1922*. İstanbul: Doğan Kitapçılık.

De Jonge, D. (1962). Images of urban areas: Their structure and psychological foundations. *Journal of the American Institute of Planners, 28* (4), 266–276.

Desolneux, A., Moisan, L. ve Morel, J. M. (2003). Computational Gestalt and perception threshold. *Journal of Psychology,* 97, 311–324.

Devlet İstatistik Enstitüsü (2000). *1995 Genel nüfus sayımı.* Ankara: DİE.

Duncan, S. ve Goodwin, M. (1989). *The local state and uneven development*. London: Polity Press.

Dursun, T. K. (2004). *Gavur İzmir güzel İzmir.* İstanbul: Dünya Yayıncılık.

Ekşi, S. (26 Ocak 2004). İzmir'e yakışacak. *Milliyet Gazetesi.* 30 Ocak 2004, http://www.milliyet.com.tr/2004/01/26/ege/ege02.html.

Ergün, M. (b.t.). *Estetik - sanat felsefesi*. 02 Kasım 2002, http://www.egitim.aku.edu.tr/sanatfelsefesi.pdf.

Ersoy, B. (1991). *İzmir hanları*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Fiedeldey, C. A. (12 Eylül 1995). R*ecommendations on outdoor advertising: The role psychological perception and aesthetic appreciation of outdoor environment*. 04 Aralık 2003, http://www.up.ac.za/academic/psychol/output/95oarep.htm.

Galip, İ. (25 Haziran 2005). Kadifekale'de devrim. *Yeniasır Gazetesi.* 25 Haziran 2005, http://ya2005.yeniasir.com.tr/06/25/index.php3?kat=ana&sayfa=ilks3&bolum=gunluk.

Gençer, O. (29 Şubat 2004). En nitelikli akademi. *Yeniasır Gazetesi*. 03 Mart 2004, http://ya2004.yeniasir.com.tr/03/03/index.php3?kat=ege&sayfa=murat_tuncay&bolum=yazarlar.

Gobster, P. H. (1999). An ecological aesthetic for forest landscape management. *Landscape Journal*, 18, 56-64.

Goncagül, E. (1999). A new method in the process of creating urban form: urban coding. *İYTE Fen Bilimleri Enstitüsü*, yüksek lisans tezi, İzmir.

Goncagül, E. (2002). Değişen tüketim kalıbının temsilcisi olarak küresel mekân sunumları ve yerel değerlerin geleceği. *Ege Mimarlık, 48* (4), 14–18.

Gosdwelt, A. (03 Ağustos 2003). Planning methodology: spatial conflicts. 22 Ağustos 2003, http://www.isl.unikarlsruhe.de/vrl/ResEng/planning_methodology/index.htm.

Gökçe, B. (2006). Planlamayı ve odasını toplumsal alanla buluşturmak. *TMMOB Şehir Plancıları Odası Haber Bülteni,* 178, Ankara: Odak Ofset Matbaacılık.

Göksu, S. (1998). Türkiye'deki şehir planlama pratiğinin son yirmi yılına eleştirel bir bakış. *Dünya Şehircilik Günü, 22. Kolokyumu*, Ankara.

Görgülü, Z. (21 Ekim 2005). Kentsel dönüşüm kentsel rantın yeni adı olmamalı. *Cumhuriyet Gazetesi.* 21 Ekim 2005.

Green, R. (1999). Meaning and form in community perception of town character. *Journal of Environmental Psychology*, 19, 311–329.

Green, S. (1992). Cityshape: communicating and evaluating community design. *Journal of the American Planning Association, 58* (2), 177–189.

Groat, L. ve Despress, C. (1990). The significance of architectural theory for environmental design research. *Advances in environment, behaviour and design,* 4, (36–47).

Güvenç, M. ve Işık, O. (1999). *Emlak Bankası 1926–1998*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.

Hançerlioğlu, O. (1996). *Felsefe sözlüğü*. (10. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Hannes, P., Mander, U. ve Naveh, Z. (2000). Holistic landscape ecology in aciton. *Landscape and Urban Planning, 50*, 1–6, 31 Mart 2002, Elsevier.

Harrison, J. D. ve Howard, W. A. (1972). The role of meaning in the urban image. *Environment and Behaviour*, 3, 389–411.

Harvey, D. (1982). *The limits to capital*. Oxford: Blackwell.

Harvey, D. (1985). *The urbanization of capital.* Baltimore: John Hopkins University Press.

Harvey, D. (1990). *The condition of postmodernity: an enquiry into the origins of cultural change.* Cambridge: Blackwell.

Höge, H. (1990). Ecological perception and aesthetics: Pictures are affordance free. K. Landwehr, (Ed.), *Ecological perception research, visual communication and aesthetics* içinde (105–121). Berlin: Springer - Verlag.

Işık, O. (1996). 1980 sonrası Türkiye'de kent ve kentleşme. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, 13, 780–801.

Ittelson, W. H. (1973). Environmental perception and contemporary conceptual theory. W. H. Ittelson, (Ed.), *Environment and cognition* içinde (1–19). New York: Seminar Press.

İlkutluğ, M. (18 Mayıs 2004). İsyan ettirdi. *Milliyet Gazetesi.* 11 Temmuz 2005, http://www.milliyet.com.tr/2004/05/18/ege/axege02.html.

Kagan, M. (1993). *Estetik ve sanat dersleri*. (2. Baskı). (A. Çalışlar, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.

Kapancıoğlu, G. (2006). Kent merkezinde en eski İzmirli Kahramanlar. *Ege Life Dergisi*, 26.

Kaplan, R. ve Kaplan, S. (1975). Some methods and strategies in the predicticon of preference. E. H. Zube, R. O. Brush ve J. G. Fabos, (Ed.), *Landscape assessment: values, perceptions and resources* içinde (118–129). Stroudsburg: Dowden, Hutchinson ve Ross.

Kaplan, R. ve Kaplan, S. (1989). T*he experience of nature: A psychological perspective.* New York: Cambridge University Press.

Kaplan, S. ve Kaplan, R. (1982). *Cognition and environment: Functioning in an uncertain world.* New York: Praeger.

Karasinir, F. (09 Ağustos 2005). Kadifekale'nin kaderi değişiyor. *Akşam Gazetesi* 22 Aralık 2005, http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2005/08/09/egeb/egeb3.html.

Karasu, A. M. (2005). Türkiye'de konut sorununun çözümünde farklı bir yaklaşım: belediye, Toplu Konut İdaresi, konut kooperatifleri işbirliği modeli. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Güz* 1, 56–87.

Karatosun, M., Arıtan, Ö. ve Doğrusoy, İ. (2006). 1 merkezde 3 Pazar. *Ege Mimarlık, 59* (4).

Kavadarlı, G. (23 Eylül 2002). *İnsanlığın mitostan bilime olan yolculuğunun yaşamsal bir dönemecindeyiz.* 04 Kasım 2002, http://www.historicalsense.com/Archive/Fener58_1.htm.

Kepes, G. (1966). *Module, proportion, symmetry, rhythm*. New York: George Brazilliar.

Keskinok, Ç. (1999). Özelleştirme ve kent planlama. *Teori*, 3–21.

Keskinok, Ç. (2002). Kent yönetimi ve planlama. *Kentleşme ve yerel yönetimler sempozyumu,* 6. Adana: Adana Kent Konseyi Yayını.

Knopf, R. C. (1987). Human behaviour, cognition and affect in the natural environment. D. Stokols ve I. Altman, (Ed.), *Handbook of environmental psychology* içinde, (783–825). New York: John Wiley and Sons.

Knox, P. ve Pinch, S. (2000). *Urban social geography*. (4. Baskı). UK: Pearson Education, Harlow.

Koyre, A. (2006). *Bilim ve devrim Newton*. (N. Küçük, Çev.). İstanbul: Salyangoz Yayınları.

Kuryel, B. (29 Mart 2004). *Bilim felsefesi ve etik*. 26 Kasım 2005, http://sci.ege.edu.tr/~eubio/yaz_okulu/felsefe_etik.htm.

Landau, L. ve Roumer, Y. (1996). *İzafiyet teorisi nedir?*. (S. Gemici, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

Landwehr, K. (1990). The aesthetic experience as perceiving the general affordance of exploreability. K. Landwehr, (Ed.), *Ecological perception research, visual communication and aesthetics* içinde (123–132). Berlin: Springer - Verlag.

Lang, J. (1987). *Creating architectural theory: The role of behavioural science in environmental design*. New York: Van Nostrand Reinhold.

Lang, J. (1988). *Symbolic aesthetics in architecture: toward a research agenda*. New York: Cambridge University Press.

Langevin, P. (01 Nisan 2000). Mekanik materyalizm ve diyalektik materyalizm. *Evrensel Kültür, (100).* 12 Ekim 2002, http://www.evrenselbasim.com/ek/yazi.asp?id=1239.

Laurie, I. C. (1975). Aesthetics factors in visual evaluation. E. H. Zube, Z. O. Brush ve J. G. Fabos, (Ed.), *Landscape assesment: Values, perceptions and resources* içinde (102–117). Stroudsbourg: Dowden, Hutchinson ve Ross.

Lefebvre, H. (1976). *The survival of capitalism.* London: Allison and Busby.

Lefebvre, H. (1979). Space: social product and use value. J. Freiberg, (Ed.), *Critical sociology: European perspective* içinde. New York: Irwington Publishers.

Lynch, K. (1960). *The image of the city*. USA: MIT Press.

Lynch, K. (1981). *A theory of good city form*. USA: MIT Press.

Lynch, K. ve Rodwin, L. (1960). A theory of urban form. *Journal of the American Institute of Planners, 24* (4), 201–214.

Matravers, D. (2003). The aesthetic experience. *British Journal of Aesthetics. 43*, (2), 158–174.

Maxwell, T. P. (2003). Integral spirituality, deep science and egolocigal awareness. *Zygon, 38* (2), 257–274.

Montgomery, J. (1998). Making a city: Urbanity and vitality and urban regeneration. J*ournal of Urban Design, 3* (1), 93–115.

Moughtin, C. (1995). *Urban design: street and square.* UK: Butterworth Architecture Press.

Nasar, J. L. (1997). *The evaluative image of the city*. USA: Sage Publications.

Naveh, Z. (2000). What is holistic landscape eceology? a conceptual introduction. *Landscape and Urban Planning, 50,* 7–26, 31 Mart 2002, Elsevier.

Neuman, M. (1998). Does planning need the plan?. J*ournal of the American Planning Association, 64* (2), 208–220.

Norberg - Schulz, C. (1971). *Existence, space and architecture*. London: Studio Vista.

Norberg - Schulz, C. (1974). *Meaning in western architecture*. New York: Praeger.

Norberg - Schulz, C. (1984). *Genius loci: towards a phenomology of architecture*. New York: Rizzoli.

Obermeyer, N. J. (b.t.). *Spatial conflicts in the information age.* 29 Mart 2003, http://www.geo.wvu.edu/i19/papers/spatialconfl.html.

Oikonomos, K. ve Slaars, B. F. (2001). *Destanlar çağından 19. yüzyıla İzmir.* (B. Umar, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Oral, Y. (2002). Şehirlerin dönüşüm sürecinde yaşanan kimlik bunalımları. *Ege Mimarlık, 42* (2), 40–41.

Oral, Y. ve Goncagül, E. (2002). Kent yoksulluğunun mekâna yansımalarının çok parçalı kentsel büyüme ve bütünleşik planlama karşıtlığında incelenmesi - İzmir örneği, *Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama*, içinde. Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını.

Örs, Ş. M. (b.t.) Narlıdere Yenileniyor. *Yeniasır Gazetesi.* 18 Temmuz 2003, http://www.yeniasir.com.tr/a/dizi/izmir/izmir6.htm.

Pagels, R. H. (1982). *Kozmik kod: kuantum fiziği maddeye yolculuk*. (N. Bahar, Çev.). İstanbul: Doruk Yayınları.

Pickard, J. (18 Ekim 2000). *Diyalektik Materyalizm*. 04 Aralık 2003, http://www.marksist.com/diger_yazarlar/diyalektik_materyalizm.htm.

Pitt, D. G. ve Zube, E. H. (1987). Management of natural environments. D. Stokols ve I. Altman, (Ed.), *Handbook of environmental psychology* içinde (1009–1042), New York: John Wiley and Sons.

Pocock, D. ve Hudson, R. (1978). *Images of the urban environment*. London: MacMillian.

Porteous, D. (1977). *Environment and behaviour* USA: Addison Wesley Pub. Co.

Porteous, D. (1982). Approaches to environmental aesthetics. *Journal of Environmental Psychology*, 2, 53–66.

Rapoport, A. (1980). *Human aspects of urban form.* Great Britain: Pergamon Press.

Rapoport, A. (1990). *Meaning of the built environment: A nonverbal communication approach* (2. Baskı). Arizona State University Press.

Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. London: Pion.

Russell, J. A. ve Pratt, G., (1980). A description of the affective quality attributed to environments. *Journal of Personality and Social Psychology, 38* (2), 311–322.

Sarısaltık, S. (15 Kasım 2001). Kaçak yapıya resmi tören. *Evrensel Gazetesi*. 22 Aralık 2005, http://www.evrensel.net/01/11/15/gundem.html.

Saw, T. J. (b.t.). *Gestalt Psychology*. 22 Haziran 2002, http://daphne.palomar.edu/design/gestalt.html.

Sayar, Y. ve Süre, D. (2004). Küreselleşme sürecinde konut alanlarının oluşumu ve kentsel mekâna etkileri: İzmir - Çiğli örneği. *Mimarlık*, 319, http://old.mo.org.tr/mimarlikdergisi/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=39&RecID=802.

Schroeder, H. W. ve Daniel, T. C. (1980). Predicting the scenic quality of forest road corridors. *Environment and Behaviour, 12* (3), 349–366.

Sehested, K. (1999). *Investigating urban governance: from the prespective of organization, democracy and planning*. Upsala: Nopsa Conference.

Simmel, G. (2000). The metropolis and mental life. J. Farganis, (Ed.), *Readings in Social Theory* içinde (3d ed.). New York: McGraw Hill.

Sönmez, Ö. (b.t.). İzmir nereye gidiyor. *Yeniasır Gazetesi*.12 Temmuz 2003, http://www.yeniasir.com.tr/a/dizi/izmir/izmir5.htm.

Şahin, M. (20 Mayıs 2004). Yatırımcı isyan ediyor. *Yeniasir Gazetesi*. 20 Mayıs 2004, http://ya2004.yeniasir.com.tr/05/20/index.php3?kat=ana&sayfa=ilks1&bolum=gunluk.

Şengül, T. (2001). *Kentsel çelişki ve siyaset: Kapitalist kentleşme süreçleri üzerine yazılar*. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.

Tanyeli, U. (2002). Kaotik denizdeki düzen adaları ya da organize edilmiş cinnet. *Arredamento Mimarlık*, *Aralık 2002* (12), 7–10.

Taylor, J. G., Zube, E. H. ve Sell, J. L. (1987). Landscape assesment and perception research methods. R. B. Bechtel, (Ed.), *Methods in environmental and*

behavioural research içinde (363–393). New York: Van Nostrand Reinhold Company.

Tekeli, İ. (1998). Türkiye'de cumhuriyet döneminde kentsel gelişme ve kent planlaması. Y. Sey, (Ed.), *75 yılda değişen kent ve mimarlık* içinde 1–24, İstanbul: Türkiye İş Bankası ve Tarih Vakfı ortak yayını.

Tekeli, İ. (2001). *Modernite aşılırken kent planlaması.* Ankara: İmge Kitabevi.

Toprak, Z. ve Yağlıdere, A. (2005). Kentlerin mekânsal kullanımında dönüşümü zor adacıklar: İzmir örnekleminde çingene mahalleleri. *I Uluslararası Roman Sempozyumu*, Edirne.

Torrans, C. ve Dabbagh, N. (8 Mart 1999). *Gestalt and instructional design*. 22 Haziran 2002, http://chd.gmu.edu/immersion/knowledgebase/strategies/cognitivism/gestalt.

Trancik, R. (1986). *Finding lost space, theories of urban design*. New York: Van Nostrand Reinhold.

Tunalı, İ. (1984). *Estetik*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Turan, B. (2005). *İzmir'in elektrik ve havagazı fabrikaları*, 22 Aralık 2005, http://www.bulentturan.com.tr/BULENTTURANNET/arsiv5.html.

Turan, B. (b.t.). *İnciraltı ve sit kararları.* 22 Aralık 2005, http://www.bulentturan.com.tr/BULENTTURANNET/arsiv3.html.

Türk Sanayici ve İşadamları Derneği (1999). *Türkiye'nin fırsat penceresi: demografik dönüşüm ve izdüşümler.* İstanbul: TÜSİAD.

Ulrich, R. S. (1983). Aesthetic and affective response to natural environment. I. Altman, J. F. Wohlwill, (Ed.), *Human behaviour and the environment* içinde (85–125). New York: Plenum.

Umar, B. (1992). Narlıdere. *E.Ü. Tarih İncelemeleri Dergisi*, VII, 139–140.

Ünsal, M. (b.t.). Narlıdere'nin kuruluş tarihçesi. *Narlıdere Ses Gazetesi*, 1, 7–8.

Ürük, Y. (15 Kasım 2006). İzmir'in Kalbi. Yeniasır Gazetesi. 15 Kasım 2006, http://www.yeniasir.com.tr/ya2006/11/15/index.php3?kat=sarma&sayfa=yasar&bolum=yazarlar.

Von Meiss, P. (1997). *Elements of Architecture*. New York: Van Nostrand Reinhold.

Ward, L. ve Russel, J. (1981). Cognitive set and perception of place. *Environment and Behaviour*, 13, 610–632.

Wohlwill, J. F. (1976). Environmental aesthetics: The environemnt as a source of affect. I. Altman ve J. F. Wohlwill, (Ed.), *Human behaviour and the environment* içinde (37–86). New York: Plenum.

Woods, A. ve Grant, T. (1995). *Aklın isyanı: Marksist felsefe ve modern bilim*. (1. Baskı). İstanbul: Tarih Bilinci Yayınları.

Yayman, O. (14 Kasım 2005). *İzmir göçle çarpılıyor*. 26 Kasım 2005, http://www.arkitera.com/news.php?action=displayNewsItem&ID=5585.

Yetkin, S. ve Yılmaz, F. (2004). *İzmir'in tarihi*. 26 Şubat 2005, http://www.izmir.bel.tr/StandartPages.asp?menuID=824&MenuName=zmir'in%20Tarihi.

Yıldırım, C. (1996). *Bilim Felsefesi*. (5. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yiftachel, O. (1989). Towards a new typology of urban planning theories. *Environment and Planning B: Planning Design, 16* (1), 23–39.

Zube, E. H. (1982). Landscape perception: research, application and theory. *Landscape Planning*, 9, 1–33.

Zube, E. H., Sell, J. L. ve Taylor, J. G. (1982). Landscape perception: research, application and theory. *Landscape Planning*, 9, 1–33.